

ELINA VISMANEN

OPPILASHUOLTO HELSINGISSÄ

Odotukset, toiveet ja arjen todellisuus

1

TUTKIMUKSIA 2011

Helsingin kaupunki
Tietokeskus

1911
2011

HEL SING IN
KAUPUNGIN
TIETOKESKUS

**TIEDUSTELUT
FÖRFÄGNINGAR
INQUIRIES**

Timo Cantell p. – tel. 09-310 73362
timo.cantell@hel.fi

**JULKAISIJA
UTGIVARE
PUBLISHER**

Helsingin kaupungin tietokeskus
Helsingfors stads faktacentral
City of Helsinki Urban Facts

**OSOITE
ADRESS
ADDRESS**

PL 5500, 00099 Helsingin kaupunki
(Siltasaarenkatu 18-20 A)
PB 5500, 00099 Helsingfors stad
(Broholmmsgatan 18-20 A)
P.O.Box 5500, FI-00099 City of Helsinki
Finland (Siltasaarenkatu 18-20 A9)

**PUHELIN
TELEFON
TELEPHONE**

09 310 1612

**INTERNET
WWW.HEL.FI/TIETOKESKUS/**

**TILAUKSET, JAKELU
BESTÄLLNINGAR, DISTRIBUTION
ORDERS, DISTRIBUTION**

p. – tel. 09 310 36293
tietokeskus.tilaukset@hel.fi

**KÄTEISMYyntI
DIREKTFÖRSÄLJNING
DIRECT SALES**

Tietokeskuksen kirjasto
Siltasaarenkatu 18-20 A, p. 09 310 36377
Faktacentralens bibliotek
Broholmmsgatan 18-20 A, tel. 09 310 36377
City of Helsinki Urban Facts Library
Siltasaarenkatu 18-20 A, tel. +358 09 310 36377
tietokeskus.kirjasto@hel.fi

Helsingin kaupungin tietokeskus
Helsingfors stads faktacentral
City of Helsinki Urban Facts

OPPILASHUOLTO HELSINGISSÄ

Odotukset, toiveet ja arjen todellisuus

ELINA VISMANEN

TUTKIMUKSIA
UNDERSÖKNINGAR
RESEARCH SERIES

2011:1

KÄÄNNÖKSET
ÖVERSÄTTNING
TRANSLATIONS
Magnus Gräsbeck

KANSIKUVAT
Raili Tanhuanpää
Nuorisoasiainkeskus,
viestintäyksikkö

KANSI
PÄRN
COVER
Jutta Kivilompolo

TAITTO
OMBRYTTNING
GENERAL LAYOUT
Ulla Nummio

KUVIOT
FIGURER
GRAPHS
Pirjo Lindfors

PAINETTU
ISSN 1455-724X
ISBN 978-952-272-088-7

VERKOSSA
ISSN 1796-7228
ISBN 978-952-272-089-4

SISÄLLYS

ESIPUHE	5
FÖRORD	7
PREFACE	9
1 JOHDANTO	11
1.1 Tutkimusasetelma ja aineistot	12
2 OPPILASHUOLLON LÄHTÖKOHDAT	14
2.1 Oppilashuollon keskeiset käsitteet, toimijat ja juridinen perusta	14
2.2 Oppilashuollon kehitys Helsingissä	17
2.3 Aiemmat tutkimukset ja selvitykset oppilashuollosta	21
3 OPPILASHUOLTO LUKUINA JA TILASTOINA	27
3.1 Oppilasmäärien yleinen kehitys Helsingissä	28
3.2 Oppilashuoltopalvelujen henkilöstö ja asiakasmäärät	30
3.3 Sosiaaliviraston perhekeskustoiminta	35
3.4 Sosiaaliviraston perheneuvolatoiminta	39
3.5 Psykiatrinen hoito, sairaalakoulut sekä neurologiset ja foniatriiset palvelut	40
3.6 Nuorisotyö	43
3.7 Nuorisoasemat ja Klaari	45
3.8 Poliisin kouluysteistyö ja nuorten rikollisuus	46
4 KOULUJEN KYSELYN TULOKSET	48
4.1 Oppilashuoltoryhmän toiminta	48
4.2 Moniammatillinen yhteistyö	53
4.3 Työajan riittävyys	56
4.4 Alueittainen tarkastelu	63
4.5 Oppilashuoltotyön vahvistaminen	65

5	YHTEISTYÖTAHOJEN KYSELYN TULOKSET	78
5.1	Oppilashuollollinen työ	78
5.2	Moniammatillinen yhteistyö	81
5.3	Työajan riittävyys	85
5.4	Oppilashuollon vahvistaminen	90
6	RYHMÄHAASTATTELUT	99
6.1	Esitetyt toimenpideideat	100
6.2	Resurssit	102
6.3	Matalan kynnyksen palvelut	105
6.4	Yhteistyökäytännöt	107
7	YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	111
7.1	Oppilashuollon tarve ja riittävyys	111
7.2	Moniammatillinen yhteistyö koulussa ja muiden toimijoiden kanssa	115
7.3	Johtopäätökset	119
7.4	Ehdotukset oppilashuollon kehittämiseksi	124
	SAMMANDRAG OCH SLUTSATSER	129
	SUMMARY AND CONCLUSIONS	137
	LIITTEET	146
	KUVIO-, KARTTA JA KAAVIOLUETTELO	164
	TAULUKKOLUETTELO	167
	LÄHTEET	168

ESIPUHE

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan peruskoululaisten oppilashuollon tarpeita ja riittävyyttä Helsingissä. Ehdotus tutkimuksen toteuttamiseksi saatiin kaupunginvaltuustolle tulleesta aloitteesta vuonna 2008 ja tutkimusta alettiin valmistella viiden eri Helsingin kaupungin hallintokunnan yhteisenä työnä vuonna 2009 apulaiskaupunginjohtaja Tuula Haataisen aloitteesta. Tämä hanke liittyy samalla Helsingin Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan (2009–2012) ja Hyvinvointia moniammatillisella yhteistyöllä -hankkeeseen.

Oppilashuolto on osa perusopetusta. Oppilashuollolla tarkoitetaan oppilaiden tasapainoisen kasvun ja kehityksen edistämistä sekä hyvän oppimisen edellytysten luomista. Oppilashuoltotyö kattaa monipuolisesti oppilaiden fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin. Oppilashuollon palveluita ovat muun muassa kouluterveydenhuollon, koulukuraattoreiden ja koulupsykologien asiakastyö.

Tutkimus osoittaa, että valtakunnallisessa vertailussa oppilashuollon tilanne on Helsingissä varsin vakiintunutta ja sille on osoitettu kohtuullisesti voimavaroja. Helsingin erityispiirteitä ovat alueelliset erot, sillä eri kaupunginosien tilanne poikkeaa toisistaan. Tähän on pyritty vastaamaan niin sanotun positiivisen diskriminaation avulla, mutta tästä huolimatta eri alueiden erot asettavat omia erityiskysymyksiä juuri Helsingissä.

Tämä tutkimus on syntynyt laajan yhteistyön tuloksena, Helsingin kaupungin eri hallintokuntien kesken. Kiitämme hankkeen ohjausryhmän jäseniä aktiivisesta ja kannustavasta yhteistyöstä. Ohjausryhmässä oli seuraavat henkilöt: Outi Salo, opetusvirasto, ohjausryhmän puheenjohtaja, Timo Cantell, tietokeskus, Kirsi Kostainen, nuorisoasiainkeskus, Sisko Lounatvuori, sosiaalivirasto, Markus Salonen, opetusvirasto, Hanna Viitala, terveyskeskus, Hanna Westerberg, terveyskeskus ja Elina Vismanen, tietokeskus, ohjausryhmän sihteeri.

Kiitokset myös seuraaville tahoille: opetusviraston, sosiaaliviraston, terveyskeskuksen, nuorisoasiainkeskuksen ja HUS:in työntekijät, jotka ovat jakaneet asiantuntemustaan, mahdollistaneet tilastotietojen keräämisen ja kyselytutkimuksen toteuttamisen sekä edistäneet muilla tavoin tutkimushanketta; HYMYT-hanke; Elina Stenvall tutkimushankkeen alkuvaiheen tutkimuksista; kaikki tutkimusta kommentoineet ja tukeneet henkilöt. Erityiskiitos kaikille tämän tutkimuksen kyselyyn vastanneille ja haastatteluihin osallistuneille.

Helsingissä lokakuussa 2011

Timo Cantell
tutkimuspäällikkö

Helsingin kaupungin tietokeskus

Outi Salo
linjanjohtaja
Perusopetuslinja
Helsingin kaupungin opetusvirasto

FÖRORD

Föreliggande undersökning analyserar behovet av elevvård bland grundskolelever – och hur bra den existerande elevvården räcker till i Helsingfors. Undersökningen kom sig av ett initiativ avgivet till Stadsfullmäktige år 2008, och den började förberedas i samarbete mellan fem olika förvaltningar inom Helsingfors stad år 2009, på initiativ av biträdande stadsdirektör Tuula Haatainen. Detta projekt anknyter samtidigt till stadens plan för barns och ungas välfärd i Helsingfors 2009–2012 och till stadens utbildningsverkets projekt HYMYT (välfärd genom multiprofessionellt samarbete).

Elevvården är en del av basundervisningen. Med elevvård avses främjande av en balanserad uppväxt och skapande av goda förutsättningar för inläring. Elevvårdsarbetet omfattar på ett mångsidigt sätt elevernas fysiska, psykiska och sociala välmåga. Till elevvårdens serviceformer hör bl.a. skolhälsovårdens, skolkuratorernas och skolpsykologernas service.

Undersökningen visar att elevvården i Helsingfors – ur ett nationellt perspektiv – är väl etablerad och skäligen väl resursförsedd. Ett särdrag i Helsingfors är de lokala skillnaderna: läget kan vara ganska olika i olika stadsdelar. Detta har man försökt tackla genom såkallad positiv diskriminering, men det oaktat ställer skillnaderna områden emellan särskilda frågor just i Helsingfors.

Denna undersökning är resultatet av ett omfattande samarbete mellan olika förvaltningar inom Helsingfors stad. Vi tackar medlemmarna i projektets styrgrupp för aktivt och uppmanande samarbete. Styrgruppen hade följande medlemmar: Outi Salo, Utbildningsverket, ordförande, Timo Cantell, Faktacentralen, Kirsi Kostiainen, Ungdomscentralen, Sisko Lounatvuori, Socialverket, Markus Salonen, Utbildningsverket, Hanna Viitala, Hälsocentralen, Hanna Westerberg, Hälsocentralen och Elina Vismanen, Faktacentralen, sekreterare.

Tack även till följande instanser: alla de anställda vid Utbildningsverket, Socialverket, Hälsocentralen, Ungdomscentralen och HNS som delat med sig av sin sakkunskap, möjliggjort insamlandet av statistiken och utförandet av enkäten eller på annat sätt främjat vårt forskningsprojekt, projektet HYMYT; Elina Stenvall för undersökningens begynnelsekedan, alla dem som kommenterat och stött undersökningen. Ett speciellt tack till alla dem som besvarade enkäten eller svarade på intervjuerna.

Helsingfors oktober 2011

Timo Cantell
forskningschef

Helsingfors stads faktacentral

Outi Salo
linjedirektör
Finska basundervisningslinjen
Helsingfors stads utbildningsverk

PREFACE

The present survey analyses the need for student care among 7–15 year olds and how sufficient the existing student care is in Helsinki. The survey came about in response to an initiative made to Helsinki City Council in 2008, and it started being prepared in 2009, in cooperation between five different Helsinki City offices and departments on the initiative of Deputy Mayor Tuula Haatainen. This project also relates to the city's plan for the welfare of children and adolescents in Helsinki 2009–2012 and to the HYMYT project (welfare through multi-professional cooperation).

Student care is part of the basic education. It includes promotion of a balanced growth process and the creation of favourable conditions for learning. Student care encompasses the physical, mental and social wellbeing of pupils in a varied way. The service forms of student care include school health care and the services of school social workers and school psychologists.

The survey shows that – from a nationwide perspective – student care is well established and reasonably well-resourced in Helsinki. One special feature in Helsinki are the local differences: the situation can be quite different from one district to another. This has been tackled by applying so-called positive discrimination, but nonetheless, differences between districts and areas raise special issues in Helsinki.

The present study is the result of extensive cooperation between various offices and departments of the City of Helsinki. We thank the members of the project's steering group for active and encouraging cooperation. The steering group had the following members: Outi Salo, Education Department, chair, Timo Cantell, Urban Facts, Kirsi Kostainen, Youth Centre, Sisko Lounatvuori, Social Services Department, Markus Salonen, Education Department, Hanna Viitala, Health Department, Hanna Westerberg, Health Department and Elina Vismanen, Urban Facts Office, secretary.

Many thanks also to all the employees of the Education Department, Social Services Department, Health Department, Youth Centre and the Hospital District of Helsinki and Uusimaa who shared their knowledge and enabled the collection of the statistics and the conducting of the survey – or helped us in some other way; thanks also to the HYMYT project, Elina Stenvall for the early stages of the survey, all those who commented and supported the survey. And special thanks to all those who took the trouble of answering the questionnaire or the interview.

Helsinki, October 2011

Timo Cantell
Research Manager

City of Helsinki Urban Facts

Outi Salo
Line Manager
The Basic Education Line
Education Department

1 JOHDANTO

Lähtökohtana tälle tutkimusraportille on valtuutettu Sirpa Puhakan ja yhdeksän muun valtuutetun valtuustoaloite keväällä 2008, jossa pyydettiin selvitettäväksi ala- ja yläkoululaisten oppilashuollon tarpeita ja riittävyttä Helsingissä sekä esitettäväksi tarvittavat korjaustoimenpiteet oppilashuoltoon. Aloitteen pohjalta apulaiskaupunginjohtaja Tuula Haatainen lähetti opetusvirastolle kirjeen, jossa kehoitettiin olemaan yhteydessä tietokeskukseen, terveystieteiden keskukseseen, sosiaalivirastoon ja nuorisosiainkeskukseen yhteisen tutkimushankkeen käynnistämiseksi. Tutkimushanke käynnistettiin näiden virastojen yhteistyönä kesäkuussa 2009. Tutkimus aloitettiin käymällä läpi olemassa olevaa tietoa oppilashuollosta sekä perehtymällä oppilashuoltoa sääteleviin lakeihin ja asetuksiin (ks. Stenvall 2009). Esiselvityksen jälkeen alettiin suunnitella varsinaista tutkimusta. Tutkimuksen tueksi perustettiin ohjausryhmä mukana olevien virastojen edustajista.

Oppilashuollolla tarkoitetaan oppilaiden tasapainoisen kasvun ja kehityksen edistämistä sekä hyvän oppimisen edellytysten luomista. Oppilashuoltotyö kattaa oppilaiden fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin ja vastuu siitä kuuluu koulun kaikille aikuisille. Oppilashuoltotyöhön kuuluvat sekä koulun yhteisöllisen hyvinvoinnin edistäminen että oppilaan yksilöllinen oppilashuolto (Helsingin kaupungin opetusviraston Internet-sivut).

Lastensuojelulaki (417/2007) (ks. liite 1) velvoittaa kuntia tekemään lastensuojelusuunnitelman. Helsingissä tämä suunnitelma on nimetty Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaksi (LASU). LASU:ssa oppilashuoltoon liittyvät asiat ovat keskeisiä ja tämän vuoksi se määrittelee osaltaan myös käsillä olevaa oppilashuollon tutkimusta. LASU:n tavoitteet on jaettu neljään kategoriaan:

1. Lasten ja nuorten terveen ja turvallisen kasvun mahdollisuudet parantuvat
2. Vanhemmuus ja vanhempien osallisuus vahvistuvat
3. Lasten ja nuorten osallisuus ja yhteisöllisyys vahvistuvat
4. Lapsille ja nuorille on turvattu koulutus- ja työllistymispolku

Nämä neljä tavoitetta on lisäksi jaettu konkreettisempiin kärkihankkeisiin, joita toteutetaan eri virastojen yhteistyönä. Kärkihankkeiden avulla pyritään lisäämään lasten ja nuorten hyvinvointia ja vähentämään kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrää (Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2009–2012).

Oppilashuollon tutkimus kytkeytyy lisäksi LASU:n Hyvinvointia moniammatillisella yhteistyöllä (HYMYT) -hankkeeseen, jonka tavoitteena on kehittää peruskouluikäisten palveluissa moniammatillisia palvelukokonaisuuksia ja johtamis- ja yhteistyörakenteita sekä tehostaa varhais- ja tukea koulujen yhteydessä.

1.1 Tutkimusasetelma ja aineistot

Tällä tutkimuksella toivottiin tuotettavan tietoa yhteistyön edellytyksistä, haasteista ja prosesseista oppilashuollossa eri toimijoiden näkökulmasta. Kysymyksenasettelua läpäisee kaksi näkökulmaa: oppilaiden hyvinvointi sekä oppilashuollon eri toimijoiden välinen yhteistyö.

Tutkimusaineisto koostuu tilasto-osioista sekä hanketta varten kerätystä aineistosta (ks. kaavio 1). Hanketta varten kerätty aineisto muodostuu oppilashuoltoryhmien jäsenille ja koulujen yhteistyötahoille suunnatusta kyselytutkimuksesta sekä ryhmähaastatteluaineistosta. Tutkimuksessa ei kerätty aineistoa, jossa tarkasteltaisiin oppilashuoltoa oppilaiden tai huoltajien näkökulmista. Oppilaiden ja huoltajien näkökantoja tuodaan esiin luvussa 2.3, jossa esitellään aiempaa tutkimusta aiheesta.

Tilasto-osion päämääränä oli tarkastella oppilashuoltoon liittyvien erilaisten muuttujien kehitystä ja muutosta Helsingissä 2000-luvulla. Tilastoaineiston keruu aloitettiin keväällä 2010 ja viimeiset tietojen päivitykset suoritettiin keväällä 2011. Aineistona hyödynnettiin kaupungin eri virastojen ja muiden tahojen tuottamia valmiita tilastoja, tutkimuksia ja selvityksiä sekä erikseen tätä raporttia varten kerää-

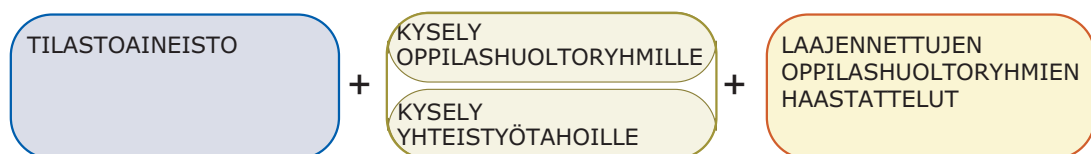
miä tietoja. Seuraavat tekijät valittiin tarkastelukohteeksi oppilashuollon riittävyyden arvioimiseksi:

- Oppilasmäärien kehitys
- Oppilashuollon asiakasmäärät ja niiden kehitys
- Oppilashuollon kannalta tärkeän henkilöstön määrät ja kehitys
- Koulun tärkeimpien yhteistyötahojen asiakasmäärät ja niiden kehitys
- Koulun yhteistyötahojen henkilöstön määrät ja kehitys
- Resurssien jako ja kohdentuminen eri virastojen sisällä

Kyselytutkimus toteutettiin sähköisenä kyselynä syksyllä 2010. Yhteensä 217 oppilashuoltoryhmän jäsentä sekä 82 koulujen yhteistyötahojen edustajaa vastasi kyselyyn. Kouluille ja yhteistyötahoille lähetettiin erilliset kyselylomakkeet, jotka poikkesivat jonkin verran toisistaan kysymysten ja vastausvaihtoehtojen suhteen (ks. liitteet 2 ja 3). Kyselyn keskeiset teemat olivat kuitenkin samat molemmille vastaajaryhmille:

- Oppilashuoltoryhmien toiminta / oppilashuollollinen työ
- Työajan riittävyys
- Moniammatillinen yhteistyö
- Oppilashuollon kehittäminen

Kaavio 1. Tutkimuksessa käytetyt aineistot

Haastatteluaineisto koostuu neljän laajennetun oppilashuoltoryhmän ryhmähaastattelusta. Kussakin ryhmässä oli 7–12 osallistujaa. Haastatteluiden ensisijaisena tarkoituksena oli tuottaa lisäaineistoa hankkeen tutkimuskysymyksiä ajatellen sekä syventää kyselyn kautta esiin nousseita teemoja. Haastattelurunko löytyy liitteestä 4. Haastatteluissa haettiin vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- Mikä on haastateltavien käsitys oppilashuollon ja moniammatillisen yhteistyön nykytilasta?
- Mikä on haastateltavien käsitys oppilashuollon ja moniammatillisen yhteistyön ideaalitulasta? Mihin suuntaan käytäntöjä toivotaan kehitettävän?

HYMYT-hanke osallistui kyselylomakkeiden ja haastattelurungon suunnitteluun sekä kahteen ryhmähaastatteluun¹. Kyselyaineisto analysoitiin SPSS-ohjelmalla ja haastatteluaineisto Atlas.ti-ohjelmalla. Kyselyaineiston tuloksia raportoidaan kyselylomakkeen rakenteen mukaisesti. Haastatteluaineistoa tarkastellaan kolmen aineistosta esiin nousseen teeman kautta. Tilastoaineistoa käsitellään koulun oppimisympäristön ja oppilashuoltopalvelujen sekä koulun ulkopuolisten tahojen palvelujen kautta. Liitteessä 5 kuvataan tarkemmin kysely- ja ryhmähaastatteluaineistot sekä tutkimusmenetelmät.

Tutkimusraportti etenee seuraavasti: luvussa 2 kuvataan oppilashuollon lähtökohtia oppilashuoltoa määrittävien säästösten, oppilashuollon kehityksen sekä aiempien tutkimusten ja selvitysten pohjalta. Luvussa 3 tarkastellaan oppilashuoltoa tilastoaineistojen valossa. Luvussa 4 käsitellään koulujen kyselyn tuloksia ja luvussa 5 yhteistyötahojen kyselyn tuloksia. Luvussa 6 kuvataan ryhmähaastatteluista saatua aineistoa ja luku 7 on tuloksia yhteen kokoava sekä johtopäätöksiä esittelevä osio.

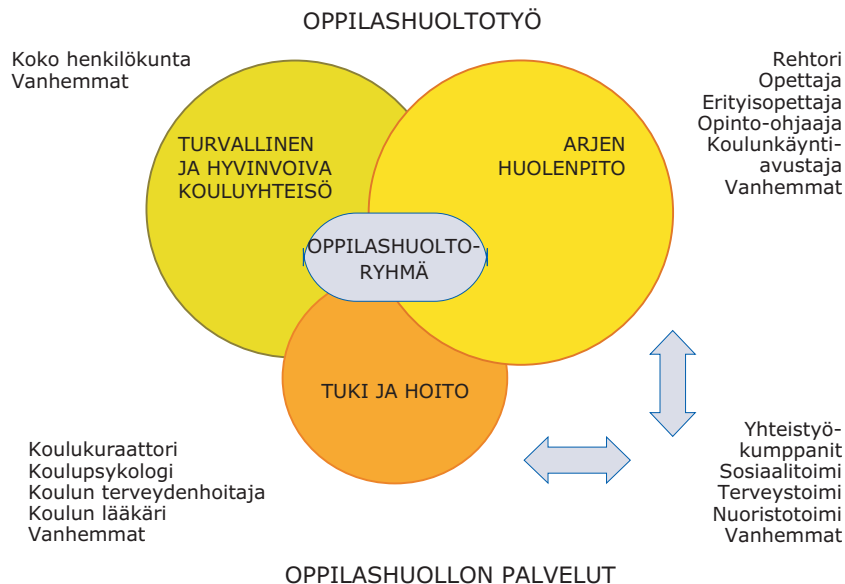
Kuva: Raili Tanhuanpää.

¹LASU:n Hyvinvointia moniammatillisella yhteistyöllä (HYMYT) –hankkeen tavoitteena on kehittää peruskouluikäisten palveluissa moniammatillisia palvelukokonaisuuksia sekä johtamis- ja yhteistyörakenteita. Hankkeessa myös tehostetaan varhaista tukea koulujen yhteydessä.

2 OPPILASHUOLLON LÄHTÖKOHDAT

Tässä luvussa tarkastellaan oppilashuollon lähtökohtia ja nykytilaa oppilashuoltoa määrittävien säädösten, oppilashuollon kehityksen sekä aiempien tutkimusten ja selvitysten pohjalta. Ensimmäiseksi käsitellään aiheeseen liittyviä keskeisiä käsitteitä, oppilashuollon eri toimijoiden roolia sekä oppilashuollon juridista perustaa. Tämän jälkeen kuvataan oppilashuollon kehitystä Helsingissä. Lopuksi tarkastellaan aiempia tutkimuksia ja selvityksiä aiheesta.

Kaavio 2. Oppilashuoltotyö

Lähde: Helsingin esi- ja perusopetuksen oppilashuolto 2009; Oppilas- ja opiskelijahuollon kehittämistyöryhmä 2003.

lisen hyvinvoinnin edistämistä, ylläpitämistä ja niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa. Käytännön oppilashuoltotyö jakaantuu kahtia opetuksen järjestäjän hyväksymään *opetussuunnitelman mukaiseen oppilashuoltoon sekä oppilashuollon palveluihin* (Helsingin esi- ja perusopetuksen oppilashuolto 2009; Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2009–2012, 99; Stenvall 2009).

Kaaviosta 2 käy ilmi oppilashuoltotoiminnan moniulotteisuus. Kuvassa oppilashuoltotyö ja oppilashuollon palvelut on jaoteltu erikseen niin, että *opetussuunnitelman mukainen oppilashuoltotyö* keskittyy turvallisen ja hyvinvoivan kouluyhteisön ylläpitoon sekä arjen huolenpitoon (vihertävä ja keltainen pallo). *Oppilashuollon palvelut* vastaavat näiden lisäksi myös tuesta ja hoidosta (oranssi pallo). *Oppilashuoltoryhmä* on koulussa toimiva moniammatillinen, oppilashuoltoa koordinoiva ryhmä. Lisäksi kuviossa näkyvät oppilashuoltotyön tärkeimmät yhteistyökumppanit: *oppilaiden vanhemmat, sosiaalitoimi, terveystoimi sekä nuorisotoimi* (Helsingin esi- ja perusopetuksen oppilashuolto 2009, 11; Stenvall 2009, 3).

2.1.2 Oppilashuollon toimijat

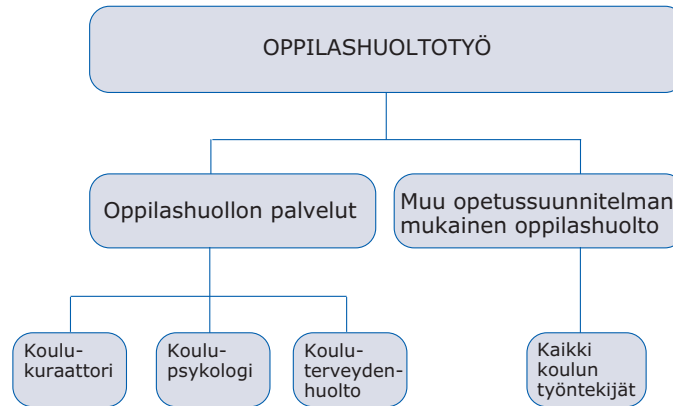
Oppilashuolto tarkoittaa sekä yhteisöllistä että yksilöllistä tukea (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutokset ja täydennykset (50/011/2010). Oppilashuollolla tarkoitetaan koko koulun henkilökunnan tekemää oppilaiden jokapäiväisestä hyvinvoinnista ja hyvän oppimisen edellytyksistä huolehtimista. Oppilashuolto kuuluu siten kaikille kouluyh-

teisössä työskenteleville sekä oppilashuoltopalveluista vastaaville viranomaisille. Oppilashuollon osalta opetussuunnitelma tulee laatia yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten kanssa (Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2009–2012, 99; Stenvall 2009).

Oppilashuollon palveluita ovat koulu-terveydenhuollon, koulukuraattoreiden ja koulupsykologien asiakastyö. Helsingin oppilashuollon palvelut jakaantuvat hallinnollisesti siten, että kouluterveydenhuolto kuuluu terveyskeskuksen terveysasemaosastolle ja koulupsykologit ja -kuraattorit opetusviraston perusopetuslinjalle sekä ruotsinkieliselle päivähoito- ja koulutuslinjalle. Koulukuraattorien, -psykologien ja -terveydenhoitajien työhön kuuluu sekä osallistuminen opetussuunnitelman mukaiseen oppilashuollon suunnitteluun ja toteuttamiseen että asiakastyö (Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2009–2012, 99; Stenvall 2009, 4).

Oppilashuollon palveluiden tukena koulussa toimii moniammatillisia oppilashuoltoryhmiä. Moniammatillisuudelle ei ole yksiselitteistä määritelmää, mutta tässä raportissa sillä tarkoitetaan eri ammattiryhmiin kuuluvien asiantuntijoiden yhteistyötä tai työryhmämuotoista työskentelyotetta. Laajemmassa merkityksessä moniammatillisella yhteistyöllä tarkoitetaan myös hallintokuntarajat ylittävää yhteistyötä (Kouluyhyvinvointityöryhmän muistio 2005). Oppilashuoltoryhmän tehtävänä on koordinoita ja kehittää koulun oppilashuoltotyötä, osallistua kouluyhteisön hyvinvointia edistävään työhön sekä pohtia tarvittavia toimenpiteitä tukea

Kaavio 3. Oppilashuollon toimijat

Lähde: Stenvall 2009 (kuvion esittämistapaa muokattu alkuperäisestä)

Lähde: Stenvall 2009 (kuvion esittämistapaa muokattu alkuperäisestä).

tarvitseville oppilaille (Helsingin esi- ja perusopetuksen oppilashuolto 2009, 29–31).

2.1.3 Oppilashuollon juridinen perusta

Oppilashuollossa yhdistyvät kansanterveyslain (626/2007) tarkoittama kouluterveydenhuolto, ja lastensuojelulaissa (417/2007) kuvattu kasvatuksen tuki. Näiden lisäksi oppilashuoltoa säätelee laki perusopetuslain muuttamisesta (642/2010), henkilötietolaki (523/1999) sekä laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta (621/1999) (ks. liite 1).

Oppilashuoltoa säätelevät lait ovat syntyneet historiallisesti eri aikaan ilman lainsäädännön kokonaissuunnittelua (Helsingin esi- ja perusopetuksen oppilashuolto 2009). Vuonna 2009 sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön ja opetusministeriön asettama *Oppilas- ja opiskelijahuoltotyöryhmä* eh-

dottikin, että säädöksiä yhteen kokoavan lain valmistelutyö aloitettaisiin ministeriöiden yhteistyönä. Työryhmän mukaan tulisi uudessa laissa säätää oppilas- ja opiskelijahuoltoon liittyvästä tietosuojasta sekä koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta ja koulukuraattori ja -psykologipalveluista osana oppilas- ja opiskelijahuoltoa. Tärkeänä pidettiin myös tekeillä olevaa oppilas- ja opiskelijahuollon opasta (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2009; Stenvall 2009).

Perusopetuslain uudistus vuonna 2010 muutti osaltaan myös oppilashuoltoa. Laissa perusopetuslain muuttamisesta (642/2010) on mainittu esimerkiksi moniammatilliset käytännöt ja salassapitosäädökset, jotka liittyvät erityisesti oppilashuoltoon. Lakimuutoksella pyritään lisäämään moniammatillista yhteistyötä koulussa, edistämään oppilaan tuen tarpeen tunnistamista ja tuen antamista varhaisessa vaiheessa, vahvistamaan pedagogisia toimenpiteitä ja arviointia oppilaiden

tukien suunnittelussa sekä vähentämään pelkästään diagnosoipohjaista tukien suunnittelua. Lisäksi salassapitokäytäntöitä tiukennetaan siten, että jatkossa vain ne, joille oppilaan asian käsittely välittömästi kuuluu, osallistuvat asiaa käsitteleviin kokouksiin. Helsingin osalta lakiuudistus ei ole kuitenkaan merkinnyt suuria muutoksia, sillä kaupungissa on jo pidempään toimittu pitkälti uudistuksen edellyttämällä tavalla (Helsingin kaupungin opetusvirasto 2010–2011).

Lakien lisäksi oppilashuollon toteuttamista kouluissa ohjaavat opetushallituksen ja sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön määräykset ja suositukset (ks. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutokset ja täydennykset 2010; Kouluterveydenhuollon laatusuositus 2004; Perusopetuksen laatuksiteerit 2010) sekä ministeriöiden ja lääninhallitusten tuottamat selvitykset ja ohjeet oppilashuollosta. Ministeriöiden ja lääninhallitusten tuottamien erilaisten selvitysten määrä on lisääntynyt 2000-luvulla samaan aikaan uusien lakien kanssa (Stenvall 2009). Oppilashuollon linjauksia määritellään myös *Perusopetuksen opetussuunnitelman kuntakohtaisissa osuuksissa (2005)*, *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutoksissa ja täydennyksissä (2010)* sekä koulukohtaisissa opetussuunnitelmissa. Lisäksi opetuslautakunta on keväällä 2011 hyväksynyt *Helsingin kaupungin suomenkielisten peruskoulujen opetussuunnitelman muutokset ja täydennykset 31.5.2011*. Yksittäisten suomen- ja ruotsinkielisten peruskoulujen opetussuunnitelmia muutetaan ja täydennetään syksystä 2011 alkaen (Helsingin kaupungin opetusvirasto 2010–2011).

2.2 Oppilashuollon kehitys Helsingissä

Oppilashuolto sai alkunsa tarpeesta parantaa oppilaiden fyysisiä ja materiaalisia olosuhteita. Kouluterveydenhuolto aloitettiin Helsingissä 1900-luvun alussa koululääkäritoiminnalla ja kansakoululaisille tarkoitettulla hammasklinikalla. Ensimmäinen koulukuraattorin toimi perustettiin vuonna 1966, mutta sivutoimiset koulukuraattorit aloittivat toimintansa jo 1950-luvun alussa. Koulupsykologiseksi työksi rinnastettavaa työtä on harjoitettu Helsingissä 1940-luvulta lähtien (Jauhainen 1993; Opetusministeriö 2002; Oppilas- ja opiskelijahuollon kehittämistyöryhmä 2003; Stenvall 2009). Koulupsykologin toiminnan kehittymisestä on julkaistu valtakunnallinen yleisesittely vuonna 2010 (ks. Nieminen, Nevalainen & Holma 2010).

1970-luvulla Helsingissä perustettiin ensimmäiset oppilashuoltoryhmät ja vuonna 1986 oppilashuoltoryhmiä oli jo 60 prosentissa peruskouluja. Oppilashuolto sisällytettiin 1990-luvulla koulukohtaisiin opetussuunnitelmiin ja 2000-luvulla kuntakohtaiseen opetussuunnitelmaan (Halttunen-Sommerdahl 1994; Stenvall 2009).

Oppilashuolto on 2000-luvulla uudenlaisten haasteiden edessä. Lastensuojelun tarpeen lisääntyminen sekä se, etteivät oppilaat viihdy koulussa yhtä hyvin kuin muissa länsimaissa hyvistä oppimistuloksista huolimatta, on kiinnittänyt huomiota enenevästi myös oppilashuoltoon (ks. Konu 2002; World Health Organization 2008). Tutkimuksissa on myös huomattu, että esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten lasten suuri osuus kouluissa lisää oppi-

lashuoltopalvelujen tarvetta. Maahanmuuttajataustaisten lasten lukumäärän kasvu koulussa ei kuitenkaan ole lisännyt erityistä tukea tai tukiopetusta samassa suhteessa. Koulut näkevät maahanmuuttajataustaisten lasten ongelmien liittyvän enemmän lasten hyvinvointiin kuin oppimiseen. Lasten hyvinvointiin liittyvät asiat kuuluvat puolestaan nimenomaan oppilashuollon ydinalueeseen (Rimpelä ym. 2008; Stenvall 2009). Lisäksi oppilashuollon merkitystä koulun turvallisuudessa on pohdittu erityisesti Kauhajoen ja Jokelan koulusurmien jälkeen (Oikeusministeriö 2009).

2.2.1 Kuntakohtaiset ohjeet

Helsingissä oppilashuoltoa määritellään valtakunnallisten ohjeiden pohjalta myös opetussuunnitelman kunta- ja koulukohtaisilla osuuksilla (Perusopetuksen opetussuunnitelman kuntakohtainen osuus 2005; Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutokset ja täydennykset 2010; Helsingin kaupungin suomenkielisten peruskoulujen opetussuunnitelman muutokset ja täydennykset 31.5.2011). Helsingin kuntakohtaisessa osuudessa (2010) todetaan oppilashuolosta seuraavaa:

”Oppilashuolto on oppilaan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa. Oppilashuolto toimii osana koulu yhteisöä ja kehittää hyvinvointia tukevaa oppimisympäristöä ja vahvistaa koulun yhteisöllistä toimintatapaa sekä myönteistä vuorovaikutusta. Tavoitteena on luoda terve, turvallinen ja hyvinvoiva koulu yhteisö, jossa on välittävä ja kannustava vuorovaikutuksen ja huolenpidon ilmapiiri. Koulun arjessa otetaan huomioon

koko koulu yhteisön, ryhmien ja oppilaiden hyvinvointiin, kasvuun, kehitykseen ja terveyteen liittyvät tarpeet. Oppilaitten hyvinvoinnista huolehtiminen on jokaisen koulussa työskentelevän tehtävä.”

Kuntakohtaisessa osuudessa todetaan oppilashuollon sisältävän sekä yhteisöllisen ja yksilöllisen työn, että ennaltaehkäisevän ja hoitavan työn. Kouluilla tulee olla toimintamalleja ja suunnitelmia ennaltaehkäisevään työhön ja ongelmatilanteiden varalle kriisi-, kiusaamis-, väkivalta-, syrjintä- ja häirintätilanteisiin sekä päihteiden käyttöön liittyvien ongelmatilanteiden ennaltaehkäisyyn ja hoitamiseen. Jokaisessa koulussa on oma oppilashuoltoryhmänsä ja oppilashuoltoa toteutetaan yhteistyössä terveys-, sosiaali- ja nuorisotoimen sekä muiden yhteistyötahojen kanssa (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutokset ja täydennykset 2010). Kuntakohtaisten ohjeiden ja koulujen omien opetussuunnitelmien lisäksi koulut tekevät vuosittaiset toimintasuunnitelmat, joissa kuvataan myös oppilashuolto. Kouluille toimitetaan myös muita ohjeita esimerkiksi ryhmäkirjeillä (Stenvall 2009).

2.2.2 Oppilashuoltoryhmät

Valtakunnalliseen tasoon nähden, oppilashuolto on suhteellisen hyvin resursoitu ja oppilashuoltoryhmien toiminta vakiintunutta Helsingissä (Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2009–2012, 42). Oppilashuoltoryhmät koontuvat säännöllisesti ja ryhmän puheenjohtajana toimii yleensä rehtori. Oppilashuoltoryhmään kuuluvat pää-

sääntöisesti kouluterveydenhoitaja, koulupsykologi, koulukuraattori, erityisopettaja ja opinto-ohjaaja. Tarvittaessa myös luokanopettaja/-valvoja, koululääkäri sekä muiden tahojen työntekijät, esimerkiksi lastensuojelusta, nuorisotoimesta, perheneuvolasta tai psykiatrian poliklinikoilta, voivat osallistua kokouksiin (Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2009–2012, 99).

Oppilashuoltoryhmässä käsitellään oppilas- ja luokkakohtaisia sekä koko kouluyhteisön hyvinvointiin liittyviä asioita. Käsiteltävät asiat tulevat joko ryhmän jäseniltä tai ryhmän ulkopuolelta, usein opettajalta. Yhteistyöstä, työnjaosta ja tiedottamisesta sovitaan ryhmässä (Helsingin esi- ja perusopetuksen oppilashuolto 2009, 29–31). Oppilashuoltotyöryhmien toimintaperiaatteet Helsingissä on johdettu peruskoulujen opetus- ja kasvatustyötä ohjaavista arvoista ja perusopetuslinjan toimintaperiaatteista (Oppilas- ja opiskelijahuollon kehittämistyöryhmä 2003).

Koulut tekevät yhteistyötä ulkopuolisten tahojen kanssa tilanteissa, joissa koulun omat voimavarat eivät riitä oppilaan tukemiseen ja auttamiseen. Huoltajilla on ensisijainen vastuu lasten tukitoimien järjestämisestä, mutta koulu toimii usein tarpeen havaitsijana ja aloitteentekijänä. Oppilaita ohjataan tarvittaessa esimerkiksi perheneuvolaan, lasten- ja nuorisopsykiatrisille aluepoliklinikoille sekä lasten foniatriselle poliklinikalle. Jos lapsen huolenpidon havaitaan olevan kotona puutteellista, ohjataan lapsi ja perhe sosiaali-toimen varhaisen tuen piiriin tai lapsi- ja perhekohtaiseen lastensuojeluun. Luotisi-toimintaan, joka on nuorisotoimen kohdennettua nuorisotyötä, oppilaat ohjautu-

vat yleensä oppilashuoltoryhmien kautta. Julkisten palvelujen lisäksi myös kolmannella sektorilla on useita palvelujen tarjoajia (Helsingin esi- ja perusopetuksen oppilashuolto 2009, 32–34).

2.2.3 Koulukuraattori- ja koulupsykologitoiminta

Helsingissä kaupungin ylläpitämien suomenkielisten peruskoulujen koulukuraattori- ja koulupsykologipalveluista vastaa opetusviraston perusopetuslinja. Ruotsinkielinen päivähoito- ja koulutuslinja vastaa koulukuraattori- ja psykologipalveluista kaupungin ruotsinkielisissä peruskouluissa ja lukioissa.

Koulukuraattori tarkastelee oppilasta suhteessa eri toimintaympäristöihin sekä kiinnittää huomiota oppilaan arjen sujumiseen, hänen toimintakykynsä ja vuorovaikutussuhteisiinsa. Koulukuraattorin työhön kuuluu palveluohjaus ja verkostoyhteistyö ja hän voi myös osallistua vertaissovittelu-, tukioppilas- ja oppilaskuntatoimintaan sekä kouluyhteisön kehittämistyöhön. Koulukuraattori antaa konsultatiivista apua luokanopettajille arjen ongelmatilanteissa, kuten oppilaan selviytymiseen, ryhmäilmiöihin ja huolenpidon puutteisiin liittyen. Koulukuraattori voi kartoituksensa perusteella tarjota oppilaalle yksilöllisiä tapaamisia, vanhemmille tukea ja ohjausta tai yhteisöllistä työskentelyä oppilasryhmien kanssa (Helsingin esi- ja perusopetuksen oppilashuolto 2009; Stenvall 2009).

Koulupsykologi havainnoi oppilaan psyykkistä hyvinvointia eri kehitysvaiheiden, tunne-elämän kehityksen ja perheen

vuorovaikutussuhteiden merkityksen näkökulmista. Koulupsykologin asiantunte-
mista voidaan hyödyntää konsultatiivi-
sesti, opetusjärjestelyjen ja muiden ope-
tukseen liittyvien käytännön ratkaisujen
pohdinnassa, oppimis- ja erilaisten kou-
lunkäyntivaikeuksien selvittämisessä, ryh-
mäpsykologisten ilmiöiden tarkastelussa
sekä hoitoon ja jatkotutkimuksiin ohjates-
sa. Koulupsykologin työn tavoitteena on li-
sätä vanhempien, lapsen ja opettajien tie-
toa ja kokonaiskäsitystä tilanteesta sekä
auttaa heitä suunnittelemaan ja toteutta-
maan tarvittavia tukitoimia (Helsingin esi-
ja perusopetuksen oppilashuolto 2009;
Stenvall 2009).

2.2.4 Kouluterveydenhuolto

Helsingissä kouluterveydenhuollosta vas-
taa terveyskeskuksen koulu- ja opiskelu-
terveydenhuollon yksikkö. Yksikkö ja-
kaantuu kahteen kouluterveydenhuollon
toiminta-alueeseen sekä opiskelutervey-
denhuoltoon. Kouluterveydenhuolto huo-
lehtii peruskoulujen oppilaista ja opiske-
luterveydenhuolto lukioiden, ammatillis-
ten oppilaitosten sekä ammattikorkeakou-
lujen opiskelijoista. Toiminnan piiriin
kuuluvat kaikki kansanterveyslain piirissä
olevat koulut ja oppilaitokset, mikä tar-
koittaa kunnan koulujen ohella myös yksi-
tyisten ja valtion ylläpitämiä sekä toisen
asteen oppilaitoksia (Toimintasuunnitel-
ma 2010–2012, Koulu- ja opiskelutervey-
denhuolto, 1–2).

Kouluterveydenhuollon perustehtävänä on tukea jokaisen koululaisen mahdol-
lisimman tervettä kasvua ja kehitystä sekä
vahvistaa oppimisen ja terveen aikuisuu-

den edellytyksiä. Kouluterveydenhuolto
vastaa oppilaiden terveydenhoidosta, ter-
veysneuvonnasta ja koulujen terveydellisen
olojen valvonnasta sekä lakisääteisiin
ja tarpeellisiin erikoistutkimuksiin ohjaa-
misesta (Toimintasuunnitelma 2010–
2012, Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto,
1–2).

Kouluterveydenhoitajan tehtävät poik-
keavat koulukuraattori- ja koulupsykolo-
gitoiminnasta siten, että terveydenhoita-
jan palveluja saavat koulussa kaikki. Kou-
luterveydenhuollon merkitys oppilaan hy-
vinvoinnille onkin tärkeä, sillä terveyden-
hoitaja on oppilashuoltopalvelujen henki-
lökunnasta usein tutuin sekä oppilaille
että vanhemmille. Asetuksen (380/2009)
mukaan kaikille peruskoulujen oppilaille
tehdään vuosittain terveydenhoitajan tar-
kastus sekä 1., 5. ja 8. luokalla laaja terveys-
tarkastus, johon sisältyy lääkärintarkastus
ja huoltajien tapaaminen. Lisäksi koulu-
terveydenhuollon henkilöstö tapaa tarvit-
taessa oppilaita kasvun seurantaan liitty-
en, oppilaiden hakeutuessa vastaanotolle
tai jos oppilaalla on muita erityisen tuen
tarpeita (Helsingin kaupungin terveyskes-
kus 2010–2011; Toimintasuunnitelma
2010–2012, Koulu- ja opiskeluterveyden-
huolto, 3; Oppilas- ja opiskelijahuollon
kehittämistyöryhmä 2003; Pelkonen ja
Kolimaa 2009; Stenvall 2009).

Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto toi-
mii Helsingissä yhteistyössä terveysasemi-
en, muiden hallintokuntien sekä Lasten ja
nuorten sairaalan kanssa. Toiminta perus-
tuu yhteisöllisyyteen, mikä tarkoittaa mo-
niammatillista ja perhekeskeistä työsken-
telytapaa sekä alueellista verkostotyötä.
Toimintaa suunniteltaessa huomioidaan
monikulttuurisuus ja muut metropolialu-

een erityispiirteet (Toimintasuunnitelma 2010–2012, Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto, 1).

2.3 Aiemmat tutkimukset ja selvitykset oppilashuollosta

2.3.1 Oppilashuoltopalvelujen henkilöstö

Annarilla Ahtola (2007) on liseniaatin työssään Koulupsykologin työ Suomessa selvittänyt oppilashuoltohenkilöstön ja opettajien käsityksiä koulupsykologin työstä sekä työntekijän vaihtuvuuden, psykologien määrän ja vastaajan työtehtävien vaikutuksista näihin käsityksiin. Ahtolan mukaan psykologit toivoivat työhönsä lisää tukea antavaa, kuntouttavaa ja hoitavaa työtä oppilaiden kanssa. Psykologipalveluiden yleisyys koulussa teki niistä muille koulun aikuisille tutumpia. Psykologien vaihtuvuus puolestaan vaikutti koulupsykologipalveluihin kohdistuviin tyytymättömyyden kokemuksiin. Kaiken kaikkiaan henkilöstön käsitykset psykologipalveluita olivat myönteisiä ja päätehtävänä pidettiin psykologisten tutkimusten tekemistä. Kouluilla ei ollut tarvetta muuttaa koulupsykologien työtä, mutta heitä toivottiin enemmän (Ahtola 2007; Stenvall 2009).

Pirkko Sipilä-Lähdekorpi (2004) on tutkinut koulukuraattorien toimintaa. Tutkimuksen mukaan koulukuraattorit kokivat itsensä koulussa ennen kaikkea sosiaalityöntekijöiksi mutta myös kasvattajiksi. Työhön liittyi myös ongelma siitä, kuka on koulukuraattorin asiakas. Koulukuraattorin on oltava lojaali koululle, mutta myös asiakkaille. Koulukuraattorit kokivatkin it-

sensä jonkinlaisiksi välittäjäasiantuntijoiksi. He myös kokivat työnsä tärkeimmän tavoitteen olevan oppilaan auttaminen ja tukeminen niin, että oppilas viihtyy koulussa ja saa oppivelvollisuutensa suoritettua (Sipilä-Lähdekorpi 2004; Stenvall 2009).

Kouluterveydenhuollon puolella yksi merkittävimmistä viimeaikaisista selvityksistä on kouluterveydenhuollon uudet laatusuositukset. Laatusuosituksessa painotetaan muun muassa palvelujen saatavuutta ja suunnitelmallisuutta, kouluterveydenhuollon sisällyttämistä oppilashuoltoon, asianmukaisia toimitiloja ja välineitä sekä riittävää, pätevää ja pysyvää henkilöstöä (Kouluterveydenhuollon laatusuositus 2004; Stenvall 2009). Laatusuosituksen osalta tiedetään, että vain pieni osa kouluista ylittää suosituksen mukaiseen tavoitteeseen, mutta Helsinki on onnistunut tässä parhaiten koko maassa (Rimpelä ym. 2008; Stenvall 2009).

2.3.2 Peruskoulujen oppilashuolto

Suvi Pulkkinen (2011) selvitti kandidaattututkielmassaan oppilashuollon tarvetta ja riittävyttä Helsingin Vuosaaren alueen kouluissa opettajien näkökulmasta. Oppilashuoltoa tarkasteltiin koulupsykologin ja -kuraattorin työnkuvien kautta. Tutkimuksessa tarkasteltiin, onko oppilashuolto riittävää, millaiseen työhön sitä pitäisi kohdentaa sekä miten eri opettajaryhmien mielipiteet eroavat toisistaan.

Tutkimuksen mukaan suurin osa opettajista oli saanut apua oppilashuollolliseen työhönsä sitä pyydettyään. Erityisesti oppilashuoltoryhmältä koettiin saatavan

tarvittaessa apua. Koulukuraattoreilla ja -psykologeilla työn koettiin kuitenkin kohdentuvan sen kaikille osa-alueille liian vähän. Koulupsykologin palveluissa arvioitiin eniten riittämättömyyttä. Lisäksi moni opettajista koki, että heidän oma aikansa ei riitä oppilashuollolliseen työhön. Tämä saattaa osaltaan vaikuttaa siihen, miten oppilashuoltopalveluiden tarve ja riittävyys koetaan. Aineenopettajat kokivat luokanopettajia ja erityisopettajia useammin oman työajan riittämättömäksi oppilashuollolliseen työhön. Oppilashuoltoryhmän toimintaan osallistumiseen oltiin kaikista tyytyväisimpiä ja suurin osa opettajista oli sitä mieltä, että tätä työtä tehdään sopivasti sekä koulukuraattorin ja -psykologin kohdalla (Pulkkinen 2011).

Perusopetuksen opetussuunnitelmauudistuksen (v. 2004) vaikutuksia oppilashuoltoon selvittäneessä kyselyssä kartoitettiin perusopetuksen järjestäjien ja rehtoreiden näkemyksiä. Raportin mukaan parhaat arviot sai oppilaiden hyvinvoinnista huolehtiminen sekä kodin ja koulun yhteistyö. Kyselyyn vastanneista 85 prosenttia oli tyytyväisiä oppilaiden hyvinvoinnista huolehtimiseen sekä kodin ja koulun yhteistyöhön. Oppilashuollon koettiin myös tehostuneen ja oppilaiden hyvinvoinnista huolehtimisen lisääntyneen (Kartovaara 2009; Stenvall 2009).

Opetushallitus ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) ovat selvittäneet hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä perusopetuksessa valtakunnallisilla kyselyillä vuosina 2007–2009. Hankkeessa valmisteilla olevan oppilashuollon oppaan tavoitteena on tukea oppilashuollon moniammatillista yhteistyötä. Kyselyn keskeisenä päätelmänä on, että koulujen ja

kuntien välillä on edelleen suuria eroja. Oppilashuoltopalvelujen voimavarat ovat usein valtakunnallisten suosituksia niukemmat ja lisäksi oppilaiden ja huoltajien osallisuus oppilashuollon kehittämisessä on vähäistä (Stenvall 2009; Rimpelä ym. 2010; THL:n uutiskirje 3/2010).

Peruskouluista reilulla viidenneksellä ei ollut tietoa laajan terveystarkastuksen tekemisestä 5. ja 8.vuosiluokilla ja 20–26 prosenttia vastasi, ettei sellaista tehdä lainkaan. Vuodesta 2011 alkaen koulu- ja opiskeluterveydenhuollon asetus (380/2009) edellyttää kuntia järjestämään laajat terveystarkastukset neuvolassa ja kouluterveydenhuollossa sekä terveystarkastukset jokaisella peruskoulun vuosiluokalla. Reilussa kolmanneksessa kouluista täytyi laatusuosituksen mukainen henkilöstömitoitus terveydenhoitajien osalta. Lääkärien kohdalla mitoitus täytyi neljässä prosentissa kouluja. Koulupsykologi puuttui joka viidennestä koulusta ja lähes joka viidennessä ei ollut koulukuraattoria. Alakouluissa oppilashuollon ammattihenkilöstön työpanos oli selvästi pienempi kuin yläkouluissa kaikkien muiden ammattiryhmien paitsi psykologien kohdalla. Koulupsykologien työpanos oli samansuuruinen ala- ja yläkouluissa (Rimpelä ym. 2010; Wiss & Rimpelä 2010).

Myös Helsingissä on kerätty tietoa oppilashuollosta kouluilta. Oppilas- ja opiskelijahuollon kehittämistyöryhmän Helsingin peruskouluille suunnattuun kyselyyn vastasi 86 koulua. Kyselystä ilmeni oppilashuoltoryhmien toiminnan olevan vakiintunutta ja oppilashuoltotyön nähtiin kuuluvan koko henkilökunnalle. Kehittämiskohteeksi koettiin ennaltaehkäisevän työ sekä moniammatillinen yhteis-

työ koulun ja ulkopuolisten toimijoiden välillä. Suurimmiksi ongelmiksi nähtiin käsiteltävien asioiden määrän nähden riittämätön aika sekä eri toimijoiden epärealistiset odotukset ja erilaiset toimintatavat (Oppilas- ja opiskelijahuollon kehittämistyöryhmä 2003; Stenvall 2009).

2.3.3 Alueellinen eriytymiskehitys

Annina Ala-Outisen (2010) tutkimuksessa *Hyvinvoinnin tukiverkko koetuksella* selvitettiin, miten Helsingin palveluja tuottavat virastot ovat omalla toiminnallaan pyrkineet ehkäisemään alueellista eriytymiskehitystä 2000-luvulla. Tutkimuksessa toteutettiin työntekijäkysely asukasrakenteeltaan erilaisten alueiden ala-asteen koulujen, perhekeskusten sekä terveysasemien työntekijöille Helsingissä.

Kyselyn perusteella ala-asteen koulujen henkilöstö koki työnsä kaikkein raskaimmaksi. Toisaalta henkilöstön riittävyydessä koulujen työntekijät olivat tyytyväisimpiä tämänhetkiseen tilanteeseen. Luokkakoot vaikuttivat kokemuksiin työmäärästä, vaikkei muita erityishaasteita olisikaan. Erot alueryhmien välillä olivat pieniä, joten PD-tuella on oletettavasti ollut myönteistä vaikutusta henkilökunnan kokemuksiin. PD on lyhenne käsitteestä positiivinen diskriminaatio ja PD-tuella tarkoitetaan heikommassa asemassa oleville ryhmille tai alueille suunnattua erityistukea (Ala-Outinen 2010).

Korkean sosioekonomisen statuksen alueilla korkea vaatimustaso julkisia palveluja kohtaan nostettiin esiin sekä koulujen, perhekeskusten että terveysasemien työntekijöiden vastauksissa. Matalan so-

sioekonomisen statuksen alueilla puolestaan halukkuus vaihtaa työpaikkaa oli erittäin suuri kaikissa kyselyssä mukana olleissa ammattiryhmissä. Näiden alueiden ala-asteen kouluissa koettiin, etteivät opettajien resurssit aina riitä opetustyön ohella tehtävään sosiaalisten ongelmien ratkomiseen. Maahanmuuttajataustaisten lasten suuri osuus sekä sosiaalisten ongelmien yleisyys samassa koulussa lisäävät opettajien työmäärää. Kuitenkin havaittiin, että henkilöstö oli hyvin motivoitunut tekemään työtään (Ala-Outinen 2010).

Opettajien näkökulmasta suurin ero kaupunkialueiden välillä oli se, miten vanhemmat tukevat lastensa koulunkäyntiä. Sosiaaliselle tukemiselle koettiin olevan kouluissa tarvetta. Myös koulunkäyntiavustajien määrän lisäämistä toivottiin, koska oppilaiden käyttöhäiriöiden, erityisen tuen oppilaiden ja integraatio-oppilaiden määrä on lisääntynyt kaikkien alueryhmien kouluissa (Ala-Outinen 2010).

Meneillään oleva, Helsingin metropolialueeseen kohdistuva, Matti Rimpelän johtama tutkimushanke *Peruskoulujen oppimistulokset ja oppilaiden hyvinvointi eriytyvällä Helsingin seudulla: MetrOP-tutkimus 2010–2013* selvittää alueellista eriytymiskehitystä ja peruskoulujen merkitystä prosessissa. Tutkimuksessa kysytään, onko metropolialueen sosiaalinen ja alueellinen eriytyminen johtanut tai lähivuosina johtamassa kasvavaan alueelliseen eriytymiseen peruskouluikäisten lasten hyvinvoinnissa, terveydessä ja oppimistuloksissa sekä mikä on peruskoulujen rooli eriytyemisessä. Keskeisenä lähtöoletuksena on, että alueellinen eriytymiskehitys näkyy ensin lasten ja nuorten hyvinvoinnissa, sillä heidän elämänsä kiinnittyy

aikuisia tiiviimmin tiettyyn alueeseen ja yhteisöön (Rimpelä & Bernelius 2010).

2.3.4 Huoltajien näkökulma

Huoltajien mielipiteitä oppilashuollon toimivuudesta Helsingissä on saatu tasaisin väliajoin toteutettavilla opetusviraston palvelukyselyillä. Palvelukyselyt on toteutettu neljä kertaa kaikissa suurpiireissä vuodesta 1997 lähtien. Palvelukyselyissä huoltajat ovat usein kritisoineet oppilashuoltopalvelujen saatavuutta mutta, jos palveluita on käytetty, on niiden tasoon yleisesti ottaen oltu tyytyväisiä. Kaiken kaikkiaan oppilashuollon saama arvosana on parantunut kaikkina tutkimusvuosina. Myös koulujen palveluihin on oltu tyytyväisiä ja tyytyväisyys on parantunut pääsääntöisesti vuosittain (Miettinen 2007; 2008).

Tuorein palvelukykykysely vuonna 2009–2010 suunnattiin 8. luokkalaisille ja heidän huoltajilleen. Vastausaktiivisuus jäi alhaiseksi – Helsingissä 23 prosenttiin ja pääkaupunkiseudulla 19 prosenttiin – mikä on huomioitava tuloksia tulkittaessa. Tulosten mukaan pääkaupunkiseudun 8. luokkalaisilla on lähes aina koulussa vähintään yksi kaveri. Oppilaat kokevat olonsa koulussa pääsääntöisesti turvalliseksi, selviytyvät kotitehtävistään kohtuullisessa ajassa ja heillä on tarvittaessa mahdollisuus saada koulukuraattorin ja psykologin apua. Yli 80 prosenttia huoltajista oli ainakin osittain sitä mieltä, että lapsella on mahdollisuus saada tarvittaessa kouluterveydenhuollon, koulukuraattorin tai psykologin apua. Erot koulujen välillä olivat suuria sen suhteen onko lapsella koulussa

joku aikuinen kenen puoleen kääntyä (Miettinen & Pertola 2010).

2.3.5 Oppilaiden hyvinvointi

World Health Organizationin (2008) tutkimus *Health Behaviour in School-aged Children* käsittää vertailevaa tietoa kouluikäisten lasten terveydestä ja terveystotumuksista. Tutkimus toteutettiin vuosina 2005–2006 41 maassa Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa. Tulosten mukaan suomalaiset koululaiset kokivat keskimääräistä enemmän painetta koulutyöstä, mutta kokivat saavansa keskimääräistä enemmän tukea koulukavereiltaan. Suomalaislapset olivat lisäksi erittäin tyytyväisiä elämänsä yleisesti ja he raportoivat kärsivänsä keskimääräistä harvemmin monista terveyshaitoista. Suomesta tutkimuksessa oli mukana 5 193 oppilasta (Stenvall 2009).

Oppilaiden hyvinvointia, koulussa viihtymistä ja myös turvallisuutta voidaan selvittää Anne Konun (2002) koulun hyvinvointimallilla, jossa kasvatusta, hyvinvointia ja opetus sekä oppiminen on yhdistetty toisiinsa. Tutkimuksessa on hyödynnetty myös oppilaiden näkökulmaa ja kokemusta hyvinvoinnista. Eräs tutkimuksen huomioista oli, että elämä koulussa on paljon monimutkaisempaa kuin oppilaiden saavutusten kautta pystytään välittämään. Akateemiset tavoitteet voidaankin saavuttaa vain, jos oppijan hyvinvoinnin edellytyksistä on huolehdittu (Konu 2002; Stenvall 2009).

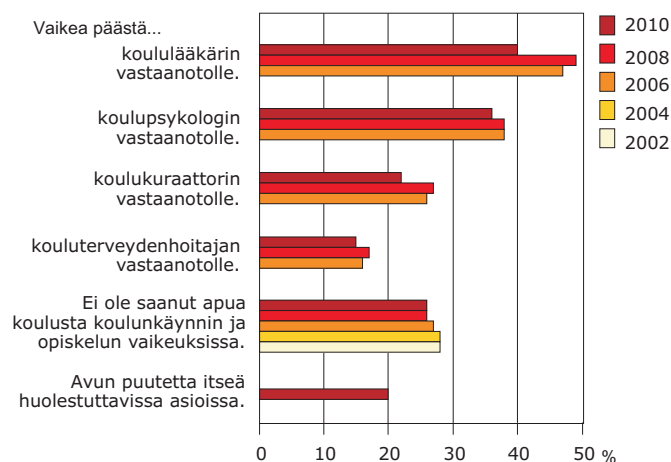
Kouluhyvinvointia mittaa osaltaan vuodesta 1996 alkaen toteutettu *Kouluterveyskysely*. Kyselyyn vastaavat peruskoulu-

jen 8. ja 9. luokkien oppilaat sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijat. Viimeisin kysely toteutettiin maaliskuussa 2010 Etelä-Suomen, Itä-Suomen ja Lapin kouluissa ja oppilaitoksissa (Lommi ym. 2010).

Kouluterveyskyselyn vuoden 2010 tulosten mukaan valtaosa helsinkiläisnuorista kokee terveydentilansa hyväksi. Peruskoulun 8. ja 9. luokkien oppilaiden arviot omasta terveydentilasta ovat parantuneet hieman 2000-luvun aikana, vaikka erilaisten oireiden yleisyydessä ei ole tapahtunut vähenemistä samalla ajanjaksolla. Yleisimpiä oireita ovat väsymys ja niskahartiaseudun kivut. Nuorten masentuneisuus on pysynyt yhtä yleisenä läpi 2000-luvun: masentuneisuutta on 12 prosentilla yläluokkalaisista Helsingissä (Lommi ym. 2010).

Oppilashuollon palveluiden järjestämisessä näyttäisi edelleen olevan haasteita. Helsingissä koulupsykologin vastaanotolle pääsemisen koki vaikeaksi joka kolmas nuori ja koulukuraattorin vastaanotolle pääsemistä piti vaikeana joka neljäs. Kouluterveydenhoitajan vastaanotolle pääsemisen koki vaikeaksi kuudesosa nuorista. Näissä asioissa tapahtuneet muutokset vuosien 2006 ja 2010 välillä ovat pieniä, mutta trendi on positiivinen. Vaikeimmaksi koettiin pääsy lääkärille: neljä kymmenestä nuoresta koki koululääkärin vastaanotolle pääsemisen vaikeaksi (47 % vuonna 2006). Uusimmassa Kouluterveyskyselyssä kysyttiin ensimmäistä kertaa kokevatko oppilaat avun puutetta oppilashuollon taholta itseään huolestuttavissa asioissa ja joka viides ilmoitti kokevansa avun puutetta (Lommi ym. 2010).

Kuvio 1. Kokemus oppilashuollon tuesta, 8. ja 9. luokan oppilaat Helsingissä, 2002–2010, %

Lähde: Terveyden ja hyvinvoinninlaitos, Kouluterveyskysely

Lähde: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Kouluterveyskysely.

Huomionarvoista vuoden 2010 tuloksissa oli se, että 14 prosentille helsinkiläisistä yläluokkalaisista läheisen alkoholin käyttö oli aiheuttanut ongelmia. Lisäksi puolet oli kokenut seksuaalista häirintää ja 16 prosenttia seksuaalista väkivaltaa. Vastaajista 71 prosenttia koki myös, ettei kiusaamiseen ollut puututtu koulun aikuisen toimesta ja 58 prosenttia koki, etteivät opettajat ole kiinnostuneita oppilaan kuumisista. Oppilaista 13 prosenttia koki koulu-uupumusta, 12 prosenttia kärsi keskivaikeasta tai vaikeasta masentuneisuudesta ja joka kymmenes oli lintsannut kaksi päivää kuukauden aikana (Lommi ym. 2010). Lisäksi kyselyyn vastanneista helsinkiläisistä yläluokkalaisista 36 prosentilla oli vaikeuksia kokeisiin valmistautumisessa ja 35 prosenttia koki, että opettajat odottavat oppilailta liikaa koulussa (Helsingin kaupungin opetusviraston Internet-sivut, Kouluterveyskysely 2010).

Helsinkiäisten oppilaiden kokemus on parantunut vuosina 1996–2010 sen suhteen, että opettajat kohtelevat heitä oikeudenmukaisesti, rohkaisevat mielipiteiden ilmaisuun ja ovat kiinnostuneita oppilaiden kuulumisista (Roine ym. 2011). Koko

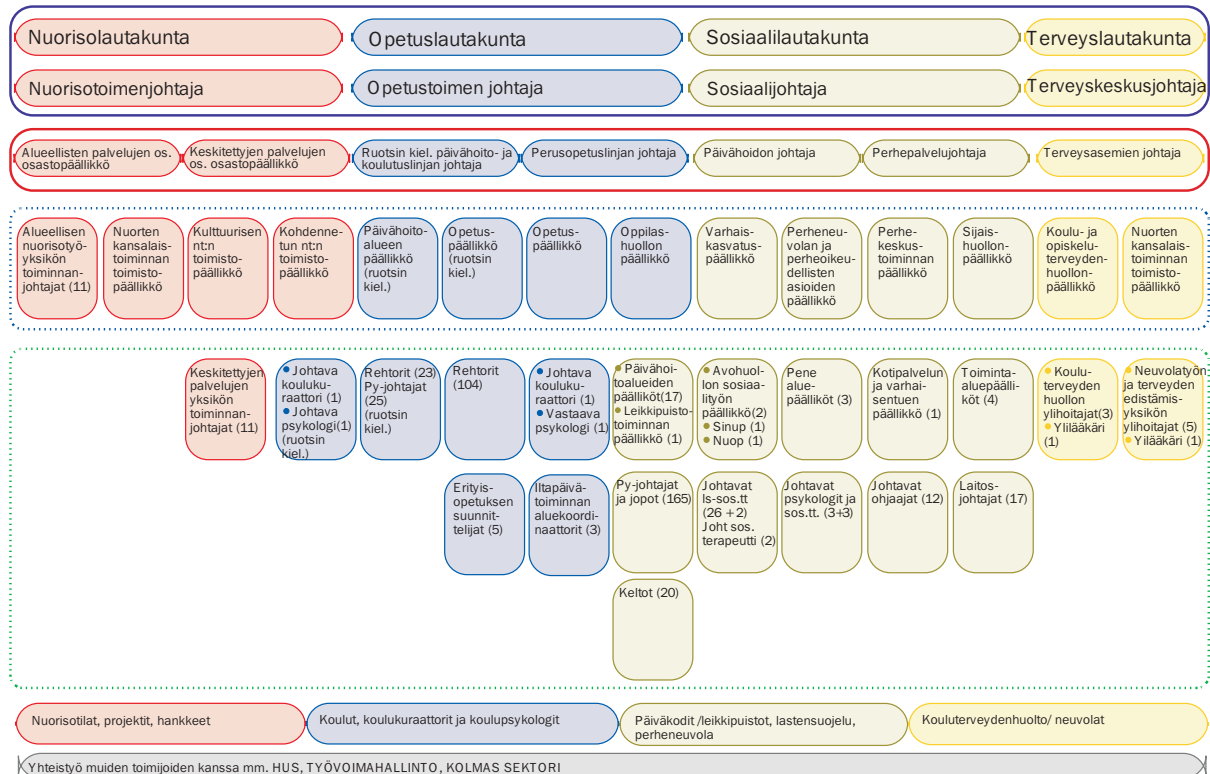
maan osalta viikoittaisen liikunnan harastaminen on lisääntynyt ja tupakointi, huumekeilut ja humalahakuinen juominen vähentyneet (Peruskoulun yläluokkalaisten ja lukiolaisten hyvinvointi 2000/2001–2008/2009).

3 OPPILASHUOLTO LUKUINA JA TILASTOINA

Tässä luvussa kuvataan oppilashuollon tämän hetkistä tilaa, peruskouluikäisten lasten ja nuorten tarpeita sekä eri tahojen mahdollisuuksia yhteistyöhön. Oppilashuollon riittävyttä arvioidaan tilastollisten muuttujien ja niiden kehityksen näkökulmasta 2000-luvun Helsingissä. Ensimmäiseksi tarkastellaan oppilasmäärien yleistä kehitystä sekä oppilashuoltopalve-

lujen henkilöstöä ja asiakasmääriä. Tämän jälkeen kuvataan koulun tärkeimpien yhteistyötahojen - perhekeskukset, perheneuvola, psykiatrian palvelut, nuorisotyö, päihdetyö ja poliisi - tehtäviä, henkilöstöä ja asiakasmääriä. Tarkempi kuvaus Helsingin kaupungin hallinto-organisaatiosta opetus-, terveys-, sosiaali- ja nuorisotoimen osalta löytyy oheisesta kaaviosta 4.

Kaavio 4. Helsingin kaupungin hallinto-organisaatio yhteisten prosessien johtamisen näkökulmasta

3.1 Oppilasmäärien yleinen kehitys Helsingissä

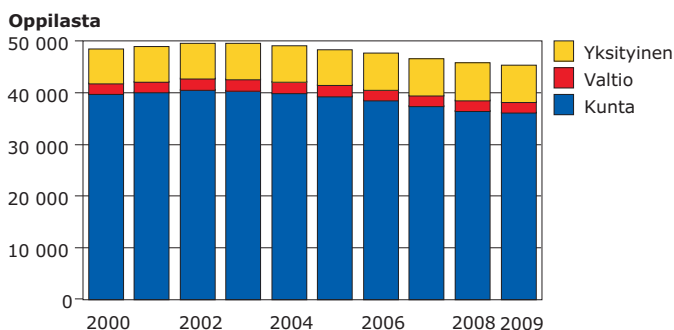
Helsingissä oli vuoden 2011 alussa 45 158 peruskouluikäistä, 7–15-vuotiasta, lasta ja nuorta. Tämä vastaa 7,7 prosenttia Helsingin koko väestömäärästä (Aluesarjat 2011). Kaiken kaikkiaan Helsingissä on 147 peruskoulua, joista 124 on kaupungin ylläpitämiä. Kaupungin kouluista 22 on ruotsinkielisiä peruskouluja (Opetusviraston toimintasuunnitelma 2011). (Kuvio 2)

Syksyllä 2010 oppilaista 36 238 eli 79 prosenttia kävi kunnallista peruskoulua. Yksityisissä sopimuskouluissa ja peruskouluissa opiskeli 16 prosenttia ja valtion ylläpitämissä kouluissa viisi prosenttia oppilaista (Opetusviraston vuosikertomus 2010, 18). Helsingin kaupungin ylläpitämissä peruskouluissa 16 prosenttia oppilaista oli maahanmuuttajataustaisia, suomi toisena kielenä-oppimäärää opiskelevia. Oman äidinkielen opetuksessa oli 3 241 oppilasta ja opetettavia kieliä yhteensä 42. Saamen- ja romanikielen opetuksessa oli 17 oppilasta. Kaiken kaikkiaan peruskoululaiset puhuivat yli 190 eri kieltä

äidinkielenään. Suurimmat vieraskielisten kieliryhmät ovat somali, venäjä, viro ja arabia. Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden valmistavaan opetukseen osallistui 359 oppilasta (Helsingin kaupungin opetusvirasto 2010–2011; Opetusviraston vuosikertomus 2010, 6).

Peruskouluikäisten määrä on laskenut 2000-luvun puolesta välistä lähtien ja laskun arvioidaan jatkuvan vielä vuosina 2010–2015 kahdella prosentilla. Sen sijaan 2020-luvun alkupuolella peruskouluikäisten määrän ennakoidaan kasvavan jälleen nykyiselle tasolle. Vieraskielisten peruskoululaisten määrän arvioidaan kaksinkertaistuvan vuosina 2009–2019 (Aluesarjat 2011; Helsingin väestöennuste 2009–2040). Peruskouluikäisten ikäluokan pienentyminen 2000-luvulla on merkinnyt myös oppilaiden määrän vähentymistä. Mikäli kunnan osuus peruskoululaisista pysyy 2000-luvun tasolla, on Helsingin kaupungin ylläpitämissä peruskouluissa 34 800 oppilasta vuonna 2015 ja 40 650 oppilasta vuonna 2025 (Helsinki-Vantaa-selvitys, 78).

Kuvio 2. Perusopetuksen oppilasmäärä vuosiluokilla 1–9 Helsingissä, 2000–2009

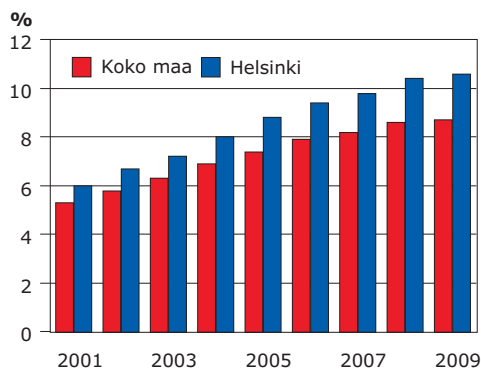
Lähde: Opetushallitus.

3.1.1 Erityinen tuki

Erityistä tukea (entinen termi erityisopetus) voidaan järjestää koulussa osa-aikaisesti tai kokoaikaisesti. Osa-aikaista erityisopetusta annetaan samanaikaisopetuksena muun opetuksen ohessa, pienryhmässä tai yksilöllisesti. Kokoaikaista erityisopetusta annetaan erityiskouluissa, erityisluokilla tai integroituna yleisopetuksen ryhmässä (Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2009–2012, 102).

Erityistä tukea (luokkamuotoinen tai integraatio) saavien osuus on kasvanut voimakkaasti 2000-luvulla Helsingissä ja on suurempi kuin koko maassa. Vuosikymmenen alussa kuusi prosenttia kaupungin ylläpitämien suomenkielisten peruskoulujen oppilaista oli erityisen tuen piirissä. Vuonna 2009 osuus oli 11 prosenttia. Koko maassa erityistä tukea saavien oppilaiden osuus on samana aikana kasvanut viidestä prosentista yhdeksään (Helsingin kaupungin opetusvirasto 2010–2011; Opetushallituksen Wera-Web-raportointipalvelu). Suomi toisena kielenä -oppimäärää opiskelevista 16 prosenttia sai erityisestä tukea syksyllä 2010. Osuus on kasvanut kahdella prosentilla vuodesta 2008 (Helsingin kaupungin opetusvirasto 2010–2011; Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2009–2012, 89). (Kuvio 3)

Kuvio 3. Erityisen tuen oppilaat¹ Helsingissä ja koko maassa, 2001–2009, %

¹Sisältää kokonaan integroidut, osin integroidut ja erityisluokat.

Lähde: Opetushallitus, Wera-Web-raportointipalvelu

3.1.2 Opetuksen tilapäinen erityisjärjestely

Opetuksen tilapäinen erityisjärjestely on oppilaan opiskelun tukemisen keino, johon turvaudutaan silloin, kun koulun kaikki muut tukikeinot on käytetty. Käytännössä opetuksen tilapäiseen erityisjärjestelyyn turvaudutaan esimerkiksi somaattisen sairauden tai vakavien psykososiaalisten syiden yhteydessä. Opetus järjestetään tällöin koulussa, kotona tai muussa soveltuvassa paikassa. Päätös opetuksen tilapäisestä erityisjärjestelystä tehdään korkeintaan lukukaudeksi kerrallaan. Erityisjärjestelyjen piirissä on ollut viime vuosina 80–90 oppilasta vuosittain. Oppilaiden määrä on hieman vähentynyt 2000-luvulla (Helsingin kaupungin opetusvirasto 2010–2011).

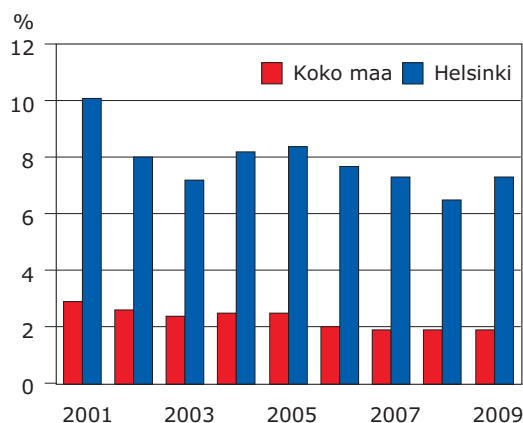
3.1.3 Opettajat, koulunkäyntiavustajat ja resurssiopettajat

Helsingin kaupungin suomenkielisissä peruskouluissa työskenteli kaiken kaikkiaan 3 116 opettajaa vuoden 2009 lopussa. Opettajista reilu neljännes (29 %) oli määräaikaisessa työsuhteessa. Kaupungin ruotsinkielisissä peruskouluissa opettajia oli yhteensä 324 ja heistä kolmannes (34 %) määräaikaisia. Opetusviraston henkilöstön lähtövaihtuvuus on vähentynyt ja on pienempi kuin kaupungilla keskimäärin. Vaihtuvuus on vakiintuneesti noin viisi prosenttia, tosin vain vakinainen henkilöstö tilastoidaan. Opettajan kelpoisuus määräytyy lainsäädännössä. Kaupungin suomenkielisellä perusopetuslin-

jalla päätoimisten opettajakelpoisuus oli 89 prosentilla ja ruotsinkielisissä peruskouluissa 76 prosentilla opettajista (Henkilöstö-raportti 2009. Helsingin kaupungin opetusvirasto 2010–2011).

Koulunkäyntiavustajat työskentelevät luokissa oppilaiden tukena. Koulunkäyntiavustaja tukee oppilaiden yksilöllistä kasvua ja kehitystä huomioiden heidän erityistarpeensa. Helsingin kaupungin ylläpitämässä peruskouluissa oli noin 630 koulunkäyntiavustajaa vuonna 2010 (Opetusviraston vuosikertomus 2010, 7). Kaupungin peruskouluissa toimii myös resurssiopettajia. Resurssiopettajat opettavat toisen luokanopettajan rinnalla samanaikaisopetuksessa tai jakotunneilla (Korkeakivi 2010).

Kuvio 4. Oppilasmäärä perusopetuksen lisäopetuksessa Helsingissä ja koko maassa, 2001–2009, %

Lähde: Opetushallitus, Wera-Web-raportointipalvelu.

3.1.4 Perusopetuksen lisäopetus

Perusopetuksen lisäopetus eli 10.luokka on tarkoitettu niille peruskoulunsa päättäneille, jotka koulutuspaikkojen riittämättömyyden vuoksi ovat jääneet ilman jatkokoulutuspaikkaa. Lisäopetuksen tavoitteena on kehittää nuoren valmiuksia uravaltintaan, parantaa edellytyksiä jatko-opintoihin sekä edistää elämönhallintataitoja (Opetusministeriö 2005).

Syksyllä 2010 Helsingissä oli 452 oppilasta lisäopetuksessa. Osuus on kahdeksan prosenttia edellisen vuoden 9.luokkalaisten määrästä (Helsingin kaupungin opetusvirasto 2010–2011). Lisäopetuksessa olevien määrä onkin Helsingissä suurempi kuin koko maassa. Yksi syy tähän on Helsingin heikko toisen asteen paikkojen tilanne. Kaikille päättöluokkalaisille ei riitä toisen asteen koulutuspaikkoja. Koko maan 1 294 lisäopetuksessa olevasta oppilaasta joka kolmas oli helsinkiläinen syksyllä 2010 (Tilastokeskus. StatFin-tilastotietokanta). Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden osuus lisäopetuksessa olevista on Helsingissä suuri (Helsinki-Vantaa-selvitys, 81). (Kuvio 4)

3.2 Oppilashuoltopalvelujen henkilöstö ja asiakasmäärät

3.2.1 Koulukuraattori- ja koulupsykologitoiminta

Lukuvuonna 2010/11 Helsingin kaupungin ylläpitämässä suomenkielisissä peruskouluissa oli yhteensä 39 koulukuraattoria ja seitsemän aluekuraattoria. Oppilasmäärään suhteutettuna, tämä vastaa keski-

määrin yhtä koulukuraattoria 730 oppilasta kohden. Koulukuraattorien oppilasmäärä vaihtelee kuitenkin alueittain 698–835 oppilaan välillä. Koulupsykologeja oli yhteensä 40, joista seitsemän oli aluevas-taavia. Koko kaupungin tasolla yhtä psykologia kohden oli keskimäärin 819 oppilasta. Myös psykologien oppilasmäärät vaihtelevat alueittain 760–893 oppilaan välillä (Helsingin kaupungin opetusvirasto 2010–2011). (Taulukko 1)

Ruotsinkielisellä koulutuslinjalla on kuusi koulupsykologia ja johtava koulupsykologi sekä neljä koulukuraattoria ja aluekuraattori, jotka palvelevat sekä esi- ja perusopetusta että lukioita (Helsingin kaupungin opetusvirasto 2010–2011). Ruotsinkielisissä peruskouluissa psykologit toimivat pääsääntöisesti ala-asteilla ja koulukuraattorit yläasteilla (Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2009–2012, 100).

Koulukuraattorien ja koulupsykologien palveluverkko tarkistetaan vuosittain. Resurssit lasketaan pääsääntöisesti oppilasmäärän perusteella Helsingissä, mutta

Taulukko 1. Koulupsykologien ja koulukuraattorien keskimääräiset oppilasmäärät suurpiireittäin, lukuvuosi 2010/11

Suurpiiri	Oppilaita/ koulupsykologi	Oppilaita/ koulukuraattori
Eteläinen	893	715
Läntinen	882	765
Keskinen	817	723
Pohjoinen	868	835
Koillinen	870	748
Kaakkoinen	793	698
Itäinen	760	745
Koko Helsinki	819	730

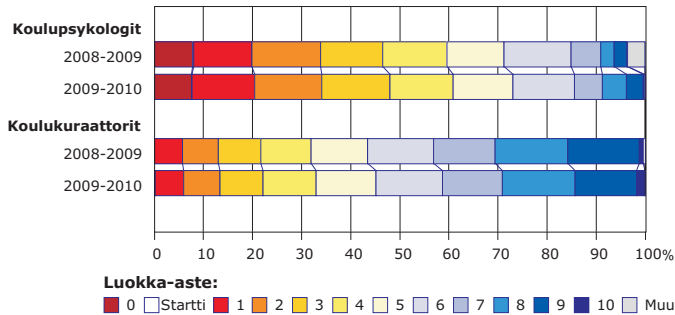
Lähde: Helsingin kaupungin opetusvirasto.

työntekijöiden erityisvastuut ja koulun yleinen tilanne pyritään huomioimaan. Oppilashuoltohenkilöstön resursoinnissa ei tällä hetkellä systemaattisesti hyödynnetä PD-laskentamallia. Lukuvuoden 2011/12 alusta oppilashuoltopalvelujen resursoinnissa suomi2-oppilaat ja erityisen tuen oppilaat lasketaan kahdeksi oppilaaksi. Koulukuraattorien ja -psykologien henkilöstömitoitukselle ei ole olemassa virallista ajantasaista valtakunnallista ohjetta tai suositusta. Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä säätää, ettei koulupsykologina voi työskennellä ilman psykologin pätevyyttä. Koulukuraattoreiden osalta Helsingissä vaaditaan soveltuva korkea-koulututkinto (Helsingin kaupungin opetusvirasto 2010–2011).

Vuonna 2010 kaupungin suomenkielisissä peruskouluissa oppilaista yhdeksän prosenttia käytti koulukuraattoripalveluja ja seitsemän prosenttia koulupsykologien palveluja (Opetusviraston vuosikertomus 2010, 7). Suhteutettaessa koulukuraattorien ja -psykologien asiakasmäärää koko oppilasmäärään, 16 prosentilla oppilaista oli asiakkuus lukuvuonna 2009/10. Suurpiireittäin tarkasteltuna eniten asiakkuuksia oli Koillisessa suurpiirissä, jossa joka viides oppilas (19 %) oli ollut koulukuraattorin tai -psykologin asiakkaana. Vähiten asiakkuuksia (14 %) oli Läntisessä ja Pohjoisessa suurpiirissä (Helsingin kaupungin opetusvirasto 2010–2011).

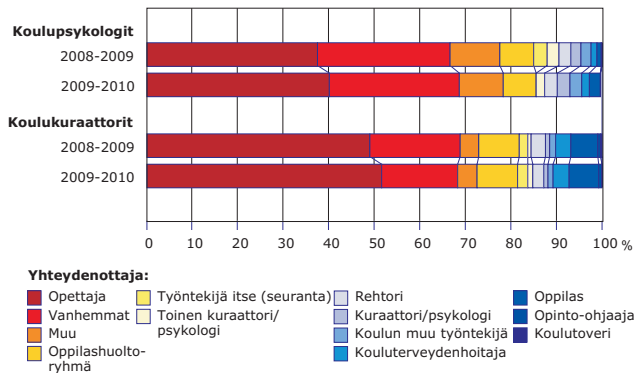
Kaupungin ylläpitämien suomenkielisten peruskoulujen koulukuraattoreilla oli yhteensä 3 126 asiakasta ja koulupsykologeilla 2 350 asiakasta lukuvuonna 2009/10. Koulukuraattorien asiakkaista 58 prosenttia ja koulupsykologien asiakkaista 66 prosenttia oli poikia. Kuraattoreilla oli eniten

Kuvio 5. Koulupsykologien ja -kuraattorien asiakkaat luokka-asteittain, 2008–2010, %

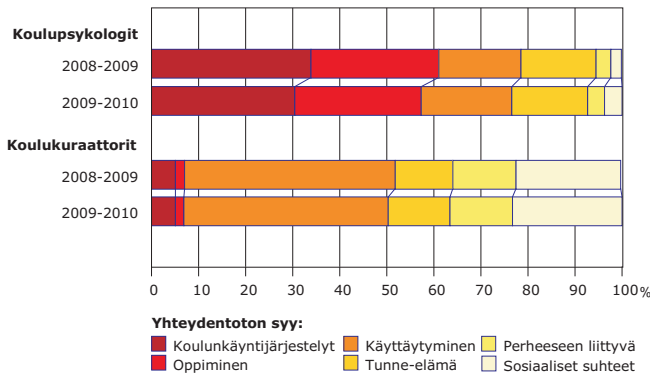
Lähde: Helsingin kaupungin opetusvirasto.

Kuvio 6. Yhteydenottajat koulupsykologien ja -kuraattorien asiakastyössä, 2008–2010, %

Lähde: Helsingin kaupungin opetusvirasto

Kuvio 7. Yhteydenoton syy, 2008–2010, %

Lähde: Helsingin kaupungin opetusvirasto.

asiakkaita ylempien luokkien oppilaissa, psykologien asiakaskunnassa painottui alaluokkalaiset (Helsingin kaupungin opetusvirasto 2010–2011).

Yhteydenottajana koulukuraattorin asiakkuuteen oli yleisimmin opettaja (52 %), vanhempi (17 %) ja oppilashuoltoryhmä (9 %). Koulupsykologin asiakkuuteen aloitteentekijänä oli useimmin opettaja (40 %) ja huoltaja (28 %). Oppilaat olivat itse yhteydenottajana kuudessa prosentissa koulukuraattorin asiakkuuksista ja kahdessa prosentissa koulupsykologin asiakkuuksista. Yhteydenoton syyt koulukuraattorin asiakkaiden kohdalla liittyivät yleisimmin käyttäytymiseen ja sosiaalisiin suhteisiin. Psykologisiin otettiin yhteyttä useimmiten koulunkäyntijärjestelyihin ja oppimiseen liittyen (Helsingin kaupungin opetusvirasto 2010–2011). (Kuvio 6, 7)

Yhteistyötahoja oli mukana 47 prosentissa koulukuraattorien asiakkuuksia ja 28 prosentissa koulupsykologin asiakkuuksia lukuvuonna 2009/10². Koulukuraattorien yleisimpänä yhteistyötahona oli lastensuojelu (59 %), erikoissairaanhoidon (16 %), perheneuvola (7 %) ja nuorisotoimi (5 %). Koulupsykologit tekivät eniten yhteistyötä erikoissairaanhoidon (29 %), lastensuojelun (18 %), terveystoimen (14 %), perheneuvolan (14 %) ja päivähoidon (13 %) kanssa (Helsingin kaupungin opetusvirasto 2010–2011). (Kuvio 8)

Koulukuraattorit osallistuivat 2 155 kertaa oppilashuoltoryhmien toimintaan lukuvuonna 2009/10. Tämän ohella koulukuraattorit pitivät oppitunnin 313 kertaa

²Kaikki työntekijät eivät kirjaa yhteistyötahoja, joten esitetty luvut jonkin verran todellisia yhteydenoton määriä pienempiä.

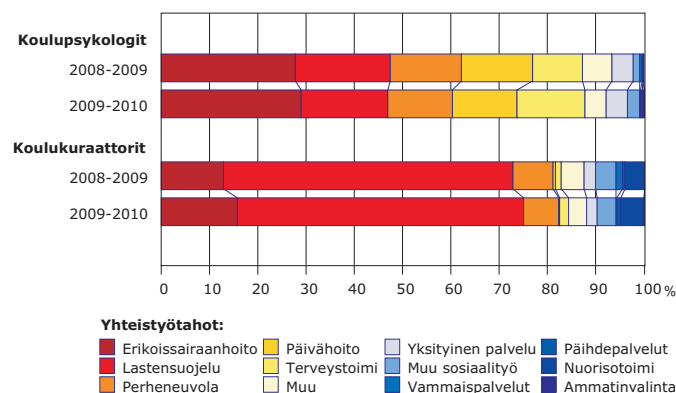
ja järjestivät erilaisia teemaryhmiä oppilaille ja opiskelijoille 231 kertaa. Samana ajanjaksona koulupsykologit osallistuivat 1 779 kertaa oppilashuoltoryhmien toimintaan sekä konsultoivat henkilöstöä 686 kertaa, seurasivat oppitunteja 214 kertaa ja pitivät oppitunnin 41 kertaa. Lisäksi psykologit järjestivät erilaisia teemaryhmiä oppilaille ja opiskelijoille 42 kertaa (Helsingin kaupungin opetusvirasto 2010–2011).

3.2.2 Kouluterveydenhuolto

Lukuvuoden 2010/11 mitoitukslaskennan mukaan kouluterveydenhuollolla oli käytössään 82,4 terveydenhoitajan työpanosta, 14 lääkärin työpanosta sekä 2,5 psykiatrisen sairaanhoitajan työpanosta (Helsingin kaupungin terveyskeskus 2010–2011). Oppilasmäärä yhtä kokopäiväistä kouluterveydenhoitajaa kohden oli keskimäärin 558 oppilasta. Sosiaali- ja terveysministeriön suositus on 600 oppilasta yhtä terveydenhoitajaa kohden, joten suositukseen nähden tilanne Helsingissä on hyvä. Suuremmissa kouluissa terveydenhoitaja on paikalla päivittäin, pienemmissä esimerkiksi kerran viikossa (Helsingin kaupungin terveyskeskus 2010–2011). Lisäksi vuonna 2010 lasten ja nuorten hyvinvointiin varatulla määrärahalla lisättiin koulu- ja opiskeluterveydenhuoltoon vuosille 2010–2012 neljä terveyskeskuslääkäriä, kaksi psykiatrista sairaanhoitajaa ja yksi terveydenhoitaja (Lasten ja nuorten psykiatristen palvelujen toteutumisen seuranta, Khs 2010–690).

Kouluterveydenhuollolla on noin 180 toimipistettä Helsingissä. Henkilöstön mi-

Kuvio 8. Yhteistyötahot koulupsykologien ja -kuraattorien asiakastyössä, 2008–2010, %

Lähde: Helsingin kaupungin opetusvirasto.

toitus ja sijoittuminen kouluihin suunnitellaan vuosittain opetusvirastolta saatavan oppilasmäärälaskennan pohjalta. Vakanssien sijoittelussa ja perusmitoituksessa huomioidaan alueellinen tarve. Vakansseista suurin osa on täytetty vakinaisella henkilöstöllä ja tehtävissä on ainoastaan päteviä työntekijöitä. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon työntekijöiden lähtövaihtuvuus on pientä (Helsingin kaupungin terveyskeskus 2010–2011).

Lukuvuonna 2009/10 koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palveluiden piirissä oli yhteensä 46 171 peruskoululaista, joista alle prosentti oli ulkokuntalaisia. Joka kymmenes kouluterveydenhuollon piirissä olevista oli vieraskielinen (Toimintasuunnitelma 2010–2012, Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto, 3). Koko vuoden 2010 aikana vastaanottokäyntejä kertyi yhteensä 200 909 ja lisäksi henkilöstö osallistui 6 910 ryhmätilaisuuteen. Ryhmätilaisuudet sisältävät oppilashuoltoryhmien tapaamisten ohella erilaisia neuvontatilaisuuksia ja terveyskasvatusryhmiä. Kouluterveydenhuollossa ei ole käytössä hoito-

takuu-määritelmää (Helsingin kaupungin terveystakeskus 2010–2011; Toimintasuunnitelma 2010–2012, Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto, 1).

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon henkilöstö osallistui vuonna 2009³ oppilashuoltoryhmien kokouksiin 3 008 kertaa peruskouluissa ja lukioissa Helsingissä. Hoitajat osallistuvat kokouksiin säännöllisesti, koululääkärit tarvittaessa. Tilastot sisältävät päällekkäisyyksiä, sillä useamman henkilöstön edustajan osallistuessa samaan kokoukseen, merkitään osallistumiset erikseen (Helsingin kaupungin terveystakeskus 2010–2011).

3.2.3 Laajennettu oppilashuoltoryhmä ja yhteistyökäytännöt

Kun oppilashuoltoryhmän ulkopuolinen taho osallistuu ryhmän kokoukseen, puhutaan laajennetusta oppilashuoltoryhmästä. Lastensuojelun sosiaalityön osallistumisesta koulujen oppilashuollon toimintaan ei ole virallista suositusta tai käytäntöä Helsingissä ja toimintatavat vaihtelevat alueittain ja kouluittain. Osassa alueita kouluille on nimetty lastensuojelun yhdyshenkilöt, konsultointi- ja päivystysmahdollisuuksista on informoitu kattavasti ja lastensuojelu osallistuu laajennettujen oppilashuoltoryhmien kokouksiin säännöllisesti. Toisilla alueilla lastensuojelua tavataan vain varsinaisten asiakastapausten yhteydessä. Sosiaaliviraston

³Joulu-marraskuussa 2009 terveydenhoitajat eivät rokotuskampanjan takia osallistuneet kaikkiin kokouksiin.

yhtenä tavoitteena oppilashuoltotyön kehittämiseksi onkin saada luotua yhteneväiset ohjeistukset lastensuojelun ja koulujen oppilashuollon väliselle yhteistyölle (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2010–2011).

Myöskään perheneuvolan työntekijöiden osallistumisesta oppilashuoltotyöryhmiin ei ole olemassa kattavaa ohjetta tai suositusta Helsingissä. Perheneuvolan henkilöstöresurssit eivät ole mahdollistaneet säännöllistä osallistumista ryhmiin. Yhteistyötä tehdään oppilaskohtaisesti ja käytännöt ovat muotoutuneet kouluittain ja alueittain. Työnjakokysymyksistä on sovittu erilaisissa päällikötason yhteistyökokouksissa. Tärkeä yhteistyön muoto on tapaamiset koulupsykologien ja -kuraattorien sekä alueellisten perheneuvolan toimipisteiden välillä. Näitä tapaamisia on pyritty järjestämään vuosittain kaikilla alueilla (Helsingin perheneuvola 2010).

Nuorisoasiainkeskuksella ei ole oppilashuoltoon liittyviä yleislinjauksia käytössä. Oppilashuoltoryhmien toimintaan osallistumista ei tilastoida säännöllisesti, mutta erillisselvityksen mukaan nuorisotalot osallistuivat oppilashuoltoryhmien tapaamisiin 13 peruskoulussa vähintään kerran lukuvuonna 2008/09 (Lauha 2009, 22).

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin (HUS) nuorisopsykiatrian työntekijöiden osallistumisesta oppilashuoltoryhmien kokouksiin Helsingissä ei ole virallista suositusta tai käytäntöä. Resurssit eivät riitä säännölliseen konsultaatioon. Oppilashuollolle annetaan konsultaatioapua ja kokouksiin osallistutaan tapauskohtaisesti (Hyks nuorisopsykiatria 2010).

3.3 Sosiaaliviraston perhekeskustoiminta

Vuoden 2011 alussa toteutettiin perhekeskustoiminnan organisaatiouudistus, jossa alueelliset perhekeskukset⁴ lopetettiin ja toimintaa hajautettiin. Lapsiperheiden kotipalvelu ja varhainen tuki muodostaa oman yksikkönsä. Sosiaaliviraston avo-
huollon lastensuojelu on jaettu kahteen alueelliseen yksikköön (etelä-itä ja pohjoinen-länsi), jotka tarjoavat palveluja 10 toimipisteessä (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2010–2011). Tässä raportissa analyysiyksikkönä käytetään perhekeskuksia, koska tutkimuksen toteuttamisvuonna (2010) vanha organisaatorakenne oli vielä käytössä.

Avohuollon lastensuojelussa oli vuoden 2009 lopussa 132 sosiaalityöntekijän vakanssia ja näistä reilua kolmannesta hoiti epäpätevä työntekijä. Haasteena onkin pätevien sosiaalityöntekijöiden saata-
vuus ja pysyvyys. Sosiaaliohjaajan vakansseja oli 88 ja johtavan sosiaalityöntekijän vakansseja 26, ja näissä tehtävissä ei ollut käytännössä lainkaan epäpäteviä työntekijöitä. Työvoimatilanteesta ei ole merkittäviä alueellisia eroja perhekeskusten välillä (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2010–2011). Kuusikon kunnissa (Helsinki, Espoo, Vantaa, Turku, Tampere, Oulu) lastensuojelun asiakkaita oli vuonna 2009

⁴Vuoteen 2011 saakka Helsingin sosiaaliviraston lapsiperheiden palvelut toimivat neljässä alueellisessa perhekeskuksessa (itäinen, läntinen, pohjoinen ja eteläinen). Perhekeskukset vastasivat lastensuojelun sosiaali- ja perhetyöstä, lapsiperheiden varhaisesta tuesta ja kotipalvelusta sekä leikkipuistotoiminnasta. Lisäksi perhekeskustoiminnassa toimivat keskitettynä omina yksikköinään sosiaalipäivystys ja nuorten päihdetyö (Helsingin kaupungin sosiaaliviraston Internet-sivut).

keskimäärin 61 vastuusosiaalityöntekijää kohden, Helsingissä 51 (Kuuden suurimman kaupungin lasten suoje-
lu 2009).

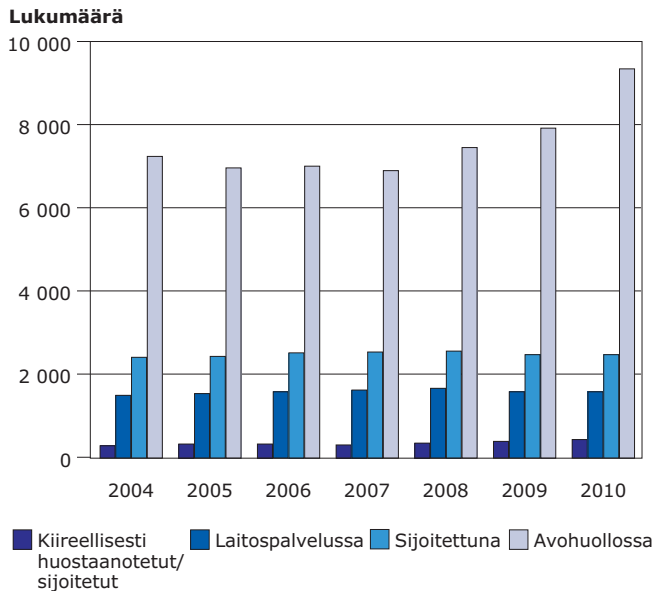
Sosiaaliviraston aikuisten palvelujen vastuualueella toimiva ruotsinkielinen lapsi- ja perhetyöyksikkö (*enheten för barn- och familjearbete*) palvelee koko Helsingin ruotsinkielistä väestöä. Ruotsinkielisen lastensuojelun palveluissa työskentelee noin 10 työntekijää (Helsingin kaupungin sisäinen puhelinluettelo; Helsingin kaupungin sosiaaliviraston Internet-sivut).

3.3.1 Lastensuojelun asiakkaat

Helsinkiiläiset lapset ja nuoret voivat pääosin hyvin, mutta erityispalvelujen tarve ja käyttö ovat lisääntyneet merkittävästi 2000-luvulla (Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2009–2012, 68). Vuonna 2010 Helsingissä oli yhteensä 10 022 lasta ja nuorta, lastensuojelun avohuollon ja sijaishuollon asiakkaana. Asiakkaista yli neljännes (28 %) oli alakouluikäisiä ja lähes viidesosa (19 %) yläkouluikäisiä. Koko 0–17-vuotiaasta väestöstä Helsingissä yhdeksän prosenttia oli lastensuojelun asiakkaana (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, vuositilastot).

Lastensuojeluasiakkaiden määrä on jatkanut kasvuaan koko-2000-luvun ajan. Valtaosa lastensuojelun asiakkaista on avohuollon asiakkaana, mutta kiireellisesti sijoitettujen lasten määrä on kasvanut 95 prosenttia vuosina 2000–2010 (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, vuositilastot). Vaikka asiakkuuksien syntymisen kasvuun saattavat vaikuttaa muutkin seikat, kuten madaltunut kynnys avun hakemiseen tai

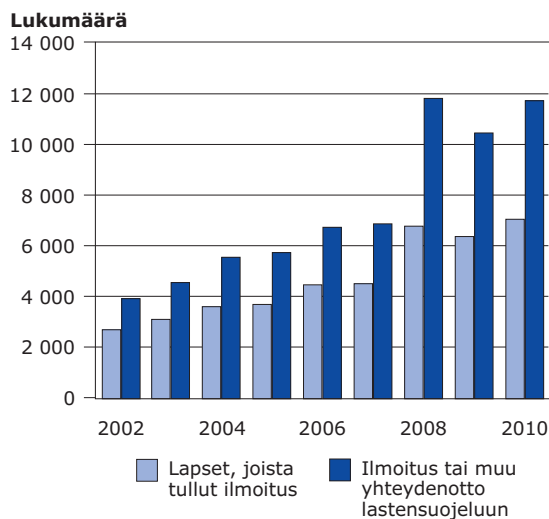
Kuvio 9. Avohuollossa, sijoitettuna ja laitoshuollossa olleet lapset ja nuoret sekä kiireellisesti huostaanotetut/sijoitetut¹, 2004–2010

¹Vuoteen 2007 saakka kiireellisesti huostaan otetut.

Lähde: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto

Kuvio 10. Vastaanotetut lastensuojeluilmoitukset, 2002–2010¹

¹Kaikki yhteydenotot 2002–2008 ja rekisteröidyt lastensuojeluilmoitukset 2009–2010.

Lähde: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto

asiakasohjauksen tehostuminen, kuvaavat määrät myös lasten ja nuorten pahoinvoinnin kehitystä (Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2009–2012, 68). (Kuvio 9)

Lastensuojeluilmoitusten määrä on kasvanut merkittävästi Helsingissä vuodesta 2008, jolloin astui voimaan uusi lastensuojelulaki, joka laajensi ilmoitusvelvollisuutta. Vuonna 2010 tehtiin 11 706 lastensuojeluilmoitusta ja ne koskivat 7 023 lasta. Ilmoituksista uusia oli 57 prosenttia ja ne johtavat pääsääntöisesti lastensuojelutarpeen selvittämisen aloittamiseen. Uudet ilmoitukset koskivat yhteensä 5 497 lasta ja nuorta. Muut kuin uudet lastensuojeluilmoitukset koskivat jo lastensuojelun asiakkaina olevia lapsia ja nuoria (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2010–2011; Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, vuositilastot). (Kuvio 10)

Lastensuojeluilmoitusten yhteydenottajatahona oli vuonna 2010 yleisimmin poliisi (31 %), huoltaja (11 %) sekä muut yksityiset henkilöt (9 %). Yhdeksässä prosentissa ilmoituksista yhteydenottajatahona oli koulu, joka tarkoittaa opettajaa, koulukuraattoria, koulupsykologia tai muuta koulutoimen edustajaa. Yleisimmät lastensuojeluilmoitusten syyt olivat vuonna 2010⁵ lapsen rikolliset teot (15 %), perheväkivalta tai sen uhka (15 %), huoltajien päihteiden käyttö (11 %) sekä lapsen päihteiden käyttö (10 %) (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2010–2011; Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, vuositilastot).

Vuonna 2010 lastensuojelun asiakkaita (0–20 v.) 14,5 prosentille äidinkieleksi

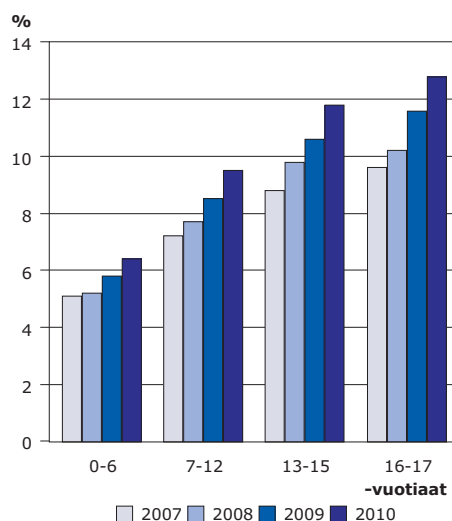
⁵Syiden luokitukset ovat muuttuneet vuodesta 2008.

oli kirjattu jokin muu kieli kuin suomi tai ruotsi eli lapsi on taustaltaan monikulttuurinen. Huostaanotetuista ja kiireellisesti sijoitetuista lapsista ja nuorista alle 10 prosenttia puhui äidinkielenään muuta kuin suomea tai ruotsia. Moni maahanmuuttajataustainen perhe nimeää lapselleen äidinkieleksi suomen tai ruotsin, joten kieli ei aina indikoi lapsen monikulttuurisuutta. Vieraskielisten lasten (0–17 v.) suhteellinen osuus lapsiväestöstä on kaiken kaikkiaan noin 13 prosenttia. Suurimmat vieraskielisten lastensuojelun asiakkaiden kieliryhmät olivat venäjä, somali, viro ja arabia (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, vuositilastot).

3.3.2 Lastensuojeluasiakkaat ikäryhmittäin ja alueittain

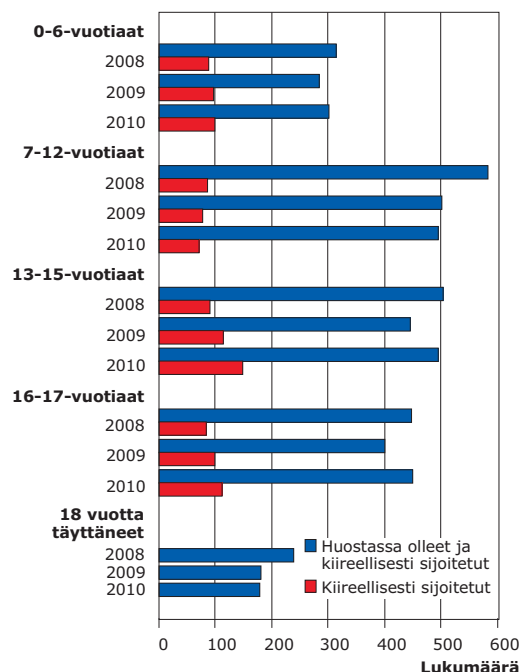
Lastensuojeluasiakkaista noin puolet oli peruskouluikäisiä helsinkiläisiä vuonna 2010: avohuollon asiakkaista 51 prosenttia, huostassa olleista 52 prosenttia ja kiireellisesti sijoitetuista 51 prosenttia. Asiakkaiden suhteelliset osuudet ovat kasvaneet kaikissa ikäryhmissä, mutta erityisesti nuorten kohdalla. Vuosina 2007–2010 helsinkiläisten 13–15-vuotiaiden lastensuojeluasiakkaiden osuus vastaavanikäisestä väestöstä on noussut yhdeksästä prosentista lähes 12 prosenttiin, eli useampi kuin joka kymmenes yläkouluikäinen on ollut vuoden aikana lastensuojelun asiakkaana Helsingissä. Alakouluikäisten kohdalla lastensuojelun asiakkaiden osuus vastaavanikäisestä väestöstä nousi seitsemästä 9,5 prosenttiin (Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2009–

Kuvio 11. Lastensuojelun 0–17-vuotiaiden asiakkaiden ikäryhmittäinen osuus lapsiväestöstä, 2007–2010, %

Lähde: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.

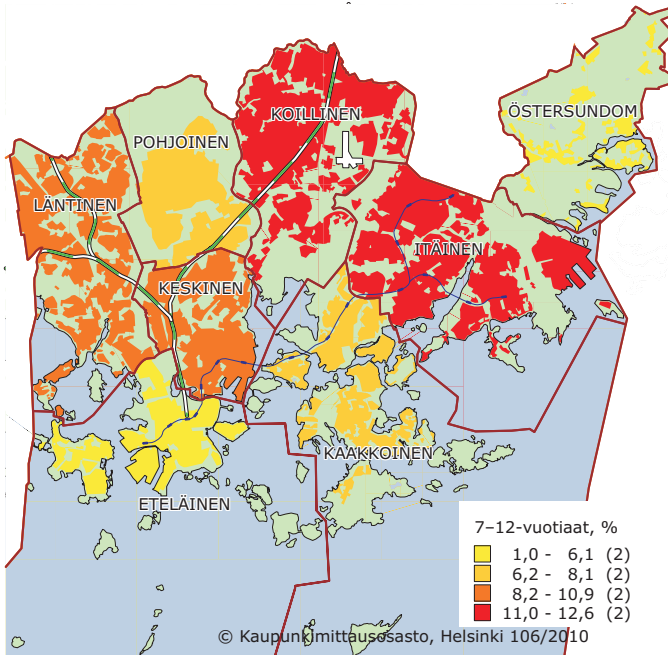
Kuvio 12. Huostassa¹ olleet sekä kiireellisesti sijoitetut lapset ja nuoret ikäryhmittäin, 2008–2010

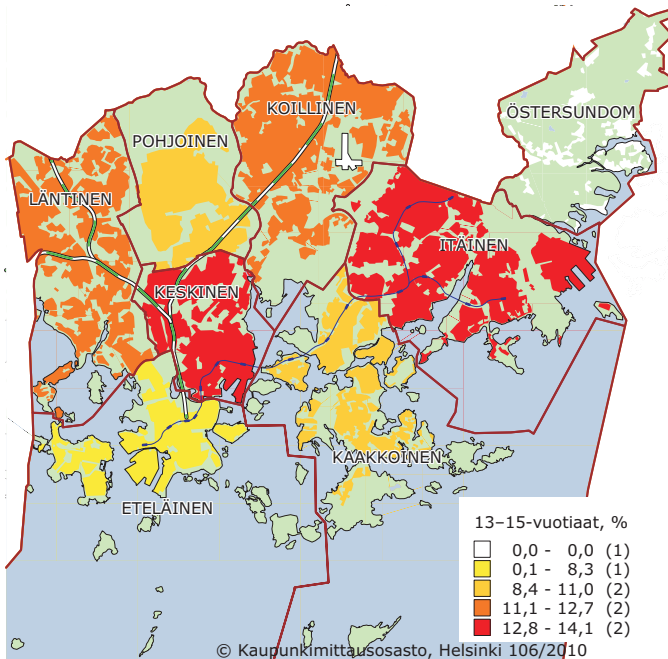
¹Luku sisältää huostaan otetut ja kiireellisesti sijoitetut lapsi kertaalleen.

Lähde: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto.

Kartta 1. Lastensuojelun 7–15-vuotiaat asiakkaat Helsingissä suurpiireittäin, 2010, %

7–12-vuotiaat lastensuojelun asiakkaat, %.

13–15-vuotiaat lastensuojelun asiakkaat, %.

Lähde: Aluesarjat 2011; Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, vuositilastot.

Taulukko 2. Lastensuojelun asiakkaina olleiden alle 18-vuotiaiden osuus vastaavanikäisestä väestöstä, 2007–2009, %

	2007	2008	2009
Helsinki			
avohuollon asiakkaana			
vuoden aikana 0–17-v.	4,9	5,3	6,1
sijoitettuna vuoden aikana 0–17-v.	2,1	2,1	2,0
Espoo			
avohuollon asiakkaana			
vuoden aikana 0–17-v.	3,9	4,1	4,4
sijoitettuna vuoden aikana 0–17-v.	1,0	1,1	1,1
Vantaa			
avohuollon asiakkaana			
vuoden aikana 0–17-v.	6,3	7,5	9,5
sijoitettuna vuoden aikana 0–17-v.	1,4	1,3	1,4
Kuusikko			
avohuollon asiakkaana			
vuoden aikana 0–17-v.	5,2	5,8	6,5
sijoitettuna vuoden aikana 0–17-v.	1,6	1,6	1,6

Lähde: Kuuden suurimman kaupungin lastensuojelu 2009.

2012, 68; Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, vuositilastot). (Kuviot 11, 12)

Lastensuojeluasiakkuuksien määrä vaihtelee alueittain. Määrällisesti eniten peruskouluikäisiä oli asiakkaana vuonna 2010 Itäisessä (1 337) ja Koillisessa suurpiirissä (1 059), joissa myös asuu eniten lapsia ja nuoria. Lastensuojeluasiakkaiden suhteellinen osuus vastaavanikäisestä väestöstä oli korkein Itäisessä (13,1 %) ja Keskisessä (11,5 %) suurpiirissä (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, vuositilastot). (Kartta 1)

Vuonna 2009 Kuusikon kuntien alle 18-vuotiaasta väestöstä keskimäärin kahdeksan prosenttia oli lastensuojelun asiakkaana ja näin oli myös Helsingissä. Sijoitettujen lasten osuus väestöstä pysyi ennallaan Kuusikon kunnissa, mutta on Helsingissä (2 %) edelleen muita Kuusikon

kuntia suurempi (keskiarvo 1,6 %) (Kuu-sikko-työryhmä, Lastensuojelun työryhmä 2009). (Taulukko 2)

3.4 Sosiaaliviraston perheneuvolatoiminta

Helsingin perheneuvola on jakautunut kolmeen alueyksikköön, joilla on yhteensä kahdeksan toimipistettä. Toimipisteiden tiimeissä työskentelee runsaat 70 työntekijää; sosiaalityöntekijöitä, psykologeja, psykoterapeutteja, lastenpsykiatreja/lääkäreitä ja aluepäälliköitä. Ruotsinkielisessä perheneuvolassa työskentelee yhteensä noin 10 työntekijää (Helsingin perheneuvola 2010; Helsingin kaupungin sosiaaliviraston Internet-sivut).

Perheneuvoloiden toimenkuva muuttui vuonna 2008, kun lasten mielenterveyspalvelut organisoitiin uudelleen Helsingissä. Tässä yhteydessä vastuu lastenpsykiatrisesta avohoidon palveluista siirtyi perheneuvoloilta HUS:in perustetuille kolmelle lastenpsykiatriselle aluepoliklinikalle. Organisaatiomuutoksen jälkeen perheneuolat keskittyvät ennaltaehkäisevään toimintaan sekä perheiden varhaiseen tukeen lasten kasvuun, kehitykseen ja vanhemmuuteen liittyviin kysymyksiin (Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2009–2012, 106).

3.4.1 Perheneuvolan peruskouluikäiset asiakkaat

Vuonna 2010 Helsingin perheneuvoloissa oli yhteensä 2 620 asiakasta, joista kasvat- ja perheneuvontaa saaneita perus-

kouluikäisiä lapsia ja nuoria oli 1 139. Alakouluikäisiä asiakkaita oli 898, eli 3,1 prosenttia koko ikäryhmän väestöstä, ja yläkouluikäisiä 261, eli 1,6 prosenttia koko ikäryhmän väestöstä. Peruskouluikäisiä poikia oli asiakkaana hieman enemmän (61 %) kuin tyttöjä. Määrällisesti eniten 7–15-vuotiaita lapsia ja nuoria oli asiakkaina Koillisessa (249), Itäisessä (245) ja Läntisessä suurpiirissä (230) (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, vuositilastot).

Asiakkuuksien yleisimmät syyt liittyvät 46 prosentin osalta perhetilanteen kuormittumiseen (esim. äkillinen traumaattinen tai yllättävä tapahtuma, riittämätön vanhempien eron jälkeinen työskentely tai perheenjäsenten väliset riidat) ja 44 prosentin osalta lapsen vointiin liittyviin huoliin (esim. lapsen pelot, arkuus, masennus, ahdistuneisuus, itsetuhoisuus) (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2010–2011).

Perheneuvolapalvelujen jonotilanne on parantunut vuodesta 2009 alkaen, vaikka palvelujen kysyntä on samanaikaisesti kasvanut ja henkilöstöresurssi jopa hieman pienentynyt. Keväällä 2011 tehdyn jonnoselvityksen (1.1.–1.3.2011) perusteella kuukauden sisällä yhteydenotosta ensimmäiselle vastaanottokäynnille pääsi 68 prosenttia asiakkaista. Vuonna 2010 vastaava luku oli 56 prosenttia ja vuonna 2009 42 prosenttia. Viimeistään kolmen kuukauden sisällä yhteydenotosta ensimmäisen vastaanottokäynnin oli saanut 91 prosenttia asiakkaista, vastaavan luvun ollessa 81 prosenttia vuonna 2010 ja 80 prosenttia vuonna 2009 (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, vuositilastot).

Merkittävin tekijä jonotusaikojen lyhenemisen taustalla on ollut muutos toimintakäytännöissä. Vuoden 2009 loppuun

mennessä kaikissa perheneuvolan toimipisteissä siirryttiin nk. alkuarviokäytäntöön, jonka mukaisesti kaikille perheneuvolaan ilmoittautuneille asiakkaille tarjotaan 1-2 arviokäyntiä noin kuukauden sisällä yhteydenotosta. Seurantatilastojen perusteella näyttäisi siltä, että 5-10 prosentille asiakkaista alkuarviokäynnit muodostavat riittävän intervention, eikä pitkäkestoisempaa tutkimus- tai hoitajaksoa tarvita. Lähes yhtä suuri osuus asiakkaista on alkuarvion perusteella osoittautunut ohjautuneen väärään hoitopaikkaan ja heidät on arvion perusteella voitu ohjata tarkoituksenmukaisempien palveluiden piiriin. Kriisiapua tarvitseville asiakasperheille turvataan jatkokäynnit välittömästi alkuarvion jatkona, kun taas ei-kiireelliset asiakkaat laitetaan arvion jälkeen jonoon odottamaan hoitajakson alkamista. Jonotusaika hoitajakson alkamiseen on ollut noin kolme kuukautta. Jonotusaikojen odotetaan vuoden 2011 kuluessa vielä paranevan alkuvuoden tilanteesta, kun alkuarviomalli saadaan toimipisteissä täysimääräisesti käyttöön ja jonoista poistuvat jo ennen siirtymäajankohtaa pitkään jonoittaneet asiakkaat (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2010-2011).

Ruotsinkielisessä perheneuvolassa oli vuonna 2010 lapsi- ja aikuisasiakkaita yhteensä 142. Asiakasmäärät ovat kasvaneet 2000-luvulla jonkin verran (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2010-2011, Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2009-2012, 93).

3.5 Psykiatrinen hoito, sairaalakoulut sekä neurologiset ja foniatriiset palvelut

3.5.1 Lasten- ja nuorisopsykiatrinen hoito

Helsingissä on kolme Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin (HUS) alaista lastenpsykiatrista aluepoliklinikkaa Sörnäisissä, Pasilassa ja Malmilla. Aluepoli klinikat hoitavat ja tutkivat 0-12-vuotiaita lapsia ja heidän perheitään. Lastenpsykiatrian osastotoimintaa on Lastenlinnan ja Auroran sairaaloissa (Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2009-2012).

HUS:n alaiset nuorisopsykiatrian aluepoli klinikat sijaitsevat Dagmarinkadulla, Itäkeskuksessa sekä Ratapolilla Malmilla. Lisäksi nuorisopsykiatriassa on jalkautuva työryhmä sekä päihdepsykiatrian poli klinikka. Avohoito poli klinikat vastaanottavat läheteitä 13-17-vuotiaista nuorista. Nuorisopsykiatrista osastotoimintaa on Lastenlinnan yhteydessä, HYKS Psykiatriakeskuksessa sekä Auroran sairaalassa (Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin Internet-sivut; Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2009-2012).

Lastenpsykiatrian poli klinikoilla työskentelee Helsingissä noin 60 henkilöä ja henkilöstötilanne on melko hyvä. Lääkärinpulaa esiintyy ja erikoistuvat lääkärit joutuvat tekemään erikoislääkärien töitä, mutta lääkärinvakanssit ovat täynnä. Vaihtuvuutta ei esiinny juurikaan erikoistuvia lääkäreitä lukuun ottamatta (Hyks lastenpsykiatria 2010).

Nuorisopsykiatrian poliklinikoilla, jalkautuvassa työryhmässä sekä päihdepsykiatrian poliklinikalla työskentelee yhteensä noin 50 henkilöä Helsingissä. Henkilöstötilanne on hyvä ja vaihtuvuus vähäistä. Viimeisen kolmen vuoden aikana ei ole tapahtunut henkilöstön määrän muutoksia ja täyttämättömiä vakansseja ei ole käytännössä lainkaan (Hyks nuorisopsykiatria 2010).

3.5.2 Lasten- ja nuorisopsykiatrian asiakkaat

Lasten- ja nuorisopsykiatrian palvelujen asiakasmäärät ovat olleet kasvussa 2000-luvun puolivälistä lähtien. Vuonna 2009 lasten psykiatrisia palveluja käytti Helsingissä kaiken kaikkiaan 1 739 lasta, mikä vastaa 2,5 prosenttia Helsingin koko 0–12-vuotiaasta väestöstä. Lastenpsykiatrisia palveluja tarvitsevien määrä kasvoi 14 prosenttia edellisvuodesta. Nuorisopsykiatrian asiakkaina oli vuonna 2009 2 271 helsinkiläistä eli 8,1 prosenttia Helsingin koko 13–17-vuotiaasta väestöstä. Kasvua asiakkaiden määrässä edelliseen vuoteen nähden oli kaksi prosenttia (Helsingin kaupungin terveyskeskus, vuositilastot).

Lastenpsykiatrian aluepoliklinikoiden perustaminen vuonna 2008 ja avohoitopalveluiden painottaminen näkyy potilasmäärän selvänä kasvuna Helsingissä. Muiden HUS:n kuntien osalta vastaavaa muutosta potilasmäärissä ei ole ollut havaittavissa. Avohoidossa olevien potilaiden määrä on lähes kaksinkertaistunut vuosina 2007–2009. Samassa ajassa osastohoitopäivien lukumäärä on vähentynyt yli 40 prosenttia, vaikka osastolla hoidettujen

lasten lukumäärä onkin laskenut vain vähän (noin 5 %). Osastohoitoon pääsee Helsingissä hoitotakuulain⁶ määrittämässä ajassa, mutta avohoidossa on vielä paikoitellen yli kolmen kuukauden odotusaikoja. Avohoidon jonot liittyvät lastenpsykiatrian lääkäripulaan hoitokäytäntöjen vaihtelevuuteen ja perustason palvelujen puutteellisuuteen (Hyks lastenpsykiatria 2010).

Lastenpsykiatrian avohoidossa oli 1 829 helsinkiläistä potilasta vuonna 2009, mikä on noin 400 potilasta edellisvuotta enemmän. Avohoitokäyntejä kertyi 30 979, mikä on 45 prosenttia enemmän kuin vuonna 2008 (Hyks lastenpsykiatria 2010; Lasten ja nuorten psykiatristen palvelujen toteutumisen seuranta, Khs 2010–690).

Osastohoidossa aluepoliklinikoiden perustaminen Helsingissä on näkynyt siten, että hoidossa on lähes yhtä monta lasta kuin aikaisemminkin, mutta hoitajakset ovat lyhentyneet avohoidon kyetessä ottamaan vastaan potilaita aiempaa sujuvammin. Myös akuuttihoitoon tarve on huomattavasti vähentynyt. Vuonna 2009 helsinkiläislapsilla oli 146 osastohoitajaksoa, 5 157 hoitopäivää ja 31 akuuttihoitajaksoa. Kaiken kaikkiaan hoidettavia lapsia oli 115. Hoitajaksojen keskiarvopituus oli 35 vuorokautta, mikä tarkoittaa sitä, että lyhyitä akuuttijaksoja oli suhteellisen paljon. Toisessa ääreläidassa ovat pitkät hoi-

⁶Potilaan saadessa lähetteen erikoissairaanhoidon, tulee hänelle ilmoittaa kolmen viikon kuluessa hoidon tarpeesta ja hoitosuunnitelmasta. Lääkärin todetessa potilaan tarvitsevan hoitoa sairaalassa, on se aloitettava lasten- ja nuorisopsykiatriassa kolmen kuukauden kuluessa (Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin Internet-sivut).

tojaksot, joiden kesto voi olla yli vuodenkin. Vuosina 2008–2009 osastohoitopäivät vähenivät noin 40 prosenttia, hoitajakset vähenivät 28 prosenttia ja hoitajakson keskipituus lyheni 12 vuorokaudella (Hyks lastenpsykiatria 2010; Lasten ja nuorten psykiatristen palvelujen toteutumisen seuranta, Khs 2010–690).

Ruotsinkielisten nuorten avohoitopalveluista vastaavalla Folkhälsanilla hoidettiin kaikkiaan 66 nuorta vuoden 2009 aikana. Tammiharjun sairaalasta hankittaviin osastohoitopalveluihin ei ollut tarvetta vuoden aikana (Lasten ja nuorten psykiatristen palvelujen toteutumisen seuranta, Khs 2010–690).

Lastenpsykiatrian aluepoliikkinoille tulevien läheteiden määrä on hieman vähentynyt vuoden 2009 aikana. Nuorisopsykiatrisesta erikoissairaanhoidosta vastaavalle Helsingin klinikalle saapui noin 800 uutta lähetettä vuonna 2009. Lähetteistä kolme neljästä tuli terveydenhuollosta, pääasiassa kouluterveydenhuollosta, ja loput sosiaalitoimesta (Lasten ja nuorten psykiatristen palvelujen toteutumisen seuranta, Khs 2010–690).

Vuonna 2010 koko Hyks lastenpsykiatriassa ei ole ollut yli kolmen kuukauden jonnottajia osastohoitoon. Tilanne on parantunut edellisistä vuosista: 91 prosenttia vuonna 2009 ja 63 prosenttia vuonna 2008 potilaista pääsi osastohoitoon lain edellyttämän kolmen kuukauden sisällä lähteen saapumisesta. Ensikäyntiä poliklinikalle odottavista potilaista kolme neljästä pääsee hoitoon hoitotakuun määrittämässä ajassa. Jonotilanne on lähes sama kuin vuonna 2009 ja hoitoon pääsyn ongelmat keskittyvät parille poliklinikalle. Hoitotakuu ei koske akuuttipotilaita, joiden hoitoon pääsyn tulee olla viiveetöntä. Näin on myös tapahtunut Helsingissä; akuuttihoitopaine on helpottanut eikä akuuttipaikalle sairaalaan tarvitse odottaa toisin kuin vielä 2000-luvun alkuvuosina (Hyks lastenpsykiatria 2010). (Taulukko 3)

Nuorisopsykiatriseen avohoitoon nuoret ovat päässeet hoitotakuun puitteissa vuonna 2009. Myöskään osastohoitoon ei ole ollut hoitotakuun ylittäviä jonoja vuoden aikana (Lasten ja nuorten psykiatristen palvelujen toteutumisen seuranta, Khs 2010–690).

Taulukko 3. Odotusajat osasto- ja avohoitoon Hyks lastenpsykiatriassa, 2008–2009, %

	alle 3kk	3–5kk	5–6kk	yli 6kk
Odotusaika osastohoitoon				
2008	63,0	78,7	85,2	100,0
2009	91,3	93,8	95,1	100,0
Poliklinikan ensikäynnin odotusaika				
2008	74,8	88,4	91,9	100,0
2009	76,1	90,4	94,5	100,0

Lähde: Hyks lastenpsykiatria.

3.5.3 Sairaalakoulut

Lasten- ja nuorisopsykiatria painottuu osastohoidon sijaan nykyisin yhä enemmän avohoidolliseen kuntoutukseen. Usein erityisesti avohoidon alkuvaiheessa myös sairaalaopetuksen tarve on suuri. Viimeisten vuosien aikana Helsinki onkin lisännyt avohoidollisia sairaalakoulupaikkoja merkittävästi.

Sophie Mannerheimin koulu on sairaalakoulu. Koulun oppilaat ovat Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin (HUS) lasten- ja nuorten somaattisten, neurologisten, psykiatristen osastojen ja avohoitoyksiköiden, Helsingissä sijaitsevien yksityissairaaloiden, Syömishäiriökeskuksen peruskouluikäisiä tai lisäopetuksessa olevia potilaita sekä Helsingin Diakonissalaitoksen lapsi- ja perhetyön palvelualueen peruskouluikäisiä lapsia ja nuoria. Sairaalaopetuksen osaamiskeskuksena koulun tehtävä on tiedottaa, ohjata ja kouluttaa. Henkilöstön koulutukselliset osaamisalueet on psyykkisistä, neurologisista ja somaattisista syistä johtuvien oppimisesteiden tunnistaminen sekä pedagogisten mallien ja interventioiden tuntemus ja kehittäminen.

Sophie Mannerheimin koulussa on kerrallaan noin 200 oppilasta ja suuren vaihtuvuuden vuoksi yli 1 000 oppilasta vuosittain. Lakisääteisesti sairaalaopetus on tarkoitettu osastohoidossa oleville potilaille. Koska hoitoajat ovat viimeisen vuosikymmenen aikana lyhentyneet huomattavasti, Helsingin kaupungin opetustoimi on osittanut sairaalakoululle myös avohoidollisia koulupaikkoja, joita on tällä hetkellä yli 80.

Koulu toimii seitsemässä eri toimipisteessä. Pääkoulun osoite on Mechelininkatu 46B. Koulun henkilökuntaan rehtori, virka-apulaisrehtori, 22 erityisluokanopettajaa, 11 erityisopettajaa, 11 koulunkäyntiavustajaa ja koulusihteeri. (Sophie Mannerheimin koulu)

Ulfåskolan vastaa ruotsinkielisestä 1–9-luokkien sairaalakoulutoiminnasta Helsingissä (Helsingin kaupungin opetusviraston Internet-sivut).

3.5.4 Lastenneurologia, lasten foniatriinen poliklinikka ja puheterapiapalvelut

Hyksillä on lastenneurologista toimintaa Lastenlinnassa, Jorvin sairaalassa sekä Peijaksen sairaalassa. Vuonna 2009 lastenneurologisia palveluja käytti 2 736 henkilöä Helsingissä. Kasvua edelliseen vuoteen oli kolme prosenttia (Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin Internet-sivut).

Terveyskeskuksen alaisen lasten foniatriksen poliklinikan ja puheterapiapalvelujen palvelut on tarkoitettu alle 16-vuotiaille helsinkiläisille lapsille ja nuorille (Helsingin kaupungin terveystieteiden Internet-sivut). Vuonna 2009 puheterapiatoimintaan tuli lähetteitä noin 2 300. Peruskouluikäisiä puheterapiapalveluiden asiakkaita oli noin 1 000 ja ikäryhmän käyntejä noin 5 700. Puheterapiassa peruskouluikäisten asiakkaiden ja käyntien osuus oli noin 29 prosenttia. Foniatriitoiminnan puolella peruskouluikäisiä asiakkaita oli noin 450 ja peruskouluikäisten käyntejä noin 1 000 (Lasten foniatriinen poliklinikka ja puheterapiapalvelut 2010).

3.6 Nuorisotyö

Nuorisoasiainkeskus tekee alueellista nuorisotyötä nuorisotaloissa, erityistoimipaikoissa ja projekteissa sekä tukee nuorisjärjestöjä ja nuorten ryhmiä. Toiminnan kohderyhmänä ovat 10–17-vuotiaat helsinkiläiset nuoret. Vuonna 2010 nuorisotyötä tehtiin ympäri Helsinkiä 43 nuorisotalossa, 16 erityistoimipaikassa kahdessa toimintakeskuksessa ja nuorten toimintatalossa. Lisäksi nuorille tarjottiin skeittipaikkoja, 100 eri harrastemahdollisuutta sekä erilaisia tapahtumia, kursseja ja leirejä. Toimintaa on laajennettu enenevästi myös verkkoon (Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus 2010–2011; Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksen toimintakertomus 2010).

Vuonna 2010 nuorisoasiainkeskuksessa työskenteli virka- ja työsuhhteissa kaiken kaikkiaan 399 henkilöä. Pätevien ja epäpätevien osuuksista ei ole tilastoitua tietoa saatavilla

Luotsi-toiminta on kohdennettua nuorisotyötä 12–15-vuotiaille nuorille Helsingissä. Toiminnan tavoitteena on tukea nuoren kasvua ja kehitystä, ennaltaehkäistä syrjäytymistä sekä tarjota moniammatillista, varhaista tukea nuorelle ja perheelle. Nuoret valikoituvat mukaan toimintaan koulujen oppilashuoltoryhmien, lastensuojelun tai muiden nuorten kanssa toimivien ammattilaisten kautta (Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus 2010–2011). Lisäksi kohdennettua nuorisotyötä tehdään nuorten Jopo-luokilla. Nämä luokat on tarkoitettu yläluokkalaisille nuorille, joilta peruskoulun päättötodistus uhkaa jäädä saamatta (Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksen Internet-sivut).

Luotsi-toiminnassa työskenteli vuoden 2010 lopussa yhteensä 33 kokopäiväistä työntekijää: kolme toiminnanjohtajaa, 17 nuoriso-ohjaajaa, seitsemän sosiaaliohjaajaa ja kuusi terveydenhoitajaa. Lisäksi romaninuorille suunnattu NevoDrom-hanke työllisti kaksi kokopäiväistä työntekijää. Luotsi-toiminnan terveydenhoitajat ovat terveystakeskuksen henkilöstöä. Koko Luotsi-henkilöstö tekee yhteistyötä koulujen kanssa (Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus 2010–2011).

3.6.1 Nuorisotyön asiakkaat

Nuorisoasiainkeskuksen toimipaikoissa oli yhteensä 1 282 833 käyntikertaa vuonna 2010. Yksilöllisesti ja ryhmätöiminnissä tavoitettiin 16 659 alle 18-vuotiasta eri nuorta. Jäsenkortteja myönnettiin vuoden aikana 12 454 ja suunnitelmallisesti tuettiin 1 107 nuorta⁷. Maahanmuuttajataustaisten nuorten osuus oli 10 prosenttia jäsenistä (Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus 2010–2011; Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksen toimintakertomus 2010).

Vuonna 2010 nuorisotyöyksiköiden 10–17-vuotiaiden jäsenten osuus oli lähes kolmannes (29,5 %) koko kaupungin vastaavankäisestä väestöstä. Alueittain tarkasteltuna korkeimmat osallistuvuusasteet löytyivät Itäisestä nuorisotyöyksiköstä (46,7 %), Malmi-Pukinmäen nuorisotyöyksiköstä (34,6 %) ja Keskisestä nuorisotyöyksiköstä (34,2 %) (Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksen toimintaker-

⁷Nuoret, joille on tehty kirjallisesti henkilökohtainen kehittämissuunnitelma. Yksi nuori lasketaan kerran vuodessa.

Taulukko 4. Nuorisoasiainkeskuksen kontaktipinta nuorisotyöyksiköittäin, 2010

Nuorisotyöyksikkö ¹	Vuoden 2010 aikana myönnettyt jäsenkortit	Kontaktipinta ²	10–17-vuotiaat vuodenvaihteessa 2010/11
Koko kaupunki	12 454	29,5	42 254
1. Eteläinen nuorisotyöyksikkö	838	17,9	4 678
2. Keskinen nuorisotyöyksikkö	1 480	34,2	4 328
3. Läntinen nuorisotyöyksikkö	880	25,0	3 521
4. Haaga-Kaarelan nuorisotyöyksikkö	723	20,2	3 583
5. Pohjoinen nuorisotyöyksikkö	694	17,4	3 979
6. Malmi-Pukinmäen nuorisotyöyksikkö	1 121	34,6	3 237
7. Pohjois-Koillinen nuorisotyöyksikkö	797	20,8	3 834
8. Kaakkoinen nuorisotyöyksikkö	957	24,2	3 959
9. Itäinen nuorisotyöyksikkö	2 177	46,7	4 660
10. Vuosaaren nuorisotyöyksikkö	579	11,2	5 176
11. Helsingforssvenska ungdomsarbetsenhet	839	3 ₋	3 ₋

¹Osa toimipaikoista palvelee keskitetysti koko kaupunkia.

²Kontaktipinta = jäsenten osuus alueen 10–17-vuotiaista.

³Ei tietoa saatavilla. Lähde: Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksen toimintakertomus 2010; Nuoret alueittain 2011 (ennakkotieto)

tomus 2010; Nuoret alueittain 2011 ennakkotieto). (Taulukko 4)

Syksyllä 2008 nuorisoasiainkeskus oli mukana järjestämässä 37 peruskoulun 7.- ja 10.-luokille suunnattua ryhmäytyspäivää. Yhteensä noin 3 800 nuorta eli noin 64 prosenttia ikäluokasta, osallistui ryhmäytyksiin. Lisäksi nuorisotalot järjestivät yhteistyössä koulujen ja seurakunnan kanssa muuta ryhmäytystoimintaa yhteensä noin 60 luokalle (Lauha 2009, 6, 10).

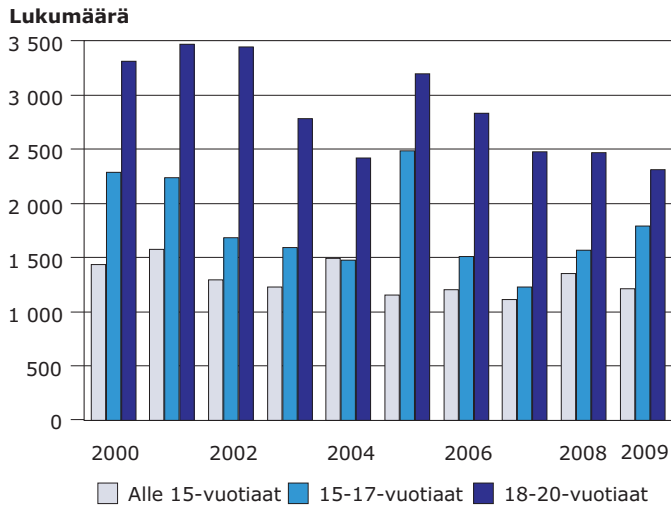
ANSA:n (Aktiiviset Nuoret Stadin Asialla) alueellinen vaikuttajaryhmätoiminta on suunnattu peruskouluikäisille. Ryhmissä lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus käsitellä ja ottaa kantaa oman lähiympäristönsä asioihin. Ryhmät koostuvat oppilaskuntien hallitusten jäsenistä ja toiminnasta kiinnostuneista oppilaista. Toimintaan osallistui 125 yläasteikäistä ja joitakin kymmeniä alakoululaisia lukuvuonna 2009/10 (Helsingin kaupungin nuoriso-

asiainkeskuksen toimintakertomus 2010; Lauha 2009, 12–13).

3.7 Nuorisoasemat ja Klaari

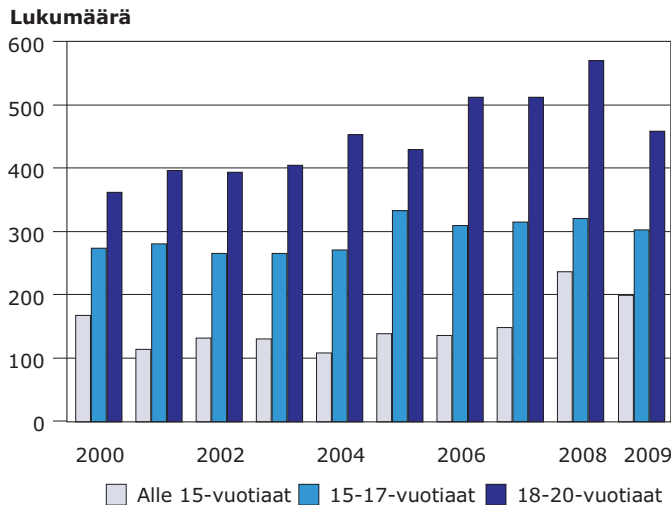
Nuorisoasemat palvelevat 13–23-vuotiaita nuoria ja heidän perheitään, jotka ovat huolissaan omasta tai läheistensä päihteiden käytöstä tai muista riippuvuuksista. Nuorisoasemia on Helsingissä kolme: sosiaaliviraston alaiset Itäinen ja Pohjoinen nuorisoasema sekä A-klinikalta ostopalveluna hankittava Helsingin nuorisoasema. Itäisellä ja Pohjoisella nuorisoasemalla työskentelee yhteensä noin 15 perhe- ja sosiaaliterapeuttia, sairaanhoitajaa, lääkäriä sekä ohjaajaa. Helsingin nuorisoasemalla työskentelee 10 henkilöä (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, vuositalasto; Helsingin nuorisoasema 2010; Itäinen nuorisoasema 2010).

Kuvio 13. Omaisuusrikokset Helsingissä, 2000–2009, syylliseksi epäilty nuoret henkilöt

Lähde: Tilastokeskus, StatFin-tilastotietokanta.

Kuvio 14. Henkeen ja terveyteen kohdistuneet rikokset Helsingissä, 2000–2009, syylliseksi epäilty nuoret henkilöt

Lähde: Tilastokeskus, StatFin-tilastotietokanta.

Nuorisoasemilla oli kaiken kaikkiaan 71 alle 16-vuotiasta asiakasta vuonna 2010 Helsingissä. Helsingin nuorisoaseman kokonaisasiakasmäärä oli 599 ja asiakkaista 30 prosenttia oli alaikäisiä. Huoltajia asiakkaista oli 120 (22 %). Yleisimmät tulokset nuorisoasemille olivat huumeet (36 %), alkoholi (21 %) ja läheisen ongelma (20 %). Päihteidenkäyttäjillä yleisimmät pääpäähteet olivat alkoholi (33 %) ja kannabis (23 %). Yleisimmät asiakkaaksi ohjaavat tahot olivat huoltaja (23 %) ja lastensuojelu (22 %) (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2010–2011; Helsingin nuorisoasema 2010).

Klaari Helsinki on nuorten ehkäisevää päihdetyötä koordinoiva taho Helsingissä. Klaari toimii yhteistyössä asuinalueiden muiden toimijoiden kuten koulun, nuorisotoimen, leikkipuistojen, asukas- ja vanhempainyhdistysten, seurakunnan ja poliisin kanssa. Klaari-koordinaattorit välittävät tietoa ehkäisevästä päihdetyöstä muille toimijoille alueellisissa verkostoissa. Klaari-koordinaattoreita on Helsingissä seitsemän (Klaarin Internet-sivut).

3.8 Poliisin kouluyhteistyö ja nuorten rikollisuus

Rikosvastuu alkaa Suomessa 15-vuoden iässä ja nuoreksi rikoksentekijäksi määritellään 15–20-vuotiaat henkilöt. Helsingissä puolet alle 18-vuotiaiden tietoon tulleista rikoksista koostuu näpistyksistä ja vahingonteoista. Seuraavaksi yleisimpiä tietoon tulleita rikoksia ovat pahoinpitelyt, varkaudet ja ajokorttitta ajaminen (Tuominen 2007, 87–89).

Alle 15-vuotiaiden pahoinpitelyrikoksesta epäiltyjen määrät ovat hieman kasvaneet vuosien 1997 ja 2005 aikana, mutta viimeisen 13 vuoden aikana muutokset ovat jääneet vähäisiksi. Moninkertaisten tekijöiden osuus sekä ryhmässä tapahtuneiden pahoinpitelytilanteiden osuus on lisääntynyt jonkin verran (Tuominen 2009, 10, 20). Nuorten väkivaltatilanteista neljännes tapahtuu perheenjäsenten, tuttajien ja luokka- tai koulutovereiden kesken. Nuorten välillä tapahtuvan väkivallan tavallinen tapahtumapaikka on asunto, koulu sekä näiden lähiympäristöt (Tuominen 2009, 14, 16).

Rikokset kasautuvat pienelle osalle nuoria Helsingissä. Kun nuorimmat esiintyvät epäiltynä yleensä vain kerran vuoden aikana, yleistyy rikoksen uusiminen yli 12-vuotiaiden rikosentekijöidenkohdalla. 16-vuotiaista rikoksen tekijöistä jo melkein puolella on useampi rikosilmoitus vuoden aikana (Tuominen 2007, 89).

Vuonna 2009 Helsingissä oli 1 599 alle 15-vuotiaista rikoksesta epäiltyä henkilöä. Tämä vastaa 2,0 prosenttia koko ikäryhmän väestöstä Helsingissä. Suurin osa alle 15-vuotiaiden rikosepäilyistä koskivat omaisuusrikoksia (76 %) sekä henkeen ja terveyteen kohdistuneita rikoksia (12 %) (Stat.fi). (Kuviot 13, 14)

3.8.1 Poliisin tehtävät kouluissa

Poliisilla oli tammi-toukokuussa 2010 yhteensä 310 kouluihin liittyvää tehtävää Helsingissä. Näistä 49 oli valistustapahtumia ja 26 tappeluita tai häiriökäyttäytymiseen liittyviä, virka-aikana sattuneita tilanteita. Loput tehtävät sisälsivät myös iltaisin

tai viikonloppuisin tehtyjä ilmoituksia, esimerkiksi koulun pihalla aikaa viettävästä nuorten ryhmästä (Helsingin poliisi 2010).

Ajanjaksolla 1.1.2009–3.3.2010 kouluihin⁸ liittyviä rikosilmoituksia kirjattiin yhteensä 141 Helsingissä. Esitutinnan perustella 15 ilmoitusta johti syyteharkintaan. Suurin osa rikosilmoituksista koski pahoinpitelyitä tai lieviä pahoinpitelyitä. Laittomia uhkauksia oli 34. Tekopaikkana oli yleisimmin koulun piha-alue välitunnin aikana, mutta rikoksia tapahtui myös opetustilassa, sosiaalitalassa, portaassa ja käytävällä. Rikoksesta epäiltyyn asemaan kirjattiin 143 henkilöä ja heistä suurin osa oli poikia. Epäillyistä 66 henkilöä oli yläkouluikäisiä ja 13 alle 13-vuotiaita. Epäilyistä 130 oli Suomen kansalaisia ja 118 Suomessa syntyneitä (Kouluväkivalta, Helsingin poliisin muistio 2010).

Koulujen osalta poliisille tehtävät ilmoitukset painottuvat itäiseen Helsinkiin. Helsingin poliisin keväällä 2010 keräämän aineiston perusteella ei voida kuitenkaan vetää johtopäätöksiä alueellisista eroista. Ei voida myöskään sanoa, että rikoksista epäillyt nuoret olisivat ns. rikollisia profiileiltaan tai että nuorten rikollisuudessa olisi alueellisia eroja. Kaiken kaikkiaan poliisi ei näe kouluissa tapahtuvaa väkivaltaa sellaiseksi ongelmaksi Helsingissä, johon poliisin tulisi erityisesti puuttua. Poliisin näkökulmasta kouluilla on hyvät valmiudet hoitaa useimmat kouluissa esiintyvät ongelmat omien verkostojensa kautta (Helsingin poliisi 2010).

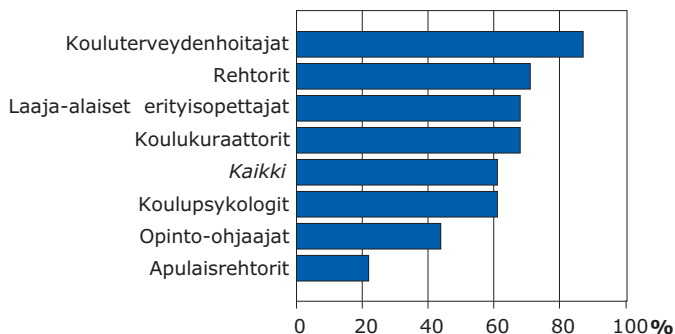
⁸Rikosilmoitukset on kerätty rikosilmoitustietokannasta ja sisältää peruskoulujen lisäksi joitakin muita oppilaitoksia, kuten lukioita ja ammatillisia oppilaitoksia. Valtaosa kuitenkin peruskouluja.

4 KOULUJEN KYSELYN TULOKSET

Tässä luvussa esitellään koulujen kyselyn tuloksia. Vastauksia tarkastellaan koko oppilashuoltoryhmän näkökulmasta sekä ammattiryhmittäin. Tutkittavat ammattiryhmät ovat oppilashuoltopalvelujen henkilöstö ja muut oppilashuoltoryhmän jäsenet. Tuloksia tarkastellaan myös alueittain työajan riittävyyden sekä henkilöstön vaihtuvuuden näkökulmista. Alueittaisessa tarkastelussa vastaajat on jaettu kahteen alueeseen: Itäisen ja Koillisen suurpiirin alueeseen sekä muuhun Helsinkiin.

Tulokset raportoidaan pitkälti kyselylomakkeen (ks. liite 2) neljän eri osion mukaisesti: luku 4.1 keskittyy oppilashuoltoryhmän toimintaan, luku 4.2 moniammatilliseen yhteistyöhön koulussa sekä ulko puolisten tahojen kanssa, luku 4.3 työajan riittävyyteen, luku 4.4 alueelliseen tarkasteluun ja luku 4.5 oppilashuoltotyön kehittämiseen.

Kuvio 15. Ammattiryhmittäiset vastausprosentit, %

Tekstissä esiintyvät suorat lainaukset ovat vastaajien itsensä kirjoittamia. Ruotsinkieliset vastaukset on käännetty suomeksi. Kieliasua on paikoin muokattu korjaamalla kirjoitusvirheet ja avaamalla lyhenteet luettavuuden parantamiseksi. Lisäksi joistain vastauksista on poistettu alueiden nimitietoja tai muita tunnistamista mahdollistavia ilmaisuja tietosuojasyistä.

Tekstissä esiintyvällä lyhenteellä "ohr" tarkoitetaan oppilashuoltoryhmää. Lyhenteellä "eos" viitataan ei osaa sanoavastauksiin.

4.1 Oppilashuoltoryhmän toiminta

4.1.1 Kyselyn vastaajat

Koulujen kyselyyn vastasi yhteensä 217 oppilashuoltoryhmien jäsentä. Vastaajista 86 prosenttia oli naisia ja 14 prosenttia miehiä. 64 prosenttia vastaajista kuului 40-59-vuotiaiden ikäryhmään. Kaiken kaikkiaan vastaajien ikähaitari ulottui 25 vuodesta 64 vuoteen. Äidinkieleltään valtaosa oli suomenkielisiä ja joka kymmenes ruotsinkielinen. Vastaajien joukossa ei ollut vieraskielisiä.

Koulujen kyselyn lopullisen vastaajajoukon muodostivat 217 oppilashuoltoryhmien jäsentä. Vastausprosentti uusintakyselyn jälkeen oli 61 prosenttia. Am-

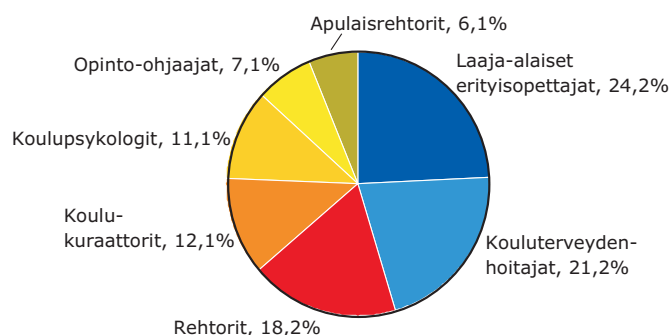
mattiryhmittäin tarkasteltaessa korkein vastausprosentti oli kouluterveydenhoitajilla (87 %). (Kuvio 15)

Kyselyyn vastasi kaikkien ammattiryhmien edustajia laaja-alaisten erityisopettajien (24 %) ja kouluterveydenhoitajien (21 %) ollessa suurimmat ammattikohtaiset vastaajaryhmät. Oppilashuoltopalvelujen henkilöstön osuus vastaajista oli 44 prosenttia. Vastaajista joka viides toimi oppilashuoltoryhmän puheenjohtajana. (Kuvio 16)

Oppilashuoltopalvelujen henkilöstö työskenteli keskimäärin 2,8 päivää viikossa pääkoulussaan. Yhteensä vastaajaryhmä työskenteli 2,3 koulussa. Muut oppilashuoltoryhmien jäsenet työskentelevät keskimäärin 4,9 päivää viikossa pääkoulussaan. (Kuvio 17)

Oppilashuoltopalvelujen vastaajat olivat työskennelleet keskimäärin 5,0 lukuvuotta koulunsa oppilashuoltoryhmässä. Muilla oppilashuoltoryhmien jäsenillä työkokemusta oli hieman enemmän, 7,1 lukuvuotta. Kyselyn perusteella lyhyimmän aikaa pääkoulun oppilashuoltoryh-

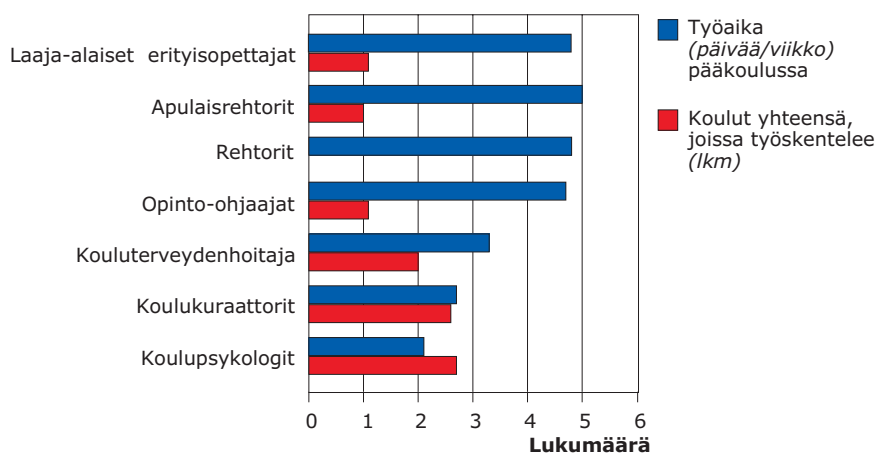
Kuvio 16. Oppilashuoltoryhmien vastaajat, %

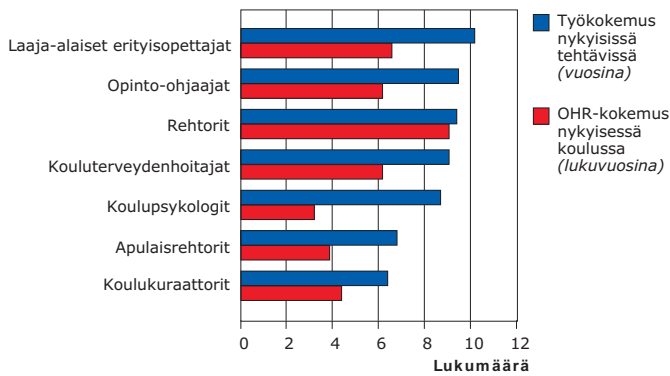
mässä olivat toimineet koulupsykologit (3,2 lv), apulaisrehtorit (3,9 lv) ja koulukuraattorit (4,4 lv). Pisin kokemus oli rehtoreilla (9,1 lv).

Kokonaisuudessaan oppilashuoltopalvelujen henkilöstöllä oli kokemusta nykyisissä tehtävissä 8,2 vuotta ja muilla oppilashuoltoryhmien jäsenillä 9,8 vuotta. Pisin työkokemus oli laaja-alaisten erityisopettajilla ja opinto-ohjaajilla (10,2 ja 9,5 vuotta). Lyhin työkokemus oli koulukuraattoreilla ja apulaisrehtoreilla (6,4 ja 6,8 vuotta). (Kuvio 18)

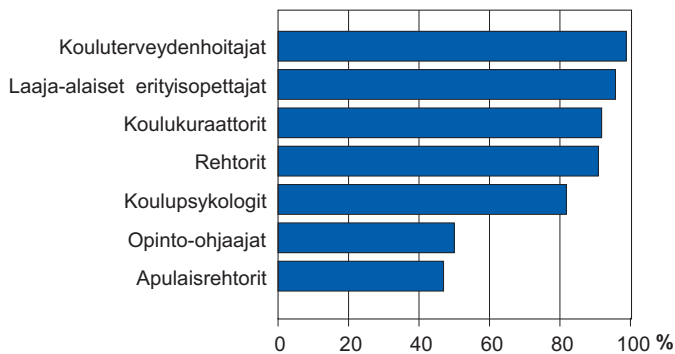
Kuvio 17. Oppilashuoltoryhmän jäsenten paikallaolo koulussa

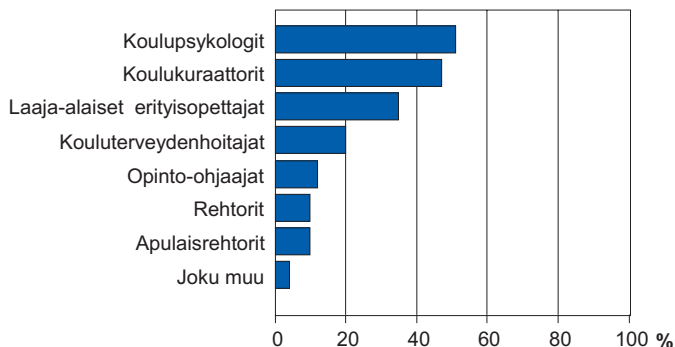
Kuvio 18. Vastaajien työkokemus nykyisissä tehtävissä ja oppilashuoltoryhmässä

Kuvio 19. Lukuvuonna 2009/10 oppilashuoltoryhmään kuuluu, %

Kuvio 20. Vaihtuneet oppilashuoltoryhmän jäsenet, %

4.1.2 Oppilashuoltoryhmän jäsenet

Lukuvuonna 2009/10 oppilashuoltoryhmään kuului yleisimmin kouluterveydenhoitaja (99 %), laaja-alainen erityisopettaja (96 %), koulukuraattori (92 %) ja rehtori (91 %). Neljässä viidestä oppilashuoltoryhmistä oli myös koulupsykologi, puolessa opinto-ohjaaja ja lähes puolessa apulaisrehtori. Lisäksi ryhmien jäseniksi mainittiin psykiatrinen sairaanhoitaja, resursiopettaja, koululääkäri, kasvatusohjaaja, suomi2-opettaja ja koulunkäyntiavustaja. Luokanopettajat ja -valvojat, aineenopettajat sekä yhteistyöverkoston jäsenet osallistuvat tarvittaessa oppilashuoltoryhmien kokouksiin. (Kuvio 19)

Yli puolessa (60 %) oppilashuoltoryhmiä oli joku jäsenistä vaihtunut lukuvuoden 2009/10 aikana. Useimmin vaihtuneet jäsenet olivat koulupsykologi, -kuraattori ja laaja-alainen erityisopettaja. (Kuvio 20)

4.1.3 Oppilashuoltoryhmän tavoitteet

Vastaajista kolme neljästä ilmoitti oppilashuoltoryhmän asettavan säännöllisesti tavoitteita työskentelylleen. Vastaajista 89 prosenttia näki ryhmän toimivan hyvin asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Oppilashuoltoryhmien puheenjohtajista 91 prosenttia katsoi ryhmän toimivan hyvin tavoitteiden mukaisesti. Kriittisimpiä olivat psykologit ja apulaisrehtorit, joista miltei joka kymmenes (8–9 %) koki ryhmän toimivan huonosti asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Oppilashuoltopalvelujen henkilöstön ja muiden oppilashuoltoryhmän jäsenten näkemykset erosivat jonkin verran toisistaan: 82 prosenttia kouluku-

raattoreista, -psykologeista ja -terveydenhoitajista näki tavoitteita noudatettavan hyvin, muista ryhmän jäsenistä tätä mieltä oli 92 prosenttia. (Kuviot 21, 22)

Tavoitteiden toteutumista edistäviksi tekijöiksi koettiin selkeä työnjako, sovi-
tuista toimenpiteistä ja aikatauluista kiin-
nityminen, ryhmäläisten ammattitaidon
arvostaminen, yhteinen suunnittelu- ja
kehittämistyö sekä tavoitteiden toteutu-
misen säännöllinen seuranta ja arviointi.
Tyytymättömyyttä aiheuttivat epäsään-
nöllisesti järjestettävät oppilashuoltoryh-
män kokoukset, riittämätön kokous- ja
työaika, työilmapiiriin liittyvät ongelmat
sekä konkretisoimattomat tavoitteet.

On ohjelma, on tiedote oppilaille, on suunnitelma , on runko, on työtehtävät, on halu toimia moniammatillisesti. Koulussa on arvostettu ja osattu tehdä asioita oppilashuollollisesti. Työ on haastavaa (muut oppilashuoltoryhmän jäsenet).

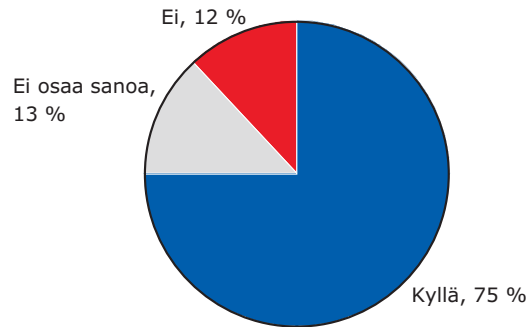
Yhteiset tavoitteet on asetettu lukuvuoden alussa. Niiden toteutumista seurataan ja arvioidaan lukuvuoden lopuksi. Tavoitteiden asettelussa on tehty yhteistyötä koulun johtoryhmän kanssa (oppilashuoltopalvelujen henkilöstö).

Akuutit tulipaloasiat uhkaavat viedä aikaa ennalta sovituilta asioilta (muut oppilashuoltoryhmän jäsenet).

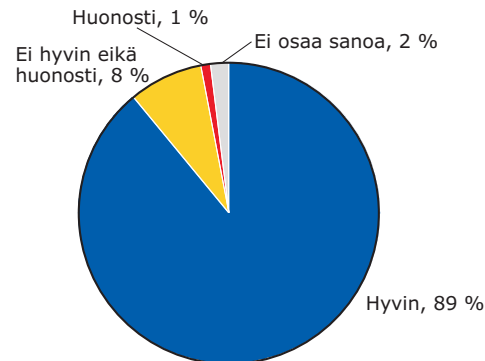
Työskentelytavat sekä työilmapiiri kaipaavat vahvasti työnohjausta (muut oppilashuoltoryhmän jäsenet).

Kysymykseen, toimiiko oppilashuoltoryhmä asettamiensa tavoitteiden mukaisesti, oli löydettävissä tilastollisesti merkitsevä riippuvuus sen kanssa, *miten oppilashuoltoryhmä huomioi työnjakoon liittyvät seikat työssään* ($p = 0,000$), *miten oppilashuoltoryhmä huomioi oppilaan tuen*

Kuvio 21. Oppilashuoltoryhmä asettaa säännöllisesti tavoitteita työskentelylleen, %

Kuvio 22. Oppilashuoltoryhmän toiminta asettamiensa tavoitteiden mukaisesti, %

tarpeen ($p = 0,000$) ja *sen kiireellisyyden* ($p = 0,003$), *miten oppilashuoltoryhmä huomioi oppilaan tukitoimet koulussa* ($p = 0,003$) sekä *miten oppilashuoltoryhmä huomioi oppilaan tilanteen seurannan* ($p = 0,006$). Henkilökunnan vaihtuvuudella lukuvuoden aikana sekä ryhmän tavoitteiden toteutumisen välillä ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä ($p > 0,05$).

4.1.4 Oppilashuoltotyön suunnittelu ja kehittäminen

Oppilashuoltoryhmä osallistui lähes kaikissa (97 %) kouluissa oppilashuoltotyön suunnitteluun ja kehittämiseen. Yli puolessa kouluja myös opettajat (58 %) ja johtoryhmä (54 %) ottivat osaa työhön. Oppilaskunta ja huoltajat osallistuivat huomattavasti harvemmin suunnitteluun ja kehittämiseen – oppilaat 11 prosentissa ja huoltajat seitsemässä prosentissa kouluja. Alueellisista yhteistyökumppaneista sosiaali-toimi oli mukana kehittämistyössä joka kuudennessa (17 %) ja nuorisotoimi joka kymmenessä (11 %) kouluja. Lisäksi seurakunnan, virkamiestyöryhmän sekä erilaisten projektien kerrottiin osallistuvan oppilashuoltotyön suunnitteluun ja kehittämiseen. Tuloksia tulkittaessa on kuitenkin huomioitava, että ”ei osaa sanoa” -vastausten osuus oli suuri kaikkien muiden toimijoiden paitsi oppilashuoltoryhmän osallistumista arvioitaessa. Ainakin osa eos-vastauksista näyttäisi liittyvän vastaa-

jien lyhyeen työkokemukseen kyseisessä koulussa ja oppilashuoltoryhmässä.

Käytännöt koskien oppilashuoltotyön suunnittelua ja kehittämistä vaihtelevat koulujen ja alueiden välillä. Osassa kouluja suunnittelu- ja kehittämistyötä tehdään järjestelmällisesti ja yhteistyössä koulun eri toimijoiden kanssa. Usein myös alueen muut tahot ovat mukana oppilashuollollisessa kehittämistyössä. Toisissa kouluissa yhteistyötä tehdään vastaajien mielestä liian vähän ja/tai sitä leimaa suunnittele-mattomuus.

Alueellinen yhteistyö on erittäin tiivistä ja iso osa siitä koskee oppilaiden hyvinvointiin liittyvien asioiden parantamista (muut oppilashuoltoryhmän jäsenet).

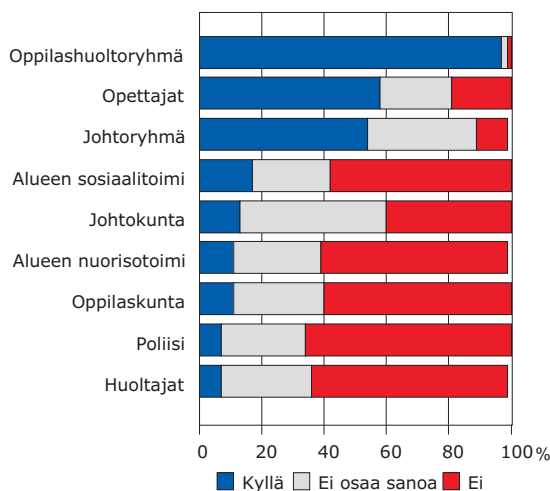
Tarkoitus on tänä lukuvuonna laatia Oppilashuoltoryhmän ”käsikirja” ja lisätä tässä yhteydessä yhteistyötä opettajien, oppilaiden ja huoltajien suuntaan – odotukset, toiveet, kehittämisideat, yhteiset koulutukset (muut oppilashuoltoryhmän jäsenet).

Systemaattinen suunnittelutyö tapahtuu koululla. Koulussa pyritään vahvistamaan käytänteitä, joissa koulun oppilashuollollinen työ toteutuu kaikkien työntekijöiden perustehtävän osana. Oppilashuoltoryhmän jäseniä osallistuu tiiviisti alueelliseen monihallintokuntaiseen yhteistyöhön, mitä kautta yhteistyökumppaneiden näkemykset tulevat jossain määrin huomioitua koulun oppilashuollollisen työn suunnittelussa. Lastensuojelutyöntekijä, nuorisotoimen työntekijät, seurakunnan työntekijä, poliisi ym. ovat osallistuneet oppilashuoltoryhmän kokoukseen yhteistyörakenteiden luomista varten (oppilashuoltopalvelujen henkilöstö).

Oppilashuollon suunnittelua ja kehittämistä ei koulusamme tee mikään taho ainakaan siinä mittakaavassa mitä itse henkilökohtaisesti kehittämisellä ymmärrän. Oppilashuoltoryhmä itse ei ole asettanut tavoitteita kulluvalle lukuvuodelle, aikataulut on syksyllä sovittu ja luokka kerrallaan menty. Ennaltaehkäisevään toimintaan ei juuri ole paneuduttu (muut oppilashuoltoryhmän jäsenet).

Toiminta on varsin suunnittelematonta (oppilashuoltopalvelujen henkilöstö).

Kuvio 23. Oppilashuoltotyön suunnitteluun ja kehittämiseen osallistuvat, %

4.2 Moniammatillinen yhteistyö

4.2.1 Yhteistyö koulussa

Oppilashuoltopalvelujen henkilöstöstä 85 prosenttia koki omaa ammattitaitoaan hyödynnettävän hyvin oppilashuoltoryhmässä. Vastaajista neljä prosenttia näki, että heidän ammattitaitoaan hyödynnettiin huonosti. Muut oppilashuoltoryhmän jäsenet olivat jonkin verran tyytyväisempiä oman ammattitaitonsa hyödyntämiseen: 92 prosenttia katsoi ammattitaitoaan hyödynnettävän hyvin. Vastaajista yksi prosentti koki ammattitaitoaan hyödynnettävän huonosti oppilashuoltoryhmässä.

Kysymykseen, kuinka vastaajat itse hyödyntävät oppilashuoltoryhmän moniammatillisuutta, suurin osa vastasi hyödyntävänsä hyvin. Oppilashuoltopalvelujen henkilöstöstä 91 prosenttia ja muista oppilashuoltoryhmäläisistä 96 prosenttia oli tätä mieltä. Myönteisimpiä olivat apulaisrehtorit, joista kaikki kokivat hyödyntävänsä hyvin ryhmän moniammatillisuutta. Myös rehtoreista lähes kaikki (98 %) vastasivat näin. Kriittisimpiä olivat psykologit, joista lähes joka kymmenes (9 %) hyödyntää mielestään huonosti ryhmän moniammatillisuutta.

Kysymysten *hyödynnetäänkö vastaajien ammattitaitoa oppilashuoltoryhmässä sekä miten vastaajat itse hyödyntävät oppilashuoltoryhmän moniammatillisuutta työssään* välillä oli löydettävissä tilastollisesti merkitsevää riippuvuutta ($p = 0,002$). Valtaosa (96 %) niistä vastaajista, jotka kokivat omaa ammattitaitoaan hyödynnettävän hyvin oppilashuoltoryhmässä, hyö-

dynsivät hyvin myös itse ryhmän moniammatillisuutta työssään.

Henkilökunnan vaihtuvuudella, vastaajan iällä, työkokemuksella tai kokemuksen pituudella oppilashuoltoryhmässä ei ollut tilastollisesti merkitsevää riippuvuutta sen kanssa, miten vastaaja kokee oppilashuoltoryhmän hyödyntävän ammattitaitoaan tai miten vastaaja itse hyödyntää oppilashuoltoryhmän moniammatillisuutta työssään. Avovastauksissa uudet työntekijät toivat kuitenkin esiin, että yhteisten toimintatapojen löytyminen sekä muiden työntekijöiden ammattitaidon hyödyntämisen oppiminen vie aikaa.

Avovastauksissa painotettiin lisäksi riittävän työajan, selkeän työnjaon, rakentavan ja vaivattoman yhteistyön, konsultointimahdollisuuksien, avoimen keskustelukulttuurin sekä henkilöstön pysyvyyden ja paikallaolon merkitystä oppilashuoltoryhmän moniammatilliselle yhteistyölle. Myös oman aktiivisuuden ja kiinnostuksen sekä oppilashuoltoryhmän yhdessä tekemisen ja keskinäisen tasa-arvoisuuden nähtiin olevan tärkeää yhteistyön toimivuudelle. Yhteistyömuotojen ja toimintatapojen koettiin hioutuvan ajan myötä ryhmälle sopiviksi.

Omaa näkemystä voi peilata muiden näkemyksiin. Yhteistyö on vaivatonta, mutkatonta (oppilashuoltopalvelujen henkilöstö).

Pyrkimys kaikkien asiantuntemuksen hyödyntämiseen on mielestäni ryhmässä ja itselläni suuri. Näitä töitä ei kukaan yksin voi tuloksellisesti ja oppilaan edun mukaisesti tehdä (oppilashuoltopalvelujen henkilöstö).

Minua kuunnellaan ja tarjoamaani tietämystä arvostetaan. Tunnen pykälät ja lainsäädännön aiheesta (muut oppilashuoltoryhmän jäsenet).

Olen uusi työntekijä, joten etsitään vielä tapoja toimia yhdessä (oppilashuoltopalvelujen henkilöstö).

Ajan puute ja se, että eri kouluilla työparina on eri terveydenhoitaja ja psykologi ovat suurimmat tekijät siihen, ettei yhteistyötä tehdä enemmänkin (oppilashuoltopalvelujen henkilöstö).

Työskentelyn epäsäännöllisyyden vuoksi, ja oppilashuoltoryhmän jäsenten "laaja-alaisuuden" vuoksi kunkin työntekijän perustehtävästä käsin käytyä hyvää moniammatillista keskustelua oppilashuoltoryhmässä oli vain harvoin. Opettajien kannalta oppilashuoltoryhmä-kokous oli vain harvoin ilmapiiriltään sellainen, että opettajan työtä tukeva konsultaatio oli mahdollinen (oppilashuoltopalvelujen henkilöstö).

4.2.2 Oppilashuoltoryhmän toiminta

Muut oppilashuoltoryhmän jäsenet olivat hieman tyytyväisempiä työnjaollisten kysymysten huomioimiseen oppilashuoltoryhmässä kuin oppilashuoltopalvelujen henkilöstö. 86 prosenttia muista ryhmäläi-

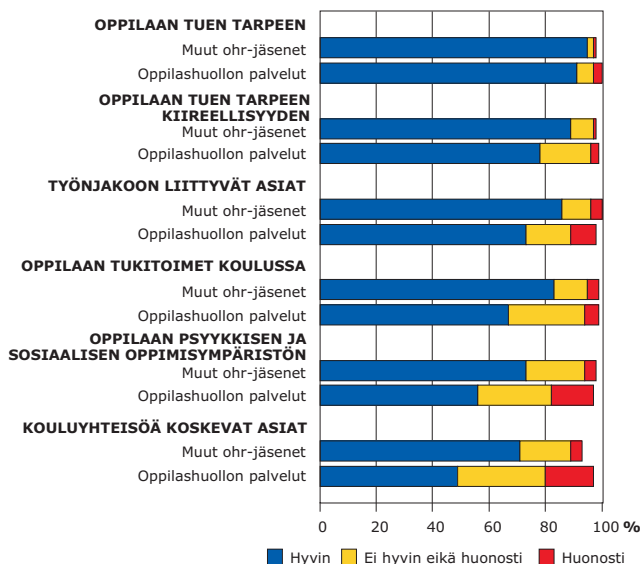
sistä ja oppilashuoltopalvelujen henkilöstöstä lähes kolme neljästä (73 %) koki ryhmän huomioivan työnjaolliset asiat hyvin työssään. Oppilashuoltopalvelujen henkilöstöstä joka kymmenes (9 %) ja muista oppilashuoltoryhmäläisistä neljä prosenttia vastasi, että työnjaolliset asiat huomioidaan huonosti ryhmän työssä.

Oppilashuoltoryhmäläisistä valtaosan (94 %) mielestä oppilaan tuen tarve huomioidaan hyvin ryhmän työssä. Oppilashuoltopalvelujen henkilöstön ja ryhmän muiden jäsenien näkemykset olivat yhteneväisiä. Tuen tarpeen kiireellisyyden huomioinnissa näkemykset erosivat jonkin verran: muista oppilashuoltoryhmäläisistä 86 prosenttia ja oppilashuoltopalvelujen henkilöstöstä neljä viidestä (78 %) koki, että tarpeen kiireellisyys huomioidaan hyvin. (Kuvio 24)

Koulukuraattorit, psykologit ja terveydenhoitajat olivat jonkin verran tyytymättömämpiä oppilaan tilanteen seurantaan kuin muut ryhmän jäsenet. Oppilashuoltopalvelujen henkilöstöstä 66 prosenttia ja muista ryhmän jäsenistä 77 prosenttia koki seurannan tulleen huomioiduksi hyvin työssä.

Oppilashuoltopalvelujen henkilöstöstä 67 prosenttia katsoi, että oppilaan tukitoimet huomioidaan koulussa hyvin, kun ulkopuolinen apu kestää. Muista oppilashuoltoryhmäläisistä tätä mieltä oli neljä viidestä (83 %). Oppilashuoltopalvelujen henkilöstö suhtautui kriittisemmin myös siihen, miten oppilaan psyykkinen ja sosiaalinen oppimisympäristö sekä kouluyhteisöä koskevat asiat huomioidaan oppilashuoltoryhmän työssä.

Kuvio 24. Oppilashuoltoryhmä huomioi työssään, %

4.2.3 Yhteistyö muiden tahojen kanssa

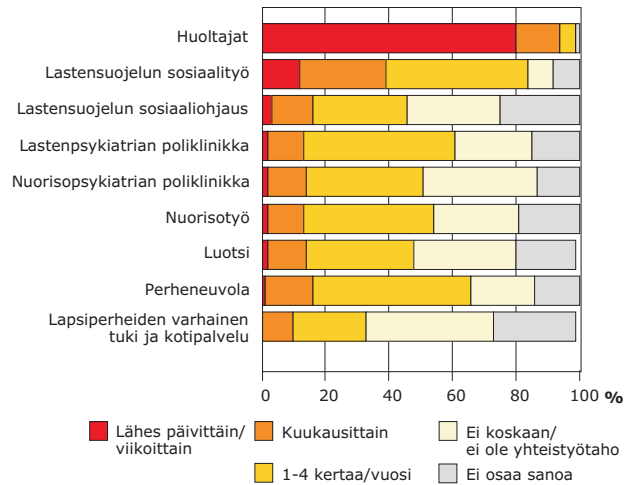
Vastaajilta kysyttiin, kuinka usein he tekevät yhteistyötä oppilashuollollisissa asioissa koulun ulkopuolisten tahojen kanssa. Eos-vastausten osuus oli melko suuri, mikä tulee huomioida tuloksia tarkastellessa. Lisäksi usean tahon kohdalla merkittävä osa vastaajista ilmoitti, ettei kyseisen toimija kuulu heidän yhteistyökumppaneihinsa tai ettei yhteistyötä tehdä lainkaan. Vastaajat toivat myös esiin, että työnjaollisista syistä yhteydet ulkopuolisiin tahoihin hoitaa useimmiten oppilashuoltopalvelujen henkilöstö tai rehtori. Yhteistyön määrä eri tahoihin vaihtelee myös vuoden mittaan.

Eniten yhteistyötä tehdään huoltajien kanssa. Vastaajista kolmannes (33 %) ilmoitti tekevänsä lähes päivittäin yhteistyötä huoltajien kanssa. Viikoittain kodin kanssa teki yhteistyötä vajaa puolet (47 %)

Myös lastensuojelun sosiaalityö kuului aktiivisiin yhteistyötahoihin: vain prosentti vastaajista ilmoitti, ettei lastensuojelun sosiaalityö kuulu lainkaan heidän yhteistyökumppaneihinsa. Reilu neljännes (27 %) teki yhteistyötä lastensuojelun sosiaalityön kanssa kuukausittain ja 45 prosenttia 1–4 kertaa vuodessa. Lastensuojelun sosiaaliohjauksen sekä lapsiperheiden varhaisen tuen ja kotipalvelun kanssa yhteistyötä tehtiin harvemmin. (Kuvio 25)

Perheneuvolan kanssa yhteistyötä teki 1–4 kertaa vuodessa puolet vastaajista, joka viides ei joko tee sitä lainkaan tai taho ei kuulu vastaajan yhteistyötahoihin. Lastenpsykiatrian aluepoliklinikan kanssa yhteistyötä teki 1–4 kertaa vuodessa vajaa puolet (48 %) vastaajista. Neljännes (24 %)

Kuvio 25. Yhteistyö koulun ulkopuolisten tahojen kanssa, %

ilmoitti, että ei tee yhteistyötä koskaan tai ettei se ole hänen yhteistyötahonsa. Nuorisopsykiatrian aluepoliklinikan kanssa 1–4 kertaa vuodessa yhteistyötä teki 37 prosenttia vastaajista. Lähes yhtä moni (36 %) vastasi, ettei tee lainkaan yhteistyötä tai ettei taho kuulu yhteistyökumppaneihin.

Nuorisotyön kanssa yhteistyötä 1–4 kertaa vuodessa teki kaksi viidestä vastaajista. Reilu neljännes (27 %) ilmoitti, ettei tee yhteistyötä koskaan tai ettei se ole hänen yhteistyötahonsa. Luotsin kanssa yhteistyötä 1–4 kertaa vuodessa teki kolmannes vastaajista, vajaa kolmannes (32 %) ei lainkaan tai ilmoitti, ettei se ole yhteistyökumppaninsa.

Koulujen yhteistyötahoina mainittiin lisäksi:

- vanhempainyhdistys
- kollegat muista kouluista
- erityisopetuksen suunnittelija
- toisen asteen koulutusyksiköt
- lastensuojelulaitokset

- sosiaaliviraston maahanmuuttoyksikkö
- puheterapeutit
- lasten psykiatrian akuuttityöryhmä / HUS
- nuorisopsykiatrian jalkautuva työryhmä / HUS
- lasten ja nuorten sairaalan neurokognitiivinen yksikkö / HUS
- lastenneurologia/ HUS
- Folkhälsan
- Luckan

4.3 Työajan riittävyys

4.3.1 Oma työaika

Vastaajista kaksi viidestä koki oman työaikansa riittävän sopivasti laadukkaana oppilashuoltotyön toteuttamiseen. Lähes kolme viidestä (58 %) koki aikaa olevan vähän. Oppilashuoltopalvelujen vastaajien ja muiden ryhmäläisten vastausten välillä ei ollut suuria eroja. Tyytyväisimpiä oman työaikansa riittävyteen olivat apulaisrehtorit ja koulukuraattorit, joista kolme vii-

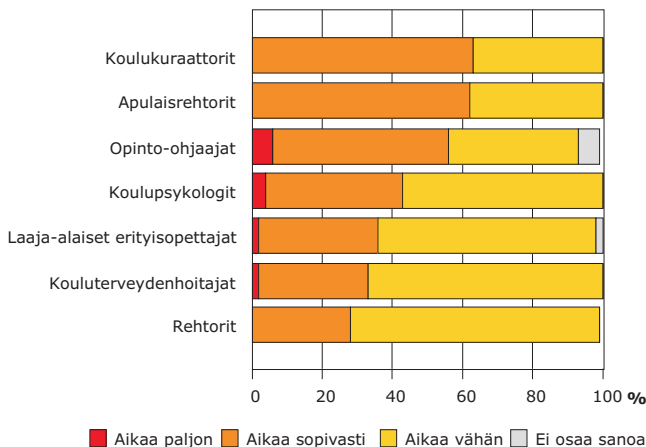
destä (62 % ja 63 %) koki aikaa olevan sopivasti. Psykologeista kaksi viidestä (39 %) ja terveydenhoitajista kolmannes (31 %) näki aikaa olevan sopivasti. Riittämättömimmäksi työaikansa kokivat rehtorit, joista 71 prosentin mielestä aikaa on vähän. (Kuvio 26)

Ällä, työkokemuksella tai kokemuksen pituudella oppilashuoltoryhmässä ei ollut tilastollisesti merkitsevää riippuvuutta työajan riittävyden kanssa ($p>0,05$). Kokemukseen työajan riittävydestä ei vaikuttanut myöskään henkilöstön vaihtuvuus, tavoitteiden asettaminen, se, miten työnjaolliset asiat huomioidaan oppilashuoltoryhmän työssä, se, miten hyödyntää oppilashuoltoryhmän moniammatillisuutta tai se, miten vastaaja kokee omaa ammattitaitoaan hyödynnettävän oppilashuoltoryhmässä ($p>0,05$).

Arviointia oman työajan riittävydestä oli mahdollista täydentää avovastauksilla. Vastauksissa otettiin kantaa ennen kaikkea resursseihin, työnjakoon, johtamiseen ja työn suunnitteluun sekä aikataulullisiin seikkoihin.

Resursseihin liittyvissä vastauksissa painotettiin työajan riittämättömyyttä työmäärään nähden. Työmäärä koetaan liialliseksi koulun, luokkien ja oppilaiden vaativuuden vuoksi, suuren asiakasmäärän takia sekä siksi, että yhdellä henkilöllä on liian monta koulua vastuullaan. Viimeksi mainittu koskee erityisesti oppilashuoltopalvelujen henkilöstöä. Työntekijää työllistää tällöin suuren asiakasmäärän ja koulujen välillä liikkumisen ohella myös useiden oppilashuoltoryhmien jäsenyys sekä kokousten ja hallinnollisten asioiden suuri määrä.

Kuvio 26. Oman työajan riittävyys, %

Olen kolmessa koulussa, joten aika ei mitenkään riitä. Pääkoulussani on erityisluokkia, integroituja oppilaita, kansainvälisiä luokkia sekä tavallisia luokkia ja paljon maahanmuuttajia. Tämän lisäksi yksi kouluistani on erityiskoulu (oppilashuoltopalvelujen henkilöstö).

Psykologi yläasteella vain päivän viikossa, mikä liian vähäinen aika, jotta pystyisi toimintaa laajemmin kehittämään. Työaika menee oppilashuoltoryhmän kokoukseen ja yksittäisten oppilaiden asioiden selvittelyyn (oppilashuoltopalvelujen henkilöstö).

Toistaiseksi oma aikani riittää. Ennakoin jo tässä vaiheessa, että työmäärä tulee kasvamaan huomattavasti tulevina vuosina ja työnjakoa on kehitettävä. Kuraattorityölle koulussa vaikuttaa olevan paljon tarvetta (oppilashuoltopalvelujen henkilöstö).

Aika on otettava pakollisten ja tärkeiden asioiden hoitoon. Muuten ideointi ja toiminnan kehittäminen ym. on mielessä, mutta asioita on liian paljon että ehtisi kaiken. Infoähky, loputon työmäärä, koskaan ei tule valmista vaikka kuinka hyvin työnsä tekisi. Olisikin opetettava/ saatava tukea priorisoinnille. Myös sille työtyytyväisyydelle olisi suotava ajatus. Kun tehdään paljon ja tunnollisesti, olisi hienoa kuulla saavutuksista, kiitos siitä mitä on saatu aikaan (oppilashuoltopalvelujen henkilöstö).

Työnjakoon, johtamiseen ja työn suunnitteluun liittyvät kysymykset koettiin tärkeiksi työajan riittävyyden kannalta. Monet toivoivat lisää aikaa suunnitteluun, kehittämiseen ja yhteisten toimintalinjojen sopimiseen. Johdolta toivottiin jämäkkyyttä kokousten pituuden ja asiasisällön rajaamiseen, asioiden priorisointiin sekä toimivien käytäntöjen luomiseen.

Pienessä koulussa lähes kaikki aikataulusuunnitelma ja asioiden etenemisen seuranta ja mielessä pitäminen jää pitkälle erityisopettajan vastuulle, samoin toteutus!!! (muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

Oppilashuoltoryhmän kokouksista tulee aivan liian pitkiä ja oppilaita puhutaan liikaa suhteessa siihen mitä saadaan tehdyksi. Toivoisin vähemmän aikaa kokouksille ja enemmän suoraa oppilastyötä (muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

Aikataululliset haasteet koskivat oppilashuoltoryhmän toiminnalle keskeisten henkilöiden ja yhteistyötahojen osallistumista kokouksiin. Rehtorin paikallaolo oppilashuoltoryhmän kokouksissa koettiin tärkeäksi, jotta tämä puheenjohtajana on tietoinen käsiteltävistä asioista ja ryhmä on päätäntävaltainen.

Edelleen yhteistyön ja aikojen järjestämiseen menee oppilashuoltoryhmyön toimivuudesta huolimatta paljon aikaa ja voimavaroja (oppilashuoltopalvelujen henkilöstö).

Kun lapsella on suuria vaikeuksia, tarvitaan paljon neuvotteluja eri tahojen kanssa ja se vie aikaa. Monissa neuvotteluissa on rehtorin syytä olla paikalla (muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

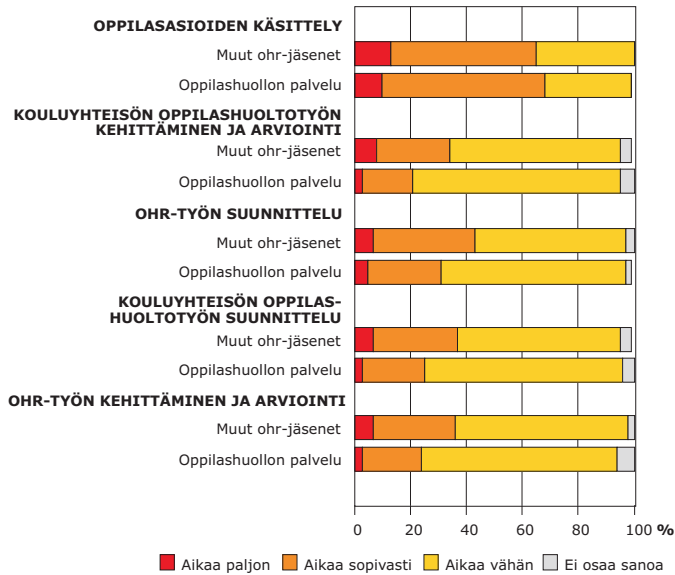
4.3.2 Oppilashuoltoryhmän kokousaika

Oppilashuoltoryhmän kokousajan riittävyyttä arvioitiin viiden tehtäväalueen kautta:

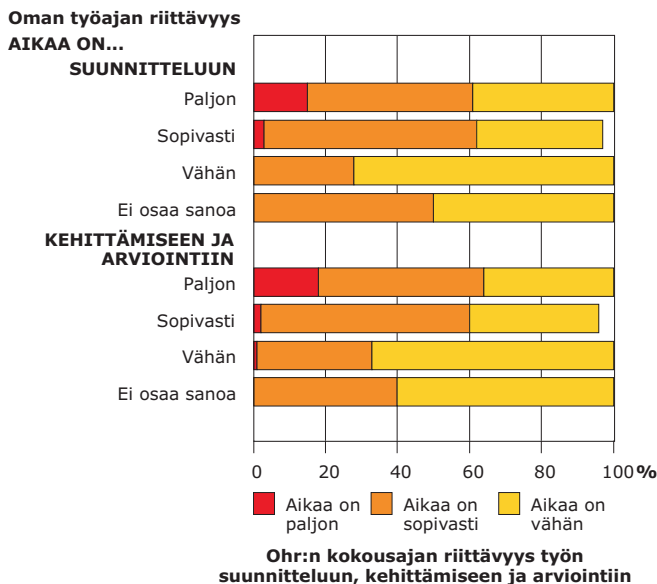
1. oppilasasioiden käsittely
2. oppilashuoltoryhmän työn suunnittelu
3. oppilashuoltoryhmän työn kehittäminen ja arviointi
4. kouluyhteisön oppilashuoltotyön suunnittelu
5. kouluyhteisön oppilashuoltotyön kehittäminen ja arviointi

Vastaajista reilu puolet (54 %) katsoi, että ryhmän kokousaika riittää sopivasti oppilasasioiden käsittelyyn. Kolmannes (34 %) koki aikaa olevan vähän. Oppilashuoltopalvelujen vastaajat olivat jonkin verran tyytyväisempiä käytettävissä olevaan aikaan kuin muut ryhmäläiset. Ammattiryhmistä tyytyväisimpiä kokousajan

Kuvio 27. Oppilashuoltoryhmän kokousajan riittävyys, %

Kuvio 28. Oma työaika ja oppilashuoltoryhmän kokousajan riittävyys työn suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin, %

riittävyteen olivat psykologit, joista 70 prosenttia piti aikaa sopivana, sekä terveydenhoitajat, joista tätä mieltä oli 58 prosenttia.

Oppilashuoltoryhmän työn suunnitteluun varattua aikaa piti sopivana vajaa kolmannes (32 %) koko ryhmän vastaajista. Kolme viidestä (59 %) koki aikaa olevan vähän. Muut ryhmäläiset olivat jonkin verran tyytyväisempiä suunnitteluun varattun ajan riittävyteen kuin oppilashuoltopalvelujen vastaajat. Oppilashuoltoryhmän työn kehittämiseen ja arviointiin oli sopivasti aikaa joka neljännen vastaajan mielestä. Vähäiseksi kokousajan riittävyden koki 64 prosenttia.

Koko kouluyhteisön oppilashuoltotyön suunnitteluun kokousajan arvioi sopivaksi reilu neljännes (27 %) vastaajista. 84 prosenttia oli sitä mieltä, että suunnitteluun on vähän aikaa. Lähes joka neljäs (23 %) koki, että kouluyhteisön oppilashuoltotyön kehittämiseen ja arviointiin varattua kokousaikaa on sopivasti. Vähäisenä kokousaikaa piti 67 prosenttia.

Tiivistetysti voidaan sanoa, että kun oppilashuoltopalvelujen vastaajat kaipasivat enemmän aikaa suunnittelu- ja kehittämistyöhön, toivoivat muut ryhmäläiset lisää aikaa oppilashuoltotyön käsittelyyn. (Kuvio 27)

Tilastollisesti merkitsevää riippuvuutta ($p = 0,000$) oli vastaajan oman työajan riittävyden sekä sen välillä, kuinka oppilashuoltoryhmän kokousaika riittää ryhmän työn suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin. Niistä vastaajista, joiden mielestä aikaa suunnittelutyöhön oli sopivasti, liki kolme viidestä (59 %) koki myös työaikansa riittävyden sopivaksi. Vastaajista, jotka kokivat suunnitteluajaksi olevan vä-

hän, lähes kolme neljästä (72 %) piti myös työaikansa riittävyttä vähäisenä. (Kuvio 28)

Niistä vastaajista, joiden mielestä aikaa oppilashuoltoryhmän työn kehittämiseen ja arviointiin on sopivasti, lähes kolme viidestä (58 %) koki myös työaikansa riittävyden sopivaksi. Sen sijaan vastaajista, jotka kokivat aikaa oppilashuoltoryhmän työn kehittämiseen ja arviointiin olevan vähän, 67 prosenttia koki myös työaikansa riittävyden vähäiseksi.

4.3.3 Koulussa työskentelevien työaika

Vastaajia pyydettiin myös arvioimaan, miten muiden koulussa työskentelevien toimijoiden työaika riittää oppilashuoltoon. Kuviossa 29 vastauksia on tarkasteltu siten, että koko oppilashuoltoryhmän vastauksista on poistettu aina kunkin ammattiryhmän omat vastaukset. Toisin sanoen esimerkiksi koulukuraattorin kohdalla koko oppilashuoltoryhmän näkemykset tarkoittavat muiden ryhmäläisten paitsi kuraattoreiden vastauksia ja kuraattoreiden näkemykset esitetään oma arvio-kohdassa. Opinto-ohjaajan, erityisluokan opettajan, koulunkäyntiavustajan, suomi2-opettajan, valmistavan opetuksen opettajan ja koululääkärin kohdalla eosvastausten osuudet olivat yli 25 prosenttia, joten näiden ammattiryhmien tuloksia ei raportoida.

Oppilashuoltoryhmän vastaajilla oli myönteisempi käsitys rehtorin työajan riittävydestä kuin mitä rehtorit itse arvioivat. Kun reilu kolmannes (35 %) ryhmän vastaajista arvioi rehtorilla olevan sopivasti

aikaa, vastasi rehtoreista näin neljännes (26 %). 44 prosenttia oppilashuoltoryhmän vastaajista katsoi, että rehtoreilla on vähän aikaa oppilashuoltotyöhön, rehtoreista 72 prosenttia oli tätä mieltä.

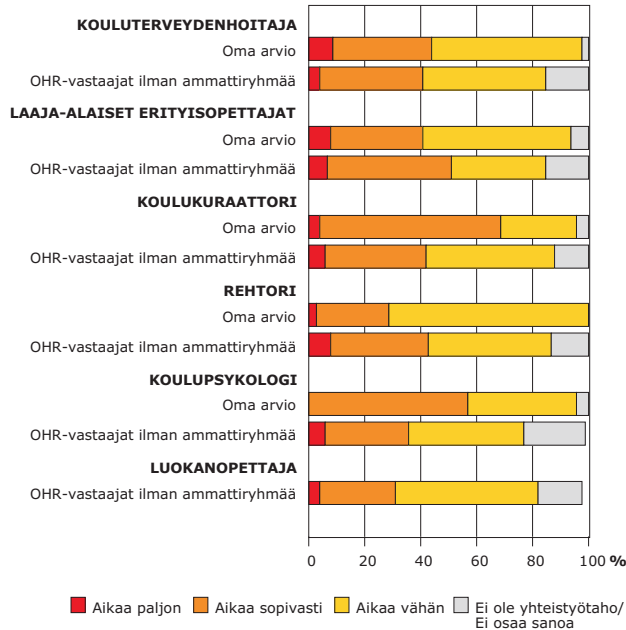
Myös laaja-alaisten erityisopettajien työajan riittävyys arvioitiin myönteisemmin kuin mitä ammattiryhmän edustajat itse kokivat. Koko ryhmän vastaajista 44 prosenttia näki erityisopettajien työajan sopivaksi, kun erityisopettajista näin vastasi joka kolmas (33 %). Vähäiseksi työajan riittävyden arvioi reilu neljännes (34 %) ryhmän vastaajista, kun taas erityisopettajista tätä mieltä oli hieman yli puolet (53 %).

Sen sijaan koulupsykologit ja erityisesti koulukuraattorit kokivat työaikansa riittävyden myönteisemmin kuin koko oppilashuoltoryhmän vastaajat. Kun ryhmän vastaajista vajaa kolmannes (30 %) arvioi psykologin ajan riittävyden sopivaksi, kokivat psykologit lähes kaksi kertaa useammin (57 %) näin. Kuraattoreiden työajan riittävyden arvioi sopivaksi reilu kolmannes (36 %) ryhmän vastaajista, mutta kuraattoreista yli kaksinkertainen määrä (65 %). Ryhmän vastaajista 46 prosenttia koki koulukuraattorien työajan vähäiseksi, kuraattoreista taas 27 prosenttia.

Kouluterveydenhoitajien työajan katsoi sopivaksi ryhmän vastaajista 37 prosenttia ja lähes yhtä moni (35 %) terveydenhoitajista. Vähäiseksi terveydenhoitajien työajan riittävyden arvioi 44 prosenttia ryhmän vastaajista ja terveydenhoitajista hieman useampi (54 %).

Luokanopettajien/-valvojen työajan riittävyden arvioi vähäiseksi hieman yli puolet (51 %). Reilu neljännes (27 %) vastaajista näki ajan sopivana. (Kuvio 29)

Kuvio 29. Työajan riittävyys, oma ja oppilashuoltoryhmän arvio, %

Koulussa työskentelevien työajan riittävyyttä täydentävät avovastaukset liittyivät resursseihin ja työmäärään, vaihtuvuuteen ja puuttuvaan henkilökuntaan, työnjaollisiin sekä aikataulullisiin kysymyksiin.

Liian suurten työmäärien koettiin kuormittavan henkilökuntaa. Työnjakoon toivottiin selkeyttä rajaamalla eri henkilöiden työtehtäviä. Oppilashuoltopalvelujen henkilökunnan siirtyminen eri koulujen välillä koettiin aikaa vieväksi ja vähäinen paikalla olo yhdessä koulussa ongelmalliseksi. Ennaltaehkäisevään työhön ja varhaiseen puuttumiseen ei koettu jäävän tarpeeksi aikaa.

”Perustyön” ohella oppilashuoltotyö on kuormittavaa. Tehokkaammin voisi toimia jos roolit ja työnjaot olisivat selkeät ja jokainen pysyisi omassa roolissaan (oppilashuoltopalvelujen henkilöstö).

Oppilashuollossa erityisesti terveydenhoitajat, kuraattorit ja psykologit juoksevat koulusta toiselle ja kokouksiin ja ennättävät todella vähän tai ei lainkaan tutustua luokissa tapahtuvaan työskentelyyn, konsultoida opettajia ja olla oppilaiden pidempiaikaisena tukena, kun muut hoito- tai kuntoutustahot ovat ylikuormituksen vuoksi tukossa. Silloin huonosti voiva oppilas ja hänen perheensä ovat todella heikoilla ja ongelmat kasaantuvat. Opettajat, luokka ja koko kouluyhteisö saattavat turhautua ja uupumus ja pahoinvointi leviävät kaikkiin (muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

Olen havainnut, että kun aikaresurssi lisääntyy, myös oppilashuollollisten tehtävien määrä lisääntyy. Todennäköisesti on piilotarvetta, johon ei voida vastata, kun resurssit ovat niukat. Mm. uusien luokkia ja kouluyhteisöä koskevien työtapojen kehittäminen jää kiireellisen ja asiakastyön jalkoihin (oppilashuoltopalvelujen henkilöstö).

Oppilashuoltoryhmän jäsenten säännöllinen osallistuminen kokouksiin koettiin tärkeäksi. Pulmalliseksi nähtiin henkilökunnan vaihtuvuus ja tilanteet, jolloin kukaan ei hoida avoinna olevaa tehtävää. Koululääkäreillä ei ole mahdollisuutta osallistua kokouksiin lainkaan ja tähän toivottiin muutosta. Lisäksi luokanopettajilla nähtiin olevan vaihtelevasti aikaa oppilashuoltotyöhön – joillakin riittävästi ja toisilla olemattomasti. Vaihtelu opettajien osallistuvuudessa koettiin yhdeksi työn haasteeksi.

Opettajien (sekä luokan että erityisopettajien) osallistumisaktiivisuus vaihtelee runsaasti. Oppilashuoltoryhmän jäsenille sopivien kokousaikojen löytäminen on ollut kovin haasteellista (oppilashuoltopalvelujen henkilöstö).

Lääkärillä ei mahdollisuutta osallistua oppilashuoltoon, sillä on koululla vain kerran viikossa, eikä täyttä työaikaa (oppilashuoltopalvelujen henkilöstö).

4.3.4 Rehtorin työaika

Rehtorin työajan riittävydellä havaittiin olevan tilastollisesti merkitsevä yhteys sen kanssa, kuinka oppilashuoltoryhmän kokousaika riittää *oppilasasioiden käsittelyyn* ($p = 0,001$), *oppilashuoltoryhmän työn kehittämiseen ja arviointiin* ($p = 0,044$), *kouluyhteisön oppilashuoltotyön suunnitteluun* ($p = 0,000$) sekä *kouluyhteisön oppilashuoltotyön kehittämiseen ja arviointiin* ($p = 0,003$). Tässä tapauksessa riittävyden arvioinnista käytettiin kaikkien vastaajien, myös rehtoreiden, arvioita. (Taulukko 5)

Taulukko 5. Rehtorin työajan ja oppilashuoltoryhmän kokousajan riittävyys, %

Oppilashuoltoryhmän kokousaika riittää	Rehtorin työaika riittää oppilashuoltotyöhön	
	Sopivasti	Vähän
Oppilasasioiden käsittelyyn		
Sopivasti	58	13
Vähän	51	70
Oppilashuoltoryhmän työn kehittämiseen ja arviointiin		
Sopivasti	50	35
Vähän	27	56
Kouluyhteisön oppilashuoltotyön suunnitteluun		
Sopivasti	44	46
Vähän	16	78
Kouluyhteisön oppilashuoltotyön kehittämiseen ja arviointiin		
Sopivasti	36	54
Vähän	13	80

4.3.5 Muiden tahojen työaika

Kyselyssä pyydettiin arvioimaan koulun ulkopuolisten tahojen työajan riittävyttä

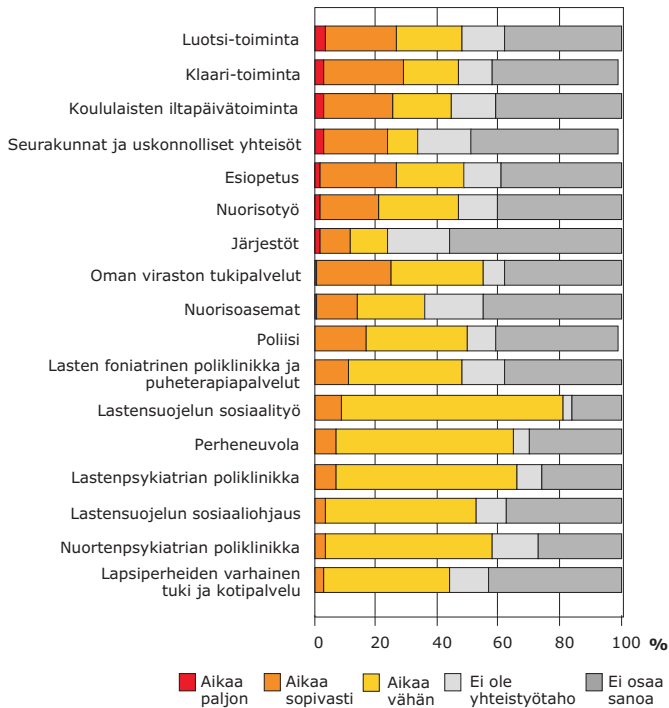
oppilashuoltotyöhön koulun kanssa. Eos-vastausten osuus oli suuri (keskimäärin 38 %), mikä on huomioitava tuloksia tarkastellessa. Eniten eos-vastauksia kertyi arvioitaessa järjestöjen (56 %), seurakuntien ja uskonnollisten yhteisöjen (48 %), nuorisoasemien (45 %) sekä lapsiperheiden varhaisen tuen ja kotipalvelun (43 %) työajan riittävyttä. Avovastauksista ilmenee, ettei vastaajilla useinkaan ole tietoa muiden tahojen työajan riittävydestä eikä aiheesta ole keskusteltu yhteistyökumppaneiden kanssa. Vastaajilla ei myöskään ole kokemusta yhteistyöstä kaikkien eri tahojen kanssa. Useimmin ”ei ole yhteistyötahoni” mainintoja saivat järjestöt, nuorisoasemat sekä seurakunnat ja uskonnolliset yhteisöt. Yleisimpiä yhteistyötahoja olivat lastensuojelu ja perheneuvola.

Vähiten aikaa oppilashuoltotyöhön koulun kanssa arvioitiin olevan aikaa lastensuojelun sosiaalityöllä, jonka kohdalla lähes kolme neljästä (72 %) vastaajasta näki aikaa olevan vähän. Joka kymmenes (9 %) katsoi, että lastensuojelulla on sopivasti aikaa. Lastensuojelun sosiaalihojauksen työajan riittävyden katsoi vähäiseksi puolet (49 %) vastaajista. Vastaajista kaksi viidestä (41 %) näki lapsiperheiden varhaisen tuen ja kotipalvelun työajan riittävyden vähäiseksi.

Lastenpsykiatrian aluepoliklinikoiden sekä perheneuvoloiden kohdalla kolme viidestä (58–59 %) arvioi aikaa olevan vähän. Nuortenpsykiatrian aluepoliklinikoiden työajan riittävyden arvioi vähäiseksi reilu puolet (54 %) vastaajista.

Nuorisotyön kohdalla vastaajista joka viides (19 %) katsoi aikaa olevan sopivasti oppilashuoltotyöhön koulun kanssa ja joka neljäs (26 %) katsoi aikaa olevan vä-

Kuvio 30. Yhteistyötahojen työajan riittävyys, %

hän. Luotsi-toiminnan kohdalla osuudet menivät toisinpäin: joka neljäs (23 %) mielestä Luotsilla on sopivasti aikaa, ja viides (21 %) arvioi aikaa olevan vähän. (Kuvio 30)

Avovastauksissa tuotiin esiin tiedonkuluun, resursseihin ja työnjakoon liittyviä kysymyksiä. Salassapitosäädökset sekä eri tahojen erilaiset tiedottamiskäytännöt saattavat hankaloittaa tiedon siirtoa erityisesti koulun suuntaan. Hoitavien tahojen ylikuormittuneisuus ja henkilöstön vaihtuvuus heijastuvat myös koulun kanssa tehtävään yhteistyöhön. Vastaajat toivoivat enemmän tietoa eri yhteistyötahojen toimenkuvista ja työnjaosta koulun kanssa voidakseen ohjata tehokkaammin oppilaita palvelujen piiriin.

Tiedonkulku eri tahojen välillä on ONGELMA. Tiukimmin varjelee tietojansa sosiaalitoimi, koska ei tule palautetta mihinkään, ei tietoa eikä vastausta, onko asiakas palvelujen piirissä. Miksi pitää ilmoittaa, kuin siirtää asiakas johonkin pois silmistä...mutta mitä siellä tehdään? Sairaalat ja poliklinikat eivät anna palautetta, eivätkä varmaan edes ymmärrä, että meillä ei täällä koulussa useinkaan ole mitään tietoa tai käsitystä siitä mitä on tutkittu ja mitä on tehty. [...]Pitäisi ehdottomasti kysyä heti hoitosuhteen alkaessa lupa tiedonsiirtoon. ja tarkistaa asia vielä kun lapsi siirtyy pois sairaalan poliklinikan kirjoilta. Saman pitäisi koskea koulun tulovaihetta, siirtymistä päivähoidosta. Moni taho tekee hirvittävän määrän työtä lapsen ja perheen eteen. Tutkitaan ja pohditaan samoja asioita eri yksiköissä itsekseen. Koulun vaihtuessa aletaan joskus tutkia samoja asioita uudelleen, koska tieto ei välity (oppilashuoltopalvelujen henkilöstö).

Alueen lastensuojelu on ylikuormittunut ja henkilöt vaihtuvat usein. Lastensuojelulla ei ole tarpeeksi työkaluja asioiden hoitamiseksi (muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

Pedagogiset yhteyshenkilöt ovat jääneet melko vieraiksi. Alueellisia erityisopetuksen suunnittelijoita on saatu koululle neuvotteluun hyvin; heidän toimenkuvissaan tapahtuneiden muutosten vaikutuksista ei ole vielä kokemuksia. Oppilashuoltotyö eri tahojen kanssa liittyy joko yksittäisiin oppilaisiin ja heidän asioissaan järjestettäviin yhteistyöneuvotteluihin, tai koulun teemapäiviin ja erilaisiin tilaisuuksiin (oppilashuoltopalvelujen henkilöstö).

4.3.6 Yhteistyön tiiviys ja työajan riittävyys

Tutkimuksessa tarkasteltiin lastensuojelun, varhaisen tuen, perheneuvolan, lasten- ja nuorten psykiatrian, nuorisotyön sekä Luotsin kanssa tehtävää yhteistyötä myös yhteistyön tiiviiden sekä tahojen työajan riittävyyden näkökulmista. Kyselyn perusteella muuttujien välinen riippuvuus oli tilastollisesti merkitsevää ($p < 0,05$). Liitteestä 6 löytyy tarkempi

taulukko tahojen yhteistyön tiivyydestä ja työajan riittävydestä.

Päivittäin tai viikoittain lastensuojelun sosiaalityön kanssa yhteistyötä tekevästä 85 prosenttia koki lastensuojelulla olevan vähän aikaa oppilashuoltotyöhön. Myös kuukausittain yhteistyötä tekevästä 83 vastasi näin. Niistä vastaajista, jotka eivät koskaan tee yhteistyötä tai joiden yhteistyötahoihin lastensuojelu ei lukeudu, puolet arvioi työaikaa olevan vähän ($p = 0,000$).

Lapsiperheiden varhaisen tuen ja kotipalvelun kanssa 1–4 kertaa vuodessa yhteistyötä tekevästä 65 prosenttia näki taholla olevan vähän aikaa oppilashuoltotyöhön. Vastaajista, jotka eivät tee lainkaan yhteistyötä tämän toimijan kanssa tai jonka yhteistyötahoihin toimija ei lukeudu, tätä mieltä oli kolmannes (32 %) ($p = 0,000$).

Perheneuvolan kanssa 1–4 kertaa vuodessa yhteistyötä tekevästä kolme neljästä (73 %) oli sitä mieltä, että työntekijöillä on vähän aikaa oppilashuoltotyöhön. Vastaajista, jotka eivät tee lainkaan yhteistyötä perheneuvolan kanssa tai joiden yhteistyötahoihin taho ei lukeudu, lähes puolet (48 %) oli tätä mieltä ($p = 0,000$).

Lastenpsykiatrian aluepoliklinikan kanssa 1–4 kertaa vuodessa yhteistyöstä tekevästä lähes kolme neljästä (73 %) oli sitä mieltä, että työntekijöillä on vähän aikaa oppilashuoltotyöhön. 39 prosenttia vastaajista, jotka eivät tee lainkaan yhteistyötä lastenpsykiatrian aluepoliklinikan kanssa tai joiden yhteistyötahoihin taho ei lukeudu, koki myös näin ($p = 0,000$).

Nuorisonpsykiatrian aluepoliklinikan kanssa 1–4 kertaa vuodessa yhteistyöstä tekevästä lähes kolme neljästä (73 %) koki, että taholla on vähän aikaa oppilashuolto-

työhön. Vastaajista, jotka eivät tee lainkaan yhteistyötä nuortenpsykiatrian aluepoliklinikan kanssa tai joiden yhteistyötahoihin taho ei lukeudu, reilu neljännes (28 %) vastasi näin ($p = 0,000$).

Alueellisen nuorisotyön kanssa 1–4 kertaa vuodessa yhteistyötä tekevästä 36 prosenttia koki työntekijöillä olevan vähän aikaa oppilashuoltotyöhön. Luotsin kanssa 1–4 kertaa vuodessa yhteistyöstä tekevästä lähes yhtä suuri osa vastaajista arvioi työntekijöiden työajan riittävyyden sopivaksi (38 %) ja vähäiseksi (37 %) ($p = 0,000$).

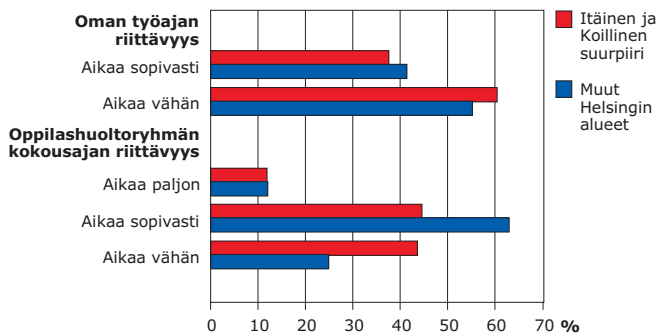
4.4 Alueittainen tarkastelu

Työaikaan ja henkilöstön vaihtuvuuteen liittyviä kysymyksiä tarkasteltiin alueittain jakamalla aineisto kahteen osaan: Itäisen ja Koillisen suurpiirin muodostamaan alueeseen sekä muuhun Helsinkiin.

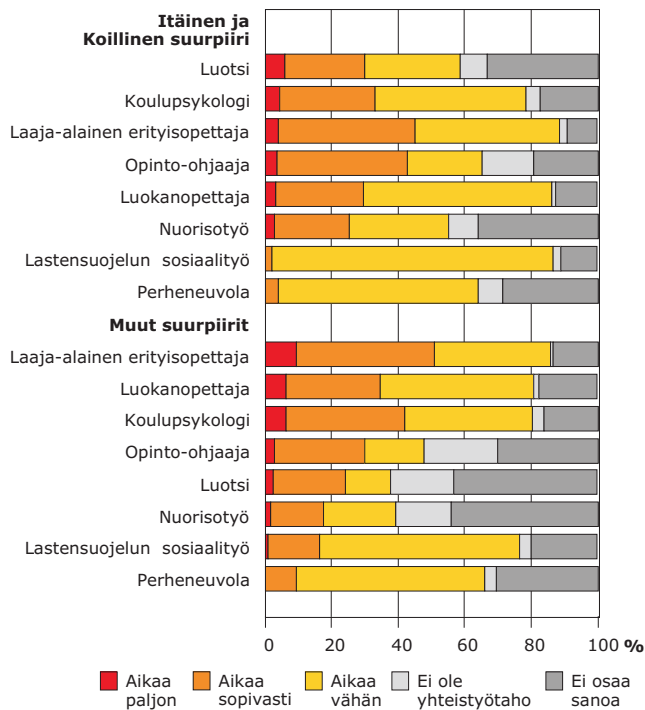
4.4.1 Työajan riittävyys

Itäisen ja Koillisen suurpiirin alueen oppilashuoltoryhmien työntekijöistä 60 prosenttia koki työaikansa riittävyyden vähäiseksi. Muilla Helsingin alueilla vastaava osuus oli hieman alhaisempi, 55 prosenttia. Sopivaksi työaikansa riittävyyden kokevien osuus oli lähes samansuuruinen idässä ja koillisessa (38 %) ja muualla Helsingissä (41 %). Erot työajan riittävyyden kokemuksessa eivät kuitenkaan olleet tilastollisesti merkitseviä ($p < 0,05$). (Kuvio 31)

Kuvio 31. Oman työajan riittävyys ja oppilashuoltoryhmän kokousajan riittävyys oppilasasioiden käsittelyyn, %

Kuvio 32. Koulun henkilöstön ja muiden tahojen työajan riittävyys, %

Oppilashuoltoryhmän oppilasasioiden käsittelyyn varatun ajan riittävydessä oli tilastollisesti merkitseviä ($p = 0,012$) eroja alueiden välillä. Muilla alueilla Helsingissä sopivaksi riittävyden katsoi kolme viidestä (63 %). Itäisen ja Koillisen alueen vas-

taajista 45 prosenttia koki aikaa olevan sopivasti.

Koulun henkilöstön työajan riittävyttä arviotaessa alueiden välillä oli joitakin eroja laaja-alaisten erityisopettajien, opinto-ohjaajien, luokanopettajien/-valvojen sekä psykologien kohdalla, mutta riippuvuus ei ollut tilastollisesti merkitsevää ($p < 0,05$). Muiden tahojen työajan riittävyttä tarkasteltaessa¹¹ oli havaittavissa tilastollisesti merkitseviä eroja lastensuojelun ($p = 0,001$) ja luotsin ($p = 0,011$) kohdalla. Itäisellä ja Koillisella alueella 85 prosenttia arvioi lastensuojelun sosiaalityön ajan riittävyden vähäiseksi ja kaksi prosenttia sopivaksi. Muilla Helsingin alueilla kolme viidestä arvioi lastensuojelun ajan riittävyden vähäiseksi ja 16 prosenttia sopivaksi. Luotsin ajan riittävyden koki sopivaksi 22–24 prosenttia vastaajista molemmilla alueilla. Vähäiseksi riittävyden koki muilla alueilla Helsingissä 14 prosenttia vastaajista. Idän ja Koillisen alueella osuus oli kaksinkertainen (29 %). (Kuvio 32)

4.4.2 Henkilökunnan vaihtuvuus

Itäisen ja Koillisen alueen vastaajista 70 prosenttia ilmoitti yhden tai useamman oppilashuoltoryhmän jäsenen vaihtuneen lukuvuonna 2009/10. Muilla alueilla Helsingissä osuus oli 52 prosenttia. Joka neljäs

¹¹Tuloksia tulkitessa huomioitava, että EOS-vastausten osuus oli suuri (itä ja koillinen/muut alueet): lastensuojelun sosiaalityö 11/20 %, lastensuojelun sosiaaliohjaus 29/44 %, lapsiperheiden varhainen tuki ja kotipalvelu 40/45 %, perheneuvola 29/30 %, nuorisotyö 36/44 %, Luotsi 33/43 %, lastenpsykiatria 26/28 %, nuorisopsykiatria 27/26 %, nuorisotasemat 39/51 %, foniatriinen poliklinikka 39/36 %.

(24 %) muun Helsingin vastaajista työskenteli koulussa, jossa oli vaihtunut kaksi tai useampi jäsentä vuoden aikana. Idän ja Koillisen alueilla osuus oli kaksinkertainen (48 %). Alueelliset erot vaihtuvuudessa olivat tilastollisesti merkitseviä ($p = 0,005$). (Kuvio 33)

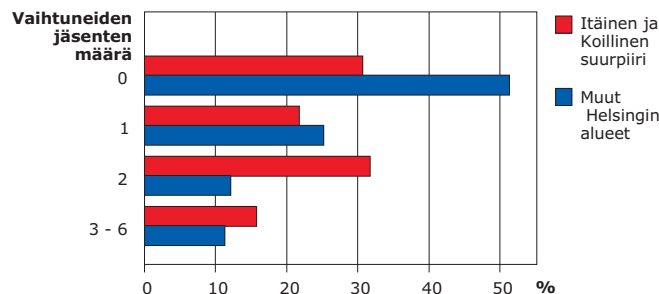
4.5 Oppilashuoltotyön vahvistaminen

4.5.1 Oppilashuoltotyöhön osallistuminen

Vastaajilta tiedusteltiin, onko sellaisia yhteistyötahoja, joiden tulisi osallistua oppilashuoltotyöhön, mutta jotka eivät tällä hetkellä osallistu. Tällaisiksi tahoiksi nimettiin ennen kaikkea koululääkärit, lastensuojelu, nuorisotoimi, perheneuvola sekä lasten- ja nuortenpsykiatria, mutta myös oppilaat, suomi2-opettaja, opetusviraston hallinnon edustajat ja seurakunta. Vastaajien mielestä koululääkärien näkökulman mukaan saaminen oppilashuoltotyöhön olisi tärkeää. Pätevien ja pysyvien koululääkärien palkkausta ja aikataulujen järjestämisestä toivottiin, jotta yhteistyö ja konsultaatio olisivat mahdollisia. Suomi2-opettajan osallistuminen oppilashuoltoryhmän toimintaan koettiin hyödylliseksi niissä kouluissa, joissa on paljon monikulttuurisia oppilaita.

Niissä kouluissa, joissa on paljon lapsia monikulttuurisista perheistä olisi hyvä jos myös suomi2-opettaja voisi tiiviimmin osallistua oppilashuoltoryhmän toimintaan ja hänelle olisi enemmän varattu yhteissuunnittelutö-aikaa (he ovat usein monessa koulussa ja jää vähän tii-miaikaa). Pätevien (pysyvien) koululääkäreiden aika-

Kuvio 33. Vaihtuneet oppilashuoltoryhmän jäsenet 2009/10, %

taulun ja palkkauksen järjestäminen niin, että olisi mahdollisuus yhteistyöhön ja konsultaatioon (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Oppilaiden osallisuutta tulisi lisätä sellaisissa koulun toimintakulttuuriin ja oppimisympäristöön liittyvissä asioissa, joissa on tärkeää kuulla oppilaita (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Sosiaalitoimen lastensuojelulta toivottiin avoimuutta ja aktiivisempaa yhteistyötä. Konkreettisina toimenpiteinä ehdotettiin konsultaatio- ja yhteyshenkilöiden nimeämistä molemmin puolin, säännöllisesti järjestettäviä tutustumispalavereita sekä avoimempia konsultaatiokanavia. Koulun ja lastensuojelun toimenkuvien ja näkemysten yhteistä koontia ja läpikäymistä esitettiin yhteistyökäytäntöjen selkiyttämiseksi.

Sosiaalitoimi on mysteerio salaisuuksineen. Työtaakka siellä on varmasti valtava nykyisin. Mutta olisi korkea aika käydä läpi yhdessä toimenkuvia. Miten paljon koulussa tehdään ennen kuin otetaan yhteyttä mihinkään. Avoimemmat konsultaatiokanavat pitää saada. Kasvoton puhelinääni ei helppoa yhteistyötä. Olisi hyvä virastojen ja laitosten kesken koota näkemyksiä ja säästytään paljon turhalta työltä. Konsultaatio/ yhteyshenkilöt puolin ja toisin nimettävä (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Lukukausittain koulussa järjestettävän tutustumispalaverin arveltiin olevan hyödyllinen lastensuojelun ja koulun työntekijöiden ohella myös perheneuvolan, lastenpsykiatrian sekä nuorisotyön edustajille. Perheneuvolan kanssa yhteistyötä haluttaisiin tiivistää muutoinkin kuin oppilashuoltotyössä.

Ruotsinkieliselle nuorisotyölle toivottiin parempaa näkyvyyttä koulussa. Nuorisotoimelta toivottiin ylipäänsä aktiivisempaa yhteistyötettä. Lisäksi poliisin koulutyöhön toivottiin selkeyttä yhteistyön rakentamiseksi.

Vastauksissa tuotiin esiin myös tarvetta selkiyttää koulun sisäisiä toimintatapoja. Lisäksi yhteistyörakenteiden luonti eri tahojen kanssa koettiin tärkeäksi. Vastaajat painottivat kuitenkin, että ajallisten resurssien niukkuus sekä salassapitosäädökset tuovat omat haasteensa yhteistyölle ja sen kehittämiseksi.

Ensin pitäisi saada koulun sisäinen yhteistoiminta selkeämmäksi, vasta sen jälkeen voidaan arvioida mitkä tahot ja millä tavalla voisivat mukanaolollaan edistää oppilashuoltotyötä (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Yhteistyö rakentuu tarpeen mukaan. Arjessa ei voi pitää yllä jatkuvia kontakteja kovin monien tahojen kanssa (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

4.5.2 Oppilashuoltotyön kehittäminen

Vastaajilta kysyttiin, kuinka he kehittäisivät olemassa olevilla resursseilla koulun oppilashuoltotyötä Helsingissä. Kehittämishdotukset liittyivät resursseihin, työnjakoon ja toimintatapoihin, oppilashuoltotyöhön koulussa sekä yhteistyökäytäntöihin muiden tahojen kanssa. Monet vastaajat toivoivat pitkäjänteisempää työ-

tapaa lyhytkestoisten ja vaihtuvien projektien sijaan. Perustyön kehittäminen ja olemassa olevien palvelujen vahvistaminen niin oppilashuoltotyössä kuin moniammatillisessa yhteistyössäkin nähtiin tärkeämmäksi kuin projektiluontoiset kehittämiskohteet. Kehittämisen- ja suunnittelutyöhön haluttiin myös kaikki työntekijät mukaan.

Kehittämiskohteissa oppilashuoltopalvelujen henkilöstön ja muiden oppilashuoltoryhmän jäsenien näkemykset poikkesivat jonkin verran toisistaan. Oppilashuoltopalvelujen henkilöstön näkemyksissä korostettiin koulutuksesta ja työnohjauksesta, työskentelytapoja, kouluyhteisön oppilashuoltoja sekä suunnittelu- ja kehittämistyötä. Muiden oppilashuoltoryhmän jäsenien näkemyksissä painottui puolestaan henkilöstöresurssit, työnjako ja yhteistyö. Karkeasti yleistäen vaikuttaa siltä, että kun oppilashuoltopalvelujen henkilöstö toivoi lisää koulutusta ja kehittämistyötä, halusivat muut jäsenet kohennusta käytännön työolosuhteisiin.

Resurssit

Oppilashuoltotyöhön toivottiin ennen kaikkea enemmän aikaa perustyön tekemiselle. Oppilashuoltopalvelujen työntekijöille toivottiin vähemmän kouluja, jotta aikaa ei kuluisi koulujen välillä siirtymiseen, eri koulujen käytäntöjen omaksumiseen sekä useisiin kokouksiin. Aikaa haluttiin lisää asiakastyöhön sekä oppilashuoltoryhmän työskentelyyn, keskusteluun, toiminnan suunnitteluun ja kehittämiseen. Ajallisten resurssien kasvattamisen ja tehokkaamman kohdentamisen koettiin parantavan myös yhteistyön ja konsultoinnin edellytyksiä. Lisäksi luokanopetta-

jien oppilashuoltotyölle varatun ajan lisääminen koettiin tärkeäksi.

Koulukuraattorina koen, että kolmen koulun viikkotahti on hieman liian suuri, tehtävää olisi riittävästi kahdellekin koululle. Pitäisi olla enemmän aikaa keskittyä yksittäisten oppilaiden tilanteisiin. (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Ilmeisesti koulussa toimivilla ammattiryhmillä pitäisi olla enemmän aikaa keskusteluun, ei pelkästään 1 tunti viikossa oppilashuoltoryhmässä, missä sammutellaan jo alkaneita paloja. Kaikkien oppilashuoltoryhmässä toimivien pitäisi olla kiinnostuneita ja sitoutuneita toimintaan. (muu oppilashuoltoryhmän jäsen)

Minusta olisi hyvä, jos opettajilla olisi enemmän aikaa ja resursseja oppilashuoltotyölle. Se voisi olla työnohjausta, koulutusta, opettaja-pari -työskentelyä. Tuntuisi, että olisi tarvetta lisäresursseille, siten että tarvittaessa opettaja saisi luokkaansa toisen opettajan vaikka viikoksi tai kahdeksi. Minusta tuntuu, että koko luokka hyötyisi siitä, että joka viikko olisi tunti ryhmätaitojen harjoittelua ja tunteiden ilmaisemista (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Henkilöstön vaihtuvuus ja tämän mukanaan tuomat katkokset palvelujen saatavuuteen ja laadukkuuteen koettiin keskeisiksi epäkohdiksi. Kouluille toivottiinkin pysyvät ja riittävät koulukuraattori-, psykologi- ja terveydenhoitajapalvelut. Useat vastaajat toivoivat, että palvelujen resursoinnissa huomioitaisiin myös koulujen erilaiset tarpeet. Lisäksi sijaistamismahdollisuudet puhuttivat erityisesti oppilashuoltopalvelujen henkilöstön kohdalla. Esimerkiksi terveydenhoitaja saattaa olla vain yhden päivän viikossa koulussa töissä, joten hänen poissaolonsa voi tuoda usean viikon viiveen asioiden hoitoon. Laaja-alaisen erityisopettajien oppilashuoltoryhmän kokouksiin osallistuminen nousi monessa kommentissa esille. Tällä hetkellä osallistuminen ei kuulu hei-

dän opetusvelvollisuuteensa eivätkä he näin ollen saa automaattisesti korvausta kokouksista ja tekemästään oppilashuoltotyöstä.

Lisäksi työskentelyn perusolosuhteisiin toivottiin kiinnitettävän huomioita. Joissakin kouluissa esimerkiksi terveydenhoitaja ja koulukuraattori jakavat huoneen, joten heidän ei ole mahdollista työskennellä samoina päivinä. Tämä vaikuttaa puolestaan työntekijöiden keskinäisen yhteistyön edellytyksiin. Henkilöstöllä tulisi muutenkin olla asianmukaiset työhuoneet ja kokoustilat käytettävissään, jotta myös oppilaat kokevat käynnit miellyttäväksi ja luottamuksellisiksi.

“Yhden päivän koulu” on hyvin haavoittuvainen. Psykologin/kuraattorin satunnainenkin poissaolo vie käytännön toimilta viikon (muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

Laaja-alaisille opettajille tulisi maksaa korvausta oppilashuoltotyöryhmän kokouksiin osallistumisesta. Meillä on joka viikko oppilastyöryhmän kokous, joka on kaksi tuntia. Laaja-alainen erityisopettaja istuu kokouksessa omien oppituntiansa ulkopuolisella ajalla. Hän ei saa siitä mitään korvausta. Toiset oppilashuoltoryhmän jäsenet ovat siinä virka-ajallaan (muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

Mielestäni niin kauan, kun oppilasryhmät ovat liian isoja ja ihmiset työskentelevät epäterveellisissä tiloissa ei todellista hyvinvointia saavuteta. Koulujen resursseja koskevat säästötoimet ovat suuressa ristiriidassa uuden perusopetuslain kanssa. Liian paljon kauniita lauseita ja kehittämishankkeita, liian vähän oikeasti olennaisia toimia lasten ja nuorten ja heidän kanssaan työskentelevien hyvinvoinnin lisäämiseksi! (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Konkreettisina toimenpiteinä vastaajat esittivät:

- pienempää työmäärää
- riittävää aikaa asioiden käsittelyyn
- riittävästi henkilökuntaa perustyöhön

- lisää henkilökuntaa koulujen sosiaalityöhön
- pienempiä opetusryhmiä
- resurssien säilyttämistä vähintään nykyisellä tasolla
- lisää joustavuutta resurssien jakoon sekä oppilashuollossa että opetusjärjestelyissä
- panostusta asiakastyöhön pitkien kokousten ja projektien sijaan
- oppilashuoltohenkilöstön samanaikaista paikalla oloa
- sijaismahdollisuuksia
- korvauskäytäntö laaja-alaisten erityisopettajien oppilashuoltoryhmän kokouksiin osallistumiselle

Työnjako ja toimintatavat

Rehtorin ja koulun johdon toiminta nähtiin keskeiseksi oppilashuollon toimivuuden kannalta. Johdon kiinnostus ja paneutuminen oppilashuollollisiin kysymyksiin heijastuu koko koulun oppilashuoltotyöhön. Tähän liittyy myös henkilöstön motivoituneisuus ja sitoutuneisuus oppilashuoltotyöhön. Oppilashuoltotyöhön toivottiinkin työn suunnitelmallisuuden lisäämistä, yhteistä keskustelua toimintalinjoista sekä koko kouluyhteisön tiiviimpää integrointia oppilashuollolliseen ajatteluun ja kehittämistyöhön.

Rehtorin toimiminen puheenjohtajana on keskeistä. Ryhmän kokoa ei tulisi paisuttaa. Tehtävien ja vastuunjaon eri työntekijöiden kesken tulisi olla selkeää. Osallistujien sitoutumisen tärkeys (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Työryhmän kokoontumistapa/työskentelytapa on ohjautunut koulumme johdon taholta. Vastavuoroisuus on puuttunut 2:n viime vuoden aikana (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Lisäisin yhteistä keskustelua arvokysymyksistä ja koulun toimintalinjoista. Ilman sitä ajaututaan tekemään toimenpiteitä, jotka eivät välttämättä ole lainkaan koulun julkilausuttujen arvojen mukaisia. Erityisesti koulun johdon sitoutuminen ja kiinnostus oppilashuollon kehittämiseen vaikuttaa koko kouluyhteisön oppilashuollollisen ajattelun kehittymiseen. Oppilashuollon koulutuksiin pitää saada koko oppilashuoltoryhmä mukaan ja varata koulutuksen lomaan työskentelyaikaa jonkun konkreettisen asian tiimoilla, vaikka erityisen vaikean oppilas- tai luokkatilanteen työstämiseen, salassapito huomioonottaen (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Toimintatapoina painotettiin varhaisen tuen ja seurannan tärkeyttä. Toiminnan järjeistämistä toivottiin monellakin tapaa. Liiallista byrokratiaa ja kokoustamista haluttiin vähentää, ja käytännön työlle toivottiin toimintaedellytyksiä. Oppilashuoltotyön käytäntöihin toivottiin selkeitä, yhtenäisiä toimintamalleja ja sovitusta säännöistä kiinnipitämistä. Toisaalta esitettiin toiveita suuremmasta koulukohtaisesta joustavuudesta opetus- ja oppilashuoltajärjestelyihin. Päätäjiltä ja johdolta haluttiin luottamusta koulun henkilökunnan ammattitaitoon ja kykyyn ratkaista oppilashuollollisia kysymyksiä oman koulun sisällä. Johdon toivottiin jalkautuvan luokkien arkeen. Vastaajat ehdottivat myös toimivien, hyväksi todettujen mallien parempaa jakamista kaupunkitasolla sekä avointa keskustelua siitä, miten toimimattomia käytäntöjä voidaan muuttaa.

Oman ammatin osalta yhteisöllisempää työnkuvaa ja sen mahdollistamista resurssien puitteissa. Työtä oman vastaanoton ulkopuolella. Enemmän yhteistyössä opettajien ja muun oppilashuoltohenkilöstön kanssa. Yhteistyön lisäämistä koulun ulkopuolisten tahojen kesken (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Järjeistystä, päällekkäisyyksien huomioiminen ja järkevä resurssien käyttö ja jako. Liiallisen byrokratian ja

aina vain monimutkaistuvien ja hankaloituvien virastosäännösten järjeistämisen/ yksinkertaistaminen (erityisopetussäännökset, päällekkäiset monimutkaiset paperit, yliviralliset käytännöt, virasto elää omaa paperielämänsä aina vain etääntyen käytännön työstä) (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Tulisi ottaa yhteys suoraan siihen oppilashuoltoryhmän työntekijään, jonka on tarkoitus tehdä jotakin asiassa. Suuret kokoukset ovat sekavia, vievät aikaa ja kukaan ei saa mitään irti niistä. Sitä vastoin olisi tärkeää, että kaikki oppilashuollossa saavat tietoonsa mitä tehdään/tehty, jotta ei työskennellä päällekkäisesti saman asian kanssa [...] (muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

Työnjakoon toivottiin tehostusta ja oikeudenmukaisuutta. Vastuualueisiin toivottiin selkeyttä erityisesti koulukuraattorien, -psykologien ja -terveydenhoitajien tehtävien osalta. Myös priorisoinnin ja hajauttamisen mallia ehdotettiin, kaikkien ei välttämättä tarvitsisi osallistua jokaiseen kokoukseen. Lisäksi ehdotettiin yhteistyön tiivistämistä, sekä koulun sisällä että muihin tahoihin, ja tätä kautta resurssien käytön tehostamista.

Selkeä sääntö ketkä saavat osallistua oppilashuoltoryhmään. Olemassa olevilla resursseilla kehittäminen aika hankalaa. Opetusviraston ja terveyskeskuksen roolia ja työnjakoa tulisi miettiä (oppilashuoltopalvelun henkilöstö)

Konkreettisina toimenpiteinä vastaajat esittivät:

- oppilashuoltoryhmien kokouksien strukturointia ja aikataulutusta
- oppilashuoltoryhmän jäsenten säännöllistä osallistumista kokouksiin
- byrokratian ja kokousten määrän karsintaa
- oppilashuoltoryhmän läsnäolon lisäämistä koulun arjessa
- koulunkäyntiavustajien määrän lisäämistä

- työskentelyolosuhteiden kuntoon saattamista
- yhtenäisiä toimintamalleja oppilashuoltoryhmätyöskentelyyn
- hyvien käytäntöjen jakamista kaupunkitasolla
- koulukohtaista joustavuutta

Oppilashuoltotyö koulussa

Koko kouluyhteisön oppilashuoltoon ja matalan kynnyksen puuttumiseen panostaminen nähtiin tärkeäksi kehittämiskohdeksi. Oppilashuoltotyö haluttiin koko koulun henkilökunnan yhteiseksi asiaksi ja vastuuksi. Tässä opettajat ovat avainasemassa ja heidän vahvempi integrointi oppilashuoltotyöhön onkin ensiarvoista. Erityisesti uransa alkuvaiheessa olevien opettajien tukeminen ja valmentaminen oppilashuollollisissa kysymyksissä nähtiin tärkeänä. Suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin toivottiin enemmän aikaa erityisesti koko kouluyhteisön oppilashuoltotyön osalta.

Koko kouluyhteisön oppilashuoltoon liittyy myös kysymys yhteistyöstä. Yhteistyötä toivottiin enemmän oppilashuoltoryhmän ja opettajakunnan välille, eri ammattiryhmien rajapinnoille, koulujen välille sekä alueellisesti. Opettajien ja oppilashuoltoryhmän väliset keskustelut nähtiin tärkeänä, jotta eri toimijoilla olisi yhteneväiset linjaukset ja toimintatavat. Moniammatillista yhteistyötä toivottiin lisäävän, mutta kuitenkin niin, ettei yhden oppilaan ympärillä pyörisi turhaan useita aikuisia. Huoltajat koettiin tärkeäksi yhteistyökumppaniksi ja perheen mukana olo yhteisissä palavereissa keskeiseksi.

Ajatuksen, että oppilashuoltotyö kuuluu kaikille koulussa, pitäisi olla nykyistä enemmän totta (muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

Koulun koko henkilökunnan tulisi mieltää oppilashuoltotyö omaksi asiakseen. Opettajilla tulisi olla aikaa miettiä, miten sen voi ottaa huomioon omassa opetuksessa ja oppilaiden kasvatuksessa. Oppilashuoltoryhmän jäsenet tulisi olla hyvin koulutettu (muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

Nykyajan oppilailta on mielestäni monitahoisempia ongelmia kuin puhtaita oppimisvaikeuksia. Yhteistyö muiden tahojen kanssa on erityisen tärkeää. Kulttuureista ja oppilaiden näkökulmasta pitäisi keskustella (muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

Enemmän yhteistä pohdintaa opettajakunnan kanssa, jotta asenteet, linjaukset olisivat samat oppilashuoltoryhmän työntekijöillä, opettajilla ja virastolla. Lisää systemaattisuutta. Enemmän painopistettä oppilashuoltotyöhön vrt. oppilashuoltoryhmän työ, mikä tarkoittaa siis lisää aikaa opettajien kanssa yhteiseen pohtimiseen ja arvojen samansuuntauttamiseen. Enemmän kehittämistä vanhempien kanssa (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Oppilashuoltoryhmän jäsenille toivottiin yhteisiä, toimintatapoihin sekä konkreettisiin oppilas- ja luokkatilanteisiin fokusoituvia koulutuksia. Lisäksi toivottiin kehitettävien metodeja, joilla oppilashuoltoryhmän jäsenet voisivat tarvittaessa tukea ja konsultoida luokanopettajia. Koulutusta toivottiin moniammatillisen työryhmän yhteistyöhön, työnohjaukseen sekä tilanteisiin, joissa oppilashuoltoryhmä on uudistunut. Koulutus nähtiin tärkeänä myös lainsäädännön ja siinä tapahtuneiden muutosten näkökulmasta. Myös huoltajille suunnatulle tiedotukselle oppilashuollosta ja oppilashuoltoryhmän jäsenien työstä koettiin olevan tarvetta.

Toivoisin enemmän aikaa oppilashuollon tämänhetkisen tilanteen tarkasteluun koulussa ja sen perusteella

arvioimiseen, mihin koulussa oppimisympäristönä erityisesti olisi hyvä kiinnittää huomiota ja mikä on yhteinen tavoitetilä ja visio pitkällä tähtäimellä (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Koulun oppilashuoltotyöryhmän pitkäkestoisesta valmennuksesta oli hyviä kokemuksia (muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

Peruskoulun lakiuudistuksen mukana tuomien uudistusten konkretisoiminen oppilashuoltotyöryhmän työskentelyyn. (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Konkreettisina ehdotuksina esitettiin:

- lukuvuosittaiset toimintasuunnitelmat oppilashuoltoryhmälle
- lukuvuosittaiset kehittämispäivät oppilashuoltoryhmälle ja koko kouluyhteisön oppilashuoltotyölle
- säännölliset arvioinnit oppilashuoltotyöstä
- opettajien työnohjaus ja konsultointi oppilashuoltokysymyksissä
- Koulutusta seuraavista teemoista: oppilashuolto kokonaisuutena, moniammatillisen työryhmän yhteistyö, lasten vuorovaikutustaitojen edistäminen, kiusaamisen ehkäisy ja erilaisten oppijoiden tukeminen

Yhteistyökäytännöt muiden tahojen kanssa
Muiden tahojen kanssa tehtävää yhteistyötä koskevissa vastauksissa korostettiin tutustumisen, yhteistapaamisten ja vierailukäyntien merkitystä. Niitä toivottiinkin osaksi työtä, sillä yhteistyön koettiin helpottuvan, mikäli tahot tuntevat toisensa ja säännöllinen yhteydenpito toteutuu. Tässä molemminpuolinen aktiivisuus, verkottuminen sekä yhteistyökulttuurin muutos koettiin keskeiseksi. Vastaajat toivoivat myös palvelujärjestelmien sekä eri tahojen välisen yhteistyön yksinkertaistamista.

Salassapitosäädökset sekä erilaiset toimintakulttuurit saattavat tehdä yhteistyöstä tarpeettoman hankalaa. Yhteistyöhön toivottiin enemmän suunnitelmallisuutta ja joustavuutta. Resurssien niukuuden nähtiin hankaloittavat yhteistyötä sekä siten, etteivät tukea tarvitsevat oppilaat saa riittävän nopeasti vastaanottoai-koja, mutta myös niin, ettei yhteiselle suunnittelu-, kehittämis- ja tutustumis-ajalle ole riittävästi mahdollisuuksia.

Yhteistyötahojen konkreettisia käyntejä koulussa. Infoa esim. jonotustilanteesta lastenpsykiatriselle tai perhe-neuvolaan. Avointa yhteistyötä, lastenpsykiatriselta voisi tulla vinkkejä käytäntöön opettajille luokkatyö-skentelyyn (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Toivoisin selkeämpiä ohjeita eri palveluista, niiden saatavuudesta ja mahdollisuuksista ohjata perheitä oikean tuen piiriin (muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

Opetustoimen, sosiaalitoimen ja terveystoimen suunnitelmallinen alueellinen yhteistyö (muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

Pitkällä tähtäimellä lasten edun mukaista olisi se, että kaikki lasten ja nuorten asioissa työskentelevät työntekijät toimisivat käytännön tasolla sopivan kokoisissa alueellisissa yksiköissä, jotka joustavasti tarjoaisivat monipuolisia palveluja lapsille ja nuorille ja heidän perheilleen. Nykyisessä hajautetussa organisaatiomallissa hukataan resursseja monessa tilanteessa liiankin tiukkojen hallintorajojen takia (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Konkreettisine ehdotuksia esitettiin:

- työnkuvien ja -jaon selkiyttäminen
- vierailukäynnit palveluja tarjoaviin tahoihin
- 1–2 kertaa lukuvuodessa järjestettävät yhteispalaverit
- vastuuhenkilöiden nimeäminen
- avoin ja molemminpuolinen tiedottaminen

- yhteiset seminaarit ja suunnittelupäivät
- kaupunkitasoiset käytänteet ja suositukset yhteistyölle
- erilaisia yhteistyömalleja eri tarkoituksia varten

4.5.3 Alueelliset erot

Vastaajilta tiedusteltiin, kuinka Helsingin alueelliset erot tulisi ottaa huomioon oppilashuoltotyössä. Vastauksissa otettiin kantaa resurssien jakoon, henkilöstökysymyksiin sekä palvelujen organisoimiseen.

Vastaajat olivat sangen yksimielisiä siitä, että resurssien jaossa ja kohdentamisessa olisi huomioitava nykyistä paremmin alueiden erilaiset sosio-ekonomiset profiilit ja oppilasaineokset. Lukuvuoden 2010/11 loppuun asti voimassa ollut järjestelmä, jossa resurssit jaetaan oppilasmäärän mukaan, ei useimpien mielestä ole tarkoituksenmukainen. Lisäresursseja toivottiin erityisesti sellaisille alueille ja kouluille, joissa on paljon maahanmuuttajataustaisia oppilaita, erityisoppilaita ja sosioekonomisesti heikossa asemassa olevaa kantaväestöä.

Useat vastaajat korostivat, että alueiden tarpeet ja ongelmat ovat erilaisia ja, että myös niin sanotuilla hyvillä alueilla tarvitaan oppilashuoltoa. Se, miten resurssit tulisi jakaa kaikkien tarvitsevien kesken, aiheuttikin vastaajien kesken erilaisia näkemyksiä. Osa katsoi, että vähemmän haastavilta alueilta voitaisiin vapauttaa resursseja vaativimmille alueille. Toisaalta monet olivat huolissaan siitä, että vaativien alueiden lisäresursointi vähentää muiden koulujen voimavaroja. Lisäresursoin-

titoiveissa näyttäisikin olevan kyse myös siitä, että järjestelmän tulisi olla joustavampi ja antaa alueille, kouluille ja työntekijöille suuremmat mahdollisuudet vaihtaa itse voimavarojensa kohdentamiseen vaihtuvien tarpeiden ja tilanteiden mukaan.

Olemassa olevilla resursseillako? Ehkä resurssien jakoa tulisi miettiä vieläkin tarkemmin. Olisi hyvä esimerkiksi tehdä selvitys, millaisia tapauksia joudutaan rajamaan oppilashuoltopalvelujen ulkopuolelle idän kouluilla. Toteutuuko tasa-arvo koulujen välillä? Voisiko oppilashuollon resursseja käyttää joustavammin koulujen kesken, tilanteiden mukaan?
(oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Ongelmat vaihtelevat alueen mukaan: meillä enemmän masentuneita, toisaalla enemmän maahanmuuttajien kieli yms. ongelmia. Jokaisen koulun on itse saatava tehdä omat painotuksensa. Ongelmien määrä on vakio, laatu vaihtelee. Lisää psykiatrisia sairaanhoitajia joillekin kouluille pysyviksi, niin että oppivat tuntemaan lapset ja nuoret. Kuraattoreita, koulunkäyntiavustajia. Ai niin, näihin ei ollut resursseja...
(muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

Itä-Helsingin koulussa voi olla jopa 40 % maahanmuuttaneita oppilaita ja ”alkuperäisväestö” kuormittunut runsailla sosiaalisilla ongelmilla kuten työttömyys, päihde- ja mielenterveysongelmat, köyhyys, kaikinpuolinen syrjäytyneisyys jne. Työtä on siis sangan paljon. Työskentelyssä pitää olla realistinen perusnäkemys ympäröivästä todellisuudesta
(oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

”Hyvät alueet” pitäisi miehittää kevyemmin, nythän on juuri päinvastoin. Kokemattomat työntekijät sijoitetaan hankalimmille alueille
(muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

Oppilashuoltoa tarvitaan koko kaupungissa. Alueen sosioekonominen profiili ei vaikuta oppilashuollon tarpeeseen. Puutteet taloudellisissa resursseissa vaihtelevat, mutta oppilaiden tarve hyvinvointinsa ja kehityksensä tukeen pysyy samana. Myös siellä missä ulkopinta näyttää ehjältä ja hyvältä täytyy uskaltaa katsoa naamion taakse (muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

Henkilöstön pysyvyys ja sitoutuneisuus tehtäviinsä on tärkeää toimivan oppilashuollon kannalta, mutta tähän voidaan päästä vain palkkaamalla riittävästi henkilökuntaa sekä huolehtimalla työntekijöiden työskentelyolosuhteista ja työhyvinvoinnista. Työmäärien olisi pysyttävä kohtuullisina ja niissä olisi huomioitava eri alueiden erilaiset tarpeet ja vaatimukset. Oppilasmääriin perustuvat henkilöstömitoitukset eivät vastaa haastavilla alueilla todellista tarvetta, mikä uuvuttaa työntekijöitä ja johtaa henkilöstön vaihtuvuuteen. Työntekijöille haluttiin myös riittävästi tuki- ja konsultointimahdollisuuksia, jotta vaativissakin tilanteissa oppilashuollon laadukkuus taattaisiin ja koulujen ja oppilaiden välinen tasoarvo toteutuisi. Myös yhteistyökumppaneiden pysyvyys ja mahdollisuus työkuviin ja tilanteiden reflektointiin koettiin tärkeänä.

Itä- ja tietyillä Pohjois-Helsingin alueilla joutuu teemmään hurjan määrän enemmän oppimissuunnitelmia ja HOJKS:ia [henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma] kuin esimerkiksi kantakaupungissa. Kodin ja koulun yhteistyön määrä on Itä-Helsingissä varmasti suurempaa. Yksinkertaisesti lastensuojeluun soittamiseen menee viikoittain useita tunteja. Samoin kiinnipitotilanteet sekä kiinnipitojen raportointi pidentää työpäivää parilla tunnilla. Miksi tätä ei voida korvata, koska muuten pätevien erityisopettajien pako Itä-Helsingistä muihin kouluihin jatkaa jatkumistaan
(muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

Oppilashuoltoryhmän työ ei ole hirmu helppoa millään alueella. Kuitenkin alueilla, joilla esim. työntekijöiden vaihtuvuus on suurta: käykö niin, ettei kehittämiselle jää aikaa, tai että kehittämisajatukset eivät vakiinnu sittenkään alueelle toimintamalleiksi, vaan aina aloitetaan alusta, mikä taas entisestään kuormittaa työntekijöitä ja lisää vaihtuvuutta. Kokonaisuudesta huolehtiminen ei ole kenenkään hanskassa, jatketaan entisillä, keskitytään korjaamiseen. Resursointi kuntoon – jo nyt on kyllä huomioitu PD-rahalla ja esim. koulupsykologien hieman pienemmillä työalueilla. Tämä hyvä linja. Pienemmät

ryhmäkoot. Lisää liksaa
(oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Lasten ja nuorten palvelujen organisoimista olisi monen mielestä pohdittava myös laajemmin. Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden palvelujen resursointiin toivottiin kohennusta, sillä aikaa asioiden hoitamiseen menee enemmän kuin kanta-väestön kohdalla. Pohdintaa esitettiin myös sosiaalitoimen aluejaon ja oppilaaksiottoalueiden eroista sekä siitä, kuinka sosiaalitoimen resursointi vaikuttaa myös oppilashuollon toimintaedellytyksiin. Yhteistyö ja verkostoituminen eri organisaatioiden ja tahojen kesken koettiin tärkeäksi myös alueellisia eroja tasaavasta näkökulmasta. Tässä työntekijöiden pysyvyys sekä yhteiseksi koettu oppilashuoltotyön tehtävä on keskeisessä asemassa.

Oppilashuoltohenkilöstön määrän mitoituksessa huomioitava alueellisia tekijöitä, ei pelkästään oppilasmääriä. Tulkin käyttöön kohdennettuja määrärahoja enemmän alueilla, joissa paljon maahanmuuttajia (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Erilaisten vähemmistöryhmien tarpeet ja ennaltaehkäisy näkökulma pitäisi huomioida. Lasten palveluita voisi enemmän keskittää kouluun sen sijaan, että lapsia kuljetetaan eri paikkoihin apua saamaan (muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

Alueellisesti esim. sosiaalityön resurssit jakautuvat epätasaisesti. Oppilaaksiottoalueet ovat eri kuin sosiaalitoimen aluejako ja riippuu paljon oppilaan asuinpaikasta mitä tukea tulee ja kuinka nopeasti (muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

Konkreettisina toimenpiteinä esitettiin:

- resurssien jako työn vaativuuden, ei oppilasmäärän, mukaan
- PD-malli oppilashuollon resurssien jakoon

- maahanmuuttajataustaisten oppilaiden palvelujen lisäresursointi
- pienemmät luokkakoot
- useampia aikuisia luokkaan
- erityisopettajien tuntijako tarpeen, ei oppilasmäärän, mukaan
- pienempiä asiakasmääriä oppilashuoltopalvelujen henkilökunnalle
- työntekijöiden pysyvyyteen panostaminen
- tuki-, konsultointi- ja työnohjausmahdollisuuksien vahvistaminen
- yhteistyön lisääminen eri tahojen kesken koko alueen kehittämiseksi

4.5.4 Matalan kynnyksen palvelut

Vastaajilta tiedusteltiin, minkälaisia matalan kynnyksen työmallia tulisi kehittää lasten ja nuorten toimintaympäristöihin Helsingissä. Vastaukset käsittelivät aikuisten läsnäolon lisäämistä, psyykkisiä palveluja, olemassa olevien resurssien hyödyntämistä sekä yhteistyön lisäämistä.

Aikuisten läsnäoloa toivottiin lisättävän lasten arjessa sekä koululla että koulun jälkeisessä toiminnassa. Tällä voitaisiin myös parantaa lasten kuulluksi tuleamista sekä mahdollisuuksia keskusteluun luotettavien, ei opetustoimeen kuuluvien, henkilöiden kanssa. Moni vastaaja ehdotti avoin olohuone -tyyppistä toimintaa kouluille. Olohuoneessa oppilaat voisivat viettää aikaa erityisesti pitkillä välitunneilla ja hypytunneilla, ja siellä olisi paikalla aina aikuinen, esimerkiksi vuorollaan koulukuraattori, psykologi, nuorisotyöntekijä tai sosionomi. Tässä voitaisiin tehdä yhteistyötä muiden tahojen, kuten nuorisososiaalitoimen, kanssa. Myös erilaisia kes-

kustelu- ja toiminnallisia ryhmiä toivottiin harrastusten tai erityisten ongelmien, kuten masentuneisuuden tai univaikeuksien, ympärille. Vapaaehtoistyötä ehdotettiin läksykerhojen, kouluun saattajien, harrastus- ja ryhmätoiminnan, vanhempainkerhojen ja tukiryhmien sekä maahanmuuttajien tuki- ja vertaisryhmien muodossa.

Ehkä työpajoja, kahviloita ym., joissa olisi aikuisia paikalla koulupäivän jälkeen? Koulupäivät ovat toisaalta niin pitkiä, että ylempien luokkien oppilailla on kiire kotiin ja harrastuksiin (muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

Pitkillä välitunneilla oppilaille oleskelu/harrastetila, jossa vuoroillaan valvojina myös kuraattorit, psykologit, nuorisotalojen nuorisotyöntekijät (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

”Kouluun saattajia” eli henkilökohtaisia kannustajia oppilaille, joiden on vaikea tulla kouluun ja olla koulussa esim. ahdistuksen vuoksi. Tällainen mahdollisesti vapaaehtoislähtöinen toiminta voisi madaltaa kynnystä tulla kouluun ja olla koulussa. Myös vapaaehtoisten pitämät läksykerhot esim. alueen kirjastoissa alkuillasta voisivat auttaa oppimista (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Aikuisia kouluun. Välitunneille, koulun jälkeen, joille voi mennä puhumaan tai joiden kanssa voi mennä pelaamaan tai vain olemaan. Sosiaalipuolen resurssia koulun sisälle, niin että koulu olisi kaikkien kohtaamispaikka myös tuntien jälkeen, vertaa Rinkebyn malli (muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

Psykkistä apua tarjoavia, lapsia ja nuoria lähellä olevia, palveluja kaivattiin lisää. Koulupsykologille toivottiin enemmän varsinaista vastaanottoa ja matalan kynnyksen ”olo”-aika. Lisäksi toivottiin psykologin asiantuntemuksen laajempaa hyödyntämistä konsultaation avulla. Psykiatrisia sairaanhoitajia esitettiin myös alakouluille. Psykiatriisiin palveluihin toivottiin ylipäänsä enemmän jalkautuvaa

työskentelyä sekä vastaanottoaikojen, erityisesti ensikäyntien, järjestämistä kouluille.

Nuorisopsykiatrian puolelta toivoisi vastaanottojen järjestämistä esim. koululle siksi, että nuoren on vaikea yleensä motivoitua nuorisopsykiatrian poliklinikalle käynneille. Jos käynnit voisi hoitaa koululla, se voisi ti- lannetta auttaa siinä vaiheessa kun nuori itse joutuisi menemään sinne ilman vanhempaa. Psykiatrisia sairaanhoitajia on ollutkin lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa ja terveysasemilla (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Työpareina työskentely, psykiatristen sairaanhoitajien palveluja lisättävä. Psykologipalveluja tulisi tehostaa. Tällä hetkellä psykologin aika menee tutkimuksiin ja johonkin muuhun ja oppilaiden auttaminen esim. psyykkisissä arvioinneissa tai oppilaiden tukeminen koulun arjessa jää terveydenhoitajille ja kuraattoreille. Oppilailta tulisi olla mahdollisuus päästä keskustelemaan myös psykologin kanssa (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Olemassa olevien resurssien parempaa hyödyntämistä toivovat näkivät, että monenlaisia matalankynnyksen palveluja on jo olemassa ja niitä olisi mahdollista hyödyntää nykyistä paremmin. Koko koulun – sekä opetus- että oppilashuoltotyön – korostettiin tarjoavan näitä matalankynnyksen palveluja. Jotta palveluita voitaisiin hyödyntää tehokkaammin, toivottiin aika- tauluihin väljyyttä, resurssien jakoon johdonmukaisuutta, tiimeihin pysyvyyttä ja toimivuutta, riittäviä henkilöstöresursseja opetustyöhön ja oppilashuoltopalveluihin, opettajille kokonaistyöaikaa, osa- aikaisen erityisopetuksen lisäämistä sekä koulupsykologi- ja -kuraattoripalvelujen leimaavuuden vähentämistä.

Hyvinvointipalvelujen stigman vähentäminen eli olisi ihan ok käydä vaikkapa koulukuraattorin tai -psykologin vastaanotolla (vertaa terveydenhoitajalla käyminen on neutraalia toimintaa). (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Rohkenen väittää, että esim. koulukuraattorityö on yksi matalan kynnyksen työmalli, koska toimimme kouluilla, lasten arkisessa toimintaympäristössä ja viitekehysemme on sosiaalityö eli hahmotamme lasten elämää ja koulua oppimisympäristönä laaja-alaisesti. [...] Olenaista on se, että toimivia malleja voidaan käyttää riittävän pitkään ja kehittää kouluja oppimisympäristöinä pitkäjänteisesti, eikä se, että koko ajan tehdään projektia toisensa perään. Perustyön kehittäminen oppilashuollollisessa työssä ja yhteistyön syventäminen koulun yhteistyökumppaneiden kanssa lasten etu huomioiden on perusta sille, että lapset ja nuoret voivat hyvin ja [että] heidän oppimisensa ja koulunkäyntinsä sujuu. [...] (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Yhteistyön lisäämistä muiden tahojen kanssa ehdotettiin erilaisten verkostojen, konsultaation, parityöskentelyn, ja yhdessä järjestettyjen ryhmien kautta. Nuorisotyön haluttiin jalkautuvan kouluun tekemään itseään tutuksi oppilaille, mutta myös hoitamaan osaltaan välituntivalvontaa. Luotsitoimintaa toivottiin laajennettavaksi myös alakouluihin. Lisäksi ehdotettiin, että ulkopuolisten tahojen työtehtäviin kirjattaisiin heidän osallistuva roolinsa kouluissa ja oppilashuoltotyössä. Yhteistyöhön lukeutuu myös työparityöskentely, jota kaivattiin erityisesti opettajien jaksamisen tueksi. Myös leikkipuistojen ja harrastustoimintojen kanssa toivottiin lisää yhteistyötä. Yhteistyötahojen toivottiin tutustuvan ja jalkautuvan koulujen arkeen.

Koulussamme toimii kasvatusohjaaja, joka on koulume lisäresurssi oppilashuollolle ja joka toimii "Parkissa", joka on paikka minne oppilas voidaan lähettää, kun oppilas on käyttäytynyt tunnilta levottomasti. Oppilas käy kasvatuskeskustelun mm. käytöksestään tai pois-saoloistaan parkissa kasvatusohjaajan kanssa. Varhaista puuttamista tämänkaltaisen työmallin mukaan eri kouluihin (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Lisää Luotsi-toiminnankaltaisia malleja, joissa nuori asuu yhdestä ovesta ja paikalla on useita ammattilaisia

sen sijaan, että nuoria siirrellään ovelta toiselle (muu oppilashuoltoryhmän jäsen). (Taulukko 6)

Taulukko 6. Kehittämisehdotukset matalan kynnyksen työmalleiksi

Aikuisten läsnäolon lisääminen ja kerhotoiminnot

- avoin olohuone-toiminta
- harrastusryhmiä
- läksykerhoja
- ryhmiä erityisiin ongelmiin
- huoltajien ryhmät
- maahanmuuttajien tuki- ja vertaisryhmät
- kouluun saattajat

Psyykinen apu

- koulupsykologille enemmän vastaanottoaikoja
- koulupsykologille "olo-aikaa" oppilaiden parissa
- koulupsykologin konsultaatioiden lisääminen
- psykiatriset sairaanhoitajat alakouluille
- psykiatriisiin palveluihin kouluihin jalkautuvaa työskentelyä

Resurssien tehokkaampi hyödyntäminen

- olemassa olevien palvelujen parempi hyödyntäminen
- lisää aikaa perustyöhön
- resurssien tehostaminen
- riittävät henkilöstöresurssit opetus- ja oppilashuoltotyöhön
- koulupsykologi- ja koulukuraattoripalvelujen leimaavuuden vähentäminen
- opettajille kokonaistyöaika
- osa-aikaisen erityisopetuksen lisääminen

Yhteistyön lisääminen

- osallistuminen oppilashuoltotyöhön osaksi muiden tahojen tehtävänkuvaa
- nuoriso- ja sosiaalityön jalkautuminen kouluun
- nuorisotyön roolin laajentaminen koulussa
- välituntitoiminnan kehittäminen
- työparityöskentely opettajien tueksi
- yhteistyön lisääminen leikkipuistojen ja harrastustoimintojen kanssa
- vapaaehtoistyön lisääminen

4.5.5 Yhteistyökokemukset

Vastaajilta kysyttiin, minkälaisia myönteisiä kokemuksia heillä on moniammatill-

sesta oppilashuollollisesta yhteistyöstä muiden koulussa työskentelevien sekä koulun ulkopuolisten tahojen kanssa. Vastauksissa tuotiin esiin myös kehittämis-toiveita sekä tyytymättömyyttä herättäviä asioita.

Muiden koulussa työskentelevien kanssa tehdyille hyvälle yhteistyölle tunnusomaista oli sen mutkattomuus, joustavuus ja helppous. Myönteiseksi koettiin toimiva yhteistyö, työtovereilta saatu tuki, työtoverien vastuunkanto, toimiva puheenjohtajuus, työtoverien ammattitaito, luottamuksellinen ja avoin työskentelyilmapiiri, toimivat konsultointi- ja yhteistyökäytännöt sekä omat mahdollisuudet vaikuttaa. Merkitykselliseksi koettiin myös oppilashuoltoryhmän toimiva työnjako, käytäntöjen selkeys, työtoverien tehtäväkentän tunteminen sekä päällekkäisyyksien välttäminen. Onnistunut yhteistyö opettajien kanssa koettiin usein maininnan arvoiseksi asiaksi, kun taas toimiva yhteistyö oppilashuoltoryhmäläisten kanssa näytti olevan itsestään selvä lähtökohta työlle. Työtoverien työhön sitoutuneisuus oli monelle vastaajalle tärkeä asia. Lisäksi arvostettiin eri ammattiryhmien tuomia erilaisia näkökulmia oppilashuoltotyöhön. Työtoverien keskinäinen tuki koettiin tärkeäksi sekä ammatillisessa, konsultoitavassa mielessä, että työilmapiirin ja työssä jaksamisen kannalta. Myönteisten yhteistyökokemusten esteenä nähtiin työnjaolliset ongelmat, kiireinen työtahti, henkilöstön vaihtuvuus, salassapitosäädökset sekä resursseihin liittyvät puutteet. Lisäksi opettajan näkemyksen ja ammattitaidon hyödyntämistä oppilashuoltotyössä toivottiin enemmän.

Opettajien aito kiinnostus lasten hyvinvointiin ja halu tehdä yhteistyötä kuraattorin kanssa vaikeissa asioissa on ollut todella hieno asia. Ammattitaito käsitellä vaikeita asioita palaverieissa rakentavasti ja se, ettei ketään jätetä yksin vaikean asian kanssa (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Eri ihmisillä on erilaista tietoa= erilainen näkökulma oppilaan tarpeisiin= kehityksen haasteisiin. Yhteistyössä palikat loksahdelevat paikoilleen ja tulee uusia oivalluksia ja laajempaa ymmärrystä lapsen kokonaistilanteesta (muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

Pitkään samojen työtovereiden kanssa työskennellessä on muodostunut sujuvia toimintatapoja, "päästään asiaan nopeasti". Myös työtovereiden pätevyys ja ammattitaito sekä kiinnostus erilaisten oppilashuollon toimintamallien kokeiluun ja kehittämiseen rikastuttaa kaikkia ryhmän jäseniä (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Psykologien vaihtuvuus on ollut koulullamme suuri. Tämä on vaikeuttanut aika paljon tiettyjen oppilasasioiden hoitamista. Henkilökunnan pysyvyys on kaiken kaikkiaan tärkeää (muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

Vastaajilla oli pääsääntöisesti myönteisiä kokemuksia myös koulun ulkopuolisten yhteistyötahojen kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Muut oppilashuoltoryhmäläiset olivat jonkin verran oppilashuoltopalvelujen henkilöstöä kriittisempiä. Tyytyväisiä oltiin yhteistyön luontevuuteen ja sujuvuuteen, konsultointimahdollisuuksiin, avunsaantiin kriisitilanteissa, yhteistyötahojen ripeyteen ja ammattitaitoisuuteen, tahojen tuttuuteen, tahojen koulu- ja aluekohtaisesta tietämyksestä, rakentaviin neuvottelu- ja keskusteluyhteyksiin, tietojen jakamiseen, yhteisen tavoitteen eteen työskentelyyn sekä madaltuneeseen yhteydenottokynnykseen. Yhteistyön sujuvuuden kannalta hedelmällisenä pidettiin kasvokkain tapaamista, tietämystä yhteistyökumppanin tehtäväkentästä sekä yhteisistä toimintatavoista sopimista. Tämä sujuvoittaa myös oppilaiden eteenpäin

ohjausta. Tärkeänä pidettiin eri ammattikuntien ja tahojen tuntemista ja riittäviä kontakteja. Tämä myös madaltaa yhteydenottokynnystä.

Kun tunnemme hyvin toistemme perustehtävät ja löydämme yhdessä perheiden kanssa yhteiset tavoitteet, joihin yhdessä pyrimme, lapset ja nuoret tulevat hyvin autetuiksi ja saavat eväitä elämäänsä (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Kuulluksi tuleminen. Huolen jakaminen toisen tahon kanssa ja uusien resurssien saaminen lapsen tilanteen selvittelyyn (muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

Alueellisessa nuorisotyöryhmässä toimiminen ts. tietojen vaihtoa ja tutustumista alueen muihin toimijoihin. Tutun viranomaisen kanssa helpompi toimia kuin ventovieraan (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Yhteistyö on kantanut hedelmää silloin, kun sitä on ollut. On saatu siirrettyä tietoa ja sovittua yhteisistä tavoitteista ja pelisäännöistä. Myös ymmärrystä eri tahojen toiminnasta on saatu (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Tyytymättömyyttä muiden tahojen kanssa tehtävässä yhteistyössä aiheuttivat jonot hoitopaikkoihin, työntekijöiden jatkuva kiire ja vaihtuvuus sekä tiedonkulkuun liittyvät ongelmat. Apua tarvitsevaa oppilasta saatetaan siirrellä hoitopaikasta ja -jonosta toiseen, mutta koulun on kuitenkin tuettava oppilasta ja huolehdittava arjen sujumisesta. Käytännössä kiire näkyy myös siten, että työntekijöiden tavoitettavuus ja yhteisten palaveriaikojen löytäminen on vaikeaa. Kiire ja työntekijöiden vaihtuvuus onkin ongelmallista myös yhteistyön sujuvuuden näkökulmasta: toimivien yhteistyökäytäntöjen luominen on usein pidemmän aikavälin prosessi, jossa tärkeää olisi nimenomaan jatkuvuus, pysyvyys ja keskinäinen luottamus.

Yleensä jonot joka paikkaan ja vaikea ellei mahdollon saada jatkotutkimuksiin tai hoitoon (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Vaikeuksia yhteydenotossa. Yhteisten palaverien aikatauluttaminen hankalaa (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Yksittäisten oppilaiden kohdalla toimii, vaikka muilla/kin sektoreilla (esim. perheneuvola ja psykiatria) on liian vähän aikaa tulla esim. koululle lapsen/nuoren asioissa. Ilman asiakkuutta esim. psykiatrian puolelta hankalaa saada konsultaatiota/neuvoja (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Tiedonkulkuun liittyvät ongelmat aiheuttavat epätietoisuutta meneillään olevista toimista sekä päällekkäisyyksiä. Osittain tiedonkulun ongelmat aiheutuvat salassapitovelvoitteista, mutta myös hallinnolliset sekä yhteistyön passiivisuuteen ja harvajaksoisuuteen liittyvät seikat tuottavat tietokatkoksia. Vastaajat toivoivat lisää tietoa eri tahojen palveluista ja toimenkuvista sekä mahdollisuuksista ohjata oppilaita eteenpäin. Tahojen toivottiin myös olevan enemmän läsnä koulun arjessa. Keskinäistä työnohjausta ja muuta koulutusta esitettiin erityisesti tilanteisiin, joissa näkemykset eivät kohtaa. Ylipäänsä moniammatillisen yhteistyön todettiin vaativan aikaa ja paneutumista, mutta olevan sen arvoista. Myös alueellista yhteistyötä pidettiin tärkeänä.

Yhteistyötahot voisivat aktiivisemmin ottaa yhteyttä koulun työntekijöihin, informoida missä mennään, mitä kuuluu, kutsua koolle verkostoa (oppilashuoltopalvelun henkilöstö).

Toivoisin enemmän konkretiaa sen suhteen, että mihin apua/tukea tarvitsevia lapsia ja perheitä voisi ohjata muuallekin kuin perheneuvolaan... (muu oppilashuoltoryhmän jäsen).

5 YHTEISTYÖTAHOJEN KYSELYN TULOKSET

Tässä luvussa raportoidaan koulun yhteistyötahojen kyselyn tuloksia. Yhteistyötahoilla tarkoitetaan sosiaalitoimen perhekeskuksia¹² ja perheneuvoloita, nuorisoi-
men alueellista ja kohdennettua toiminta-
ta, HUS:n alaisten lasten- ja nuorisopsy-
kiatrisia poliklinikoita, nuorisoasemia,
Klaarin toimintaa sekä aluepoliisia. Vas-
tauksia tarkastellaan pääsääntöisesti koko
vastaajajoukon näkökulmasta sekä joissa-
kin kysymyksissä ammattiryhmittäin ja
yhteistyötahoittain. Tuloksia ei tarkastella
alueittain. Ammattikohtaisessa tarkaste-
lussa vastaajat on jaettu neljään ryhmään:
sosiaalityöntekijät ja -ohjaajat, psykologit
ja psykiatrit, sairaanhoitajat sekä nuori-
so-ohjaajat¹³. Myös yhteistyötahoittaises-
sa tarkastelussa vastaajat on jaettu neljään
ryhmään: perhekeskus ja perheneuvola,
nuorisoasiainkeskus, psykiatrian poli-
klinikat sekä päihdetyö (= nuorisoasemat
ja Klaari). Edellä mainittuihin ryhmiin
kuulumattomien vastauksia ei raportoida
pienen vastaajajoukon vuoksi.

Tuloksia tarkastellaan pääsääntöisesti
kyselylomakkeen (ks. liite 3) neljän eri osi-

on mukaisesti: luku 5.1 keskittyy tahojen
oppilashuollolliseen työhön, luku 5.2 mo-
niammatilliseen yhteistyöhön koulun ja
muiden tahojen kanssa, luku 5.3 työajan
riittävyteen ja luku 5.4 oppilashuollon
kehittämiseen.

Tekstissä esiintyvät lainaukset ovat vas-
taajien itsensä kirjoittamia. Ruotsinkieliset
vastaukset on käännetty suomeksi. Kie-
liasua on paikoin muokattu korjaamalla
kirjoitusvirheet ja avaamalla lyhenteet
luettavuuden parantamiseksi. Joistakin
vastauksista on poistettu nimitietoja tai
muuta tunnistamista mahdollistavia
ilmaisuja tietosuojasyistä.

Tekstissä esiintyvillä lyhenteellä ”ohr”
tarkoitetaan oppilashuoltoryhmää. Ly-
henteellä ”eos” viitataan ei osaa sanoa-
vastauksiin.

5.1 Oppilashuollollinen työ

5.1.1 Kyselyn vastaajat

Yhteistyötahojen kyselyyn vastasi yhteen-
sä 84 henkilöä. Lopullinen vastaajajoukko
muodostui 82 henkilöstä, joista 70 pro-
senttia oli naisia ja 30 prosenttia miehiä.
Vastanneista kaksi viidestä (41 %) kuului
25–35-vuotiaiden ikäryhmään ja hieman
useampi (47 %) 36–55-vuotiaisiin. Kaiken
kaikkiaan vastaajat olivat iältään 25–65-
vuotiaita. Äidinkieleltään valtaosa oli suo-

¹²Vuoden 2011 alussa toteutettiin perhekeskustoiminnan
organisaatiouudistus, jossa perhekeskukset lopetettiin ja
lastensuojelun sosiaalityö ja sosiaaliohjaus sijoitettiin
kahteen avohuollon sosiaalityön yksikköön. Raportissa
analyysiyksikkönä käytetään perhekeskuksia, koska kyse-
lyn toteuttamisvuonna (2010) vanha organisaatorakenne
oli vielä käytössä.

¹³Sisältää myös nuorisotyöyksiköiden toiminnanjohtajia.

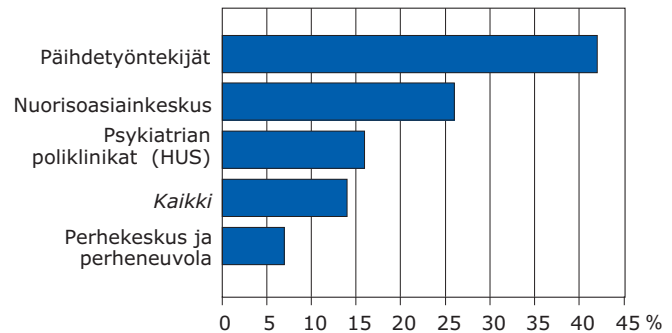
menkielisiä, ruotsinkielisiä oli neljä prosenttia. Vastaajien joukossa ei ollut vieraskielisiä.

Vastaajajoukon edustavuutta on vaikea arvioida, sillä usean tahon osalta turvaututtiin esimiesten kautta tapahtuvaan kyselyn levittämiseen. Arviona kuitenkin on, että noin 590 henkilöä sai kyselyn, joten vastausprosentiksi muodostui 14 prosenttia. Vastausprosentti on kuitenkin vain viitteellinen, sillä perhekeskusten ja perheneuvoloiden työntekijöille annettiin mahdollisuus vastata tiimikohtaisesti, mikäli useampi tiimin työntekijöistä teki yhteistyötä saman koulun kanssa. Yhteistyötahoittain tarkasteluna korkeimmat vastausprosentit olivat päihdetyöntekijöillä (42 %) sekä nuorisosiainkeskuksen työntekijöillä (26 %). (Kuvio 34)

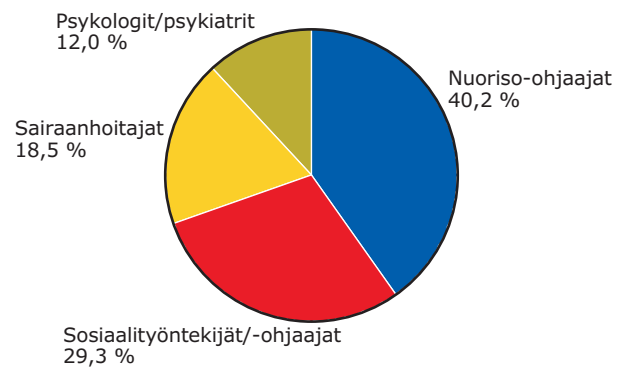
Kyselyyn vastasi kaikkien kysytyjen ammattiryhmien edustajia. Suurimmat ammattikohtaiset vastaajaryhmät olivat nuorisoohjaajat (37 %) sekä sosiaalityöntekijät ja -ohjaajat (27 %). Yhteistyötahoittain tarkasteltaessa, suurimmat vastaajaryhmät olivat nuorisosiainkeskuksen työntekijät (37 %) sekä perhekeskuksen ja perheneuvolan työntekijät (28 %). (Kuviot 35, 36)

Vastaajat työskentelivät keskimäärin 4,8 päivää viikoittain vastausta koskevassa toimipisteessä. Työkokemusta nykyisissä tehtävissä vastaajille oli kertynyt keskimäärin seitsemän vuotta. Joka kolmannella vastaajalla oli 3–5 vuotta työkokemusta. Noin joka viidennellä (22 %) kokemusta oli korkeintaan kaksi vuotta ja lähes yhtä monella (21 %) 6–10 vuotta. Pisin työkokemus oli psykologeilla ja psykiatreilla, keskimäärin 14 vuotta. Sairaanhoidajilla kokemusta nykyisissä tehtävissä oli keskimää-

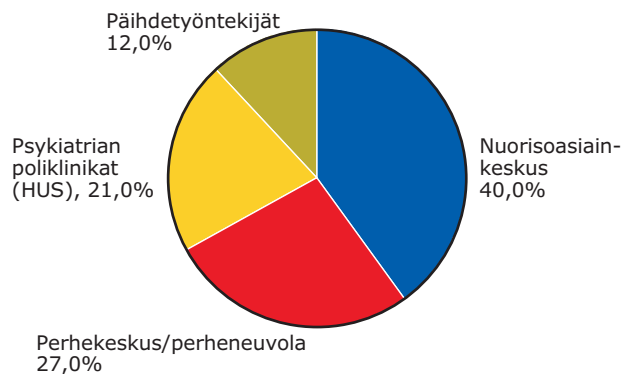
Kuvio 34. Vastausprosentit tahoittain, %

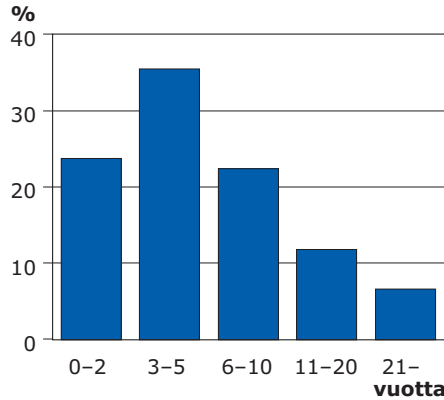
Kuvio 35. Vastaajat ammattiryhmittäin, %

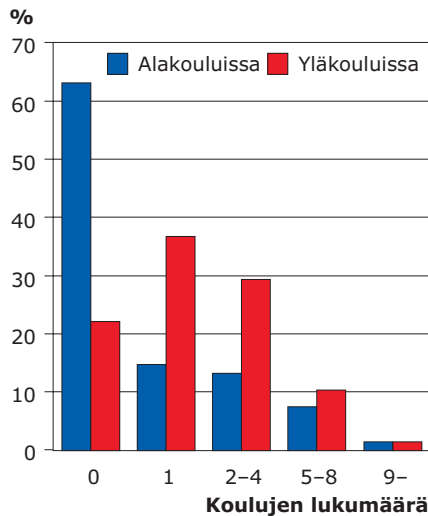
Kuvio 36. Vastaajat tahoittain, %

Kuvio 37. Työkokemus nykyisissä tehtävissä, %

Kuvio 38. Yhteistyö oppilashuoltoryhmien kanssa, %

rin yhdeksän vuotta, sosiaalityöntekijöillä/-ohjaajilla kahdeksan vuotta ja nuoriso-ohjaajilla neljä vuotta. (Kuvio 37)

5.1.2 Alueen oppilashuoltotyöhön osallistuminen

Vastaajat tekivät yhteistyötä keskimäärin 2,2 alakoulun oppilashuoltoryhmän ja 2,7

yläkoulun oppilashuoltoryhmän kanssa. Vastaajista kolme viidestä (63 %) ei tehnyt yhtenkään alakoulun oppilashuoltoryhmän kanssa yhteistyötä. Yläkoulujen kohdalla vastaava osuus oli viidennes (22 %). (Kuvio 38)

Vastaajista lähes puolet (46 %) osallistui alueensa koulujen oppilashuoltotyöhön 1-4 kertaa vuodessa. Joka viides (21 %) ilmoitti osallistuvansa kuukausittain ja 14 prosenttia viikoittain. Joka kahdeksas (12 %) ei osallistunut lainkaan.

Ammattiryhmittäin tarkastellessa nuoriso-ohjaajat osallistuivat useimmiten oppilashuoltotyöhön kouluissa: kolmannes osallistui päivittäin tai viikoittain ja joka neljäs kuukausittain. Sosiaalityöntekijöistä/-ohjaajista joka kuudes (17 %) osallistui päivittäin tai viikoittain ja 65 prosenttia 1-4 kertaa vuodessa. (Kuvio 39)

Yhteistyötahoittain tarkastellessa perhekeskuksen ja perheneuvolan vastaajista kolme viidestä (61 %) osallistui 1-4 kertaa vuodessa oppilashuoltotyöhön. Myös psykiatrian poliklinikoiden vastaajista reilu puolet (53 %) osallistui 1-4 kertaa vuodessa. Nuorisoasiainkeskuksen työntekijöistä kolmannes (32 %) osallistui päivittäin tai viikoittain ja hieman useampi (36 %) 1-4 kertaa vuodessa.

Oppilashuoltotyöhön osallistuminen tarkoitti vastaajien työssä useimmiten yksittäisen oppilaan asioiden käsittelyä, verkostotyötä, palavereja huoltajan kanssa, asiakastyöhön liittyvää konsultointia sekä alueellisia työryhmiä. Harvimmin osallistuttiin koulupäivystykseen, pienryhmä- ja kertotoimintoihin, osallisuustoimintoihin ja teemapäiville. (Kuvio 40)

5.1.3 Oppilashuoltoryhmien tapaamisiin osallistuminen

Kolme viidestä (58 %) ilmoitti osallistuvansa 1–4 kertaa vuodessa oppilashuoltoryhmien tapaamisiin kouluissa. Joka neljäs ei osallistunut tapaamisiin koskaan.

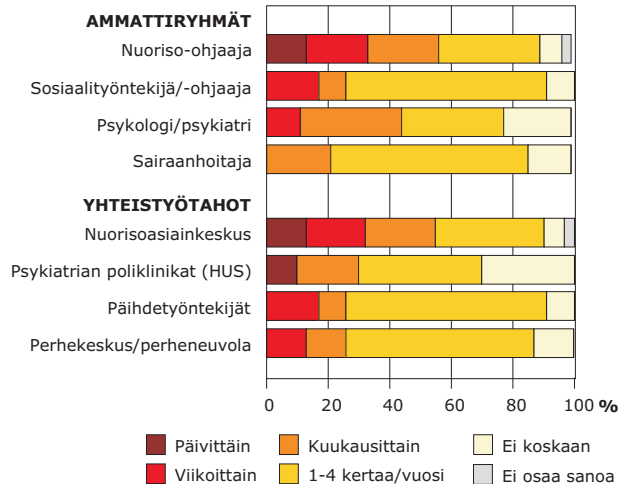
Ammattiryhmittäin tarkastellessa sosiaalityöntekijät/-ohjaajat sekä nuoriso-ohjaajat osallistuivat yleisimmin oppilashuoltoryhmien tapaamisiin: sosiaalityöntekijöistä/-ohjaajista joka kymmenes viikoittain ja kolme neljästä (76 %) 1–4 kertaa vuodessa. Nuoriso-ohjaajista joka kymmenes (11 %) osallistui tapaamisiin viikoittain tai kuukausittain ja kolme viidestä (61 %) 1–4 kertaa vuodessa. Psykologeista/psykiatreista puolet vastasi osallistuvansa kuukausittain tai 1–4 kertaa vuodessa, puolet ei koskaan. Sairaanhoidajien vastaukset jakaantuivat 1–4 kertaa vuodessa osallistuvien ja ei koskaan osallistuvien välillä. Myös yhteistyötahoittain tarkastellessa vastaajat osallistuivat yleisimmin 1–4 kertaa vuodessa oppilashuoltoryhmien tapaamisiin. (Kuvio 41)

5.2 Moniammatillinen yhteistyö

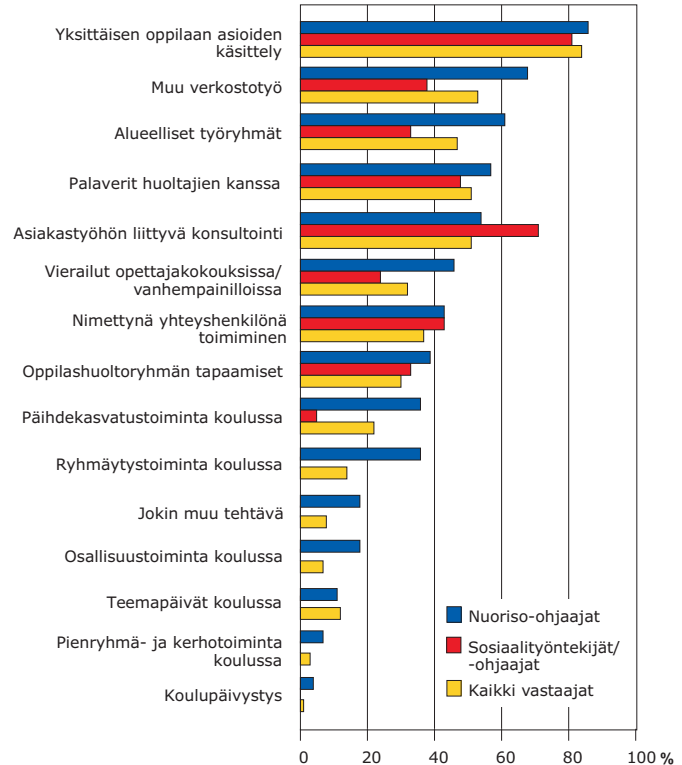
5.2.1 Yhteistyö oppilashuoltoryhmien kanssa

Vastaajista puolet (52 %) koki ammattitaitoaan hyödynnettävän hyvin oppilashuoltoryhmässä. Joka viides (22 %) katsoi, ettei heidän ammattitaitoaan hyödynnetä hyvin eikä huonosti. Huonosti ammattitaitoaan koki hyödynnettävän ryhmässä joka

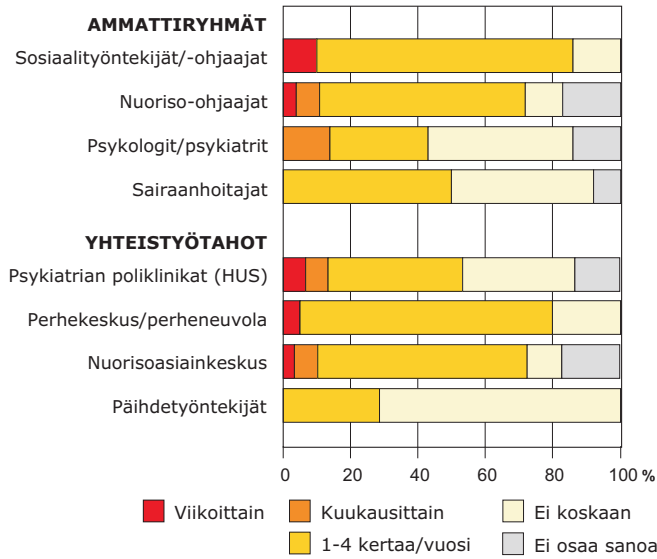
Kuvio 39. Osallistuminen koulun oppilashuoltotyöhön, %

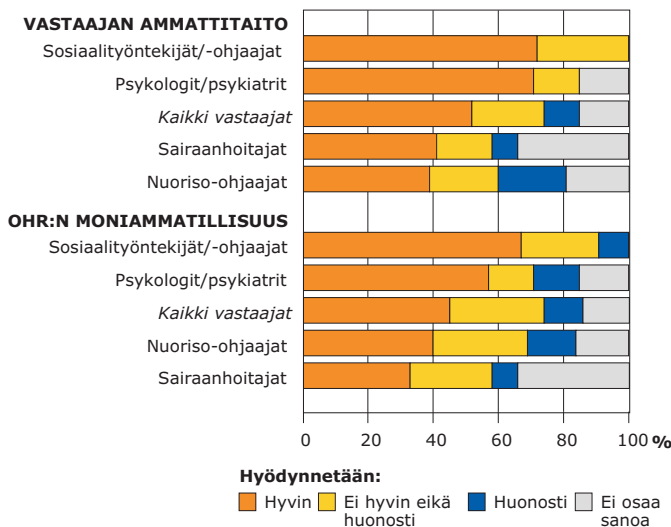
Kuvio 40. Oppilashuoltotyöhön osallistumiseen sisällytys, %

Kuvio 41. Osallistuminen oppilashuoltoryhmien tapaamisiin, %

Kuvio 42. Vastaajan ammattitaidon ja moniammatillisuuden hyödyntäminen oppilashuoltoryhmässä, %

kymmenes. Tyytyväisimpiä olivat sosiaalityöntekijät/-ohjaajat ja psykologit/psykiatrit, joista lähes kolme neljästä (71 % ja 72 %) koki ammattitaitoaan hyödynnettävän hyvin oppilashuoltoryhmässä. Kriittisimpiä olivat nuoriso-ohjaajat, joista joka viides (21 %) koki ammattitaitoaan hyödynnettävän huonosti. (Kuvio 42)

Vastaajista 45 prosenttia vastasi hyödyntävänsä oppilashuoltoryhmän moniammatillisuutta hyvin työssään. Lähes kolmannes (29 %) koki, ettei hyödynnä hyvin eikä huonosti moniammatillisuutta. Vastaajista joka kahdeksas arvioi hyödyntävänsä huonosti ryhmän moniammatillisuutta. Tyytyväisimpiä olivat sosiaalityöntekijät, joista 67 prosenttia katsoi hyödyntävänsä hyvin oppilashuoltoryhmän moniammatillisuutta.

Kysymysten *hyödynnetäänkö vastaajien ammattitaitoa oppilashuoltoryhmissä sekä miten vastaajat itse hyödyntävät oppilashuoltoryhmän moniammatillisuutta työssään* välillä oli löydettävissä tilastollisesti merkitsevää riippuvuutta ($p = 0,001$). Valtaosa (74 %) vastaajista, jotka kokivat omaa ammattitaitoaan hyödynnettävän hyvin oppilashuoltoryhmässä, hyödynsivät hyvin myös itse oppilashuoltoryhmän moniammatillisuutta työssään.

Vastaajan iällä, ammatilla, työkokemuksella, työpaikalla tai kokemuksella työajan riittävydestä ei ollut tilastollisesti merkitsevää riippuvuutta ($p > 0,05$) sen kanssa, miten vastaaja koki ammattitaitoaan hyödynnettävän oppilashuoltoryhmässä tai miten vastaaja koki itse hyödyntävänsä oppilashuoltoryhmän moniammatillisuutta. Myöskään sillä, kuinka usein vastaaja osallistuu oppilashuoltotyöhön tai oppilashuoltoryhmien tapaamisiin alu-

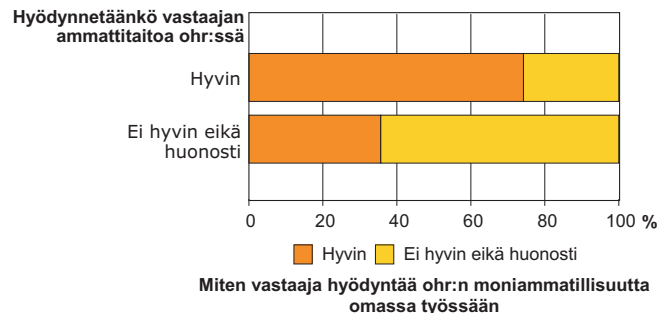
eensa kouluissa, ei ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä näihin kysymyksiin. (Kuvio 43)

Arvioita moniammatillisesta yhteistyöstä oli mahdollista täydentää avovastauksin. Osa vastaajista toi esiin, että yhteistyötä tehdään vain yksittäisen nuorten asioihin liittyen, ennen kaikkea verkostopalaverien muodossa. Tässä yhteistyömuodossa omaa ammattitaitoa hyödynnettiin vastaajien mielestä hyvin. Monella oli kokemusta myös konsultoinnista ja tähän toimintatapaan oltiin pääsääntöisesti tyytyväisiä. Kouluilta toivottiin lisää aktiivisuutta asiassa, konsultaatiota annettaisiin mielellään enemmänkin.

Vastauksissa kerrottiin myös yleisesti yhteistyöstä koulun oppilashuollon kanssa. Tässä tuotiin esiin sekä hyvin toimivia että huonommin toimivia käytäntöjä. Oppilashuoltoryhmien kokouksissa käydään esittäytymässä ja kertomassa omasta työstä, ja joissakin kouluissa osallistutaan pari kertaa vuodessa myös laajennetun oppilashuoltoryhmän kokouksiin. Kouluilta toivottiin enemmän tällaisten vierailumahdollisuuksien käyttöä. Yksittäisten oppilashuoltoryhmien jäsenten, erityisesti kulukuraattorien, psykologien ja rehtorien, kanssa yhteistyötä tehdään kuitenkin usein, ja tähän oltiin tyytyväisiä. Myös suoraan opettajien kanssa tehdään yhteistyötä yksittäisen oppilaan asioihin liittyen.

Tilanteet, joissa yhteistyöhön ei oltu tyytyväisiä, liittyivät koulun taholta negatiiviseksi tai vähätteleväksi koettuun asenteeseen omaa työtä ja ammattitaitoa kohtaan. Lisäksi vastauksissa viitattiin niukoihin ajallisiin resursseihin, joiden puitteissa molemminpuoliset esittelyt ja yhteiset keskustelut jäävät pintapuoliseksi.

Kuvio 43. Moniammatillisuuden hyödyntäminen oppilashuoltoryhmässä, %

Tapaamme yksittäisen nuoren tukiverkoston kanssa noin kerran kuukaudessa. Näissä tapaamisissa ammattitaitoani hyödynnetään hyvin.

Toivoisin oppilashuoltoryhmiltä yhteydenottoja ja konsultaatio/yhteistyöpyyntöjä. Tekisin mielelläni yhteistyötä ryhmien kanssa.

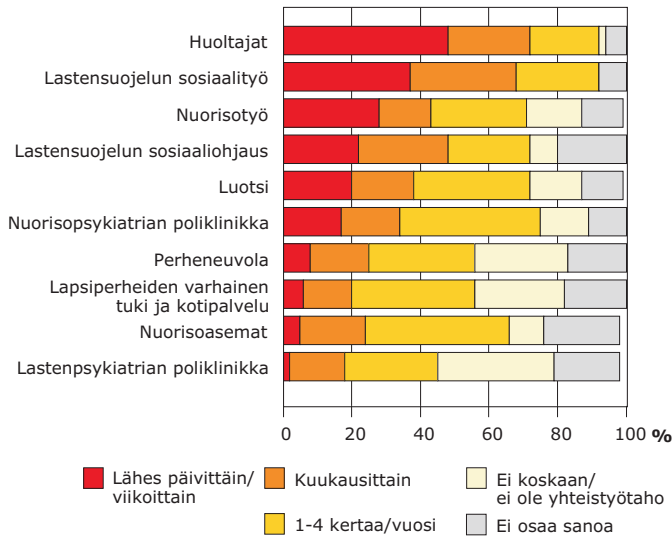
Alueeni koulut konsultoivat usein minua tarvittaessa ja yhteistyömme sujuu pääsääntöisesti hyvin. Koulukuraattorit ja erityisopettajat ovat kouluista läheisimmät yhteistyökumppanit. Olen ollut niin pitkään samalla alueella töissä, että minut tunnetaan ja minuun uskalletaan olla yhteydessä. Olen myös useissa eri yhteyksissä kertonut lastensuojelusta (oma työni), joten uskon tiedon tason kouluissa olevan aika hyvä.

Yläkoulu, jonka yhteyshenkilö olen, ei ole aina käyttänyt mahdollisuutta kerran keväällä ja kerran syksyllä mahdollistettuun käyntiini koulun oppilashuollossa.

Nykyinen rehtori ei koe nuorisotalon edustusta oppilashuoltoryhmässä tarpeellisenä, entisen rehtorin aikana nuoriso-ohjaaja vieraili oppilashuoltoryhmässä muutamana kerrana vuodessa.

Vastaajien arvioidessa kuinka he itse hyödyntävät oppilashuoltoryhmän moniammatillisuutta, korostettiin, että yhteistyötä tehdään ennen kaikkea yksittäisten jäsenten kanssa, ei koko oppilashuoltoryhmän kanssa. Yhteistyökumppaneiden hyvä tunteminen koettiin yhteistyötä

Kuvio 44. Yhteistyö koulun ulkopuolisten tahojen kanssa, %

edistäväksi tekijäksi. Osalla vastaajista oli pitkän työuransa johdosta hyvä tuntemus alueensa kouluista ja oppilashuoltoryhmistä. Toiset olivat tutustuneet koulun toimijoihin erilaisten verkostotapaamisten tai yhteisten projektien puitteissa. Kaikki eivät olleet täysin tyytyväisiä tämänhetkiseen tilanteeseen ja toivoivat enemmän alueellista yhteistyötä, moniammatillisuuden parempaa hyödyntämistä puolin ja toisin sekä avoimempaa yhteistä keskustelua. Kaiken kaikkiaan yhteistyö koulun oppilashuollon kanssa koettiin tärkeäksi.

Yhteistyömme toimii pääsääntöisesti hyvin, tunnemme riittävän hyvin toisemme ja osaamme mielestäni tarvittaessa olla yhteydessä. Asiaa auttaa se, että meillä on ollut neljä vuotta moniammatillinen yhteistyöprojekti nuorille, jossa on tehty myös konkreettisia asiakastyötä.

Oppilashuoltoryhmän edustajia osallistuu erilaisiin alueryhmiin ja kokouksiin. Siellä tutustuminen sekä yhteisten kosketuspintojen esiin tuominen.

Kun asiakasperheen lapsi on koululainen, on yhteistyö koulun kanssa erittäin tärkeää. Usein kyseessä huoli oppilaan käyttäytymisestä tai psyykkisestä voinnista, tunne-elämän pulmista.

Koulujen psykiatristen sairaanhoitajien, terveydenhoitajien, psykologien ja kuraattoreiden tekemä yksilö- ja verkostotyö sekä tehdyt tutkimukset helpottavat sekä hoidon porrastusta että tarvittaessa erikoissairaanhoidon toteuttamista.

Enemmänkin yhteistyötä voisi olla liittyen alueen ilmiöihin ja nuorten tilanteisiin.

5.2.2 Yhteistyö muiden tahojen kanssa

Kyselyssä tiedusteltiin, kuinka usein vastaajat tekevät oppilashuollollisista yhteistyötä muiden tahojen kanssa. Eos-vastausten osuus oli suurehko, mikä tulee huomioida tuloksia arvioidessa. Lisäksi osan tahoista kohdalla merkittävä osa vastaajista ilmoitti, ettei kyseinen toimija kuulu yhteistyökumppaneihin tai ettei yhteistyötä tehdä koskaan. Ohessa tarkastellaan vastauksia niiden yhteistyötahojen osalta, joiden eos-vastausten osuus jäi alle 30 prosenttiin. (Kuvio 44)

Eniten yhteistyötä tehdään huoltajien kanssa. Lähes puolet (48 %) vastasi tekevänsä lähes päivittäin tai viikoittain yhteistyötä. Vain kaksi prosenttia vastaajista ilmoitti, etteivät huoltajat kuulu lainkaan yhteistyökumppaneihin.

Myös lastensuojelun sosiaalityö kuului aktiivisiin yhteistyötahoihin, sillä sen kanssa kaikki vastaajat tekivät ainakin jonkin verran yhteistyötä. Reilu kolmannes (37 %) teki yhteistyötä lähes päivittäin tai viikoittain. Lastensuojelun sosiaaliohjaus-

sen sekä lapsiperheiden varhaisen tuen ja kotipalvelun kanssa yhteistyötä tehtiin harvemmin.

Myös nuorisotyön ja Luotsi-toiminnan kanssa tehdään paljon yhteistyötä. Vastaa- jista reilu neljännes (28 %) ilmoitti teke- väänsä lähes päivittäin tai viikoittain yhteis- työtä nuorisotyön kanssa. Luotsin kanssa yhteistyötä teki lähes päivittäin tai viikoit- tain viidennes.

Perheneuvolan kanssa yhteistyötä teki 1–4 kertaa vuodessa vajaa kolmannes (31 %) ja kuukausittain 17 prosenttia vas- taajista. Lastenpsykiatrian poliklinikan kanssa yhteistyötä 1–4 kertaa vuodessa il- moitti tekeväänsä joka neljäs (27 %). Reilu kolmannes (34 %) vastasi, ettei tee yhteis- työtä lainkaan tai ettei ole yhteistyötahon- sa. Nuorisopsykiatrian poliklinikan kanssa yhteistyötä 1–4 kertaa vuodessa teki kaksi viidestä (41 %). Vastaa- jista 14 prosenttia ei tee koskaan yhteistyötä tai taho ei kuulu yhteistyökumppaneihin.

Nuorisoasemien ja Klaari-toiminnan kanssa yhteistyötä 1–4 kertaa teki vuodes- sa kaksi viidestä (40–42 %). Vastaa- jista 45 prosenttia ilmoitti tekeväänsä 1–4 kertaa vuodessa poliisin kanssa yhteistyötä. Joka viides (21 %) ei tee yhteistyötä lainkaan tai taho ei kuulu yhteistyökumppaneihin.

Yhteistyötahoina mainittiin lisäksi nuorten päihdepsykiatrian poliklinikka (HUS), nuorten turvatalo (SPR) sekä VAMOS-projekti (Helsingin Diakonissa- laitos).

Joillekin vastaajista niin oppilashuol- lollinen työ kuin myös yhteistyö eri taho- jen kanssa on päivittäistä ja osa työnku- va- a. Lisäksi tuotiin esiin, että yhteistyön tiiviys vaihtelee vuoden mittaan ja eri vuosien välillä.

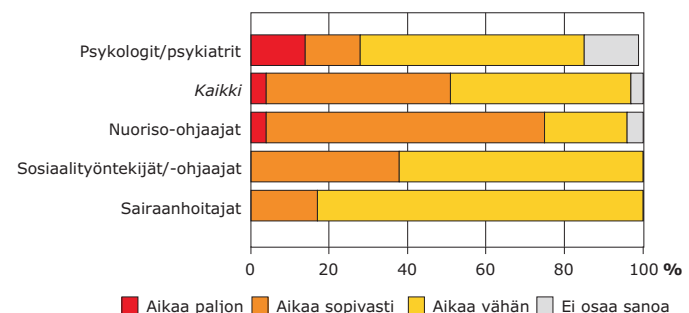
5.3 Työajan riittävyys

5.3.1 Oma työaika

Vastaa- jista 47 prosenttia koki oman työ- aikansa riittävän sopivasti oppilashuolto- työhön osallistumiseen. Lähes yhtä moni (46 %) koki kuitenkin aikaa olevan vähän. Tyytyväisimpiä oman työaikansa riittävy- teen olivat nuoriso-ohjaajat, joista 71 prosenttia koki aikaa olevan sopivasti. Sosiaa- lityöntekijöistä kaksi viidestä (38 %) katsoi työajan riittävyyden sopivaksi. Psykolo- geista/psykiatreista reilu neljännes (28 %) näki aikaa olevan paljon tai sopivasti oppi- lashuoltotyön toteuttamiseen. Riittämät- tömimmäksi työaikansa kokivat sairaan- hoitajat, joista 71 prosentin mielestä aikaa on vähän. (Kuvio 45)

Kokemuksella työajan riittävydestä ei ollut tilastollisesti merkitsevää riippuvuu- ta ($p > 0,05$) sen kanssa, kuinka usein vas- taaja osallistuu oppilashuoltotyöhön ja oppilashuoltoryhmien tapaamisiin tai kuinka monen koulun kanssa vastaaja tee yhteistyötä. Työajan riittävydellä ei ollut tilastollisesti merkitsevää ($p > 0,05$) yhteyttä myöskään sen kanssa, kuinka vas-

Kuvio 45. Oman työajan riittävyys oppilashuoltotyöhön osallistumiseen, %

taajan ammattitaitoa hyödynnetään tai kuinka vastaaja itse hyödyntää moniammatillisuutta oppilashuoltoryhmissä.

Arviota oman työajan riittävydestä oppilashuoltotyöhön oli mahdollista täydentää avovastauksin. Näissä huomioitiin työtehtäviin, ajallisiin resursseihin sekä koulu yhteistyöhön yleisesti liittyviä asioita. Työtehtäviä eritelleissä vastauksissa painotettiin joko sitä, että oppilashuoltotyöhön osallistuminen on suunnitellusti osa perustyötä tai sitä, että oman työnkuvan pääpaino on muunlaisissa tehtävissä. Resursseihin kantaa ottavissa vastauksissa tuotiin esiin aikaa olevan vähän oppilashuoltotyöhön osallistumiseen ja kasvokkaiseen yhteydenpitoon koulun kanssa. Lisäksi todettiin, että eri toimijoiden välisen toimintatapojen ja yhteistyörakenteiden kehittyminen vie aikaa, mikä vaikuttaa koko yhteistyön sujuvuuteen. Koulu yhteistyöhön liittyvissä vastauksissa kuvattiin yhteistyökäytäntöjä, koulu yhteistyön toimivuutta ja toimimattomuutta, sekä sitä, kuinka oppilashuollollista työtä tehdään omien työtehtävien puitteissa.

Oppilashuoltoryhmissä kiertämiset ovat suunniteltu työpaikan vuosikelloomme ja alueen koulut on jaettu työntekijöiden kesken.

Käymme lastensuojelusta laajennetuissa oppilashuoltotyöryhmissä 1–3 kertaa vuodessa, sen mukaan mitä kukin koulu toivoo. Meillä on myös nimetyt yhdyshenkilöt (sosiaalityöntekijät) jokaiselle koululle.

Työ ei varsinaisesti liity perustyöhön, mutta tarvittaessa olisin valmis osallistumaan.

Tällä hetkellä suuren alueen koordinointi tuntuu hallitulta, mutta käytännössä ei ole ollut vielä mahdollisuutta olla esim. kaikkiin kouluihin lähemmässä yhteistyössä. Alue ja tilanne kuitenkin elää, yhteistyön rakentuminen ja yhteiset käytännöt vievät aikaa muodostuakseen, toi-

saalla asiat sujuvat oikein hyvin, toisaalla kontakti vielä puuttuu.

Tiivis yhteydenpito oppilashuoltoryhmiin/ luottamukselliset suhteet koulun oppilashuoltoryhmien väkeen on toimintamme kannalta tärkeää, sen vuoksi panostamme siihen ja siihen käytetty aika on kannattavaa.

Uskon että aikani kyllä riittäisi, jos koulussa otettaisiin apua/yhteistyötä helpommin vastaan.

5.3.2 Koulussa työskentelevien työaika

Vastaajia pyydettiin arvioimaan koulussa työskentelevien työntekijöiden työajan riittävyttä oppilashuoltotyöhön. Arviointi osoittautui haasteelliseksi, sillä suurehko osa vastaajista ei osannut arvioida koulun työntekijöiden ajan riittävyttä. Suuri eos-vastausten osuus tuleekin huomioida vastauksia tulkitessa.

Lähes puolet (44–49 %) ei osannut arvioida rehtorin, apulaisrehtorin tai koululääkärin ajan riittävyttä. Laaja-alaisen erityisopettajan kohdalla eos-vastausten osuus oli 35 prosenttia, luokanopettajan/-valvojan kohdalla 37 prosenttia ja opinto-ohjaajan kohdalla 39 prosenttia. Eos-vastausten osuudet olivat pienimmät (26–31 %) oppilashuoltopalvelujen henkilöstön sekä erityisluokan opettajan kohdalla. Mahdollisesti näiden ammattiryhmien kanssa tehdään eniten yhteistyötä koulussa, minkä vuoksi vastaajilla on käsitystä myös työntekijöiden aikaresursseista. Kysytyjen tahojen lisäksi koulun oppilashuoltotyötä tekevinä työntekijöinä mainittiin psykiatriset sairaanhoitajat ja kouluavustajat. (Kuvio 46)

Vähiten aikaa oppilashuoltotyöhön arvioitiin olevan luokanopettajalla. Kun vaajaa viidennes (18 %) vastaajista arvioi luokanopettajan työajan riittävyyden sopivaksi, näki yli kaksi kertaa useampi (40 %) riittävyyden vähäiseksi.

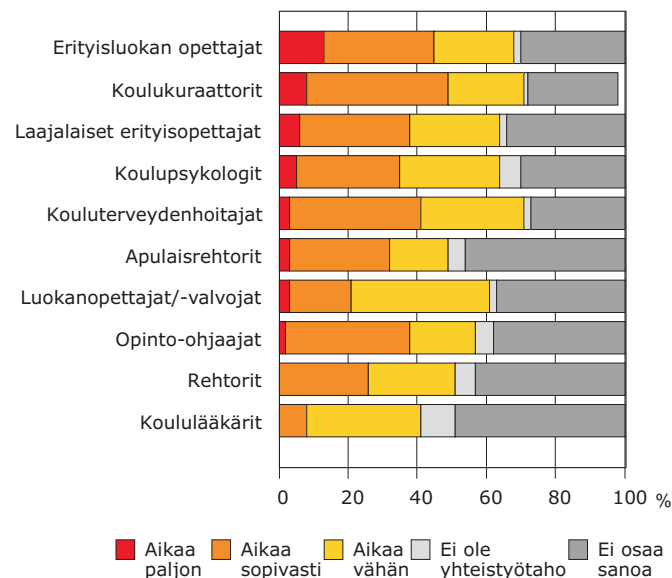
Reilu kolmannes (38 %) koki kouluterveydenhoitajalla olevan sopivasti aikaa ja hieman harvempi (30 %) vähän aikaa. Kaksi viidestä koki koulukuraattorin ajan sopivaksi oppilashuoltotyöhön, viidennes (22 %) vähäiseksi. Psykologien kohdalla lähes kolmannes (30 %) arvioi ajan riittävyyden sopivaksi, ja lähes yhtä moni (29 %) vähäiseksi.

Kolmannes (32 %) vastaajista arvioi laaja-alaisen erityisopettajan ajan riittävyyden sopivaksi oppilashuoltotyöhön ja reilu neljännes (26 %) vähäiseksi. Erityisluokan opettajan kohdalla osuudet olivat lähes samat: kolmannes (32 %) katsoi ajan riittävyyden sopivaksi ja joka neljäs (23 %) vähäiseksi.

Avovastauksissa otettiin kantaa oppilashuollon niukkoihin resursseihin, resurssien koulukohtaiseen vaihtelevuuteen sekä koulun työntekijöiden vähäiseen osallistumiseen koulun ulkopuolelle järjestettäviin kokouksiin. Oppilashuollon niukoilla resursseilla viitattiin niin oppilashuoltopalvelujen työntekijöiden suuriin oppilasmääriin kuin myös opettajien oppilashuoltotyöhön työajan riittämättömyyteen.

Vaikea sanoa täältä käsin! Varmaan vaihtelee koulukohtaisesti. Yleistuntuma on, että niukkuutta jaetaan, esim. koulupsykologeilla ja -kuraattoreilla on tosi monta koulua harteillaan – ei aikaa voi paljoa riittää per oppilas tai koulu.

Kuvio 46. Koulussa työskentelevien työajan riittävyys, %

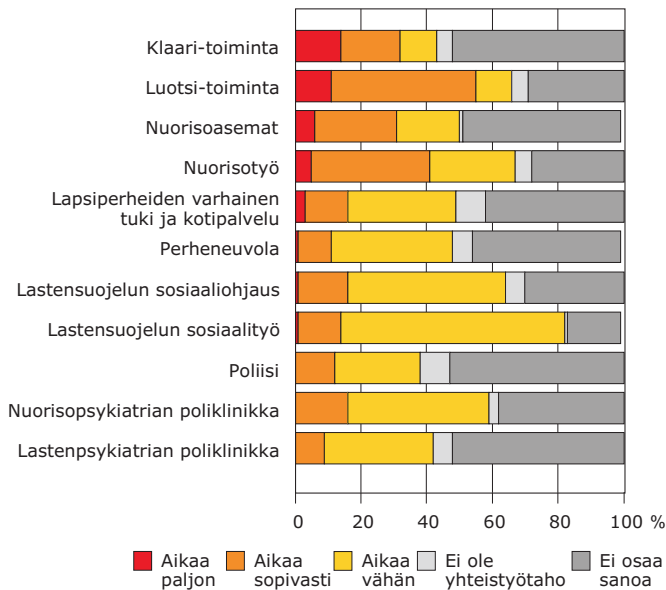
Suuri epäkohta on se, että luokanvalvojille/aineenopettajille ei ole kouluissa varattu työaikaa oppilashuollollisiin tehtäviin - niitä pitäisi tehdä ikään kuin "vapaa-ajalalla". Kuraattorin ja terveydenhoitajan työaika on kokonaan varattu oppilashuollolle, mutta oppilasmäärät/koulut on mitoitettu niin tiukoiksi, että aikaa on liian vähän.

Joskus on vaikea saada opettajaa tulemaan neuvonpitoon koulun ulkopuolelle, saatikka kouluajan ulkopuolella!

5.3.3 Muiden tahojen työaika

Kyselyssä pyydettiin arvioimaan myös koulun ulkopuolisten tahojen ajan riittävyyttä koulun kanssa tehtävään oppilashuoltotyöhön. Myös tässä kysymyksessä eos-vastausten osuus oli suuri (keskimäärin 46 %), mikä on huomioitava tuloksia tarkastellessa. Eniten eos-vastauksia kertyi arvioitaessa lasten foniatriksen poliklinikan ja puheterapiapalvelujen (65 %),

Kuvio 47. Yhteistyötahojen työajan riittävyys, %

esiopetuksen (64 %), järjestöjen (61 %) sekä seurakuntien ja uskonnollisten yhteisöjen (59 %) työajan riittävyyttä. Vastaajilla ei myöskään ollut kokemusta yhteistyöstä kaikkien eri tahojen kanssa. Useimmin ”ei ole yhteistyötaho” mainintoja saivat esiopetus, koululaisten iltapäivätoiminta, lasten foniatrian poliklinikka ja puheterapiapalvelut sekä seurakunnat ja uskonnolliset yhteisöt. Yleisimpiä yhteistyötahoja olivat puolestaan lastensuojelu, nuorisoasemat ja nuorisopsykiatrian poliklinikka. Kysytyjen tahojen ohella koulun ulkopuolisina yhteistyötahoina mainittiin nuorten päihdepsykiatrian poliklinikka (HUS) ja Jopo-luokat. (Kuvio 47)

Sopivimmaksi arvioitiin Luotsi-toiminnan ajan riittävyys oppilashuoltotyöhön koulun kanssa. Vastaajista 44 prosenttia arvioi Luotsilla olevan sopivasti aikaa oppilashuoltotyöhön. Joka kymmenes (11 %)

näki Luotsilla olevan paljon aikaa, tosin yhtä monen mielestä aikaa on vähän.

Nuorisotyön kohdalla reilu kolmannes (36 %) vastaajista katsoi aikaa olevan sopivasti. Joka neljäs (26 %) katsoi sen sijaan aikaa olevan vähän.

Riittämättömimmäksi arvioitiin lastensuojelun sosiaalityön aika: vastaajista 68 prosenttia katsoi ajan vähäiseksi, 13 prosenttia sopivaksi. Lastensuojelun sosiaaliohjauksen työajan riittävyyden arvioi vähäiseksi lähes puolet (48 %) vastaajista.

Nuorisopsykiatrian aluepoliklinikoiden työajan riittävyyden koki vähäiseksi kaksi viidestä (43 %) vastaajista. Sopivaksi työajan koki 16 prosenttia.

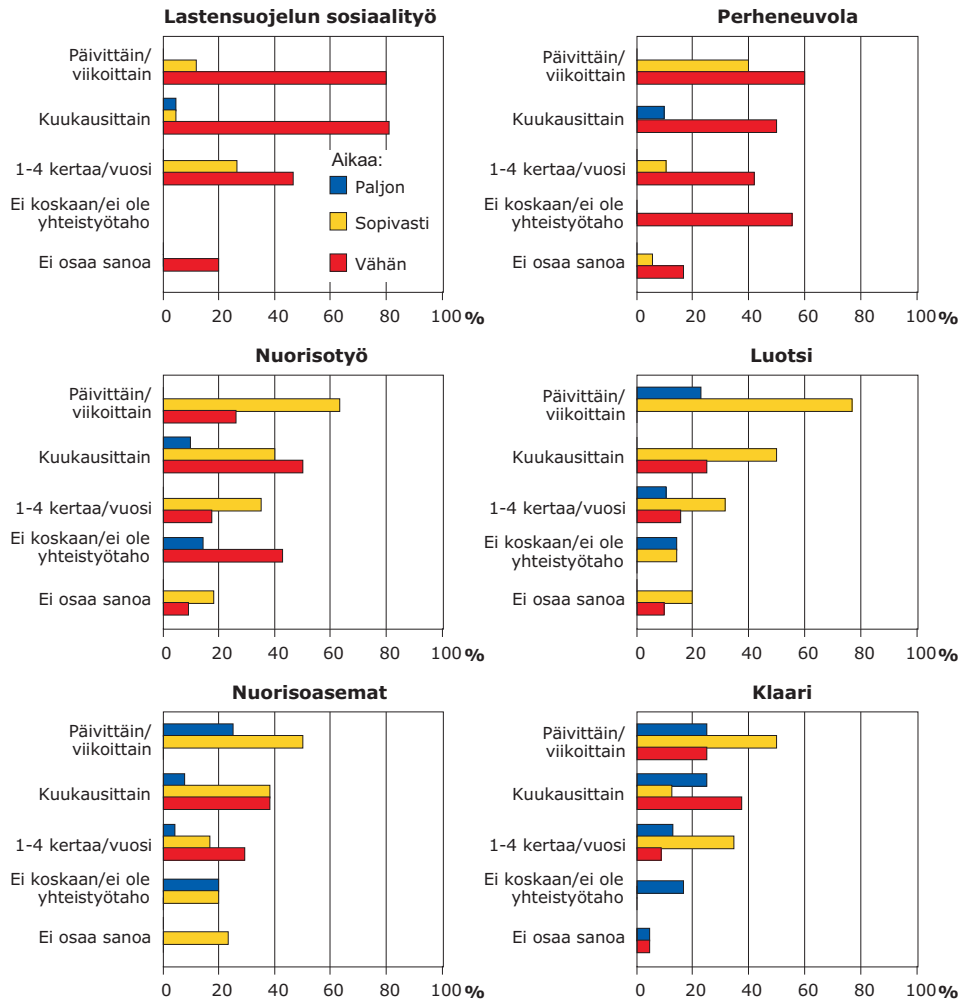
5.3.4 Yhteistyön tiivys ja työajan riittävyys

Tutkimuksessa tarkasteltiin muiden tahojen kanssa tehtävää yhteistyötä myös yhteistyön tiivyn sekä tahojen työajan riittävyyden näkökulmista. Kyselyn perusteella muuttujien välillä oli havaittavissa tilastollisesti merkitsevää riippuvuutta lastensuojelun ($p = 0,005$), perheneuvolan ($p = 0,033$), nuorisotyön ($p = 0,0053$), Luotsin ($p = 0,009$), nuorisoasemien ($p = 0,031$) sekä Klaarin ($p = 0,003$) kohdalla.

Neljä viidestä päivittäin/viikoittain tai kuukausittain lastensuojelun sosiaalityön kanssa yhteistyötä tekevistä koki lastensuojelulla olevan vähän aikaa oppilashuoltotyöhön. Myös 1–4 kertaa vuodessa yhteistyötä tekevästä lähes puolet (47 %) vastasi näin. (Kuvio 48)

Perheneuvolan kanssa kuukausittain yhteistyötä tekevästä puolet ja 1–4 kertaa vuodessa yhteistyötä tekevästä kaksi vii-

Kuvio 48. Työajan riittävyys ja yhteistyön tiheys, %

destä (42 %) oli sitä mieltä, että työntekijöillä on vähän aikaa oppilashuoltotyöhön. Vastaajista, jotka eivät tee lainkaan yhteistyötä perheneuvolan kanssa tai joiden yhteistyökumppaneihin taho ei lukeudu, reilu puolet (56 %) oli tätä mieltä.

Alueellisen nuorisotyön kanssa päivittäin/viikoittain yhteistyötä tekevistä kolme viidestä (63 %) koki työntekijöillä olevan sopivasti aikaa oppilashuoltotyöhön. Kuukausittain yhteistyötä tekevistä puolet

koki aikaa olevan sopivasti ja puolet vähäiseksi. Luotsin kanssa päivittäin/viikoittain yhteistyötä tekevistä kolme neljästä (77 %) koki aikaa olevan sopivasti.

Nuorisoasemien kanssa 1-4 kertaa vuodessa yhteistyötä tekevistä reilu neljännes (29 %) ja kuukausittain yhteistyötä tekevistä lähes kaksi viidestä (39 %) koki työntekijöillä olevan vähän aikaa oppilashuoltotyöhön. Klaarin kanssa 1-4 kertaa vuodessa yhteistyötä tekevistä reilu kol-

mannes (35 %) arvioi työntekijöiden ajan riittävyden sopivaksi oppilashuoltotyöhön.

5.4 Oppilashuollon vahvistaminen

5.4.1 Oppilashuoltotyöhön osallistuminen

Kyselyssä tiedusteltiin, onko sellaisia yhteistyötahoja, joiden tulisi osallistua oppilashuoltotyöhön, mutta jotka eivät tällä hetkellä osallistu. Tällaiseksi tahoksi nähtiin ennen kaikkea nuorisotyö. Vastaajat toivoivat sekä alueellisen nuorisotyön että Luotsin nykyistä tiiviimpää mukanaoloa oppilashuollon ja oppilashuoltoryhmien toiminnassa. Myös nuorisoseurat, Klari-toiminta ja poliisi mainittiin tahoina, jotka voisivat osallistua nykyistä tiiviimmin oppilashuoltotyöhön.

5.4.2 Oppilashuoltotyön kehittäminen

Vastaajilta kysyttiin, kuinka he kehittäisivät olemassa olevilla resursseilla yhteistyötä koulujen oppilashuoltoryhmien kanssa Helsingissä. Kehittämisehdotukset liittyivät yhteistyökäytäntöihin sekä ennaltaehkäisevään työhön ja varhaisen puuttumiseen.

YHTEISTYÖKÄYTÄNNÖT

Yhteistyökäytäntöihin kantaa ottavissa vastauksissa tuotiin esiin toimintatapojen ja yhteistyön säännöllisyyden vaihtelevuus koulujen ja alueiden välillä. Osassa alueista yhteistyö on toimivaa, konsultointi tiivistä ja eri tahot osallistuvat aktiivisesti

verkostoihin ja yhteisiin kokouksiin. Toisilla alueilla yhteistyötä tehdään vähän ja osallistuminen verkostotyöskentelyyn on vaatimatonta. Yhteistyötä saattaa hankaloittaa myös epärealistiset odotukset muiden tahojen tehtävänkuvista ja toimintamahdollisuuksista. Eri tahojen väliseen yhteistyöhön toivottiinkin kaupunki- ja aluetasoisia, yhteisesti sovittuja malleja ja sopimuksia, joiden toteutumista myös seurattaisiin. Vastauksissa peräänkuulutettiin lisäksi tiiviimpää ja koordinoitumpaa yhteistyötä eri tahojen kesken sekä yhteistyön yleistä järjeistämistä ja sujuvoittamista.

Oppilashuoltoryhmistä on joissain alueellisissa lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseen paneutuissa ryhmissä hyvä edustus, toisissa puolestaan oppilashuolto loistaa poissaolollaan. Näin ollen kehittäisin koko kaupunkia kattavan mallin, jossa oppilashuoltoryhmä veloitetaan osallistumaan paikalliseen monihallintokuntaiseen verkostotyöskentelyyn myös koulun seinien ulkopuolella.

Kehittäisin niin, että olemassa olevat resurssit otettaisiin täysin käyttöön eli sosiaalityöntekijän konsultointi tapahtuisi säännöllisesti kaksi kertaa vuodessa. Tämä foorumi olisi paikka käsitellä lastensuojelun konsultatiota, mutta myös miettiä yhteisiä ideoita jatkolle.

Oman työni näkökulmasta nykyinen käytäntö on sopiva. Osallistumme kutsuttaessa tai jos asiakkaamme asiaan liittyy kouluun / oppilashuoltoon liittyviä asioita.

On tärkeää, että oppilashuoltoryhmät kokoontuvat joka koulussa säännöllisesti ja rehtori-vetoisesti. Mielestäni nykyinen systeemi on hyvä, että laajennettu oppilashuoltoryhmä on 1–4 kertaa vuodessa. Tarvittaessa voidaan kokoontua useamminkin, mutta alueella on myös laajat yhteistyökokoukset 2 kertaa vuodessa, josta voidaan myös käsitellä myös osittain samoja asioita. On tärkeää, että yhteistyökumppanit tuntevat toisensa riittävästi hyvin, jotta tarvittaessa on helppo ottaa yhteyttä puolin ja toisin. Myös yhdyshenkilösysteemi (lastensuojelusta kouluun) on ollut alueellamme jo monta vuotta ja mielestäni se on hyvä systeemi.

Yhteistyön laajentamista toivovissa vastauksissa toivottiin ennen kaikkea avoimuutta yhteistyöhön ja keskusteluun. Lisäksi esitettiin enemmän yhteistyötä perheiden kanssa, alueellisen yhteistyön lisäämistä, eri asiantuntijoiden osaamisen parempaa hyödyntämistä koulussa, koulujen yhteyteen liitettävien palvelujen lisäämistä, yhteisiä koulutus- ja kehittämispäiviä sekä käytännön järjestelyistä huolehtimista. Koulun toivottiin kutsuvan muita tahoja ja ammattiryhmiä useammin oppilashuoltoryhmien kokouksiin. Moniammatillisen osaamisen katsottiin jäävän tällä hetkellä osin hyödyntämättä harvakseltaan tapahtuvien yhteydenottojen vuoksi. Lisäksi koko koulun henkilökunnan omaamaa tietoa ja kontakteja oppilaisiin toivottiin hyödynnettävän enemmän. Nuoriso-ohjaajien läsnäolon lisääminen koulun arjessa ja toiminnassa, esimerkiksi iltapäivä- ja ryhmätoimintojen kautta, koettiin tärkeäksi. Lisäksi ehdotettiin, että hoitavat tahot, esimerkiksi psykiatrian poliklinikat ja nuorisoasemat, järjestäisivät vastaanottoaikoja myös koululla. Yhteystiedoista tiedottaminen, viestinnästä huolehtiminen sekä vastuuhenkilöiden nimeäminen yhteistyöprosesseihin koettiin myös tärkeäksi.

Yhteistyön tiivistäminen olemassa olevien verkostojen kanssa on kustannustehokas ja kivuton tapa kehittää kokonaisvaltaista oppilashuoltotyötä sekä luoda yhteisiä linjauksia alueella toimivien aikuisten sekä vanhempien kesken.

Suoraa asiakaskohtaista konsultointia puolin ja toisin voisi lisätä.

Oppilashuoltoon aktiivisempi ote mm. viranomaiskonsultaatioiden ja verkostojen koolle kutsumiseksi.

Nuorisoasiainkeskuksen ja koulujen yhteistyön tiivistämisellä. Alueutyöryhmissä olisi tasapuolinen edustus kouluista eri puolilla Helsinkiä.

ENNALTAEHKÄISEVÄ TYÖ JA VARHAINEN PUUTTUMINEN

Ennaltaehkäisevään työhön ja varhaiseen puuttumiseen liittyvissä vastauksissa todettiin, että koulussa tehdyt havainnot ja toimenpiteet ovat parhaimmillaan nimenomaan tällaista työtä. Koululta toivottiin syrjäytymisvaarassa tai nivelvaiheissa olevien ryhmien ja oppilaiden tukemista sekä lievempien ongelmien ennaltaehkäisyä ja ratkaisua. Lisäksi ehdotettiin Klaari-toiminnan sekä sosiaalitoimen varhaisen tuen säännöllisiä vierailuja oppilashuoltoryhmissä. Klaari voisi myös olla mukana koulun päihdekasvatuksen suunnittelussa ja tätä kautta osallistua ennaltaehkäisevään työhön. Vastaajat korostivat varhaisessa puuttumisessa ja tuessa tärkeää olevan nimenomaan nopea ja riittävän aikaisessa vaiheessa tapahtuva reagointi. Onnistunut varhainen puuttuminen vähentää tarvetta korjaaviin ja hoitaviin palveluihin. Koulun toivottiinkin ottavan ajoissa yhteyttä muihin tahoihin huolen herätessä. Ripeyttä toivottiin myös koulun ulkopuolisten tahojen antamaan konsultaatioon.

Oppilashuoltoryhmät voisivat reagoida aiemmin ja tehdä esimerkiksi lastensuojeluilmoituksia varhaisemmassa vaiheessa. Oppilashuoltoryhmien kanssa voitaisiin järjestää yhteisiä kokouksia pari kertaa vuodessa.

Luokanopettajat mukaan samoin terveydenhoitaja ja kuraattori. Erityisopetusta varsinkin heikon verkoston omaaville oppilaille ja että sitä saa jos terapeutti oppilaan kanssa sitä toivoo, mikä on tarve. Parempi tsekkaus oppilaille, jotka tulee seiskalle, että pääsisivät mukaan. Koulukiusaamiseen todella puututtava, siitä alkaa

monen alamäki, vielä jos ei ole perheen tukea.

Hoidon porrastuksesta sopiminen sisältää potilas/lähe-teohjauksen sekä sopimisen siitä, mitä kouluissa voidaan tehdä sekä varhaisen toteamisen että erityisesti riskissä olevien nuorten auttamiseksi ja lievien häiriöiden hoitamiseksi

Vastaajat huomauttivat yhteistyön kehittämisen edellyttävän riittäviä resursseja. Koulun johdon osallistuminen ja kiinnostus oppilashuoltotyöhön sekä alueelliseen verkostotyöhön koettiin keskeiseksi kehittämistyön edellytykseksi. Lisäksi tuotiin esiin, että yhteistyökäytäntöjen kehittyminen vie aikaa, jota työntekijöiden tiuha vaihtuvuus vaikeuttaa. Vaihtuvuus vaiuttaa myös hoitoon ohjaukseen, hoitoprosesseihin sekä osaamisen ja tiedon jakamiseen. Koulujen resurssit oppilashuoltotyöhön vaihtelevat, mikä koettiin haasteelliseksi. Riittämättömät oppilashuollon resurssit heijastuvat myös yhteistyötahojen työhön. Osassa vastauksia tuotiin esiin tyytyväisyys nykyiseen järjestelmään eikä tarvetta muutoksille koettu.

Yhteistyön parantaminen vaatii aikaa! Jos Helsingin kaupunki haluaa panostaa sujuvaan yhteistyöhön, tulisi päättäjien myös varmistaa, että meillä on siihen mahdollisuus esimerkiksi koulutuksen ja suunnittelun kautta.

Hieno homma, että kehitetään. Hyvä pitää mielessä, että tämä on pitkäjänteistä työtä, jota voi olla vaikea mitata. Ammatillinenkin yhteistyö henkilöityy ja vie aikaa saada toimivat suhteet. Työntekijöiden vaihtuvuus vaiuttaa tietysti tähän asiaan.

Oppilashuoltohenkilöstö saattaa vaihtua lukuvuosittain, kuraattorit ja psykologit vaihtavat kouluja. Tämä pyöritys haittaa hyvien yhteistoimintamallien rakentumista.

On tärkeää, että kouluilla on riittävästi omia resursseja tehdä oppilashuoltotyötä, se heijastuu luonnollisesti myös kaikkeen yhteistyöhön. Jos sitä ei tapahdu koulun sisällä, eivät ulkopuoliset tahot voi sitä korvata.

Konkreettisina toimenpiteinä ehdotettiin:

- yhteisten linjausten luonti alueittain/kaupunkitasoisesti
- yhteistyörakenteista yhdessä sopiminen
- sovittujen toimenpiteiden toteutumisen seuranta
- tiedonsiirtokysymysten ratkaisu
- vuoropuhelun lisääminen mm. säännöllisten tapaamisten muodossa
- säännöllisiä konsultaatioita
- yhteistä kehittämis- ja suunnittelutyötä

- yhdyshenkilöiden nimeäminen
- työnjaon selkiyttäminen koulun ja hoitavien tahojen välillä
- eri tahojen työstä ja hoitokäytännöistä tiedottaminen
- kouluille kirjalliset ohjeet tahojen lähte- ja hoitokäytännöistä
- tiedotuksesta huolehtiminen
- kokousten osallistujamäärän karsinta
- oppilashuoltoryhmien osallistuminen alueellisiin verkostoihin
- matalan kynnyksen ja perustason palvelujen kehittäminen eri tahojen yhteistyönä

5.4.3 Alueelliset erot

Kyselyssä tiedusteltiin, kuinka Helsingin alueiden eroavaisuudet olisi huomioitava oppilashuollollisessa työssä. Vastaajat näkivät resursoinnin, alueiden ja erityisryhmien tarpeiden huomioimisen, alueelliseen yhteistyön sekä ennaltaehkäisevän työn ja varhaisen tuen keskeisinä keinoina tasoittaa alueiden välisiä eroja.

Vastaajat olivat melko yksimielisiä siinä, että resurssien jaossa ja kohdentamisessa tulisi huomioida nykyistä paremmin alueiden erilaiset sosio-ekonomiset profiilit. Haasteellisten alueiden ja koulujen toettiin vaativan enemmän resursseja niin henkilökunnan määrässä kuin myös heille tarjottavan koulutuksen ja työnohjauksen määrässä. Kouluille, joissa on paljon maahanmuuttajataustaisia oppilaita, erityisoppilaita ja/tai sosioekonomisesti heikommassa asemassa olevaa kantaväestöä, tulisikin taata riittävät palvelut huomioidamalla koulujen erityispiirteet resursoinnissa ja tukipalveluita järjestämällä.

Kouluihin haluttiin riittävästi kokopäiväistä oppilashuoltopalvelujen henkilöstöä ja heille hallittavia asiakasmääriä. Luokkiin toivottiin myös enemmän koulunkäyntiavustajia ja resurssiopettajan työtunteja. Lisäksi ehdotettiin nuorisotyöntekijöitä vaativimmille kouluille sekä monikulttuurisuustyön ammattilaisia kouluihin, joissa on paljon maahanmuuttajataustaisia oppilaita. Resurssien kohdentamisessa toivottiin huomioitavan alueiden yksilöllisyys: väestöpohja, oppilas- ja asiakasaines, kulttuuritaustat, maahanmuuttajataustaisten oppilaiden määrä, erityistä tukea tarvitsevien oppilaiden määrä sekä lastensuojeluasiakkaiden määrä kouluittain. Myös poikien ja tyttöjen sekä eri ikäryhmien erilaisten tarpeiden huomioimista esimerkiksi ryhmätoimintoja kehittämällä pidettiin tärkeänä.

Oppilashuoltoa tulisi olla tarjolla tasapuolisesti, mutta toki tarveharkintaa resurssien kohdentamisessa on pakko tehdä.

Oppilashuollon ”parhaat resurssit” tulisi kohdentaa alueille, missä paljon lapsiperheitä ja jotka näyttävät

erilaisten ”indikaattoreiden” kautta alueina/kouluina, jotka oppilasmäärältään suuria ja haastavia. Näillä alueille ei esim. psykologeilla ja kuraattoreilla saisi olla useita kouluja työskentelyalueenaan.

Pojille pitkäkestoista laadukasta ja houkuttelevaa ryhmätoimintaa.

Sosioekonomiselta statukseltaan heikommille alueille tulisi taata enemmän tukipalveluja. Mikäli kotien resurssit kasvattaa lasta ovat heikot, tulisi koululla olla enemmän tukipalveluja, kuten läksykerhot ja harrasteryhmät. Opettajalla tulisi olla enemmän resurssiopettajien työaikaa käytössä, jotta tunnit eivät menisi ”palojen samuttamisessa”.

Alueellisen yhteistyön tiivistäminen verkostoja ja yhteistyömuotoja kehittämällä nähtiin ratkaisuna oppilashuollon resurssintikysymyksiin erityisesti haasteellisilla alueilla ja kouluilla. Vastaajat ehdottivat alueellisia nuorisoverkostoja, tiiviimpää yhteistyötä koulun ja lastensuojelun välillä, työnjaon ja resursoinnin pohtimista alueen eri tahojen kesken sekä alueen yleistä kehittämistä yhteistyössä eri tahojen kanssa. Lisäksi toivottiin kaupunkitasoisia yhteistyökäytäntöjä tasoittamaan koulujen ja alueiden välisiä eroja. Alueellinen yhteistyö nähtiin myös yhtenä ennaltaehkäisevän työn muotona: eri toimijoiden jakaessa asiantuntemuksensa ja tietämyksensä muodostuu yhtenäisempi käsitys koko alueen tilanteesta ja tarpeista.

Nopea reagointi ja tukea tarvitsevien oppilaiden hoitoonohjauksen tehostaminen nähtiin keskeisinä ennaltaehkäisevän työn ja varhaisen tuen muotoina. Myös iltaan ja viikonloppuun painottuva etsivä sosiaali- ja nuorisotyö koettiin tarpeelliseksi. Erityisesti vaativammilla alueilla, joissa oppilaiden tukiverkostot saattavat olla puutteellisia, olisi tärkeää tuoda mata-

lankynnyksen palvelut ja tukimuodot lasten ja nuorten arkeen.

Matalan "sosioekonomisen" statuksen alueille enemmän iltaan ja viikonloppuun kohdentuvaa tavoitettavaa sosiaali/nuorisotyötä, jonka tekijät vierailisivat säännöllisesti alueensa oppilashuoltoryhmissä, jolloin aikuisten yhteistuki voisi mahdollisesti nykyistä aiemmin löytää syrjäytymisvaarassa olevat nuoret.

Erilaisten varhaisten tukimuotojen levittäminen koskemaan kaikkia oppilaita koko kaupungissa.

Alueille, joissa koulujen ongelmat korostuvat saisi olla oppilashuoltoryhmissä henkilöitä, joiden pääsääntöinen tehtävä on riittävän aikaisessa vaiheessa reagoida ja hoitaa oppilaiden ohjausta koulun ulkopuolisiin tukitoimiin.

Konkreettisina toimenpiteinä esitettiin:

- riittävästi kokopäiväistä oppilashuoltopalvelujen henkilöstöä
- oppilashuoltopalvelujen henkilöstölle hallittavia asiakasmääriä
- enemmän koulunkäyntiavustajia
- enemmän resurssiopettajan työtunteja
- nuorisotyöntekijöitä vaativimmille kouluille
- kulttuuriryhmien ammattilaisia kouluihin, joissa paljon maahanmuuttajataustaisia oppilaita
- alueellisia nuorisoverkostoja
- tiiviimpää yhteistyötä koulun ja lastensuojelun välillä
- työnjaon ja resursoinnin pohtiminen alueen eri tahojen kesken
- koko alueen kehittäminen yhteistyössä eri tahojen kanssa
- kaupunkitasoiset yhteistyökäytännöt tasoittamaan koulujen välisiä eroja

5.4.4 Matalan kynnyksen palvelut

Vastaajilta kysyttiin, minkälaisia matalan kynnyksen työmalleja tulisi kehittää Helsingissä lasten ja nuorten toimintaympäristöihin. Vastaajat ehdottivat aikuisten läsnäolon lisäämistä kouluissa, erilaisia ryhmä- ja kerhotoimintoja, huoltajien tukemista, psyykkistä apua tarjoavia palveluita sekä yhteistyökäytäntöjen kehittämistä. Kaiken kaikkiaan matalan kynnyksen työmallit nähtiin tärkeänä palvelumuotona ennaltaehkäisevän työn ja varhaisen puuttumisen näkökulmasta.

Moni vastaaja esitti aikuisten läsnäolon lisäämistä kouluissa, jotta oppilaat voisivat keskustella luotettavan ihmisen kanssa helposti ja leimautumista pelkäämättä. Nuoriso- ja sosiaalityön toivottiinkin jalkautuvan nykyistä kiinteämmin kouluun, joka on lasten ja nuorten päivittäinen toimintaympäristö. Koululla työskentelevät aikuiset voisivat olla esimerkiksi nuoriso-ohjaajia, sosionomeja tai sosiaaliohjaajia, ja he voisivat tehdä sekä etsivää työtä että järjestää avoin olohuone-tyyppistä toimintaa. Avoimessa olohuoneessa oppilaat voisivat viettää aikaa erityisesti pitkällä välitunneilla ja hyppytunneilla. Osa vastaajista ehdotti, että nuorisotyöntekijöille ja sosiaaliviraston varhaisen tuen palveluille sovittaisiin tietyt päivät, jolloin he päivystävät koululla. Lisäksi toivottiin Luotsi-toiminnan laajentamista.

Kouluissa tarvittaisiin enemmän vastuullisia aikuisia (esim. nuorisotyöntekijä), joilla on aikaa kuunnella. Monesti säästytään vakavilta ongelmilta, kun nuoret voivat keskustella luotettavan aikuisen kanssa mieltään askarruttavista asioista rauhassa pelkäämättä leimautumista. Sosiaalityöntekijät voisivat jalkautua esim. nuorisotaloihin, jolloin nuorilla olisi tarvittaessa mah-

dollisuus saada tukea helposti.

Kouluille tarvitaan ja siellä voisi hyvin työskennellä myös muita ammattilaisia kuin opettajat ja ylityöllistetyt terkkari, kuraattori ja psykologi. Esim. sosionomi/sosionomipari, yhteisöpedagogi/yhteisöpedagogipari, psykiatrinen sairaanhoitaja tms. täydentäisi ohr-tiimiä loistavasti.

Nuorisotyöntekijät kouluille tiettyinä päivinä. Yksi varhaisen tuen sosiaaliohjaaja joka kouluun.

Kouluun enemmän sosiaalipalveluja, perhetyötä - liian iso kierros lastensuojelun kautta. Ryhmätoimintaa lapsille ja nuorille yhteistyössä alueen nuorisotalojen kanssa.

Ryhmä- ja kerhotoimintoja ehdotettiin lisättäväksi ja monipuolistettavaksi yhteistyössä nuorisotoimen, perheneuvolan, lastensuojelun ja varhaisen tuen kanssa. Oppilaille ryhmätoimintoja kaivattiin niin aamu- ja iltapäiväryhmien, läksykerhojen, pien- ja harrastusryhmien kuin myös hoitollisten ja erilaisten vertaisryhmien muodossa. Vastaajat ehdottivat, että samat työntekijät, jotka huolehtisivat avoin olohuone -toiminnasta, voisivat järjestää myös kouluajan jälkeistä toimintaa lapsille ja nuorille. Myös huoltajien tukeminen nähtiin tärkeänä matalan kynnyksen työmuotona. Konkreettisina toimenpide-ehdotuksina tuotiin esiin erilaiset tuki- ja vertaisryhmät sekä riittävästä ja myönteisessä hengessä toteutetusta yhteydenpidosta huolehtiminen.

Läksykerhoja; toimivaa, asiakaslähtöistä aamu- ja iltapäivätoimintaa (myös erityislasten tarpeet!!!); alueellisia työntekijöiden verkostotapaamisia.

Pienryhmiä, missä mahdollisuus oppilaiden voimavaroihin panostamiseen, esim. enemmän luovia aineita.

Vapaa-ajan toiminta myös sellaisille perheille, joilla ei ole mahdollisuutta kustantaa kalliita harrastuksia. Kou-

lun ja kodin välisen yhteistyön parantaminen. Yhteisöpedagogi tms. koulujen välituntiohjaajaksi sekä opettajien ja oppilaiden välisen kommunikaation helpottajaksi. Yhteisöllisyys.

Sosiaaliohjaajien tai nuoriso-ohjaajien palkkaaminen kouluihin tekemään etsivää työtä. Siten mahdollistettaisiin nuorille matalankynnyksen aikuiskontakti. Samat työntekijät voisivat pitää kerho-, ryhmä- ja harrastustoimintaa koulun jälkeen nuorten toiveiden mukaan. Esim. työaika klo 10–17.30. Koulutiloja voisi hyödyntää toiminnassa. Köksä, liikunta, taide jne.

Voisiko nuorten asioita lähestyä positiivisella tavalla vaikka asiat ovat hankalia ja näyttää sille, että nuoressa ei juuri sillä hetkellä ole mitään iloista nähtävillä. Samoin vanhempien suuntaan, että puhelu ei alkaisi sanoilla "Taas teidän lapsi...". Yleensäkin tiivis yhteydenpito vanhempiin ja livenä, ei Wilmaa¹⁴ tai muuta mitä vanhemmat eivät käytä. Ja luultavasti vanhemmat arvostavat sitä, että joku oikeasti soittaa ja kertoo heidän lapsestaan, myös sitä positiivista.

Lapsia ja nuoria lähellä olevia, psykikistä apua tarjoavia palveluja kaivattiin lisää erityisesti varhaisen tuen vaiheeseen. Psykiatriisiin palveluihin ehdotettiin enemmän jalkautuvaa työskentelyä sekä arviointi- ja kriisiaikojen järjestämistä kouluille. Myös psykiatrisia sairaanhoitajia toivottiin lisää.

Yhteistyökäytäntöjen kehittämistä toivottiin alueellisesta ja palvelujen saataavuuden näkökulmasta. Konkreettisina ehdotuksina esitettiin turhan byrokratian kitkeminen, eri tahojen keskinäinen tutustuminen, välituntitoiminnan kehittäminen, poissaoloihin puuttuminen, kouluun tulon tukeminen sekä toimintatapojen ja -prosessien kehittäminen.

¹⁴Wilma on kouluissa käytössä oleva sähköinen järjestelmä, jonka kautta huoltajat seuraavat ja selvittävät oppilaan poissaoloja, viestivät opettajien kanssa ja lukevat koulun tiedotteita.

Nyt kenttä mielestäni pirstoutunut ja mukana paljon toimijoita ja erinäisiä hankkeita ja projekteja. Hyvän yhteistyön edellytys on yhteistyökumppaneiden tunteminen, sillä uusista kampanjoista ja projekteista ei ole mitään hyötyä, jos niitä ei saada juurrutettua osaksi perusyhteistyörakenteita. Mukana olevien tahojen määrää olisi hyvä arvioida uudelleen

Palveluilla pitää olla nopea saatavuus ja turha byrokraatia pitää kitkeä pois.

Kehittää toimintoa, miten koulupoissaoloja voisi vähentää / akuuttia apua tilanteeseen. (Taulukko 7)

5.4.5 Yhteistyökokemukset

Kyselyssä tiedusteltiin, minkälaisia myönteisiä kokemuksia vastaajilla on moniammatillisesta oppilashuollollisesta yhteistyöstä koulussa työskentelevien sekä koulun ulkopuolisten tahojen kanssa. Vastauksissa tuotiin esiin myös kehittämis-toiveita ja tyytymättömyyttä herättäviä asioita.

Koulussa työskentelevien kanssa tehdyille hyvälle yhteistyölle tunnusomaista oli sen yleinen toimivuus, mutkattomuus ja jatkuvuus. Myönteiseksi koettiin työntekijöiden ammattitaitoisuus ja työhön sitoutuneisuus, nopea reagointi, luottamuksellinen ja avoin työilmapiiri, toimiva työnjako, tiedon jakaminen, konsultaatio- ja keskusteluyhteydet, ennaltaehkäisevän ja varhaisen puuttumisen näkökulma sekä kokemus yhteisen tavoitteen eteen työskentelystä. Myönteisistä kokemuksista saatiin motivaatiota ja kannustusta myös oman työn tekemiseen. Tärkeänä pidettiin myös sitä, että yhteistyö on tuloksellista ja että oppilaan asiat saadaan etenemään parempaan suuntaan. Oppilaan tilannetta pohtiessa arvostettiin eri ammattilaisten

Taulukko 7. Kehittämisehdotukset matalan kynnyksen työmalliksi

Aikuisten läsnäolon lisääminen koulussa

- oppilaiden keskustelumahdollisuuksien lisääminen
- avoin olohuone-toimintaa oppilaille
- kouluajan jälkeisen toiminnan järjestäminen
- nuoriso- ja sosiaalityön jalkautuminen kouluun
- nuorisotyölle ja sosiaaliviraston varhaiselle tuelle päivystysajat koululle
- etsivä työ koulussa
- Luotsi-toiminnan laajentaminen

Ryhmät ja kerhot

- ryhmien ja kerhojen järjestäminen yhteistyössä eri tahojen kanssa
- toiminnasta voisivat vastata samat työntekijät kuin avoin olohuone-toiminnastakin
- aamu- ja iltapäiväryhmät
- läksykerhot
- pien- ja harrastusryhmät
- hoidolliset ryhmät
- vertais- ja tukiryhmät

- huoltajien tukeminen
- yhteydenpidosta kotiin huolehtiminen
- tuki- ja vertaisryhmät

Psyykinen apu

- panostus jalkautuvaan työskentelyyn ja varhaiseen puuttumiseen
- matalan kynnyksen palvelujen kehittäminen
- arviointi- ja kriisiaikojen järjestäminen koululle

Yhteistyön laajentaminen

- alueellisesti
- palvelujen saatavuuden näkökulmasta
- toimintatapojen ja -prosessien kehittäminen
- eri tahojen keskinäinen tutustuminen
- byrokratian vähentäminen
- välituntitoiminnan kehittäminen
- poissaoloihin puuttuminen
- kouluun tulon tukeminen

tuomia näkökulmia. Koulussa toteutettavat varhaisen puuttumisen tukitoimet, nähtiin onnistuneena työmuotona, jolla voidaan estää ongelmien syvenemistä ja syrjäytymistä. Myönteisten yhteistyökokemusten esteenä nähtiin ennen kaikkea

kiire. Myös koulujen ja opettajien vaihteleva avoimuus yhteistyölle, näkemuserot sekä tuloksettomaksi koettu yhteistyö tuottivat tyytymättömyyttä.

Koulukuraattoreiden ja erityisopettajien kanssa olemme tehneet yhteistyötä ja jakaneet tietoa oppilaista sekä suunnitelleet jatkotukitoimenpiteitä.

Tiivistä yhteydenpitoa. Aitoa yhteistyön meininkiä, josta perheelle jäänyt selkeä käsitys siitä, että asioita ei pilkota moneen paikkaan, vaan hätä tulee kuulluksi ja yhdessä autetuksi.

Yhteistyö on ollut sujuvaa ja asiantuntevaa koulussa työskentelevien ja erityisesti oppilashuollon henkilöstön kanssa.

Vuosien varrella on PALJON hyviä kokemuksia yhteistyöstä opojen ja terkkareiden kanssa. Hyvät kokemukset ovat vaikeiden ongelmien ratkomista yhteispelillä. Siitä tulee hyvä mieli ja se lisää omaa motivaatiota. Jokapäiväistä yhteistyötä tehdään työparien (erityisopettaja ja nuorisotyöntekijä) kanssa aamusta iltaan yhteistä tavoitetta kohti.

Nuoren tilanteen selvittely kuraattorin tai terveydenhoitajan vastaanotolla ja toteutetut perhe- ja verkostotaapaamiset koulussa (esim. lastensuojelun kanssa) ovat voineet estää psyykkisen oireilun vaikutumisen ja koulunkäynnin keskeytymisen. Oppilaan koulunkäyntiä tukevien erityistoimien suunnittelussa opettajan näkemys on ollut hyvä kuulla myös hoitavan tahon kannalta.

Hyvin myönteisiä [kokemuksia yhteistyöstä], aika vain ei tahdo riittää.

Joidenkin koulujen kanssa erittäin avointa ja tuottoisaa.

Yhteistyö jää usein vähän löysäksi.

Vastaajilla oli pääsääntöisesti myönteisiä kokemuksia myös muiden tahojen kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Tyytyväisiä oltiin yhteistyön sujuvuuteen, tasaiseen työn- ja vastuunjakoon, tahojen ammattitaitoisuuteen, aktiiviseen työotteeseen, yhteistyökumppaneiden tuttuuteen, kon-

sultointimahdollisuuksiin, rakentaviin keskusteluyhteyksiin, yhteisen näkemyksen löytämiseen, yhteisen tavoitteen eteen työskentelyyn, alueelliseen yhteistyöhön, verkostotoimintaan sekä matalaan yhteydenottokynnykseen. Myönteisenä koettiin myös se, että yhteistyön tuloksena on tilanteeseen löydetty ratkaisu ja saatu aikaan muutos. Ennaltaehkäisevää, varhais- ta puuttumista ja etsivää työtä tekevien tahojen työtä pidettiin tärkeänä omankin työn kannalta. Lisäksi arvostettiin yhteistyökumppaneiden tuttuutta ja pysyvyyttä. Tyytymättömyyttä aiheuttivat tiukkenevat resurssit, jotka näkyvät työntekijöiden kiireenä, riittämättömyytenä ja vaihtuvuutena. Lisäksi epärealistiset odotukset muiden tahojen työstä ja kokemukset passiivisesta suhtautumisesta yhteistyöhön koettiin kielteisenä.

Lastensuojelun Nopsa-perhetyö ja Vamos-projekti yli 16-vuotiaiden kohdalla ovat voineet palauttaa jo syrjäytymässä olevan nuoren takaisin kouluun, jossa oppilashuollon aktiivisuus on ollut tärkeää.

Moniammatilliset aluetyöryhmät ovat tärkeitä.

Aktiivinen työote. Parhaimmillaan hoidetaan oma tontti hyvin. Pyrkimys turvata lapsen koulunkäynnin onnistuminen viimeiseen asti.

Myönteistä on kun näkee, että esim. sosiaalitoimi kuu- lee ja ymmärtää yhteisen asiakkaan todellisen tilanteen ja ryhtyy tarvittaviin toimiin asian johdosta. Mitä paremmin työntekijät tuntevat toisensa sitä helpommin sujuu yhteistyö.

Verkostotoiminta on aktiivista ja säännöllistä alueella. Yhteydenotto on helppoa.

Yhteistyötä voidaan parantaa ja toivottavasti saamme lastensuojelussa enemmän aikaa siihen organisaa- tiomuutoksen myötä.

Yhteistyö takkuilee perheneuvolan ja lasten/nuorten-psykiatrian kanssa. Itselläni tunne, että hoitotahot eivät halua olla aktiivisesti mukana yhteistyössä sen pelossa, että mukana olo vaikuttaisi asiakasvirtaa lisäävästi.

Suhteessa omaan toimintaani olen huomannut että usein muilla toimijoilla on epärealistinen käsitys lastensuojelun sosiaalityöntekijän toimivallasta ja mahdollisuuksista esimerkiksi tahdonvastaisiin toimenpiteisiin. Koulussa toive kilpistyy usein siihen, että minun tulisi "ottaa paha pois" vaikka lastensuojelulain reunaehdot tahdonvastaisiin toimenpiteisiin eivät täyty.

Kuvaaja: Raili Tanhuanpää.

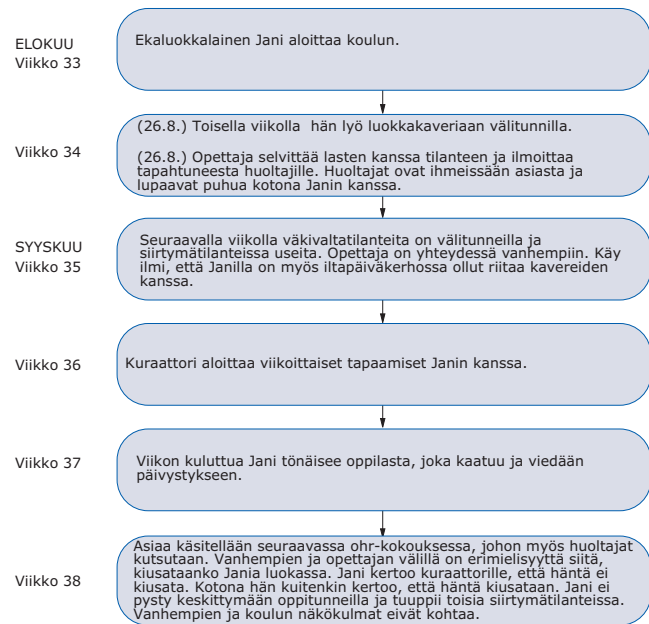
6 RYHMÄHAASTATTELUT

Tässä luvussa analysoidaan ryhmähaastatteluista saatua aineistoa. Kyselyaineistoa täydennettiin ryhmähaastatteluilla, jotka toteutettiin neljässä kaupungin suomenkielisessä peruskoulussa. Haastatteluiden ensisijaisena tarkoituksena oli tuottaa lisäaineistoa hankkeen tutkimuskysymyksiä ajatellen sekä syventää kyselyn kautta esiin nousseita teemoja.

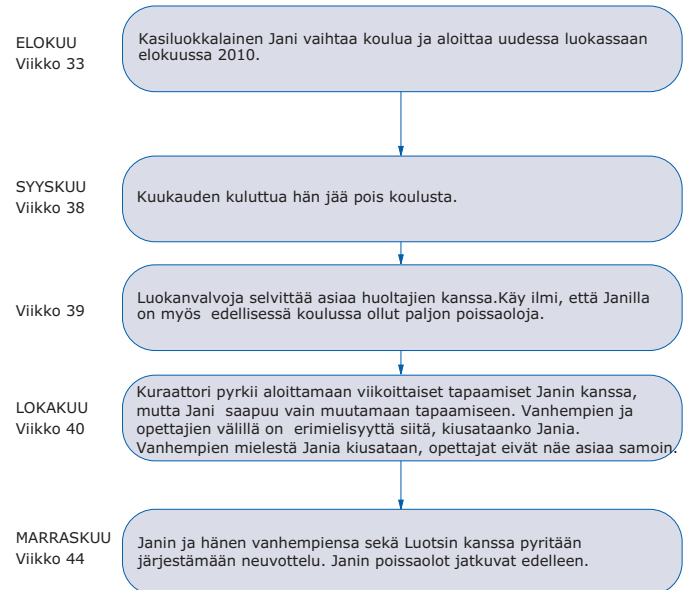
Haastatteluryhmistä kolme kerättiin yläasteen ja yksi ala-asteen oppilashuoltoryhmien ympärille. Oppilashuoltoryhmien jäsenten ohella haastatteluihin osallistui koulujen yhteistyötahojen edustajia lastensuojelusta, perheneuvolasta, Luotsi-toiminnasta sekä iltapäivätoiminnasta. Osallistujien määrä vaihteli 7–12 henkilön välillä. Haastatteluissa painottui kehittämisenäkökulma ja ns. ideaalin asiakasprosessin pohdinta (ks. haastattelurunko liite 4). Haastateltavia pyydettiin pohtimaan kuvitteellisen oppilastarinan kautta, *mitä kukin voisi oman työtehtävänsä puitteissa tehdä oppilaan tukemiseksi sekä kuinka ideaali asiakasprosessi eroaa todellisesta tilanteesta*. Alakouluille ja yläkouluille oli kirjoitettu hieman erilaiset oppilastarinat ja niiden presentaatiotapana oli prosessikaaviot (ks. kaaviot 5 ja 6). Haastateltavien esittämät ideat kirjoitettiin tarinan eri vaiheisiin.

Haastattelujen tuottamaa aineistoa tarkastellaan ensin kolmen teeman kautta: resurssit, matalan kynnyksen palvelut ja yhteistyökäytännöt. Tämän jälkeen esitellään yläasteiden haastatteluissa kerättyjä

Kaavio 5. Oppilastarina alakoululle

Kaavio 6. Oppilastarina yläkoululle

oppilastarinaan liittyviä toimenpideideoita. Tekstissä esiintyvät suorat lainaukset ovat vastaajien itsensä kirjoittamia. Kieliasua on paikoin muokattu tiivistämällä ilmaisua sekä avaamalla lyhenteet luettavuuden parantamiseksi. Lisäksi joistain vastauksista on poistettu alueiden nimitietoja tai muita tunnistamisen mahdollistavia ilmaisuja tietosuojasyistä.

6.1 Esitetyt toimenpideideat

Haastateltavia pyydettiin ideoimaan toimenpiteitä kuvitteellisen oppilaan, Janin, tukemiseksi. Ehdotukset kirjattiin ylös ja

sijoitettiin prosessikaaviossa tarinan eri vaiheisiin. Haastateltavia pyydettiin ensin kuvittelemaan ideaalia asiakasprosessia, jossa ei tarvitse miettiä resurssikysymyksiä. Tämän jälkeen pohdittiin, kuinka ideaali-prosessi eroaa todellisesta arjen tilanteesta. Esitetyt ideaalit ja arkielämän toimenpiteet eivät kuitenkaan merkittävästi eronneet toisistaan ja keskeisemmäksi kysymykseksi nousi se, *kuinka Janin kohdalla olisi pitänyt toimia*. Ensisijaisena tällaisena toimenpiteenä haastateltavat painottivat luokanvalvojan varhaisempaa puuttumista Janin poissaoloihin sekä oppilashuoltoryhmän keskeistä roolia. Oikeassa tilanteessa luokanvalvojan koettiin

Haastateltavien toimenpideideoita. Kuva: Elina Vismanen.

nopeammin olevan yhteydessä kotiin ja konsultoivan oppilashuoltoryhmää. Kiusaamisasiaan puututtaisiin myös heti ja lisäksi Luotsiin otettaisiin yhteyttä aiemmassa vaiheessa. Lastensuojelun puoleen käännytäisiin, kun kaikki muut keinot Janin kouluun saamiseksi olisi kokeiltu.

Haastatteluryhmien välillä oli jonkin verran eroja siinä, kuinka tyypillisenä ja todenmukaisena oppilastarinaa pidettiin. Ryhmien välillä ei sen sijaan ollut merkittäviä eroja siinä, miten asiakasprosessi eteni tai minkälaiseksi ideaalitoiminta kuvattiin. Tarkempi koonti yläasteella toteutettujen haastatteluiden toimenpideideoista löytyy liitteestä 7. Koska vain yksi haastatteluista tehtiin ala-asteella, ei tämän ryhmän esittämiä toimenpiteitä eritellä tarkemmin.

Haastatteluissa pohdittiin myös yleisemmällä tasolla uuden oppilaan kohtaamiseen, opetuksen järjestämiseen, moniammatilliseen yhteistyöhön sekä oppilashuollon tarpeisiin liittyviä kysymyksiä. Keskeiseksi nähtiin oppilaan mielipiteen kuuleminen ja ymmärtäminen. Myös huoltajien tukeminen ja kuuleminen koettiin tärkeäksi prosessissa. Opetuksessa todettiin olevan mahdollisuuksia erilaisiin joustoihin ja järjestelyihin yksilöllisten tarpeiden mukaan. Tässä erityisopettajalla ja opinto-ohjaajalla nähtiin olevan keskeinen rooli. Lisäksi keskusteltiin koulun ja huoltajien vastuun jakautumisesta oppilaan oppivelvollisuuden suorittamisessa.

Moniammatillisen yhteistyön rakentamiseen ja toimintatapoihin toivottiin selkeyttä ja jatkuvuutta. Siihen haluttiin myös riittävästi aikaa, sillä pelkkä yhteydenpito vie aikaa. Wilma-oikeuksista keskusteltiin paljon ja haastateltavat toivoivat oikeuksia

opettajien ohella myös koulukuraattoreille, -psykologeille, -terveydenhoitajille ja psykiatrisille sairaanhoitajille. Yhteistyö koulun, nuorisotyön ja lastensuojelun välillä nähtiin keskeisenä, mutta perheen ympärille rakentuvan moniammatillisen ryhmän todettiin olevan aina tapauskohtainen. Oppilashuoltoryhmän työntekijöiden ja toimenkuvien esittely huoltajille koettiin tarpeelliseksi.

Taulukko 8. Haastattelujen teemat

1. Miten uusi oppilas otetaan vastaan

- oppilaan kuuleminen ja ymmärtäminen
- kouluuntulokeskustelut
- yksilölliset tarpeet
- tukioppilaiden rooli
- huoltajien tukeminen

2. Opetuksen järjestäminen

- erityisopettajan tunnit
- opinto-ohjaajan rooli
- opetuksen erityisjärjestelyt, esim. nuorisotalolla tai kotona
- koulun ja huoltajien vastuu oppivelvollisuuden suorittamisessa

3. Moniammatillinen yhteistyö

- selkeyttä rakenteeseen
- yhteyshenkilöt puolin ja toisin
- yhteydenpitoon varattava aikaa
- Wilma-oikeudet oppilashuoltopalvelujen henkilöstölle
- oppilashuoltoryhmätoiminnan esittely huoltajille
- moniammatilliset ryhmät tapauskohtaisia

4. Oppilashuollon tarpeet

- koulun toimintamallien selventäminen
- yksilölliset ratkaisut koulussa
- lasten ja nuorten tarve muuhunkin kuin opetukseen
- opettajille työkaluja kasvatukseen
- jalkautuvaa, koulun ja kodin arkeen liittyvää tukea
- nuorisotoimen resursseja koululle
- sosiaaliohjaajia yläasteille
- varhaisen tuen resursointi
- koulun ulkopuolisten tahojen mukaantulon ajoitus

Lisäksi keskusteltiin oppilashuollon tarpeista. Koulun toimintamalleihin ehdotettiin selkeitä ohjeistuksia. Oppilaille todettiin olevan tarvetta muuhunkin kuin opetukseen, mikä asettaa vaatimuksia opettajien ammattitaidolle. Nuorisotoimen resursseja esitettiin myös kouluille. Kouluun ja kotiin toivottiin enemmän jalkautuvaa tukea. Myös sosiaalitoimen varhaisesta tuesta ja sen riittävästä resursoinnista keskusteltiin. (Taulukko 8)

6.2 Resurssit

Haastateltavat pohtivat resursseja henkilöstön työajan riittävyyden sekä muun oppilashuollon resursoinnin näkökulmista.

Luokanopettajalle ja -valvojalle haastatellut toivoivat resursoitavan enemmän luokan toimintaan ja ryhmädynamiikkaan keskittyvää työaika. Tarvetta keskusteluille, aikuisen tuelle, ryhmäytämiseksi ja luokan ilmapiiriin liittyvien kysymysten työstölle koettiin olevan ala-asteelta lähtien. Erityisesti yläasteiden tilanne koettiin pulmalliseksi aineopettajajärjestelmän vuoksi. Haastateltavat esittivätkin opettajille kokonaistyöaika ja koulutukseen muutoksia loiventamaan kahtiajakoa opetus- ja kasvatustehtävien välillä. Koulupäivään toivottiin enemmän aikataulullista väljyyttä, jotta yksilölliset tarpeet ja joustot opetusjärjestelyissä olisivat mahdollisia.

Me taistellaan sellaista ongelmaa vastaan, että luokanopettajasysteemi joka menee kutoselle asti, niin siellä on se yksi aikuinen joka kattelee perään ja pitää huolta. Sitten tämmöisessä heikoimmassa iässä olevat tyypit tipautetaan tämmöisen systeemin ulkopuolelle ja me ei olla oikeen löydetty ratkaisua siihen, että miten esim. luokanohjaaja nykypäivänä saataisiin resursoitua

enemmän sen luokansa toimintaan mukaan. Että se riippuu sen oppiaineen opettajasta tavallaan montako tuntia viikossa näkee, paljonko pystyy perään katsomaan. Että siinä on yksi semmoinen aika oleellinen pointti (oppilashuoltoryhmän jäsen).

– Kyllä mä lähen siinä esipuberteetissa, vitos-kutusia, siinä se alkaa. Jos siellä saadaan sitä riittävästi tukea ala-asteella niin kyllä se sitten hedelmä kannattaa siten yläasteellakin. Tuntuu että ala-asteella, siellä on tosi vähän sitä tukea (oppilashuoltoryhmän jäsen).

– Siinä on kuitenkin se luokanopettaja, niin joidenkin kohdalla se luokanopettaja on ollut se johon se suhde on syntynyt, ja kertovat että oli hyvä opettaja ja sille pystyi puhumaan. Ja sitten muutos yläasteelle siirtymisessä onkin ihan hirveen iso (yhteistyötaho).

– Siinä menee se luokanopettajan aika nykyään tosi paljon siihen.... Että sehän siinä on (oppilashuoltoryhmän jäsen).

Kyllä se on ihan rakenteellinen ongelma, että meillä ei ole koulussa sellaista aikuista esim. luokanvalvojalla ei ole käytännössä minkäänlaista aikaa työstää näitä asioita luokan kanssa. Että se on kaikissa kouluissa mitkä minä tiedän korkeintaan luokanvalvojan tunti. Ei tässä ajassa 23 ihmisen asioihin kovin syvällisesti pysty kyllä perehtymään. Saati siihen ryhmädynamiikkaan. Kyllähän siitä ammattilainen saa käsityksen, mutta että jos sen kanssa ruvetaan oikeasti työskentelemään, niin aika on liian lyhyt, tuntikin. Aineopettajajärjestelmässä, jos opettaja tapaa 2h viikossa yli 20-henkisen ryhmän niin ei hänellä ole mahdollisuuksia niiden tuntien pohjalta työskennellä esim. ryhmäytämisen tai turvallisen ilmapiirin tai tämmöisten isojen kysymysten kanssa sillä tavalla tehokkaasti. Pitäisi olla joku yksi luottoaikuinen, joka työstäisi näitä asioita sen ryhmän kanssa. Ja myös niin, että prosessi jatkuu niillä aineopettajan tunneilla esim. lyhyillä harjoituksilla tuntien aluksi tai semmoisilla kokoavilla jutuilla (oppilashuoltoryhmän jäsen).

Koulun mahdollisuudet hyödyntää koulupsykologi- ja koulukuraattoripalveluja riippuvat haastateltavien mukaan pitkälti siitä, kuinka paljon koulupsykologille ja -kuraattorille on resursoitu työaika koulua kohden. Esimerkiksi kouluissa, joissa psykologi on paikalla yhden päivän

viikossa, saatetaan psykologin työpanosta säästellä, koska vähäistä työaikaa ei haluta käyttää ”turhaan”. Tällöin psykologi tulee mukaan tapauksen selvittelyyn vasta myöhemmässä vaiheessa, vaikka varhaisempi mukaantulo saataisi olla hyödyllistä. Yhden päivän koulupsykologit ja -kuraattorit joutuvatkin rajaamaan resurssejaan ja tekemään arviota siitä, kuinka paljon aikaa on irrotettavissa yhdelle asiakastapaukselle. Tämä koettiin hankalaksi erityisesti silloin, kun on useita samankaltaisia tapauksia yhtä aikaa. Koulukuraattorit koettiin tehokkaiksi ja tärkeäksi työpariksi luokanopettajalle, mutta heidän resurssinsa nähtiin riittämättöminä työmäärään nähden. Myös koululääkärien palvelut koettiin rajallisiksi. Alueiden ja koulujen välillä koettiin olevan eroja siinä, millaista tukea oppilaat tarvitsevat ja missä mitta-kaavassa asiakastapaukset sitovat henkilöstön resursseja.

Varhainen puuttuminen tärkeää, mutta monesti asiat menevät niin pitkälle, ehkä resurssikysymys. Kuraattorit tosi tehokkaita, mutta heitä pitäisi olla enemmän. Yksi kuraattori ja tämän kokoinen koulu, ja yksi psykologi myös. Kuraattori ehdoton työpari opettajallekin (oppilashuoltoryhmän jäsen).

Psykologi voisi tehdä enemmän, mutta oikeassa elämässä, kun olen paikalla koulussa yhden päivän viikossa ja tämän lisäksi kaikki muut oppilaat, en voisi irrottaa paljoa resurssejaan tähän tapaukseen (oppilashuoltoryhmän jäsen).

Oppilashuoltoryhmän kokousajan riittävyys ja aikataulujen järjestäminen koettiin haasteelliseksi. Tunnin viikossa tulisi periaatteessa riittää sekä kaikkien tukea tarvitsevien oppilaiden asioiden että mahdollisten akuuttitapausten käsittelyyn. Viikoittainen kokousaika voi kuitenkin men-

nä kokonaisuudessaan akuuttitapauksiin muiden asioiden käsittelyn jäädessä kesken. Lisäksi kokousaika voi olla vaikea saada lähipäiville akuutista tilanteesta huolimatta. Aikaa kaivattiin lisää ryhmän keskinäiselle reflektiolle, konsultaatiolle ja suunnittelulle sekä vanhojen asiakasprosessien läpikäymiselle ja niistä oppimiselle.

Pienessä koulussa oppilashuoltoryhmä toimii mielestään suhteellisen hyvin, ehditään käsitellä kaikki luokat, mikä ei välttämättä todellisuutta suuremmissa kouluissa (oppilashuoltoryhmän jäsen).

Kun oppilashuolto on hajanainen tässä koulussa, on tärkeää tietää mitä tehdään ja missä tehdään. Vanhoista asiakasprosesseista voisi oppia. Olisi tärkeää, että olisi aikaa käydä vanhoja caseja läpi ja pohtia miten ne on hoidettu, toimiko toimenpiteet, mitä olisi voinut tehdä toisin tai paremmin, kehen olisi voitu olla yhteydessä (oppilashuoltoryhmän jäsen).

Se olis ihan loistavaa jos sen pystyi täällä koulussa huomioimaan, mutta siinä on sellainen ikävyytyypinen ongelma, että niitä lapsia on aika paljon täällä koulussa. Että koko ajan tulee vastaan se meidän rajallisuus, joka ikisessä paikassa. Meillä ei välttämättä ole oppilashuoltoryhmässä aikaa käydä akuuttikeissejä joka kerta edes läpi. Että tietenkin ideaali on se, että jos meillä olisi kaikki mahdollisuudet, ja jos kaikilla olisi kauheasti aikaa, niin tehtäisiin varmaan näin. Toikin kuulostaa mitä me ollaan saatu aikaan tonne noita läpysköitä niin tosi hienolta. Mutta siinä on mun mielestä kuitenkin sellainen ikävä puoli, että miten se saattaisi mennä, niin on se, että toi koko perhe ja toi lapsi on sellaisia saippuuita. Kukaan ei pysty kiinnittämään niihin kunnolla huomiota. Että on syyskuu–lokakuu–marraskuu -jana on niin kuin, vois oikeasti olla paljon pidempikin. Että siellä on jotain toimittu ja tehty ja vanhemmat kuitannut sinne Wilmaan niitä hyväksytyjä poissaoloja. Ja vähän se Janikin on käynyt täällä näyttäytymässä. Ja ehkä se on jollekin vähän jotakin puhunut ja se on muutaman kerran kuraattorillakin käynyt. Toi voisi olla oikeassa elämässä toi jana tuolla taulussa paljon venyvämpi ennen kuin me vasta puututtaisiin, ennen kuin pystyttäisiin tekemään yhtään mitään. Ennen kuin me huomattaisiin koko case, ennen kuin joku pystyisi juttelemaan jonkun kanssa, oli se Jani tai perhe tai kuka tahansa (oppilashuoltoryhmän jäsen).

Koko koulun oppilashuoltotyön tuominen vahvemmin opettajakuntaan koettiin tärkeäksi kysymykseksi erityisesti yläasteilla. Keskeiseksi nähtiin se, että opettajat tarkastelevat oppilaan tilannetta kokonaisuutena, ei ainoastaan oman aineensa näkökulmasta, ja että oivalletaan oppilashuoltotyön koostuvan pienistäkin arjen teoista ja oppilaan huomioinnista. Haasteeksi todettiin se, kuinka ajallisesti mahdollistaa luokanvalvojen perusteellisempi paneutuminen oppilaidensa asioihin sekä ryhmädynamiikkaa koskeviin kysymyksiin. Näiden asioiden työstö luokan kanssa koettiin tarpeelliseksi koulujen arjessa niin ennaltaehkäisevästä kuin varhaisen puuttumisen näkökulmasta.

– Joo tota me ollaan itse asiassa pohdittukin aika paljon meidän koulussa. Eli just se miten tuoda se oppilashuoltotyö koko opettajakuntaan. Ja tavallaan just mietin, että miten aineenopettajatkin oivaltaisivat tämän saman asian. Tai vaikka sen oivaltaisikin niin miten sen saisi näkymään konkreettisesti. Koska onhan se aika fakta, että kukaan ei muista tiettyjä maantiedon tai historian juttuja. Mutta just se, että jos on tällainen positiivinen ajatus itsestä niin onhan se oikeesti paljon tärkeempi. Yksihän keino siihen on, että koko opettajakunnassa voitaisiin yhdessä miettiä näitä asioita (oppilashuoltoryhmän jäsen).

– Näin on joo, että saataisiin sitä yhteistä aikaan. Mutta koululla on niin paljon kaikkia tehtäviä, että miten me aina saataisiin opettajat koottua, että me ehittäisiin näistä puhua enemmänkin ns. tavallisten opettajien kanssa, jotka on lasten ja nuorten arjessa melkein ne tärkeimmät ihmiset. Se on meidän tuska, että mistä se aika löytyisi siihen hommaan (oppilashuoltoryhmän jäsen).

Kokonaistyöaikaankaan ei heti ihan päästä. Mutta jotenkin ajattelen, että se loisi opettajille mahdollisuuden, ettei vaan käy niin että kokonaan ulkoistetaan se semmoinen oppilaankohtaminen vaikka ei se nyt niinkään ihan ole. Mutta sitten ajatellaan että sosionomi voi hoitaa sen. Ehkä vähän sellaista ajattelua on, että jos on paljon erityistoimijoita koulussa niin sitten opettaja ajat-

telee, että mä en osaakaan edes tehdä tota, vaikka se voisi olla ihan tavallista arkista mitäs sulle kuuluu tyypistä hommaa. Ja johon olisi ehkä paremmin aikaa jos koulun arkipäivä olisi hieman huokoisempi eikä niin hektinen (oppilashuoltoryhmän jäsen).

Koulun tukimuotojen ja -palveluiden riittävyttä pohdittiin suhteessa siihen, milloin ulkopuolisiin tahoihin olisi otettava yhteyttä. Tukimuodoilla ja -palveluilla tarkoitettiin muun muassa oppilaan ja huoltajien kanssa käytäviä keskusteluja, opettajan ajallisia mahdollisuuksia tukea yksittäistä oppilasta, oppilashuoltopalveluja, opetuksen järjestämiseen liittyviä yksilöllisiä järjestelyitä sekä luokkaan kohdentuvia interventioita. Koulun tukiresurssien oheen koettiin tarvittavan lisätukea ennen kaikkea silloin, kun oppilaan poissaolokierrettä ei saada katkaistuksi, mukana on kiusaamista tai keskusteluyhteys huoltajiin ei toimi. Myös hoitoon pääsystä koulun ulkopuolisiin tahoihin keskusteltiin. Moniin tahoihin todettiin olevan jonoa, mikä tarkoittaa odotusaikaa ennen kuin varsinainen hoito päästään aloittamaan. Tässä yhteydessä pohdittiin räjänkäyntiä eri palvelutahojen ja -muotojen välillä sekä eri työmuotojen resursointia.

Meillähän se työnjako on ihan selkeä eli ei voi olla sekä että –asiakas. Ihan sovitaan tapauskohtaisesti aina ja tehdään useinkin yhteisiä kotikäyntejä ja sit katotaan mikä se problematiikka siellä on, että riittääkö se varhainen tuki vai pitäisikö siinä olla lastensuojelu mukana. Ja sitten lastensuojelun tarjoamat palvelut. Ja välillä tulee myös sitä, että varhainen tuki vaikka aloittaa ja huomaa, että on sen verran vaikea, että siirtyy sitten meille. Mut varhaisessa tuessa on juuri se, että kun on niin uusi työmuoto Helsingissä, niin resurssit ovat vielä vähäiset, eivätkö ole hirveästi pystyneet yläasteikäisiin vielä palvelemaan, että ovat keskittyneet alle kouluikäisiin ja ala-asteikäisiin, että vaatisi paljon enemmän resursseja, työntekijöitä tietenkin. Mutta kuten tiedätte, kyllä he periaatteellisella tasolla auttavat (yhteistyötaho).

Lastensuojeluun otettaisiin luultavasti yhteyttä tässä kohtaa [tarinan päättyessä], kun Luotsinkaan kautta homma ei lähtenyt aukeamaan. Ehkä tässä tapauksessa tavattaisiin kuraattorin kanssa yhdessä perhettä, jos eivät tulisi koululle, menisimme kotikäynnille, jotta näkisi lapsenkin, jos hän ei tule kouluun edes neuvotteluihin. Joitain kertoja kuitenkin tullut, ehkä jotakin saatu selville, ja tästä syystä otettu lastensuojeluun yhteyttä. Lähetään arviota tekemään mikä tässä mättää, ja yritetään löytää ratkaisua siihen (yhteistyötaho).

Ehkä semmoisessa, että olisi niinkuin selkeä palvelukartasto tai verkko, mistä kuraattori pystyisi sanomaan saman tien okei tämä nuori menee sinne ja toi tonne. Välillä tuntuu, että nuoria lähetetään nyt joka paikkaan, kun joka paikkaan on nyt hirvittävä jono. Ja tämä sitten kuormittaa sitten meitä ulkopuolisia toimijoita, kun on nuorisopsykiatrian poliklinikalle tehty lähete, meille tehty lähete, ja lastensuojelussa työntekijä tekee... ehkä sellaiseen toivoisi selkeää... Tietysti tosiasia että meillä ulkopuolisilla on jonoa ja menee aikaa ennen kuin pääsee aloittamaan ja sen semmoista. Mutta että sillä tavalla ehkä kuormittaa meitä ulkopuolisia että on monessa paikassa jonossa ja sitten vain odotetaan mihinkä se niistä, kuka niistä tärppää ja mihin pääsee ensimmäisenä ja onko se sitten oikea paikka, että ohjaillaanko me aina niitä eri paikkaan (yhteistyötaho).

6.3 Matalan kynnyksen palvelut

Matalan kynnyksen palveluita pohdittiin koulun varhaisen puuttumisen, luokka- ja koulu yhteisöön suuntautuvan työskentelyn, eri ryhmien tarpeiden sekä koulun ulkopuolisten tahojen näkökulmista. Lisäksi keskusteltiin matalan kynnyksen ja varhaisen vaiheen palveluista yleisemmällä tasolla.

Koulun varhaisessa puuttumisessa opettajan rooli nähtiin ensisijaiseksi oppilaan tilanteen havainnoinnissa. Opettajalta tuleva varhainen tuki koettiin merkittäväksi voimavaraksi ja matalan kynnyksen periaatteella tapahtuvaksi toimeksi. Tässä opettajan pedagogiset taidot, ko-

kemus ja tietous esimerkiksi konsultointimahdollisuuksista katsottiin tärkeäksi. Ala-asteella luokanopettaja on vahvasti läsnä lasten arjessa päivittäisen kohtaamisen myötä. Yläasteella tilanne on mutkikkaampi aineopettajajärjestelmän vuoksi ja luokanvalvojalla ei ole samanlaisia mahdollisuuksia toimia nuoren päivittäisenä aikuiskontaktina. Luokanvalvojalle haluttaisiinkin resursoida enemmän aikaa tunneille, joilla vain keskusteltaisiin ja käsiteltäisiin luokan toimintaan ja ryhmädynamiikkaan liittyviä asioita.

Varhainen puuttuminen alkaa pinnan alla heti, luokanopettajan näkökulmasta tulee ”musiikillisena crescendo”, lähtee heti sieltä alusta, kasvaen koko ajan. Opettajalle tulee tunne siitä, että jotakin tehtävä. Keskeistä on luokanopettajan pedagogiset taidot ja kokemus, että tähän tilanteeseen voitava puuttua, ja tästä alkaa keskustelut psykologin, kuraattorin ja erityisopettajan kanssa (oppilashuoltoryhmän jäsen).

Opinto-ohjaajalla tulisi tässä varmaan aika iso rooli miettiä sitä mitkä on nyt ne prioriteettiasiat ja käydä sitä keskustelua. Että kyllä se raadollista on sekin, että kun ollaan yläasteella aineopettajajärjestelmässä niin kyllä edelleen opettajat kattoo aika paljon oman aineensa kautta sitä tilannetta ymmärtämättä edes sen vertaa mitä me ehkä tässä oppilashuoltoryhmässä ymmärretään sitä kokonaistilannetta. Ja mekään ei ehkä kauhean hyvin sitä ymmärretä. Niin se vaan niin kuin menee, tää juna on kummallinen, tää vaan jyskyttää eteenpäin, ja sieltä sitten välillä kirskuu, lastista putoo ehkä joku pois. Mutta pääasia että se suurin hiilivaunu saadaan raahattua sinne jonnekin asemalle. Että se olisi tietysti varmaan yksi sellainen asia, joka olisi koulun ja koulun oppilashuoltoryhmän kannalta kannalta syytä miettiä, että miten tällaisessa tilanteessa koululla olisi selkeämmät toimintamallit. Että jos me ikään kuin nähdään se, että tästä ei välttämättä hyvää seuraa. Ja me ostetaan vaan sitä aikaa pitämällä näitä palavereja, vähän silotteleamalla meidän omaatuntoa parempaan kuntoon, että me ollaan käsitelty tätä, että meidän oma pesä on puhdas. Ja sitten kuitenkin tiedetään että näin ja näin tää asia todennäköisesti menee ja sitten kun se menee, niin katsotaan, että ollaanhan me tehty tämä, tämä ja tämä asia. Että meitä ei saada kiikkiin mistään tämmöisestä

virheestä tai voida sanoa, että me ei oltaisi puututtu tähän asiaan (oppilashuoltoryhmän jäsen).

Kouluterveydenhoitaja tapaa kaikki koulun oppilaat ja on usein oppilaalle tutuin oppilashuoltopalvelujen työntekijä. Terveystenhoitaja pyrkii kutsumaan koulua vaihtavat oppilaat etuajassa vuosittaisiin tarkastuksiin, ja tässä yhteydessä olisi-kin mahdollista ottaa esiin mahdollisia ongelma-kohtia oppilaan tilanteesta tai historiassa. Myös opinto-ohjaajat tapaavat kaikki oppilaat säännöllisesti, mikä tarjoaa luontevan tilaisuuden varhaiseen kontaktiin ja tukeen. Erityisopettajan panos nähtiin tärkeänä oppilaan koulunkäyntiin motivoinnissa ja kouluun kiinnittymisen tukemisessa. Opetusjärjestelyihin toivottiin enemmän mahdollisuuksia yksilöllisiin ohjelmiin ja joustoihin kriisitilanteissa, jos oppilas ei kykene seuraamaan yleistä opetussuunnitelmaa.

Tärkeäksi matalan kynnyksen aikuis-kontaktiksi koettiin sellainen iltapäivä- ja välituntitoiminta, joka voitaisiin järjestää yhteistyössä nuoriso- ja sosiaalitoimen kanssa. Tämä myös nähtiin realistisena toteutettua. Lisäksi jalkautuvat palvelut ja koulun ulkopuolisten tahojen tiiviimpi läsnäolo koulun arjessa katsottiin tärkeäksi. Ryhmäytyksellä todettiin hyväksi työmuodoksi luokkatasolla. Yläasteikäisille toivottiin erikseen tyttö- ja poikaryhmiä keskustelumahdollisuuksien luomiseksi. Yleisempää pohdintaa käytiin koulun opetuksellisesta ja kasvatuksellisesta tehtävästä: kuinka opettajat kokevat roolinsa ja mikä on todellinen tarve arjessa.

Tämä sosionomiopiskelijahomma – sellainen henkilö tänne – niin koululla ei riitä nykyisellään resursseja kau-

heasti taas siitä opinpolulta sivuun. Meillä on aika tiukat ne opiskelulliset reunaehdot. Mutta joku sellainen henkilö tänne koululle joka olisi siinä välimaastossa että kun ne kaverit täällä on, niin ennen kuin ne täältä iltapäivällä lähtee jonnekin, jolla olisi aikaa suunnitella heidän kanssaan jotakin järkevää tekemistä esimerkiksi. Ja suunnitella sitä elämänkarikkoa just siihen iltapäivätoimintaan ennen kuin lähdetään kaveriporukalla hengämaan tonne ja saadaan kaikkia hyviä ideoita yhdessä kasaan. Se olisi ehkä semmoinen realistinen toimintamalli tähän nykyiseen systeemiin. Se olisi suht vähällä vaivalla aikaan saatavissa (oppilashuoltoryhmän jäsen).

– Eikö se ole ihan helvettiä opettajille se että kun sä opetat, sitten sä vedät liivin päälle ja menet valvomaan välituntia, sitten liivi pois ja sitten taas opettamaan. Että jos siihen saisi sen tauon että ei tarttisi valvoa. Onko se näin? Näin olen ymmärtänyt (yhteistyötaho).

– Opettajien työaika koostuu 60 minuutista. Elikkä ei ole sellaista taukoa. Hengenvetotauko, ajattelutauko voi olla, mutta... varmaan tohon valvontahommaan saataisiin apuja. Mutta sitten tää järjestelmä on niin kankea, että se opettajan vastuu on jakamaton. Elikkä jos jotakin tapahtuu niin opettajalla on vastuu opettamisesta mutta opettajalla on myös oikeus antaa rangaistuksia, ja sitä taas muilla toimijoilla ei koulussa ole. Niin se on hankala juttu esim. ton välituntivalvonnan kannalta. Että me voidaan laittaa sinne vaikka koulunkäyntiavustajia mutta ne ei oikeasti ole, jos jotakin sattuu, niitä vastuullisia vaan siellä on oltava niitä opettajia. Ja tää meidän systeemi ei oikein anna tilaa luoviin ratkaisuihin. Se on lain-sääntäjän näkökulmasta ollut... olen samaa mieltä sun kanssa että olisi loistavaa jos voitaisiin henkästä ja joku hoitais tota sählinkii mitä meilläkin tässä on. Monesti opettaja on väsyneempi sen välitunnin jälkeen kuin ennen kuin lähti sinne välitunnille (oppilashuoltoryhmän jäsen).

Saanko vielä äityä vähän filosofiseksi? Eli tosta kasvat-tajuudesta ja opettajuudesta kun paljon puhutaan niin, me ollaan nyt yhteisön sisällä keskusteltu paljon työn-ohjausryhmässä siitä haluavatko opettajat olla enemmän kasvattajia vai opettajia. Siitä on tutkimustakin kyl-lä tullut että edelleenkin monet haluaa yläkoulun puolel-la nimenomaan olla opettajia. Mutta sitten se arjen ti-lanne, niin poikkeuksetta päädytään siihen, että heidän työnsä heidän omasta mielestään yli 50-prosenttisesti on kasvattamista. Eli yli puolet siitä työstä on... nää tietysti limitty, mut mikä se kokemus on. Niin se on aika jännä juttu silleen että kyllä siinä kohdassa jotain tarvi-

taan niin kuin lisätökaluja ja sitten myös koulutukseen kyllä muutoksia (oppilashuoltoryhmän jäsen).

Koulun ulkopuolisten tahojen palveluissa mietittiin ajoituksen ja tiedonkulun tärkeyttä. Iltapäivätoiminnassa lapsen mahdolliset vaikeudet tulevat nopeasti näkyville. Olisikin tärkeää, että iltapäivätoiminnassa tiedetään koko ajan mitä on meillä lapsen elämässä ja miten koulunkäynti sujuu, jotta osataan reagoida asianmukaisella tavalla. Luotsin mukaantulo nähtiin tärkeänä nimenomaan asiakasprosessin varhaisessa vaiheessa. Myös perheneuvolan todettiin tarjoavan matalan kynnyksen palveluita, vaikei se asiakkaalle välttämättä näyttäytykään tällaisena paikkana. Lisäksi sosiaalitoimen varhaisen tuen palvelut (lapsiperheiden varhainen tuki ja kotipalvelu sekä huostaanottoja ehkäisevä Nopsa) koettiin toimiviksi ja tehokkaiksi palveluiksi. Eri tahojen konsultointi ja verkostojen koolle kutsuminen aikaisessa vaiheessa koettiin keskeiseksi niin tiedonsiirtojen kuin eri asiantuntijoiden näkemyksen hyödyntämisen valossa. (Taulukko 9)

6.4 Yhteistyökäytännöt

Yhteistyökäytäntöjä, työnjakoa ja tiedonsiirtoa pohdittiin kahdella tasolla: koulun sisäisen yhteistyön sekä koulun ja muiden tahojen välisen yhteistyön näkökulmista. Molemmilla tasoilla keskeistä yhteistyön sujuvuudessa on yhteistyökumppanien tehtäväkuvan ja työprosessin tunteminen.

Työnjako oppilashuoltoryhmässä oli haastateltaville luonteva ja määrittyi pitkälti henkilöstön tehtäväkuvien ja oppi-

Taulukko 9. Matalan kynnyksen palvelut oppilashuollossa

1. Koulun varhainen puuttuminen

- luokanopettajan varhainen tuki
- erityisopettajan varhainen tuki
- yksilölliset opetusjärjestelyt
- kouluterveydenhoitajan varhainen tuki
- koulukuraattorin varhainen tuki
- koko kouluyhteisön varhainen tuki (esim. kaikki opettajat tarkkailevat välituntitilanteita)

2 Oppilashuoltotyö luokka- ja kouluyhteisössä

- opettajien työaika ja tehtävät (esim. kokonaistyöaika, keskustelutunnit, opetus- ja kasvatustyö)
- koulun oppilashuoltotyö
- välituntivalvonta
- koulunjälkeinen toiminta
- ryhmäytyt
- koululle jalkautuvat palvelut

3. Eri ryhmien tarpeet

- ala- ja yläkouluikäisten palvelutarpeet
- siirtymävaiheet
- tyttöjen ja poikien ryhmät
- huoltajien tuki

4. Koulun ulkopuoliset tahot

- iltapäivätoiminta
- nuorisotoimi ja Luotsi
- perheneuvola
- sosiaalitoimen varhaisen tuen muodot
- psykiatriset palvelut (esim. jalkautuvat palvelut koululle)
- nuorten ryhmä- tai parimuotoinen työskentely

5. Yleisesti

- riittävän varhaisen vaiheen määrittely
- koulun kahtiajakautuneen kasvatus- ja opetusvastuun purkaminen
- koulun vaihdon luomat edellytykset varhaiselle puuttumiselle

lashuoltoryhmässä sovittujen periaatteiden mukaisesti. Laaja-alaisilla erityisopettajilla ja opinto-ohjaajilla koettiin olevan tärkeä rooli oppilaan päivittäisessä tukemisessa ja kokonaistilanteen koordinoimisessa, koska he ovat yleensä oppilashuoltopalvelujen henkilöstöä enemmän koululla läsnä. Rehtorien ja apulaisrehtorien

tehtäväksi nähtiin työnjaollinen ja -johdollinen rooli, keskustelut oppilaan ja opettajan kanssa, opettajan tukeminen, luokkatilanteen selvittäminen sekä yhteydenpito huoltajiin ja muihin yhteistyötahoisiin. Yhteistyötä edistäväksi tekijäksi koettiin oppilashuoltopalvelujen henkilöstön samanaikainen paikallaolo koulussa, koska tällöin keskinäinen konsultaatio ja tiedonvaihto on luontevaa ja päivittäistä. Kaikissa kouluissa tämä ei ole mahdollista esimerkiksi siksi, että henkilöstö käyttää samaa työhuonetta. Luokanopettajien konsultaatio koettiin myös tärkeäksi.

Koulussa vakiokäytäntönä, että erityisopettaja tutustuu oppilaisiin jo ensimmäisillä luokilla, heti elokuilla viikoilla. Erityisopettaja seuraa luokkatilanteessa ryhmää sekä tapaa kaikki ekaluokkalaiset yksilötapaamisissa. Tapaamisissa jutellaan niitä näitä, muodostuu käsitys uusista oppilaista (oppilashuoltoryhmän jäsen).

Ideaalitapauksessa terveydenhoitaja olisi tehnyt pienen terveystarkastuksen heti elokuussa, jolloin hän olisi nähnyt terveystiedoista, että edellinen terveydenhoitaja kirjannut että koulussa paljon poissaoloja, ja siellä olisi ehkä niitä syitäkin näkyvissä. Siinä kohtaa ehkä ohjaisi minulle, jos siellä olisi esim. paniikkia tai masennusta. Ideaalitapauksessa hän on hyvin kiitollinen tästä, että on paikka missä jutella koulussa, eikä hän jää pois koulusta. Mutta sitten jos on jäänyt jo pois koulusta, niin silloin se olisi oppilashuoltoryhmä mitä kautta minäkin kuulisin asiasta. Tässä on jo tehty työnjako eli kuraattori on ottanut asiakseen ja mun rooli siinä olisi varmaankin että jos ja kun kuraattori haluaa konsultoida, että hän ei oikein saa selvää mistä kysymys, niin saatettaisiin yhdessä pohtia voisiko olla esim. masennuksesta ja tällaisesta kysymys. Voisiko houkutella esim. vanhempien kanssa tai yksinkin tulemaan koululle ja tapamaan (oppilashuoltoryhmän jäsen).

Tää tulis aika nopsaan oppilashuoltoon, meillä on sellainen 50h peruseriaate-gap täällä koulussa eli siinä vaiheessa jos poissaoloja sen verran kuitattu laillisiksi tai laittomiksi, niin asia tulee meille käsittelemään ja pitää pohtia mitä tehdään. Varmaankin pitäisi miettiä kuka ottaa

keissin hoidettavakseen, pitäisi selvittää onko siellä vanhoja kontakteja, jos on mihin suuntaan ne kontaktit on, ketkä asiaa hoitaa, jotta kaikki eivät pyöri saman asian kimpussa. Meidän on neuvoteltava mitä koulun keinoja on käytettävissä. Samoin koulun tukikeinojen ja opettajaresurssin vapauttaminen mahdollisesti tämän Janin tukemiseksi, jos se kouluun tulee, että saataisiin se tilanne normalisoitua mahdollisimman pitkälle. Varmaankin siihen sen työnjaon suhteen sitten joku jatkaisi todennäköisesti lastensuojelun kanssa tehtävää työtä, Luotsi oli jollain tavalla mukana jo. Eli alkuvaiheessa työnjaollinen tehtävä ja sitten sopiminen siitä seurannasta (oppilashuoltoryhmän jäsen).

Myös työnjako koulun ulkopuolisten tahojen kanssa koettiin selkeäksi. Työnjako on kuitenkin liukuvampi ja siitä neuvotellaan tapauskohtaisesti, esimerkiksi koulupsykologin ja perheneuvolan psykologin välillä. Työparityöskentely koettiin hedelmälliseksi työmuodoksi. Luotsin ja perheneuvolan roolin todettiin ajoittuvan ennen kaikkea varhaiseen vaiheeseen. Lastensuojelu ja psykiatrian poliklinikka kytkeytyvät yleensä vasta myöhemmässä vaiheessa mukaan, mutta konsultaatiota voidaan pyytää aiemminkin.

Perheneuvolan kannalta kaksi näkökulmaa. Eli kun koulu on tehnyt näin perusteellista työtä, kuten näistä edellisistä puheenvuoroista todettiin, niin voi olla, että niissä selvityksissä tulisi ilmi jotakin sellaista, että tässä perheen vuorovaikutuksessa olisi jotakin ystävällistä. Siinä perheen voi ohjata perheneuvolaan, mutta se edellyttää tietenkin että heille löytyy oma ajatus ja motivaatio siitä, että mitä pitäisi lähteä työstämään. Toinen näkökulma mikä mulle tuli mieleen, kun mainittiin ristiriidasta vanhempien ja koulun näkökulmien välillä. Jos kushan käy niin että vanhemmat alkavat itse hakea itselleen tällaisia taustajoukkoja ja ottavat yhteyttä esim. perheneuvolaan ja nousevat barrikadeille ikään kuin jonkun toisen toimijan kautta koulua vastaan ja sehän on Janin kannalta tosi huono asia (yhteistyötaho).

Jos ajatellaan, että (Luotsi) lähtisi toimintaan mukaan, niin meidän rooli on nuoren vapaa-ajassa, tukea sitä ja saada onnistumisenkokemuksia, että hän saisi positiivi-

sia elämyksiä omaan elämäänsä. Voisi kuvitella, että jos sulkeutunut kotiinsa, voisi sitä kautta saada rohkeutta tulla kouluun. Perheen vanhempiin pidetään tiiviisti yhteyttä ja yritetään vanhempia rohkaista meidän ja perheneuvolan yhteiseen vanhempainryhmään tai sitten nuorisواسeman vanhempainryhmään, jotta myös vanhemmille löytyisi oma tukiryhmä nuoren tilanteen selvittämiseksi ja vanhempien voimavarojen kannatteluun ja positiivisuuteen. Mitä aikaisemmin meidän väliintulo sitä parempi. Sitä helpompi tehdä omaa työtä. Ettei odotettaisi hirveän pitkään kauanko nuori on poissa koulusta (yhteistyötaho).

Rajankäynti eri virastojen ja toimenkuvien välillä luo ajoittain esteitä henkilöstön osallistumiselle erilaisiin moniammatillisiin yhteistyökuvioihin. Tehtävänkuvat määritellään tarkkaan, mikä saattaa käytännössä estää joidenkin ammattiryhmien osallistumisen moniammatilliseen toimintaan. Tämänkaltaisia rakenteellisia ongelmia toivottiin ratkaistavan, jotta työtä voitaisiin tehdä sujuvammin ja tehokkaammin.

– (...) Ja jos ei se nuori auliisti halua aukaista omaa Wilmaansa, niin kyllä mä saan metsästää luokanvalvojaa enkä mä aina välttämättä edes tavoita tai kerkee tuonne lähteä kysymään jotain Wilma-juttuja, tai miten poissaolot on. Niin sitten ne jää vähän niin kuin puolitiehen. Joskus on vähän pimennossakin niistä asioista, jos ei itse ole aktiivinen ja käytä sitä aikaa siihen (oppilashuoltoryhmän jäsen).

– Pakko lisätä kun tuli toi Wilma esille, kuraattorin tärkeimpiä tehtäviä on poissaolojen seuranta, niin kuraattorilta menee oikeudet Wilman käyttöön. Tää on musta pöyristyttävintä mitä mä olen kuullut pitkiin aikoihin (oppilashuoltoryhmän jäsen).

– Ja samoin menee psykologeilla (oppilashuoltoryhmän jäsen).

– Tää ongelma, että jos siis oikeasti työtä ja salassapitoa noudattaisiin, niin en saisi olla täällä nyt. En saisi ikinä istua teidän kanssa täällä oppilashuoltoryhmässä. Et niin tiukasti, jos sitä lakia seurattaisiin, että tavallaan on juhlapuheita ja annetaan tällaisia resursseja ja otetaan vastaan opetushallinnon puolelta ja näin, ja sitten se yhteistyö jää sinne niin kuin... että täällä tapahtuu jokainen harmaalla vyöhykkeellään, ja sitten kun pyydetään

työkaluja siihen viralliseen, niin sitten ei ollakaan... (oppilashuoltoryhmän jäsen)

Monialaisesta yhteistyöstä, niin kun alueella nähdään, että on tarve tehdä jotain ja on toimivia työmuotoja mitä tiedetään, niin tää ei vielä tarkoita sitä, että se olisi kovin helppo toteuttaa. Vaan se vaatii äärimmäistä sinnikkyyttä niiltä ihmisiltä lähteä tekemään sitä ja sitten siinä tulee hallinnon alojen rajat vastaan, esim. ristiinpalkkaus on mahdoton tällä hetkellä. Ja sitten työskentely toisten virastojen piirissä on myös erittäin haastavaa (oppilashuoltoryhmän jäsen).

Tiedonsiirto todettiin yhteistyön edellytykseksi. Riittävä informaatio on tärkeää, jotta asiakasprosessi on sujuva sekä arjessa että mahdollisissa ongelmatilanteissa. Koulussa oppilashuoltoryhmä on keskeinen tietoa välittävä ja kokoava tahon. Yhteistyötahojen kanssa toimittaessa tärkeänä nähtiin verkostopalaverit. Huoltajien tiivis mukana olo asiakasprosessissa on tärkeää myös tiedonvaihtoon tarvittavien lupien kannalta. Kouluvaihtojen yhteydessä tiedonsiirtoihin vaikuttaa, tuleeko oppilas samasta kunnasta, jolloin tiedot siirtyvät automaattisesti. Eri kunnasta muuttaessa tiedonsiirto on haasteellisempaa. Myös tiedonvälitys päiväkodista ja esiopetuksesta kouluun koettiin tärkeäksi. Lisäksi pohdittiin koulun ja iltapäivätoiminnan välistä tiedonvaihtoa ja tähän toivottiin yhtenäistä käytäntöä tai selkeää ohjeistusta. Opettajien näkökulmasta hankalaksi koettiin tilanteet, joissa oppilaan tiedetään käyvän koulupsykologilla tai -kuraattorilla, mutta opettajalla ei ole tietoa tähän liittyvistä syistä. Lastensuojelun kanssa pulmalliseksi nähtiin se, ettei koululla ole välttämättä tietoa lapsen hankalasta kotitilanteesta tai lastensuojeluasiakkuudesta.

– Sitten koulupäivän jälkeen on vielä kaikki se mitä se aineenopettaja ei ole ehtinyt tunnilla kirjoitella Wilmaan, että sen jälkeen hoidetaan vielä yhteydenpito kotiin. Ei siinä ehdi oppilaita koulupäivän jälkeen tavata. Yhteydenpitohommat saattaa viedä todella paljon työaika. Ja seuraavana päivänä kahdeksalta uudestaan (oppilashuoltoryhmän jäsen).

– Ja sitten vanhemmat valittaa meille ja teille, että kun Wilmassa..... vanhemmathan odottaa sitä, että koulu olisi paljon enemmän yhteydessä. Siellä muistellaan kun 60-luvulla illalla vielä opettaja soitti (yhteistyötaho).

– Toi on se pointti mitä mekin ollaan yritetty, että se Wilma ei ole ainoa yhteydenpitoväline vaan että se henkilökohtainen kontakti olisi hirvittävän tärkeä silti. Vaikka joskus on vaikea tavoittaa niin ainakin yrittäisi. Se on tosi tärkeää (oppilashuoltoryhmän jäsen).

Tuli heti mieleen, helpottais paljon meidän työtä, jos taustat selvitetään ja näin, että jos tässä olisi tehty jo se, että meille olisi tullut kaikki tieto saman tien. Eli meidän ei olisi tarvinnut soittaa esim. edelleen kouluun tai oikeestaan kenellekään. Kun usein me tehdään niin, että me soitellaan sit eri tahoille. Just vaikka lastensuojelu on ollut jo mukana niin saatetaan soittaa sinne. Meidän osalta ainakin olisi huomattavasti nopeampaa, että kaikki tieto olisi ollut jo (yhteistyötaho).

– Varmaan olisi järkevää että meillä olisi yhteyshenkilö joka olisi yhteydessä lastensuojeluun. Jos tätä vertaa tosielämään niin meillä on koulussa tosi paljon tällaisia, joista tuntuu että lastensuojeluun on yritetty olla yhteydessä ja silti ne on vaan kadonnut, että pitäiskö meidän sitten vielä jotakin yrittää. Mutta ehkä se on vaan se että meillä pitäisi tosi selkeesti jonkun kerran kuussa soittaa sinne ja kysyä mikä tilanne (oppilashuoltoryhmän jäsen).

– Niin tai ehdottaisin, että sitten siinä vaiheessa kun meillä alkaa työskentely, niin vaatisitte siltä työntekijältä sitä, että sovitaan miten tätä yhteistyötä tehdään jatkossa, että siitä pitää aina erikseen sopia, koska jokainen tilanne on erilainen ja työntekijöiden tilanteet on

erilaisia, että ei ehkä se että yleisesti kerran kuukaudessa soitetaan vaan, että sovitaan tapauskohtaisesti työntekijän kanssa. Ja yhtä lailla ajattelen, että jos perheneuvolaan päätetään ohjata ja jos vanhemmat sitoutuu siihen, niin sitten taas mitä jos ne käykin kerran ja sitte ei ookaan enää mitään työskentelyä. Että tällaisissa tilanteissa varmaan se tieto jää siirtymättä. Että täällä oletetaan että siellä työskennellään, muttei näin olekaan (yhteistyötaho).

Koulujen välillä todettiin olevan eroja siinä, kuinka hyvin ne tuntevat lastensuojelun asiakasprosessin etenemisen. Osa kouluista ja opettajista odottavat välitömiä, koulurytmin mukaisia toimia, ja saattavat pettyä prosessin hitaaksi koettuun etenemiseen. Myös koulun sisällä yhteistyökäytäntöjen selventämistä toivottiin koulupsykologien ja -kuraattorien osalta. Kaikilla opettajilla ei ole riittävästi tietoa ja kokemusta koulukuraattorin ja -psykologin toimenkuvista, ja odotukset voivat olla epärealistisia. Haastavimmaksi koettiin aikakäsitysten ja työrytmin erilaisuus sekä epäselvyys siitä, mitä kaikkea psykologi ja kuraattori tekevät. Opettajat saattavat toivoa tukiprosessien vaikuttavan nopeammin, mutta oppilaan tilanteen selvittely ja asioiden muuttuminen vie yleensä aikaa. Kuraattorilta ja psykologilta ei myöskään voi ”täsmätalata” erilaisia lausuntoja tai rangaistushenkisiä puhutte-
luita.

7 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Nuorisoasiainkeskus, viestintäyksikkö. Kuva: Elina Vismanen.

Tämä luku on tuloksia yhteen kokoava sekä johtopäätöksiä esittelevä osio. Tutkimuksen tuottamaa tietoa heijastetaan alkuperäiseen kysymyksenasetteluun ja aineiston tuottamiin teemoihin. Ensin tarkastellaan oppilashuollon riittävyttä tilasto-, kysely- ja haastatteluaineistojen valossa. Tämän jälkeen oppilashuoltoa tarkastellaan moniammatillisen yhteistyön näkökulmasta. Lopuksi esitetään johtopäätöksiä oppilashuollon riittävydestä Helsingissä sekä toimenpide-ehdotuksia oppilashuollon kehittämiseksi.

7.1 Oppilashuollon tarve ja riittävyys

7.1.1 Oppilashuollon toimintaympäristö

Helsingiläiset lapset ja nuoret voivat pääosin hyvin, mutta erityispalvelujen tarve ja käyttö ovat lisääntyneet merkittävästi 2000-luvulla koko kaupungissa (Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2009–2012, 68). Oppilashuollon toimintaympäristöä Helsingissä leimaavat myös koko maan näkökulmasta erityiset piirteet. Erityisen tuen (entinen termi erityisopetus) piirissä olevien osuus on kas-

vanut koko 2000-luvun ajan Helsingissä ja se on suurempi kuin koko maassa. Vuonna 2009 kaupungin ylläpitämien suomenkielisten peruskoulujen oppilaista 11 prosenttia sai erityistä tukea. Koko maassa osuus oli yhdeksän prosenttia. Maahanmuuttajataustaisista, s2-oppimäärää opiskelevista 16 prosenttia sai erityistä tukea syksyllä 2010. Myös perusopetuksen lisäopetuksessa olevien osuus on Helsingissä suurempi kuin koko maassa (Helsingin kaupungin opetusvirasto 2010–2011; Opetushallituksen Wera-Web-raportointipalvelu).

Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon palveluiden piirissä oli yhteensä 46 171 peruskoululaista lukuvuonna 2009/10 Helsingissä (Toimintasuunnitelma 2010–2012, Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto, 3). Kaupungin suomenkielisissä peruskouluissa yhdeksän prosenttia oppilaista käytti koulukuraattoripalveluja ja seitsemän prosenttia koulupsykologin palveluja vuonna 2010 (Opetusviraston vuosikertomus 2010, 7). Suhteutettaessa koulukuraattorien ja -psykologien asiakasmäärää koko oppilasmäärään, 16 prosentilla oppilaista oli asiakkuuksia lukuvuonna 2009/10 (Helsingin kaupungin opetusvirasto 2010–2011).

Kaupungin suomenkielisissä peruskouluissa oppilasmäärä yhtä koulukuraattoria kohden oli keskimäärin 730 oppilasta lukuvuonna 2010/11. Koulupsykologien oppilasmäärä oli hieman enemmän, keskimäärin 819 oppilasta yhtä psykologia kohden. Sekä koulukuraattorien että -psykologien oppilasmäärät vaihtelevat alueittain niin, että alhaisimmat määrät löytyvät Kaakkoisesta ja Itäisestä suurpiiristä (Helsingin kaupungin opetusvirasto 2010–2011). Kouluterveydenhoitajien oppilas-

määrä yhtä työntekijää kohden, keskimäärin 558 oppilasta, on jonkin verran pienempi kuin kuraattoreilla ja psykologeilla. Terveystenhoitajien resursoinnissa huomioidaan alueellinen tarve (Helsingin kaupungin terveyskeskus 2010–2011).

Lastensuojeluasiakkaiden määrä on lisääntynyt 2000-luvulla Helsingissä. Valtaosa lastensuojelun asiakkaista on avohuollon asiakkaana, mutta kiireellisesti sijoitettujen lasten määrä on kasvanut vuosina 2000–2010 liki kaksinkertaiseksi (vuonna 2000: 222, vuonna 2010: 435) (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, vuositilastot). Vuonna 2010 lastensuojelun avohuollon ja sijaishuollon asiakkaana oli yhteensä 10 022 lasta ja nuorta. Asiakkaita yli neljännes (28 %) oli alakouluikäisiä ja lähes viidesosa (19 %) yläkouluikäisiä. Vuoden aikana joka kymmenes alakouluikäinen ja useampi kuin joka kymmenes yläkouluikäinen oli lastensuojelun asiakkaana Helsingissä (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, vuositilastot).

Helsingin perheneuvoloissa oli vuonna 2010 yhteensä 2 620 asiakasta, joista peruskouluikäisiä lapsia ja nuoria oli 44 prosenttia. Alakouluikäisiä asiakkaita oli 898 ja yläkouluikäisiä 261 (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, vuositilastot). Vuonna 2009 lasten psykiatrisia palveluja käytti Helsingissä kaiken kaikkiaan 1 739 lasta ja nuorisopsykiatrian palveluja 2 271 nuorta (Helsingin kaupungin terveyskeskus, vuositilastot).

Lähes kolmannes kaupungin 10–17-vuotiaista oli vuonna 2010 nuorisotalojen jäseniä (Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksen toimintakertomus 2010; Nuoret alueittain 2011 ennakkotieto).

7.1.2 Työajan riittävyys

Oppilashuolto-tutkimuksen koulujen vastaajista 58 prosenttia koki työaikansa riittävyyden vähäiseksi laadukkaana oppilashuoltotyön toteuttamiseen. Kaksi viidestä arvioi työaikansa riittävän sopivasti. Työmäärä koettiin liialliseksi koulun, luokkien ja oppilaiden vaativuuden vuoksi, suuren asiakasmäärän takia sekä siksi, että yhdellä ihmisellä on liian monta koulua vastuullaan.

Koulukuraattorien ja -psykologien työajan riittävydestä saatiin mielenkiintoisia tuloksia. Kyselyssä muut oppilashuoltoryhmän vastaajat arvioivat näiden ammattiryhmien työajan riittävyyden vähäiseksi, mutta koulupsykologit ja erityisesti koulukuraattorit itse kokivat työaikansa riittävyyden sopivaksi. Psykologeista lähes kolme viidestä (57 %) koki työajan riittävyyden sopivaksi, kun oppilashuoltoryhmän muista vastaajista vain vajaa kolmannes (30 %) arvioi näin. Kuraattoreista 65 prosenttia näki työaikansa riittävyyden sopivaksi, ryhmän muista vastaajista reilu kolmannes (36 %) oli tätä mieltä. Koulukuraattoreista 27 prosenttia ja ryhmän muista vastaajista 46 prosenttia koki kuraattorien työajan riittävyyden vähäiseksi. Myös avovastauksissa ja haastatteluisa tuotiin esiin koulupsykologien ja -kuraattorien resurssien riittämättömyys työmäärään nähden.

Tutkimuksen tulosten mukaan oppilashuoltoryhmän vastaajien kokemukseen oman työajan riittävydestä ei vaikuttanut henkilöstön vaihtuvuus. On kuitenkin mahdollista, että riittämättömäksi koettu oma työaika sekä koulukuraattorien ja -psykologien muita ammattiryhmiä suu-

rempi vaihtuvuus heijastuu kokemukseen kuraattori- ja psykologipalveluiden riittävydestä. Ahtolan (2007) tutkimuksen mukaan koulupsykologien vaihtuvuus vaikuttaa psykologipalveluihin kohdistuviin tyytymättömyyden kokemuksiin ja heitä toivotaan enemmän. Pulkkinen (2011) tutkimuksen mukaan moni opettajista kokee, että heidän oma aikansa ei riitä oppilashuollolliseen työhön, millä saattaa olla vaikutusta siihen, kuinka oppilashuoltopalveluiden tarve ja riittävyys koetaan. Koulukuraattoreilla ja -psykologeilla työn koettiin kohdentuvan työn kaikille osaluueille liian vähän ja erityisesti psykologin palveluissa arvioitiin olevan riittämättömyyttä (Pulkinen 2011).

Oppilashuoltoryhmän kokousajan riittävyys ja aikataulujen järjestäminen koettiin haasteelliseksi. Viikoittainen kokousaika saattaa mennä kokonaisuudessaan akuuttitapauksiin. Aikaa kaivattiin lisää oppilashuoltoryhmän keskinäiselle reflektiolle ja konsultaatiolle, suunnittelu- ja kehittämistyölle sekä oppilasasioiden käsittelylle.

Yhteistyötahojen vastaajista lähes puolet koki oman työaikansa riittävän sopivasti oppilashuoltotyöhön. Vastaajista valtaosa osallistui alueensa koulujen oppilashuoltotyöhön vähintään kerran vuodessa, mutta joka kahdeksas ei lainkaan. Oppilashuoltoryhmien tapaamisiin osallistui 66 prosenttia vastaajista vähintään kerran vuodessa. Joka neljäs ei osallistunut tapaamisiin koskaan.

Ulkopuolisiin hoitotahoihin todettiin olevan jonoja, millä on vaikutusta koulun oppilashuoltotyöhön. Perheneuvolan jono ovat lyhentyneet vuodesta 2009 alkaen, vaikka palvelujen kysyntä on samanai-

kaisesti kasvanut ja vuonna 2011 henkilöstöresurssi jopa hieman pienentynyt. Keväällä 2011 ensimmäiselle vastaanotokäynnille pääsi asiakkaista 68 prosenttia kuukauden sisällä ja 91 prosenttia kolmen kuukauden sisällä yhteydenotosta (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, vuositilastot).

Lastenpsykiatrian aluepoliklinikoiden perustaminen vuonna 2008 ja avohoitopalveluiden painottaminen on näkynyt potilasmäärän kasvuna Helsingissä. Vuosina 2007–2009 avohoidossa olevien potilaiden määrä on lähes kaksinkertaistunut. Osastohoidossa hoitajakset ovat lyhentyneet, koska avohoido kykenee ottamaan vastaan potilaita aiempaa sujuvammin ja myös akuuttihoitoon tarve on vähentynyt. Lastenpsykiatriseen osastohoitoon pääsee Helsingissä hoitotakuulain määrittämässä ajassa, mutta avohoidossa on vielä paikotellen yli kolmen kuukauden odotusaikoja (Hyks lastenpsykiatria 2010). Nuorisopsykiatriseen avo- ja osastohoitoon nuoret ovat päässeet hoitotakuun mukaisesti vuonna 2009 (Lasten ja nuorten psykiatristen palvelujen toteutumisen seuranta, Khs 2010-690).

7.1.3 Alueelliset tarpeet

Oppilashuolto-tutkimuksen mukaan oppilashuoltopalveluissa on havaittavissa alueellista kuormittuneisuutta Helsingissä. Tarkastelun perusteella itäisen ja koillisen alueen kuormittuneisuutta oli nähtävissä erityisesti henkilöstön vaihtuvuuden osalta. Tutkimusta tehtäessä koulukuraattori ja -psykologipalvelujen resursointi määräytyi oppilasmäärän, ei alueiden vaa-

tivuuden, mukaan. Näyttäisi siltä, ettei koulukuraattorien ja -psykologien resursointi ole alueellisesti vaihtelevista oppilasmääristä huolimatta vielä riittävää kaikilla alueilla. Tämä tuli esiin sekä henkilöstön työajan riittävyttä ja vaihtuvuutta koskeneissa kysymyksissä että avovastauksissa. Terveystieteiden osastolla vastaavaa selkeää resurssitarvetta ei tullut esiin.

Kyselyn tulosten mukaan oppilashuoltoryhmäläisten vaihtuvuus on suurempaa Itäisessä ja Koillisessa suurpiirissä kuin muualla kaupungissa. Itäisen ja Koillisen alueen vastaajista 70 prosenttia ilmoitti yhden tai useamman oppilashuoltoryhmän jäsenen vaihtuneen lukuvuonna 2009/10, kun muilla alueilla osuus oli 52 prosenttia. Idän ja Koillisen alueilla lähes puolet (48 %) työskenteli koulussa, jossa oli vaihtunut kaksi tai useampi oppilashuoltoryhmän jäsentä vuoden aikana. Muualla Helsingissä osuus oli puolet tästä (24 %).

Myös muita tilastoja tarkastellessa on havaittavissa alueellisia eroja lasten ja nuorten palveluiden käyttötarpeessa. Eniten koulukuraattori- ja psykologiasiakkuuksia oli lukuvuonna 2009/10 Koillisessa suurpiirissä, jossa joka viides (19 %) oppilas oli ollut koulukuraattorin tai -psykologin asiakkaana (Helsingin kaupungin opetusvirasto 2010–2011). Lastensuojeluasiakkaiden suhteellinen osuus vastaavankäisestä väestöstä oli korkein Itäisessä (13,1 %) ja Keskisessä (11,5 %) suurpiirissä. Perheneuvoloissa määrällisesti eniten 7–15-vuotiaita lapsia ja nuoria oli asiakkaina Koillisessa (249), Itäisessä (245) ja Läntisessä suurpiirissä (230) (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, vuositilastot). Nuo-

risotyöyksiköiden 10–17-vuotiaiden jäsenten korkeimmat osallistuvuusasteet alueittain tarkasteltuna löytyivät vuonna 2010 Itäisestä nuorisotyöyksiköstä (46,7 %), Malmi-Pukinmäen nuorisotyöyksiköstä (34,6 %) ja Keskisestä nuorisotyöyksiköstä (34,2 %) (Helsingin kaupungin nuorisosiainkeskuksen toimintakertomus 2010; Nuoret alueittain 2011 ennakkotieto).

Henkilöstötilanne oppilashuoltoon liittyvissä palveluissa vaihtelee, mutta kattavaa tietoa kokonaisuudesta ei ole saatavilla tähän raporttiin. Opetusviraston alaisen koulukuraattori- ja koulupsykologipalvelujen henkilöstön kohdalla tuntumana on se, että joillakin alueilla vaihtuvuutta on kohtuullisen paljon ja myös rekrytointihaasteita on ollut ajoittain. Koulu- ja opiskeluterveyshuollon puolella työntekijöiden lähtövaihtuvuus on sen sijaan vähäistä (Helsingin kaupungin terveyskeskus 2010–2011). Myös nuorisopsykiatrian poliklinikoilla henkilöstön vaihtuvuus on vähäistä ja lastenpsykiatrian poliklinikoilla vaihtuvuutta ei esiinny käytännössä lainkaan erikoistuvia lääkäreitä lukuun ottamatta (Hyks lastenpsykiatria 2010; Hyks nuorisopsykiatria 2010). Avohuollon lastensuojelussa haasteena on pätevien sosiaalityöntekijöiden saatavuus ja henkilöstön vaihtuvuus (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2010–2011).

7.2 Moniammatillinen yhteistyö koulussa ja muiden toimijoiden kanssa

7.2.1 Yhteistyön edellytykset

Oppilashuolto-tutkimuksen vastaajat näkivät moniammatillisen yhteistyön edellytyksenä riittävän työajan, riittävän informaation, selkeän työnjaon, rakentavan ja vaivattoman yhteistyön, konsultointimahdollisuudet, avoimen keskustelukulttuurin, oppilashuoltopalvelujen henkilöstön samanaikaisen paikallaolon koulussa, henkilöstön pysyvyyden ja tavoitettavuuden, oman aktiivisuuden ja kiinnostuksen yhteistyöhön, yhteistyökumppaneiden hyvän tuntemisen sekä yhdessä tekemisen ja keskinäisen tasa-arvoisuuden.

Yhteistyömuotojen ja toimintatapojen koettiin hioutuvan ajan myötä ryhmälle sopiviksi. Osalla vastaajista oli pitkän työuransa johdosta hyvät kontaktit alueen yhteistyötahoihin, toiset olivat tutustuneet muihin toimijoihin erilaisissa verkostopaamisissa tai projekteissa. Henkilöstön keskinäinen luottamus sekä oppilashuoltoryhmän selkeät ja pysyvät toimintarakenteet näyttävätkin olevan keskeisiä tekijöitä onnistuneessa moniammatillisessa yhteistyössä.

7.2.2 Prosessit oppilashuollossa

Huoltajat ovat keskeinen yhteistyötaho lasten ja nuorten palveluissa. Lisäksi yhteistyö koulun sisällä sekä koulun, lastensuojelun ja psykiatristen palveluiden välillä on tiivistä. Opetusviraston selvityksen mukaan yhteydenottajana koulukuraatto-

rin asiakkuuteen oli yleisimmin opettaja (52 %), huoltaja (17 %) ja oppilashuoltoryhmä (9 %) vuonna 2010. Koulupsykologin asiakkuuteen aloitteentekijänä oli useimmin opettaja (40 %) ja huoltaja (28 %) (Helsingin kaupungin opetusvirasto 2010–2011). Lastensuojeluilmoitusten yleisimpinä yhteydenottajatahoina oli samana vuonna poliisi (31 %), huoltajat (11 %) sekä muut yksityiset henkilöt (9 %). Yhdeksässä prosentissa ilmoituksista yhteydenottajatahona oli opettaja, koulukuraattori, koulupsykologi tai muu koulutoimen edustaja (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2010–2011; Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, vuositilastot). Nuorisopsykiatriseen erikoissairaanhoidon vuonna 2009 saapuneista lähetteisistä kolme neljästä tuli terveydenhuollosta, pääasiassa kouluterveydenhuollosta, ja loput sosiaalitoimesta (Lasten ja nuorten psykiatristen palvelujen toteutumisen seuranta, Khs 2010–690).

Koulujen vastaajista neljä viidestä ja yhteistyötahojen vastaajista miltei puolet ilmoitti tekevänsä lähes päivittäin tai viikoittain yhteistyötä kodin kanssa. Myös lastensuojelun sosiaalityö kuului yleisimpiin yhteistyötahoihin. Työnjako koettiin sekä oppilashuoltoryhmän sisällä että koulun ja ulkopuolisten tahojen välillä luontevaksi.

Oppilashuoltotyöhön osallistuminen tarkoitti yhteistyötahojen työssä useimmiten yksittäisen oppilaan asioiden käsittelyä, verkostotyötä, palaveria huoltajan kanssa, asiakastyöhön liittyvää konsultointia sekä alueellisia työryhmiä. Oppilashuoltoryhmien kokouksissa käydään esittäytymässä ja kertomassa omasta työstä, ja joissakin kouluissa osallistutaan

myös laajennetun oppilashuoltoryhmän kokouksiin. Yhteistyötä tehdään ennen kaikkea yksittäisten oppilashuoltoryhmän jäsenten ja opettajien kanssa, yksittäisen nuoren asioihin liittyen. Verkostopalaverissa ja konsultoinnissa omaa ammattitaitoa hyödynnettiin vastaajien mielestä hyvin.

Koulujen vastaajat kokivat yhteistyötahoja useammin, että moniammatillisuutta hyödynnetään hyvin oppilashuoltoryhmässä. Oppilashuoltoryhmän vastaajista 89 prosenttia ja yhteistyötahojen vastaajista reilu puolet koki, että heidän ammattitaitoaan hyödynnetään hyvin oppilashuoltoryhmässä. Joka kymmenes yhteistyötahojen vastaajista koki kuitenkin, että heidän ammattitaitoaan hyödynnetään huonosti, kun oppilashuoltoryhmäläisistä näin vastasi kaksi prosenttia. Oppilashuoltoryhmän vastaajista 94 prosenttia ilmoitti hyödyntävänsä hyvin myös itse ryhmän moniammatillisuutta työssään ja vain prosentti koki hyödyntävänsä huonosti. Yhteistyötahojen vastaajista lähes puolet kertoi hyödyntävänsä ryhmän moniammatillisuutta hyvin ja joka kahdeksas huonosti.

Tutkimuksen tulosten mukaan oppilashuoltotyön suunnittelu- ja kehittämiskäytännöt vaihtelevat koulujen ja alueiden välillä. Lähes kaikissa kouluissa oppilashuoltoryhmä osallistui oppilashuoltotyön suunnitteluun ja kehittämiseen. Yli puolessa kouluja myös opettajat ja johtoryhmä ottivat osaa työhön. Oppilaskunta ja huoltajat osallistuivat huomattavasti harvemmin suunnitteluun ja kehittämiseen. Alueellisista yhteistyökumppaneista sosiaalitoimi oli mukana kehittämistyössä joka kuudennessa ja nuorisotoimi joka

kymmenessä koulussa. Oppilashuolto-työn suunnittelu- ja kehittämistyössä näyttäisikin olevan tarvetta yhdenmukaisemmille käytännöille ja olemassa olevien, hyvien toimintamallien levittämiselle.

Lastensuojelun sosiaalityön osallistumisesta koulujen oppilashuollon toimintaan ei ole virallista käytäntöä Helsingissä ja toimintatavat vaihtelevat alueittain ja kouluittain. Osassa alueita kouluille on nimetty lastensuojelun yhdyshenkilöt, konsultointi- ja päivystysmahdollisuuksista informoidaan kattavasti ja lastensuojelu osallistuu laajennettujen oppilashuoltoryhmien kokouksiin säännöllisesti. Toisilla alueilla lastensuojelua tavataan vain varsinaisten asiakastapausten yhteydessä (Helsingin kaupungin sosiaalivirasto 2010–2011). HYMYT-hankkeessa ollaan kuitenkin valmistelemaan ohjeistusta koulujen ja lastensuojelun yhteistyölle.

Niin ikään perheneuvolan työntekijöiden osallistumiselle oppilashuoltoryhmiin ei ole Helsingissä olemassa kattavaa ohjetta vaan käytännöt ovat koulu- ja aluekohtaisia. Henkilöstöresurssit eivät ole mahdollistaneet säännöllistä osallistumista oppilashuoltoryhmiin ja yhteistyötä tehdään lähinnä oppilaskohtaisesti (Helsingin perheneuvola 2010). Nuorisosiainkeskuksellakaan eikä Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirillä (HUS) ole oppilashuoltoon liittyviä yleislinjauksia. Nuorisopsykiatrian resurssit riittävät tapauskohtaiseen konsultaatioon ja kokouksiin osallistumiseen (Helsingin kaupungin nuorisosiainkeskus 2010–2011; Hyks nuorisopsykiatria 2010).

7.2.3 Haasteet

Oppilashuolto-tutkimuksen vastaajat kokivat tärkeäksi, että oppilashuolto-työ ulottuisi vahvemmin opettajakuntaan. Luokanopettajille ja -valvojille haluttiin resursoida myös enemmän luokan toimintaan ja ryhmadynamiikkaan keskittyvää työaikaa. Opetusjärjestelyihin toivottiin enemmän yksilöllisyyttä ja joustoa. Opettajille ehdotettiin kokonaistyöaikaa ja koulupäivään enemmän aikataulullista väljyyttä. Iltapäivä- ja välituntitoiminnan järjestäminen yhteistyössä nuoriso- ja sosiaalitoimen kanssa nähtiin hyväksi kehittämiseksi, kuten muutkin kouluun jalkautuvat palvelut.

Vastaajat toivoivat pitkäjänteisempää työtapa lyhytkestoisten ja vaihtuvien projektien sijaan. Perustyön kehittäminen ja olemassa olevien palvelujen vahvistaminen niin oppilashuoltotyössä kuin moniammatillisessa yhteistyössäkin nähtiin tärkeämmäksi kuin projektiluontoinen kehittäminen. Kehittämisen ja suunnittelutyöhön haluttiin myös kaikki työntekijät mukaan. Lisäksi toivottiin ylipäänsä enemmän koulutusta ja kehittämistyötä sekä kohennusta käytännön työolosuhteisiin. Yhteistyökäytäntöjen vaihtelevuus koulujen ja muiden tahojen välillä koettiin haasteelliseksi. Yhteistyötä toivottiin myös ylipäänsä enemmän alueen eri toimijoiden välille, ja siihen haluttiin sujuvuutta ja avoimuutta. Kyselyn perusteella näyttäisi, että moniammatillisuutta voitaisiin hyödyntää vielä nykyistä paremmin oppilashuoltoryhmien ja yhteistyötahojen työskentelyssä puolin ja toisin. Kouluilta toivottiin enemmän yhteistyökumppanien vierailumahdollisuuksien käyttöä. Sosiaa-

litoimen lastensuojelulta toivottiin puolestaan avoimuutta ja aktiivisempaa yhteistyötä. Lisäksi tuotiin esiin tarvetta lukukausittain järjestettävälle tutustumispa-lavereille ja yhteistyörakenteiden selkiyt-tämiselle. Rajankäynti eri virastojen ja toi-menkuvien välillä koettiin ajoittain ongel-malliseksi ja rakenteellisia ongelmakohtia toivottiin ratkaistavaksi. Niukat ajalliset resurssit – joiden puitteissa esittelyt ja yhteiset keskustelut käydään – hankaloitta-vat yhteistyötä.

Matalan kynnyksen työmallit nähtiin tärkeänä palvelumuotona. Opettajalta tu-leva varhainen puuttuminen koettiin ensi-sijaiseksi matalan kynnyksen periaatteella tapahtuvaksi oppilashuollolliseksi toi-meksi. Oppilashuoltopalvelujen työnteki-

jöistä kouluterveydenhoitaja on usein op-pilaalle tutuin vuosittaisten terveystarkas-tusten myötä. Myös opinto-ohjaajat tapaa-vat kaikki oppilaat säännöllisesti. Muina keskeisinä matalan kynnyksen oppi-lashuollollisina toimina nähtiin koulujen iltapäivätoiminta, Luotsi, perheneuvola sekä varhainen tuki ja kotipalvelut. Lisäksi eri tahojen konsultointi ja verkostojen koolle kutsuminen varhaisessa vaiheessa nähtiin tärkeänä.

Vastaaajat näkivät tarvetta lisätä psyyk-kistä apua tarjoavia, lapsia ja nuoria lähel-lä olevia palveluja. Aikuisten läsnäolon vahvistamista toivottiin lasten ja nuorten arjessa. Nuoriso- ja sosiaalityön toivottiin jalkautuvan nykyistä kiinteämmin kou-luun, joka on lasten ja nuorten päivittäi-

 Taulukko 10. Kokemukset moniammatillisesta oppilashuollollisesta yhteistyöstä

Myönteisenä koettiin	Kielteisenä koettiin
<ul style="list-style-type: none"> • yhteisen tavoitteen eteen työskentely • yhteistyötahojen koulu- ja aluekohtainen tietämys • luottamuksellinen työskentelyilmapiiri • yhteisen näkemyksen löytyminen • yhteistyön tuloksellisuus • työtoverien tehtäväkentän tunteminen • työntekijöiden tuttuus ja pysyvyys • yhteistyön jatkuvuus • tiedon jakaminen • tasainen työn- ja vastuunjako • avunsaanti kriisitilanteissa • konsultointimahdollisuudet • työtovereilta saatu tuki • työntekijöiden nopea reagointi • työntekijöiden ammattitaitoisuus • työntekijöiden työhön sitoutuneisuus • yhteistyön luontevuus ja sujuvuus • käytäntöjen selkeys • rakentavat neuvottelu- ja keskusteluyhteydet • madaltunut yhteydenottokynnys • omat mahdollisuudet vaikuttaa • omaan työhön saatu motivaatio ja kannustus • alueellinen yhteistyö ja verkostotoiminta 	<ul style="list-style-type: none"> • passiivinen suhtautuminen yhteistyöhön • vaihtelevuus koulujen ja opettajien avoimuudessa yhteistyölle • näkemyserot • yhteistyön tuloksettomuus • epärealistiset odotukset muiden työstä • henkilöstön vaihtuvuus • tiedonkulkuun liittyvät ongelmat • työnjaolliset ongelmat • jonot hoitopaikkoihin • puutteelliset resurssit • kiireinen työtahti • työntekijöiden riittämättömyys

nen toimintaympäristö. Toivottiin, että yhteistyötä muiden tahojen kanssa lisätäisiin erilaisilla verkostoilla, konsultatiolla, parityöskentelyllä sekä yhdessä järjestetyillä ryhmillä. Myös olemassa olevien resurssien parempaa hyödyntämistä toivottiin.

Vastaajilla oli pääsääntöisesti myönteisiä kokemuksia moniammatillisesta oppilashuollollisesta yhteistyöstä, kuten oheisesta taulukosta ilmenee.

7.3 Johtopäätökset

Helsingissä oppilashuolto on valtakunnallisesti tarkastellen vakiintunutta ja suhteellisen hyvin resursoitua. Jokaisessa koulussa on säännöllisesti kokoontuva oppilashuoltoryhmä ja oppilashuolto on sisällytetty kuntakohtaiseen opetussuunnitelmaan. Koulukuraattori- ja koulupsykologitoiminnalla on pitkät perinteet ja kouluterveydenhoitajien mitoitus oppilaita kohden on hieman alhaisempi kuin valtakunnallinen suositus. Terveystarkastukset tehdään kouluissa vuosittain ja laajat terveystarkastukset säännönmukaisesti (vrt. Rimpelä ym. 2010). Myös oppilaat ovat arvioineet parannuksia tapahtuneen kouluterveydenhuollon toimivuudessa: terveydenhoitajan vastaanotolle pääsy koettiin helpommaksi vuonna 2010 kuin 2000-luvun alussa (Lommi ym. 2010; Avoimet foorumit 2008).

Hyvistä aikeista ja toimivasta järjestelmästä huolimatta oppilashuolto ei kuitenkaan aina toimi kaikilta osin. Suurimpana haasteena Helsingissä näyttäisi olevan alueelliset erot sekä työntekijöiden kiire ja suurehko työmäärä. Syitä kiireeseen on tä-

män tutkimuksen perusteella useita: suuret luokkakoot, koulupäivän tiukkatahtisuus, koulukuraattorien ja -psykologien resursoinnin riittämättömyys, erot alueiden, koulujen ja oppilaiden tuen tarpeessa sekä jonot koulun ulkopuolisten tahojen palveluihin. Myös nuorten omien näkemysten perusteella oppilashuollon palveluiden järjestämisessä on edelleen haasteita Helsingissä. Kouluterveyskyselyn vuoden 2010 tulosten mukaan koulupsykologin, -kuraattorin ja -lääkärin vastaanotolle pääsyä pidettiin vaikeampana kuin kouluterveydenhoitajan vastaanotolle pääsyä, vaikka onkin tapahtunut positiiivista kehitystä. Lisäksi joka viides 8. ja 9. luokkalainen koki, ettei saa apua oppilashuollolta itseään huolestuttavissa asioissa (Lommi ym. 2010). Nuorten avoimissa foorumeissa toivottiin oppilashuollon henkilöstöä riittävästi ja tasaisesti kaikkiin kouluihin. Oppilaat kokivat, että terveydenhuollon koulu- ja oppilaskohtainen aika on riittämätön. Negatiivisena pidettiin myös henkilöiden suurta vaihtuvuutta (Avoimet foorumit 2008).

Henkilökunnan vaihtuvuus on seikka, jonka on ajateltu vaikuttavan työilmapiiriä heikentävästi oppilashuoltoryhmän toiminnan sujuvuuteen. Tämän tutkimuksen tulosten mukaan yhtälö ei kuitenkaan näyttäisi olevan näin yksinkertainen. Voidaankin kysyä indikoiko vaihtuvuus pikemminkin muita haasteita työympäristössä, kuten epätasaista työmäärää ja työnjakoa, työn suunnittelua, yhteistyökäytäntöjen selkeyttä sekä johtamista yleensä. Lisäksi olisi pohdittava koulupsykologien ja -kuraattorien mitoitusta suhteessa kouluterveydenhoitajiin. Onko mitoitus tällä hetkellä kohdallaan? Oppi-

lashuolto-tutkimuksen mukaan useimmin vaihtuneet oppilashuoltoryhmän jäsenet olivat koko kaupungin tasolla koulupsykologi ja koulukuraattori. Vastaajista noin puolet ilmoitti näiden työntekijöiden vaihtuneen lukuvuoden aikana. Vertailun vuoksi, vastaajista vain joka viides ilmoitti kouluterveydenhoitajan vaihtuneen. Huomionarvoista on myös se, että kouluterveydenhuollossa käytössä on valtakunnallinen suositus (600 oppilasta/terveydenhoitaja), mutta koulupsykologi- ja koulukuraattoritoiminnassa vastaavaa suositusta ei ole. Olisiko koulukuraattorien ja -psykologien vaihtuvuus vähäisempää, mikäli heillä olisi alhaisempi oppilasmäärä, joka olisi rinnastettavissa terveydenhoitajien oppilasmääriin? Tähän tämä tutkimus ei anna suoraa vastausta, mutta kyselyn avovastauksissa tuotiin esiin työajan riittävyyden yhteyttä alueellisiin sekä työn organisointiin liittyviin kysymyksiin.

Alueittain vaihteleva työmäärä ja riittämättömäksi koettu resursointi saattaa näkyä henkilökunnan vaihtuvuutena. Oppilashuoltoryhmän jäsenten vaihtuvuus on suurempaa itäisessä ja koillisessa suurpiirissä kuin muualla kaupungissa. Nämä ovat myös ne alueet, joille painottuu koulukuraattorien ja -psykologien sekä lastensuojelun ja perheneuvolan asiakkaat. Oppilashuolto-tutkimuksessa vastaajat olivatkin melko yksimielisiä siitä, että resurssien jaossa ja kohdentamisessa olisi huomioitava nykyistä paremmin alueiden erilaiset sosio-ekonomiset profiilit ja oppilasainekset: väestöpohja, erilaista tukea tarvitsevien oppilaiden määrä sekä lastensuojeluasiakkaiden määrä kouluittain. Vielä lukuvuonna 2010/11 voimassa ollut järjestelmä, jossa resurssit jaetaan oppi-

lasmäärän mukaan, ei useimpien mielestä ole tarkoituksenmukainen. Henkilöstömitoitukset eivät vastaajien mielestä vastaa haastavilla alueilla todellista tarvetta, mikä uuvuttaa työntekijöitä. Työmäärien olisi-kin pysyttävä kohtuullisina, ja niissä olisi huomioitava alueiden erilaiset tarpeet ja vaatimukset. Lisäresursseja toivottiin ennen kaikkea sellaisille alueille ja kouluille, joissa on paljon maahanmuuttajataustaisia oppilaita, erityisen tuen oppilaita ja sosioekonomisesti heikossa asemassa olevaa kantaväestöä. Lukuvuodesta 2011/12 lähtien suomi2- ja erityisoppilaat tullaankin huomioimaan kertoimella kaksi koulukuraattorien ja koulupsykologien resursoinnissa Helsingissä.

Pahoinvoinnin lisääntyminen tai vähentyminen näkyy välittömästi peruskoulujen arjessa, tukiopetuksen ja erityisen tuen kuormittumisena sekä työrauhassa. Pahoinvoinnin lisääntyessä yhä suurempi osuus opettajien työajasta meneekin oppilashuollolliseen työhön (ks. Rimpelä ym. 2007; Stenvall 2009). Tähän viitattiin myös kyselyn avovastauksissa ja haastatteluissa. Luokanopettaja on läsnä lasten arjessa huolehtien jokapäiväisestä oppilashuolto-työstä luokassa. Yläasteikäisten oppilaiden kohdalla vastuu päivittäisestä oppilashuollollisesta työstä jakautuu luokanvalvojan ohella aineopettajille. Opettajien koettiin olevan ensisijainen taho havainnoimaan muutoksia oppilaiden hyvinvoinnissa.

Oppilashuoltotutkimuksessa vastaajat toivat kuitenkin vahvasti esiin, että erityisesti yläasteella opettajien aika on riittämätön oppilashuollolliseen työhön. Ala-asteilla koettiin tarvetta tunneille, joilla keskusteltaisiin ja käsiteltäisiin luokan

toimintaan ja ryhmädynamiikkaan liittyviä asioita. Myös Pulkkinen (2011) tutkimuksen mukaan erityisesti aineenopettajat kokivat aikansa riittämättömäksi oppilashuoltotyöhön. Ala-Outisen (2010) tutkimuksen mukaan myös luokkakoot vaikuttavat opettajan kokemukseen työmäärästä, vaikei luokassa olisikaan muita erityishaasteita. Opettajan kokemukseen oman työajan riittämättömyydestä saattaa vaikuttaa lisäksi se, miten koulukuraattorin, -psykologin ja -terveydenhoitajan palveluiden riittävyys koetaan (ks. Pulkkinen 2011; Ahtola 2007). Oppilashuollon riittämättömyyttä on havaittavissa myös oppilaiden näkökulmasta: Kouluterveyskyselyn (2010) tulosten mukaan joka viides yläluokkalainen kokee, ettei saa tarpeeksi apua oppilashuollolta. Opettajille tulisikin varmistaa riittävät ajalliset mahdollisuudet toteuttaa oppilashuoltotyötä kohtuullisilla oppilasmäärillä sekä työaikaan liittyvillä järjestelyillä.

Oppilashuoltotutkimuksessa vastaajat toivat esiin, että koulujen arki ja oppilaiden tarpeet ovat osittain erilaiset kuin ennen. Oppilaiden koetaan olevan haastavampia ja opettajien työn koetaan sisältävän opetustehtävien ohella entistä enemmän kasvatuksellista työtä. Kouluihin toivottiinkin enemmän jalkautuvaa nuorisotyötä ja sosiaalialan työtä vastaamaan sosiaalisen tuen tarpeisiin. Myös Ala-Outisen (2010) tutkimuksessa tuotiin esiin, että kouluissa on jatkuvasti tarvetta sosiaaliselle tuelle. Erityisesti kouluissa, joissa on paljon maahanmuuttajataustaisia oppilaita sekä oppilaita, joilla on sosiaalisia ongelmia, koettiin, etteivät opettajien resurssit riitä opetustyön ohella sosiaalisten ongelmien ratkomiseen.

Lisäksi koulun tärkeiden yhteistyökumppaneiden ajan puute koettiin ongelmalliseksi. Sillä aikaa kun tukea tarvitseva oppilas odottaa pääsyä tutkimukseen ja hoitoon, on koulun huolehdittava arjen ja opetuksen sujumisesta. Koulun ulkopuolisten tahojen resurssien puute aiheuttaa painetta koulujen oppilashuoltotyölle. Toisaalta oppilashuoltotutkimuksessa tuli myös esiin epärealistiset odotukset eri osapuolten työtä kohtaan sekä tarve selkiyttää eri tahojen asiakasprosesseja ja toimintatapoja, mikä on noussut aiemmissäkin tutkimuksissa esiin. Kerätessä kouluilta tietoa oppilashuollosta vuonna 2003 Helsingissä, kehittämiskohteeksi koettiin ennaltaehkäisevä työn ohella nimenomaan moniammatillinen yhteistyö koulun ja ulkopuolisten toimijoiden välillä. Suurimpina ongelmina moniammatillisessa yhteistyössä nähtiin tuolloin eri toimijoiden epärealistiset odotukset ja erilaiset toimintatavat (Oppilas- ja opiskelijahuollon kehittämistyöryhmä 2003).

7.3.1 Oppilashuollon kehittämistarpeet Helsingissä

Oppilashuollon kehittämistarpeet voidaan kiteyttää neljään pääkohtaan: *opettajien oppilashuoltotyön tukeminen, alueelliset tarpeet, nuoriso- ja sosiaalitoimen jalkautuminen kouluun sekä yhteistyökäytäntöjen yhtenäistäminen.*

1. OPETTAJIEN OPPILASHUOLTOTYÖN TUKEMINEN

Opettajien päivittäisessä arjessa tekemää oppilashuoltotyötä pidettiin ensisijaisena oppilashuollollisena toimena. Siinä toteu-

tuu myös ennaltaehkäisevä työ sekä varhainen tuki parhaimmillaan. Opettajilla on paljon kysymyksiä oppilashuoltotyöhön liittyen, joten oppilashuoltoryhmän jäsenten antama konsultaatio sekä oppilashuoltoryhmän vuosittainen luokkakohmainen oppilaiden läpikäynti ovat merkityksellisiä työmuotoja. Konsultaatiokanavien toiminnasta huolehtiminen onkin tärkeää: mitä aiemmassa vaiheessa opettajat saavat apua oppilashuollollisiin kysymyksiin, sitä nopeammin oppilaiden tilanteisiin ja negatiivisiin kehityskuluihin pystytään puuttumaan. Mikäli esimerkiksi koulupsykologin ja -kuraattorin palvelut ovat ajanpuutteen vuoksi koulussa kuormittuneet, ovat konsultointimahdollisuudetkin rajallisia. Vähiä resursseja säästetään ja apua pyydetään vain vakavammassa tapauksissa. Nopeat, varhaisen vaiheen interventiot ja keskustelut opettajan kanssa saattavat kuitenkin olla jo itsessään riittäviä, jolloin välttyttäisiin työläimmiltä ja pitkäkestoisemmilta asiakasprosesseilta.

Opettajille suunnatun koulutuksen lisääminen oppilashuollollisissa kysymyksissä koettiin tärkeäksi sekä yliopistossa että myöhemmin työelämässä. Myös koulun ulkopuolisten tahojen toimintavoista ja asiakasprosesseista tiedottaminen opettajille koettiin tärkeäksi. Helsingin kaupungin kokoisessa palveluorganisaatiossa kaikilla opettajilla ja kouluilla ei ole riittävästi tietoa tarjolla olevista palveluista ja eri tahojen hoitokäytännöistä. Erityisesti matalan kynnyksen palvelujen sekä varhaisen puuttumisen näkökulmasta tehokas ja opettajat tavoittava tiedotus olisi tärkeää. Tiedotuksessa voitaisiin hyödyntää nykyistä laajemmin kaupungin yhteistä

tietoverkkoa ja internetin tarjoamia mahdollisuuksia. Yhteistyötahot ovat myös valmiita esittelemään toimintaansa kouluille sekä antamaan konsultaatiota useammin.

Opettajien oppilashuoltotyötä tuettaisiin parhaiten panostamalla toimiviin konsultaatiokanaviin, työnohjaus- ja tukimahdollisuuksiin, tiedotukseen sekä oppilashuollollisia kysymyksiä käsittelevään koulutukseen.

2. ALUEELLISET TARPEET

Oppilashuollon tarpeissa ja riittävydessä on oppilashuolto-tutkimuksen mukaan alueellisia eroja. Kaikilla alueilla palvelujen nykyinen resursointi ei ole riittävää, mikä näkyy työntekijöiden kuormittuneisuutena, uupumisena ja suurempana vaihtuvuutena. Työntekijöiden mitoitusta ja palvelujen organisointia olisi aiheellista pohtia enenevästi alueellisten tarpeiden näkökulmasta. Työmäärän tasaisempi jakaantuminen ehkäisisi oletettavasti myös vaihtuvuutta. Resursointia pohdittaessa on kuitenkin muistettava, että kaikilla alueilla tarvitaan oppilashuoltoa. Joidenkin alueiden lisäresursointi ei saa johtaa siihen, että toiset alueet menettävät omiaan.

Erityisesti koulukuraattori- ja koulupsykologipalvelujen riittämättömyys tuotiin esiin oppilashuoltotutkimuksessa. Myös koulun ja luokkien arkeen halutaan enemmän aikuisia. Luokanopettajien työtä tukemassa tulisi olla riittävä määrä koulunkäyntiavustajia ja resurssiopettajia. Laaja-alaisten erityisopettajien tuntijaon haluttiin määräytyvän tarpeen, ei oppilasmäärän, mukaan.

Vastaajien mielestä palveluiden järjestämisessä ja räätälöinnissä olisi ylipäänsä

syitä lisätä monihallintokuntaista yhteistyötä. Erilaiset tukimuodot ja matalankynnyksen palvelut haluttiin tiiviimmin lasten ja nuorten arkeen. Alueellisen yhteistyön tiivistäminen kehittämällä verkostoja ja yhteistyömuotoja, varhaista puuttumista ja etsivää sosiaali- ja nuorisotyötä sekä tehostamalla tukea tarvitsevien oppilaiden hoitoonohjausta nähtiin ratkaisuksi oppilashuollon resursointikysymyksiin erityisesti haastavimmilla alueilla ja kouluilla. Kun useat toimijat jakavat asiantuntemuksensa, muodostuu yhtenäisempi käsitys alueen kokonaistilanteesta ja -tarpeista.

3. NUORISO- JA SOSIAALITOIMEN JALKAUTUMINEN KOULUUN

Nuoriso- ja sosiaalitoimi haluttaisiin tiiviimmin mukaan kouluun, joka on oppilaiden arkinen toimintaympäristö. Tämä edellyttää yhteistyön lisäämistä tahojen välillä sekä monihallintokuntaiseen yhteistyöhön liittyvien rakenteellisten kysymysten, kuten tiedonsiirtojen, ratkaisua. Myös oppilashuolto-tutkimuksen tulosten mukaan nuorisotoimen osallisuus esimerkiksi oppilashuoltotyön kehittämisessä on tällä hetkellä pieni. Lisäksi haasteena nähdään yhteistyökumppaneiden resurssien puute, joka aiheuttaa painetta koulujen oppilastyölle sekä rajaa mahdollisuuksia kehittää yhteistyötä.

Vastaajat toivoivat nuorisotoimen osallistumista välitunti-, avoin olohuone- ja koulupäivän jälkeisen toiminnan järjestämiseen sekä oppilashuoltoryhmän kokouksiin. Sosiaalitoimelta toivottiin palvelujen tuomista koulujen arkeen esimerkiksi sosiaali-ohjaajia ja koulukohtaisia päivytyksaikoja järjestämällä.

4. YHTEISTYÖKÄYTÄNTÖJEN YHTENÄISTÄMINEN

Oppilashuoltotutkimuksessa tuotiin esiin yhteistyökäytäntöjen vaihtelevuus alueiden ja oppilashuoltoryhmien välillä. Koulujen välillä on eroja myös siinä, kuinka avoimia ne ovat yhteistyölle muiden tahojen kanssa. Alueiden ja koulujen välisiä eroja tasoittamaan kaivattiinkin kaupunki- ja aluetasoisia malleja ja yhteistyösopimuksia. Näiden toteutumista toivottiin myös seurattavan. Lisäksi erilaisten työmallien kehittäminen eri tarkoituksia varten nähtiin tarpeellisena.

Yhteistyötä edistävänä ja sujuvoittavana tekijänä mainittiin useassa eri yhteydessä yhteistyökumppaneiden tunteminen. Tällä viitattiin sekä itse tahon palveluihin ja toimintaan että yksittäisiin työntekijöihin. Toisin sanoen toivottiin sekä rakenteiden että ihmisten tuntemista. Helsingin kaupungin kokoisessa palveluorganisaatiossa työntekijöiden ei ole mahdollista tuntea henkilökohtaisesti kaikkia toimijoita edes alueellisesti. Nykyisen työelämän todellisuutta on myös työntekijöiden vaihtuvuus, minkä vuoksi ei ole realistista odottaa samojen henkilöiden pysyvän vuodesta toiseen samoissa tehtävissä. Yhteistyökäytäntöjä pohdittaessa painopisteen tulisi olla rakenteiden kehittämisessä ja yhtenäistämässä. Yhteistyötä olisi aiheellista ohjata selkeät ja pysyvät, työntekijöistä riippumattomat, kaupunkitasoiset käytännöt ja rakenteet. Aluekohtaisiin tarpeisiin voitaisiin puretua kehittämällä yhteistyökäytäntöjä osittain alueellisista lähtökohdista. Työntekijöiden henkilökohtaista kanssakäymistä ja tutustumista voitaisiin edistää tahojen säännöllisten, esimerkiksi puolivuositais-

ten, yhteistapaamisten avulla, jolloin myös uudet työntekijät tapaisivat yhteistyökumppanit työsuhteen varhaisessa vaiheessa. Vastauksissa ei tuotu juurikaan esille ehdotuksia siitä, miten kaupunki- ja aluetasoisista yhteistyörakenteista sopiminen käytännössä toteutettaisiin. Mahdollisena ratkaisuna voisi olla esimerkiksi jokin olemassa oleva yhteistyöverkosto, tarkoitusta varten perustettu työryhmä tai erillinen kehittämisshanke.

7.4 Ehdotukset oppilashuollon kehittämiseksi

Alla esitetään toimenpide-ehdotuksia oppilashuollon kehittämiseksi Helsingissä. Toimenpiteet on jaettu karkeasti kahteen kategoriaan: lyhyen aikavälin toimenpiteisiin sekä pidemmän aikavälin toimenpiteisiin.

1. LYHYEN AIKAVÄLIN TOIMENPITEET

Palveluverkoston kokoaminen. Kuvauksen laatiminen kaupungin palveluverkostosta koulujen ja rehtorien käyttöön. Kuvaus voitaisiin sijoittaa esimerkiksi kaupungin intranettiin, jolloin sen säännöllinen päivittäminen olisi helposti toteuttavissa. Palveluverkoston tarkoituksena olisi koota tietoa kaupungin eri toimijoista, palveluista ja näiden hoitokäytännöistä sekä auttaa kouluja ohjaamaan oppilaita tarkoituksenmukaisiin tahoihin. Kuvaus verkostosta olisi laadittava hyvin käytännönläheisesti ja sen tietojen päivityksiin olisi sovitava toimiva käytäntö. HYMYT-hankkeessa on kehitetty vastaavaa kuvausta lastensuojelun ja koulun yhteistyömallin osalta.

Opettajien saama konsultaatio ja työnohjaus. Kouluissa on huolehdittava, että opettajien konsultaatioon on riittävästi aikaa sekä yksittäisten oppilashuoltoryhmän jäsenten taholta että luokkien vuosittaisten tarkastelujen muodossa. Oppilashuoltoryhmän käsittelyyn tarkoituksenmukaista on poimia ne oppilaat, joiden kohdalla esiintyy huomioitavaa. Luokkien vuosittainen läpikäynti on keskeistä myös tiedonkulun ja varhaisen tuen näkökulmista. Myös muiden tuki- ja työnohjausmahdollisuuksien toimivuuden varmistaminen ja tarpeenmukainen kehittäminen on tärkeää.

Oppilashuoltoryhmän työskentelykäytännöt. Oppilashuoltoryhmän säännöllinen kokousaika on foorumi asioista sopimiselle ja informoimiselle. Oppilashuoltoryhmän kokouksiin tulisi laatia yhtenäiset käytännöt strukturoimaan työskentelyä ja rehtoreita olisi ohjeistettava näistä. Esimerkiksi HYMYT-hankkeessa on kehitetty kysely oppilashuoltoryhmän toimivuuden arviointiin ja hanke on myös ollut mukana oppilashuoltoryhmän kokouspöytäkirjan kehittämisessä. Hankkeeseen sisältyneen oppilashuoltoryhmien valmennuksen perusteella oppilashuoltoryhmien toiminnasta on tarpeen kirjoittaa suositus koskien sitä, miten kokoukseen valmistaudutaan, miten oppilaan ja perheen osallistaminen varmistetaan, miten kokous etenee, keitä siinä on mukana, miten toimenpiteistä ja työnjaosta päätetään, miten vastuhenkilö määrätään ja miten seuranta hoidetaan. Ohjeistus voisi pitää sisällään myös suosituksen siitä, miten oppilashuoltoryhmän toimintaa tulisi arvioida ja kehittää koulutasolla.

Oppilashuollon työntekijöiden näkyvyyden parantaminen. Nuoret ovat Avoimilla foorumeilla (2008) ehdottaneet joitakin keinoja, joilla oppilashuollon henkilöstöä tehtäisiin tutummaksi oppilaille. Myös tämän tutkimuksen aineistoissa nousi esiin tutustumiseen liittyviä kehittämistoiveita. Oppilashuollon henkilöstön toivottiin ennen kaikkea olevan enemmän läsnä lasten ja nuorten arjessa. Henkilöstö voisi esittäytyä luokissa lukuvuoden alussa sekä osallistua enemmän sosiaalisten ja tunteiden kehittämiseen sekä ryhmä- ja kouluilmapiirin parantamiseen. Oppilashuoltohenkilöstön nimet ja kuvat voitaisiin laittaa näkyviin esimerkiksi ilmoitustaululle ja samalla voitaisiin tiedottaa missä ja milloin kyseinen henkilö on tavattavissa. Lisäksi toivottiin toimenpiteitä koulupsykologi- ja koulukuraattorikäyntien leimaavuuden vähentämiseksi esimerkiksi järjestämällä säännölliset, kaikille pakolliset käynnit. Palvelujen saatavuudesta ja sisällöstä toivottiin myös säännöllistä keskustelua oppilaiden kanssa. Oppilashuolto-ryhmän jäsenet ja ryhmän toimintaa on tärkeää esitellä säännöllisesti myös huoltajille.

Yhteistyö ja huoltajien osallisuus. Huoltajien huomioimista olisi kehitettävä sekä arjen kommunikaatiossa että asiakas- ja palveluprosesseissa. Koulun ja yhteistyötahojen aktiivisen tiedonvälityksen sekä huoltajien yleisen informoinnin tulisi olla osa työskentelykulttuuria, ja tätä kehitystä olisi syytä vahvistaa. Vanhempien mukanaolosta huolehtimisen tulisi olla itsessään selvä osa työtä.

Myös palvelukäytäntöjen asiakaslähtöisyyttä voidaan parantaa. Keskeisiä asia-

kaslähtöisyyttä parantavia toimenpiteitä ovat esimerkiksi toimivat puhelinajat ja -neuvonnat. Toimivat puhelinikäytännöt ovat myös varhaista tukea ja saattavat olla itsessään riittäviä toimenpiteitä, mikä säästää vastaanottoaikaresursseja.

Helposti toteutettava ratkaisu ennaltaehkäisyyn ja varhaisen tuen näkökulmasta on lisäksi sellaisten opasvihkosten jakaminen huoltajille, joita muun muassa kouluterveydenhuollossa annetaan esimerkiksi murrosikään ja päihteiden käytön ehkäisyyn liittyen. Materiaaleja löytyy lisäksi esimerkiksi Mannerheimin lastensuojeluliiton tuottamana. Mikäli tarpeelliseksi koettaisiin vielä erillisen lasten ja nuorten kasvatukseen ja eri ikävaiheisiin keskittyvän vihkosen laatiminen, voitaisiin se koota usean viraston yhteistyönä. Informaatiopaketti voitaisiin julkaista sekä paperilla että internetissä ja useilla eri kielillä.

2. PIDEMMÄN AIKAVÄLIN TOIMENPITEET

Koulujen arkeen enemmän huokoisuutta. Koulupäivään toivotaan enemmän huokoisuutta ja yksilöllisiä ratkaisuja. Luokanopettajille haluttaisiin resursoida luokan toimintaan ja ryhmädynamiikkaan keskittävää aikaa. Luokkakokojen pienentäminen ja useampien aikuisten läsnäolo koulussa saattaisi jo itsessään tuoda parannusta näihin asioihin. Alueellisesti ja koulukohtaisesti olisi hyvä katsoa miten PD-rahaa voitaisiin hyödyntää.

Maahanmuuttajataustaisten oppilaiden palvelujen lisäresursoinnille on tarvetta. Kouluissa, joissa on paljon maahanmuuttajataustaisia oppilaita, voisi olla tarvetta kulttuuriryhmien ammattilaisille. Myös suomi2-opettajien resurssien käyttöä olisi syytä pohtia kaupunkitasolla.

Riittävästi kokopäiväistä oppilashuolto- palvelujen henkilöstöä. Oppilashuoltopalvelujen henkilöstöllä tulisi olla hallittavat asiakasmäärät, mutta osan vastaajista mukaan tämä ei tällä hetkellä toteudu kaikissa kouluissa. Vastaajien mielestä oppilasmääriin perustuvat henkilöstömitoitukset eivät vastaa vaativimmissa kouluissa todellista työmäärää, mikä johtaa työntekijöiden väsymiseen ja suurempaan vaihtuvuuteen. Resurssien jakoperusteita sekä työn johtamiseen ja organisoimiseen liittyviä kysymyksiä olisikin pohdittava työntekijöiden jaksamisen ja pysyvyyden näkökulmasta. Yksi varteenotettava ehdotus on PD-mallin hyödyntäminen oppilashuollon resurssien jaossa. Tarpeellista olisi myös tarkastella työnjakoa ja tehtävänkuvia. Lisäksi huomiota tulee kiinnittää työyhteisön sisällä tehtäviin ratkaisuihin, joilla työssä jaksamista ja viihtymistä voidaan parantaa. Vastauksissa tuotiin vahvasti esiin esimerkiksi avoimen keskustelukulttuurin ja luottamuksellisen työilmapiirin merkitys. Ilmapiirin rakentamisessa suuri vastuu on lähiesimiehellä, mutta myös jokaisella työyhteisön jäsenellä.

Tiedonkulun parantaminen koulun ja yhteistyötahojen välillä. Virastojen väliseen tiedonkulkuun liittyvät rakenteelliset ongelmat olisi ratkaistava kaupunkitasolla. Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö on kaiken oppilashuoltotyön lähtökohta. Tietoja ei kuitenkaan täysipainoisesti hyödynnetä tällä hetkellä mistä saattaa seurata päällekkäistä työtä. Toimijoiden välisen suunnitelmien laadinnassa olisi kehitettävää esimerkiksi yhteisten sopimusten tekemiseksi siitä, kuka tukee oppilasta ja millä tavalla.

Alueellisen yhteistyön tiivistäminen ja palveluiden tasalaatuisuus. Yhteistyökäytännöt vaihtelevat alueittain ja kouluittain, mikä johtaa osittain oppilaiden epätasa-arvoiseen asetelmaan. Yhteistyökäytäntöihin olisikin syytä luoda alue- ja kaupunkitasoisia malleja ja sopimuksia ja näiden toteutumista olisi seurattava. Alueiden yleistä kehittämistä, yhteistyön tiivistämistä sekä työnjaon ja resursoinnin suunnittelua tulisi ylipäänsä tehdä yhteistyössä alueen eri toimijoiden kesken. Esimerkiksi HYMYT-hankkeessa on kehitteillä yhteistyömalli, jossa perheneuvola ja lastensuojelu vierailevat koululla ja paikalle on kutsuttu koko koulun henkilöstö. Lisäksi opetusviraston perusopetuslinjalla ollaan lukuvuoden 2012/13 alusta siirtymässä aluepäällikkömalliin, joka helpottaa manihallintokuntaista yhteistyötä alueellisesti ja mahdollistaa alueellisen resurssien jaon.

Ryhmätoiminnot on todettu hyväksi työmuodoksi alueilla. Lasten ja nuorten tuki- ja vertaisryhmiä sekä kohdennettua pienryhmätoimintaa olisi tarpeen kehittää eri hallintokuntien ja kolmannen sektorin toimijoiden yhteistyönä.

Monihallintokuntaiset uudet palvelumuodot. Lasten ja nuorten sosiaalisen tuen tarpeittensa todetaan muuttuneen ja tarvetta on nuoriso- ja sosiaalityön jalkautumiselle kouluille. Sosiaaliseen työhön ja tukeen varatut resurssit koetaan tällä hetkellä riittämättömiksi koulussa. Myös opettajien työtaakan keventäminen nähdään tärkeänä ja esimerkiksi välituntivalvonnan järjestämiseen haluttaisiin joustavuutta. Olisikin tarvetta pohtia uudenlaisia varhaisen tuen palvelumuotoja yhteistyössä sosiaali-

toimen, nuorisoasiainkeskuksen, liikunta-toimen, kulttuuriasiainkeskuksen ja kirjastotoimen kanssa. Tavoitteena olisi panna nostaminen varhaiseen vaiheeseen ja ennaltaehkäisyyn, jotta säästyttäisiin korjaaviin palveluihin turvautumiselta ja niiden kustannuksilta.

Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman (LASU) seuraavaan kauteen liittyen tulisi pohtia, kuinka monihallintokuntaisia uusia palvelumuotoja käytännössä järjestettäisiin niin resursoinnin kuin lainsäädännöllistenkin velvoitteiden näkökulmasta. Niukat resurssit ovat reunaehto toimintatapojen kehittämiseksi minkä vuoksi palvelujen järjestämistä ja resurssien kohdentamista olisikin kehitettävä hallintokuntarajat ylittävän yhteistyön näkökulmasta. Lisäksi haasteena moniammatillisissa työyhteisöissä on johtamiskysymysten ratkaisu, kun koulussa on usean eri

työnantajan palveluksessa olevia työntekijöitä.

Psykiatristen palveluiden jalkautuvia, matalan kynnyksen periaatteella toimivia palveluita olisi aiheellista kehittää. Kouluilla voitaisiin järjestää esimerkiksi arviointi- ja kriisiaikoja sekä erilaisiin ongelmiin, kuten univaikeuksiin tai masentuneisuuteen, keskittyviä ryhmiä. Esimerkiksi syksyllä 2011 Helsingissä aloittaa pilotti-hankkeena HUS:n nuorisopsykiatrian jalkautuva tiimi, JERI-toiminta. Projektissa autetaan nuoria, joilla on riskinä sairastua vakaviin mielenterveyshäiriöihin tai jotka oireilevat psyykkisesti muulla tavoin. Tavoitteena on tunnistaa nuorten kehitystä uhkaavia tekijöitä ja tarjota tarpeenmukaista apua jalkautamalla kouluille ja nuoren kotiin. (Ks. kooste toimenpite-ehdotuksista, taulukko 11 s. 128.)

Taulukko 11. Toimenpide-ehdotukset oppilashuoltotyön kehittämiseksi

1. Opettajien oppilashuoltotyöhön panostaminen

- opettajien tukeminen ja valmentaminen oppilashuollollisissa kysymyksissä
- riittävät henkilöstöresurssit opetus- ja oppilashuoltotyöhön
- opettajille oppilashuoltotyöhön varattua aikaa
- opettajille kokonaistyöaika
- opettajille työparityöskentelyä
- pienemmät opetusryhmät
- osa-aikaisen erityisen tuen lisääminen
- oppilaiden keskustelumahdollisuuksien lisääminen
- olemassa olevien palvelujen parempi hyödyntäminen
- yhteistyön ja konsultoinnin riittävä resursointi
- koulupsykologi- ja koulukuraattoripalvelujen leimaavuuden vähentäminen
- koulun koko henkilökunnan osaamisen ja tietämyksen hyödyntäminen
- välituntitoiminnan kehittäminen
- aktiivinen yhteydenpito kotiin
- huoltajien tukeminen ja eteenpäin ohjaaminen

2. Alueelliset tarpeet

- resurssien jaon kehittäminen
- resurssien jaossa huomioon koulujen ja alueiden erilaiset tarpeet
- koulupsykologille enemmän vastaanottoaikoja ja "olo-aikaa" oppilaiden parissa
- pysyvät ja riittävät oppilashuoltopalvelut
- joustavuus oppilashuollon ja opetuksen järjestelyissä
- riittävästi aikaa asioiden käsittelyyn
- panostus asiakastyöhön kokousten ja projektien sijaan
- oppilashuoltohenkilöstön samanaikainen paikalla olo
- sijaismahdollisuudet
- asianmukaiset työhuoneet ja kokoustilat
- lisää aikaa oppilashuoltoryhmän työskentelyyn, keskusteluun, toiminnan suunnitteluun ja kehittämiseen
- lukuvuosittaiset toimintasuunnitelmat ja kehittämispäivät oppilashuoltoryhmälle
- lukuvuosittaiset kehittämispäivät kouluyhteisön oppilashuoltotyölle
- säännölliset arvioinnit oppilashuoltotyöstä
- vastuuhenkilöiden nimeäminen yhteistyöprosesseihin

- yhteistyötahojen tehtäväkuviin ja toimintatapoihin tutustuminen
- säännölliset yhteistapaamiset
- kouluille kirjalliset ohjeet hoito- ja lähetekäytännöistä
- yhteiset seminaarit, koulutus- ja suunnittelupäivät
- maahanmuuttajien tuki- ja vertaisryhmät
- huoltajien tuki- ja vertaisryhmät

3. Nuoriso- ja sosiaalitoimen jalkautuminen kouluun

- nuorisotyön roolin laajentaminen koulussa
- avoin olohuone-toiminnan kehittäminen
- kouluajan ulkopuolisen toiminnan kehittäminen: aamu- ja iltapäiväryhmät, läksykerhot, pien- ja harrastusryhmät
- Luotsi-toiminnan laajentaminen
- päivystysaikojen ja/tai arviointi- ja kriisiaikojen järjestäminen koululle
- hoidolliset ryhmät
- vertais- ja tukiryhmät
- etsivä työ koulussa
- kouluun tulon tukeminen, esim. kouluun saattajat
- ryhmien ja kerhojen järjestäminen yhteistyössä eri tahojen kanssa

4. Yhteistyökäytäntöjen yhtenäistäminen

- kaupunki- ja aluetasoiset toimintamallit ja suositukset yhteistyölle
- yhteinen keskustelu yhteistyörakenteista ja toimintalinjoista
- sopimusten toteutumisen seuranta
- peruspalvelujen kehittäminen yhteistyössä palvelujärjestelmien ja yhteistyöprosessien yksinkertaistaminen
- tiedonkulun parantaminen ja tiedonsiirtokysymysten ratkaiseminen
- alueellisen yhteistyön tiivistäminen
- työn suunnitelmallisuuden lisääminen
- työnkuvien ja -jaon selkiyttäminen
- koko kouluyhteisön tiiviimpi integrointi oppilashuollolliseen ajatteluun ja kehittämistyöhön
- oppilashuoltotyö osaksi muiden tahojen tehtäväkuvaa
- johdon paneutuminen oppilashuollollisiin kysymyksiin ja osallistuminen alueelliseen verkostotyöhön
- luottamus henkilökunnan ammattitaitoon

SAMMANDRAG OCH SLUTSATSER

Hur bra elevvården svarar på det behov som finns

Elevvårdens verksamhetsmiljö

Till största delen mår barn och unga i Helsingfors bra, men behovet och nyttjandet av specialservice har ökat märkbart under 2000-talet i hela staden (*Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2009–2012*, 68, dvs. en välfärdsplan för barn och unga i Helsingfors). I Helsingfors har elevvårdens verksamhetsmiljö en del andra särdrag än i landet som helhet. Under hela 2000-talet har andelen elever som fått särskilt stöd vuxit, och är nu större än i landet som helhet. År 2009 fick 11 procent av eleverna i Helsingfors stads finskspråkiga grundskolor särskilt stöd, i hela landet nio procent. Av de elever som hade invandrarbakgrund och studerade lärokursen i finska som andraspråk fick 16 procent särskilt stöd hösten 2010. Även den andel som får tilläggsundervisning i grundskolan är större i Helsingfors än i landet som helhet (Helsingfors stads utbildningsverk 2010–2011, Utbildningsstyrelsens rapporteringstjänst WERA-Web).

Läsåret 2009–2010 omfattades sammanlagt 46 171 grundskolelever i Helsingfors av skol- och studenthälsovården (*Toimintasuunnitelma 2010–2012*, Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto, 3, dvs. verksamhetsplanen för skol- o. studenthälsovården). I stadens finskspråkiga grundskolor anlätade nio procent av eleverna skolkura-

torns tjänster och sju procent skolpsykologens år 2010 (Utbildningsverkets årsberättelse 2010, 7). Läsåret 2009–2010 hade alltså 16 procent av eleverna varit kund hos skolkuratoren eller skolpsykologen (Helsingfors stads utbildningsverk 2010–2011).

Det genomsnittliga antalet elever per skolkurator i stadens finskspråkiga grundskolor läsåret 2010–2011 var 730. På en skolpsykolog gick det lite flera, i medeltal 819. Lokalt varierar antalet elever per skolkurator resp. -psykolog sålunda att de minsta antalen finns i Sydöstra samt Östra stordistriktet (Helsingfors stads utbildningsverk 2010–2011). Per skolhälsovårdare fanns i medeltal 558 elever. Resursfördelningen för skolhälsovårdarna beaktar de lokala behoven (Helsingfors stads hälsocentral 2010–2011).

Under 2000-talet har antalet klienter hos barnskyddet vuxit i Helsingfors. Största delen av klienterna får öppenvård, men åren 2000–2010 växte antalet barn som placerats brådskande till det nästan dubbla (från 222 år 2000 till 435 år 2010). År 2010 hade det öppna barnskyddet och vården utom hemmet sammanlagt 10 022 barn eller unga som klient. Av klienterna var 28 % i åldern 7–12 år och 19 % i åldern 13–15 år. Vart tionde barn i åldern 7–12 år och fler än vart tionde barn i åldern 13–15 år hade varit klient hos barnskyddet i Helsingfors under året (Helsingfors stads socialverks årsstatistik).

Vid familjerådgivningarna i Helsingfors fanns det år 2010 sammanlagt 2 620 klien-

ter, varav 44 procent var i grundskoleålder (Helsingfors stads socialverks årsstatistik). År 2009 anlätades den psykiatriska servicen för barn av sammanlagt 1 739 barn, och ungdomspsykiatrins service av 2 271 unga (Helsingfors stads hälsocentrals årsstatistik).

Hur bra arbetstiden räcker till

Av de anställda i skolorna som svarat på elevvårdsenkäten tyckte 40 procent att de hade lagom med tid för att göra ett gott arbete inom elevvården. 58 procent tyckte de hade för lite tid. Orsaken var att antalet klienter var stort och att en och samma anställd hade alltför många skolor och klasser på sitt ansvar.

Att döma av vad de som satt i elevvårdsgruppen svarat spelade omsättningen i personalen ingen roll för hur bra den egna arbetstiden räckte till. Men det är tänkbart att uppfattningen om hur bra kurator- resp. psykologservicen räcker till påverkas av att man upplever sin egen arbetstid otillräcklig och att det är större omsättning på skolkuratorer resp. -psykologer än på övriga yrkesgrupper. Enligt Ahtolas (2007) utredning bidrar omsättningen bland skolpsykologer till otillfredsställelsen med psykologservicen och till att man vill ha mera skolpsykologer. Enligt Pulkkinens (2011) studie upplever många lärare att deras tid inte räcker till för elevvårdande arbete, vilket kan tänkas inverka på hur man upplever att elevvårdsservicen motsvarar det behov som finns. Känslan av otillräcklig service gällde alla delområden av skolkuratorernas och -psykologernas arbete, och i synnerhet i skolpsykologser-

vicen upplevde man brister (Pulkkinen 2011).

Nästan hälften av svararna vid olika samarbetsinstanser upplevde att deras tid räckte till för elevvårdsarbete. Flertalet svarande deltog i elevvårdsarbetet vid skolorna i deras område minst en gång om året, men var åttonde deltog inte alls. 66 procent av svararna deltog i elevvårdsgruppernas träffar minst en gång om året. Var fjärde deltog aldrig i träffarna.

Man konstaterade att det fanns köer till utomstående vårdinstanser, vilket påverkar skolans elevvårdsarbete. Våren 2011 kunde 68 procent av familjerådgivningarnas klienter komma på sitt första besök inom en månad och 91 procent inom tre månader efter att de kontaktat rådgivningen (Helsingfors stads socialverks årsstatistik). Åren 2007–2009 nästan fördubblades antalet klienter inom den öppna barnpsykiatri. I Helsingfors klarar den barnpsykiatriska avdelningsvården av att ge vård inom den tid som lagen om vårdgaranti förutsätter, men till öppenvården finns ställvis över tre månaders köer (HUUCS barnpsykiatri 2010). Till ungdomspsykiatrins öppen- resp. avdelningsvård kom man år 2009 inom den frist som vårdgarantin avser (uppföljningen av den psykiatriska servicen för barn och unga, Stadsstyrelsen 2010–690).

Lokala behov

Enligt elevvårdsenkäten ser det ut att ställvis finnas stor belastning i elevvårdsservicen. I östra och nordöstra Helsingfors märktes belastningen i synnerhet på omsättningen i personalen. Det verkar som

resurserna för skolkuratorer och -psykologer trots lokalt varierande elevantal fortfarande inte räckte till i alla områden. Detta kom fram i de svar som gällde såväl personalens arbetstids tillräcklighet och omsättning som i de fritt formulerade svaren. För hälsovårdarnas del framgick inget motsvarande klart behov av tilläggsresurser.

Enligt enkättränen är omsättningen större i elevvårdsgrupperna i Östra resp. Nordöstra stordistriktet än i övriga delar av staden. I dessa två stordistrikt uppgav 70 procent av svararna att en eller flera elevvårdsgruppsmedlemmar bytts ut läsåret 2009–2010. I övriga Helsingfors var andelen 52 procent. I Östra och Nordöstra jobbade 48 procent av svararna i en skola där två eller flera medlemmar i elevvårdsgruppen bytts under året. I övriga Helsingfors var andelen 24 procent, alltså bara hälften så stor.

Inom den service som har med elevvård att göra varierar personalläget, men täckande uppgifter om helheten finns inte att få för denna rapport. Beträffande den skolkurator- och skolpsykologservice som underlyder stadens utbildningsverk är bedömningen att det i vissa områden varit rätt stor omsättning och vissa rekryteringsproblem. Inom skol- och studenthälsovården är personalomsättningen däremot inte stor (Helsingfors stads hälsocentral). Även vid poliklinikerna för ungdomspsykiatri är personalomsättningen liten, och vid barnpsykiatrins polikliniker förekommer i praktiken så gott som inga personalbyten annat än specialiserade läkare (HUCS barnpsykiatri 2010, HUCS ungdomspsykiatri 2010). Inom det öppna barnskyddet är utmaningen att hitta kompetenta socialarbetare och att det före-

kommer omsättning i personalen (Helsingfors stads socialverk 2010–2011).

Samarbete yrkesgrupper emellan i skolorna och med övriga instanser

Förutsättningarna för samarbete

Enkät svararna upplevde att förutsättningarna för samarbetet yrkesgrupper emellan var tillräcklig arbetstid och information, klar arbetsfördelning, konstruktivt och okonstlat samarbete, möjligheter till konsultering, öppen debattkultur, varaktig och nåbar personal, eget initiativ och intresse för samarbete, att man kände sina samarbetspartners bra, en känsla av att göra något tillsammans samt inbördes jämlikhet. Man upplevde att samarbetsformerna och arbetssätten så småningom utformades så de passade gruppen. Det verkar alltså som de viktigaste förutsättningarna för samarbete vore ömsesidigt förtroende och klara och varaktiga verksamhetsstrukturer inom elevvårdsgruppen.

Processerna inom elevvården

Vårdnadshavarna är en central samarbetsinstans inom servicen för barn och unga. Dessutom är samarbetet nära inom skolan och mellan skolan, barnskyddet och den psykiatriska servicen. Bland svararna uppgav fyra av fem i skolorna och nästan hälften bland samarbetsinstanserna att de nästan dagligen eller varje vecka samarbetar med hemmen. Även barn-

skyddets socialarbete hörde till de vanligaste samarbetsinstanserna. Både inom elevvårdsgrupperna och mellan skolan och utomstående instanser upplevde man att arbetsfördelningen var naturlig.

Deltagande i elevvårdsarbetet innebar för samarbetsinstanserna oftast behandling av enskilda elevers ärenden, nätverksarbete, diskussioner med vårdnadshavare, konsultering i anknytning till klientarbetet samt lokala arbetsgrupper. Man besöker elevvårdsgruppernas möten och presenterar sig själv och sitt arbete, och i vissa skolor deltar man också den utvidgade elevvårdsgruppens möten.

I skolorna upplevde svararna oftare än samarbetsinstanserna att olika yrkesgruppers kunskaper kommer väl till godo i elevvårdsgruppen. Av de svarande som satt med i en elevvårdsgrupp tyckte 89 procent och av dito från samarbetsinstanserna drygt hälften att deras yrkeskunskap kommer till nytta i elevvårdsgruppen. Av dem som satt i en elevvårdsgrupp uppgav 94 procent och av samarbetsinstanserna nästan hälften att de i sitt arbete hade nytta av gruppens mångsidiga yrkeskunskaper.

Enligt rönen av vår studie varierar sätten att planera och utveckla elevvårdsarbetet skolor och områden emellan. Det skulle alltså finnas behov av större enhetlighet i det avseendet. I nästan alla skolor deltog elevvårdsgruppen i planerandet och utvecklandet av elevvårdsarbetet. I över hälften av skolorna deltog även lärarna och ledningsgruppen i arbetet. Elevkåren och vårdnadshavarna deltog betydligt mera sällan i planering och utveckling. Socialväsendet var med i planeringsarbetet i var sjätte och ungdomsväsendet vid var tionde skola.

Det finns ingen officiell praxis för hur barnskyddets socialarbete deltar i elevvårdens verksamhet i Helsingfors, och sätten varierar lokalt och skolvis (Helsingfors stads socialverk 2010–2011). Inte heller för familjerådgivningarnas personal finns det täckande direktiv för deltagande i elevvårdsgrupperna, och sätten är olika även där (Helsingfors familjerådgivning 2010). Ungdomscentralen och Helsingfors och Nylands sjukvårdsdistrikt HNS saknar också riktlinjer för elevvården (Helsingfors stads ungdomscentral 2010–2011, HUCS ungdomspsykiatri 2010).

Utmaningar

De som besvarat enkäten om elevvården upplevde att det var viktigt att lärarna i högre grad skulle vara med i elevvården. Man ville avdela mera resurser åt klasslärare och klassföreståndare för arbete med klassens verksamhet och gruppdyamik. Man begärde mera individualitet och flexibilitet i undervisningsarrangemangen.

Svararna ville ha långsiktighet snarare än kortvariga och växlande projekt. Man upplevde att det var viktigare att utveckla det grundläggande arbetet och stärka befintlig service både inom elevvårdsarbetet och i samarbetet yrkesgrupper emellan än att utveckla på projektbasis. Och man ville få alla anställda med i utvecklings- och planeringsarbetet. Man upplevde att de varierande arbetssätten skolor och övriga instanser emellan var en utmaning. Man ville också få mera samarbete överlag mellan olika aktörer i området. Rönen ger vid handen att samarbetet yrkesgrupper emellan kunde utnyttjas bättre i elevvårds-

gruppernas och samarbetsinstansernas verksamhet av bägge parter. Tidvis upplevde man gränsdragningarna mellan olika ämbetsverk och arbetsuppgifter som problematiska, och dessa strukturella problem ville man hitta lösningar på. Knappa tidsresurser försvårar samarbetet.

Svararna upplevde att det behövdes mera service för psykisk hjälp nära barnen och de unga. Man önskade stärkt vuxen närvaro i barnens och de ungas vardag. Man hoppades att ungdoms- och socialarbetet mera stadigt varande än hittills skulle besöka skolorna, som ju är barnens och de ungas dagliga miljö. Ökat samarbete med övriga instanser i form av olika nätverk, konsultationer, pararbete och gemensamt ordnade grupper efterlystes, liksom ett bättre nyttjande av befintliga resurser.

Slutsatser

I nationellt perspektiv är elevvården i Helsingfors etablerad med förhållandevis goda resurser. I varje skola finns en regelbundet sammanträdande elevvårdsgrupp, och elevvården ingår i kommunens läroplan. Skolkuratorernas och skolpsykologernas verksamhet har långa anor, och antalet elever per skolhälsovårdare är lite mindre än den nationella rekommendationen. Eleverna har hälsoundersökning varje år och en mera omfattande undersökning på regelbunden basis (jfr Rimpelä et al. 2010).

Men trots goda avsikter och ett fungerande system fungerar elevvården inte alltid till alla delar. Största utmaningen i Helsingfors verkar vara de lokala skillnaderna samt personalens rätt stora arbetsmängd

och därmed brådska. Vår studie visar att det finns många orsaker till denna brådska: stora klasser, hårt tempo under skoldagen, alltför lite resurser för skolkuratorer och -psykologer, skillnader i olika områdens, skolors och elevers behov av stöd, samt köerna till utomstående instansers service. Även att döma av de ungas egna uppfattningar har Helsingfors ännu en del utmaningar med att ordna elevvårdsservicen. Enligt rönen från undersökningen Hälsa i skolan 2010 upplevdes det svårare att få tid hos skolpsykolog, -kurator och -läkare än hos skolhälsovårdaren, trots att det skett en viss positiv utveckling. Dessutom upplevde var femte åttonde/niondeklassare att man inte fick hjälp av elevvården i ärenden som bekymrade en (Lommi et al. 2010). Vid de öppna forumen för unga begärde ungdomarna tillräckligt med elevvårdspersonal och jämt fördelat på alla skolor. Eleverna upplevde att hälsovårdens tid per skola och elev inte räcker till. Som negativt såg man också den stora omsättningen i personalen (Avoimet foorumit 2008, dvs. de öppna forumens protokoll).

Personalomsättningen är en faktor som ansetts inverka negativt på andan i elevvårdsgruppen. Men enligt våra rön är ekvationen inte fullt så enkel. Vi kan snarare ställa frågan huruvida omsättningen indikerar övriga utmaningar i arbetsmiljön, såsom ojämn arbetsmängd och arbetsfördelning, arbetsplaneringen, klarheten i samarbetsrutinerna – och ledarskapet överlag. Dessutom borde man se över antalet skolpsykologer och -kuratorer i förhållande till antalet skolhälsovårdare.

Är förhållandet det rätta idag? Enligt våra rön var skolpsykologen eller -kura-

torn den medlem av elevvårdsgruppen som oftast bytts under läsåret i staden som helhet. Ca hälften av svararna uppgav att någon av dessa bytts. Att lägga märke till är också att det inom skolhälsovården finns en nationell rekommendation (600 elever per hälsovårdare), medan ingen motsvarande rekommendation finns för skolpsykologernas eller -kuratorernas del.

Skulle omsättningen bland skolkuratorer och -psykologer vara mindre livlig om de hade ett mindre antal elever – jämförbart med skolhälsovårdarens? På det ger vår undersökning inget direkt svar, men i de fritt formulerade svaren pekade man på sambandet mellan tillräcklig arbetstid och lokala frågor och arbetsorganisation.

Det är möjligt att varierande arbetsmängd och upplevt otillräckliga resurser gör att personalomsättningen blir livligare. I Östra resp. Nordöstra stordistriktet är omsättningen bland elevvårdsgrupperna medlemmar större än på andra håll i staden. Det är dessa områden som har förhållandevis mest klienter hos skolkuratorer och -psykologer, barnskyddet och familjerådgivningen. I vår utredning var svararna ganska ense om att man vid tilldelningen av resurser i högre grad än hittills borde beakta områdenas socioekonomiska profiler och elevmaterial: befolkningsgrund, antalet elever med behov av särskild service och antalet barnskyddsklienter per skola. Det system som gällde ännu år 2010–2011, där resurserna fördelas enligt antal elever, är enligt de flesta inte längre ändamålsenligt.

Enligt dem som besvarade enkäten motsvarar personalen i de områden som innebär de största utmaningarna inte det verkliga behovet, vilket tröttar ut de an-

ställda. Därför borde arbetsmängden vara rimlig, och man borde beakta de skiftande behoven och kraven i olika områden. Tilläggsresurser efterfrågades i synnerhet för sådana områden och skolor där det finns många elever med invandrarbakgrund, elever som får särskilt stöd, och ursprungsbefolkning med svag socioekonomisk ställning.

Från och med läsåret 2011–2012 kommer man följaktligen i Helsingfors att vid fördelningen av resurser för skolkuratorer och -psykologer tillämpa koefficient 2 på antalet elever som läser finska som andraspråk och på antalet specialelever.

Ökat eller minskat psykiskt illamående syns omedelbart i grundskolornas vardag i form av ökad belastning på stödundervisning och särskilt stöd och minskad arbetsro. Med ökat illamående går en allt större del av lärarnas arbetstid åt till elevvårdande arbete (se Rimpelä et al. 2007, Stenvall 2009). Detta uppmärksammades också i de fritt formulerade svaren och vid intervjuerna. Klassläraren är med i barnens vardag och sköter den dagliga elevvården i klassen. På högstadiet fördelas ansvaret för den dagliga elevvården mellan klassföreståndaren och ämneslärarna. Man upplevde följaktligen att lärarna var den instans som först observerar förändringar i hur eleverna mår.

Samtidigt tog svararna starkt fram att lärarna i synnerhet på högstadiet inte har tillräckligt med tid för elevvårdande arbete. På lågstadiet upplevdes behov av timmar där man skulle kunna diskutera och gå igenom saker som gällde klassens funktion och gruppdynamik. Också enligt Pulkkinens (2011) studie upplevde i synnerhet ämneslärarna att deras tid inte räckte till

för elevvårdande arbete. Enligt Ala-Outinens (2010) studie inverkar också klassernas storlek på hur lärarna upplever sin arbetsmängd, även i de fall där inga andra utmaningar föreligger. Upplevd tidsbrist hos lärare kan dessutom påverkas av hur de upplever att skolkuratorns, -psykologens och .hälsovårdarens tid räcker till (se Pulkkinen 2011; Ahtola 2007). Otillräcklig elevvård kan skönjas också ur elevernas synvinkel. Enligt rönen av undersökningen Hälsa i skolan (2010) upplevde var femte elev i årskurserna 7-9 att de inte fick tillräcklig hjälp av elevvården. Man borde därför säkra tillräckliga tidsresurser för lärarna för att kunna göra elevvårdsarbete med rimliga mängder elever och med hjälp av arbetstidsarrangemang.

I vår enkät, som alltså gällde elevvården, tog svararna fram att vardagen i skolorna och elevernas behov delvis är annorlunda än förr. Eleverna upplevs som större utmaningar än förr och lärarnas arbete upplevs innehålla allt mera fostrande arbete utöver själva undervisningen. Man hoppades på fler besök från ungdomsväsendet och socialväsendet för att svara på behovet av socialt stöd. Även Ala-Outinen (2010) för i sin studie fram att det finns ett ständigt behov av socialt stöd i skolorna. I synnerhet i skolor med många elever med invandrarbakgrund och elever med sociala problem upplevde man att lärarnas resurser inte räckte till både för att undervisa och för att lösa sociala problem.

Dessutom upplevdes tidsbristen bland skolans viktiga samarbetspartners som ett problem. Medan en elev som har stödbehov väntar på att bli undersökt och vårdad skall skolan se till att vardagen och undervisningen i skolan löper. Resursbristen

bland de utomstående instanserna inverkar alltså också på elevvårdsarbetet. Samtidigt påvisade elevvårdsenkäten en del orealistiska förväntningar på olika parter arbete samt ett behov av att göra olika instansers klientprocesser och verksamhets-sätt klarare, vilket kommit fram även i tidigare undersökningar (se Oppilas- ja opiskelijahuollon kehittämistyöryhmä 2003, dvs. utvecklingsarbetsgruppen för elev- och studerandevården).

Behovet av elevvård i Helsingfors

Vi kan sammanfatta behovet av utvecklingsåtgärder för elevvården i fyra huvudpunkter: stöd för lärarnas elevvårdsarbete, lokala behov, besök av ungdoms- resp. socialväsendet i skolan samt förenhetligande av samarbetsätten.

1 Stöd för lärarnas elevvårdsarbete

Det elevvårdsarbete som lärarna utför i sitt dagliga värv upplevdes som den främsta formen av elevvård. Lärarna har många frågor om elevvårdsarbetet, så elevvårdsgruppens rådgivning och årliga genomgång av eleverna i de olika klasserna är viktiga arbetsformer.

Ökad utbildning för lärarna i elevvårdsfrågor upplevdes som viktiga både vid universitetet och senare i arbetslivet. Som viktigt upplevdes också att utomstående instanser informerar lärarna om hur de arbetar med elevklienter.

Man skulle följaktligen bäst stödja lärarnas elevvårdsarbete genom att satsa på fungerande konsultationskanaler, möjligheter till arbetshandledning och stöd, information samt skolning i elevvårdsrelaterade frågor.

2 Lokala behov

Enligt våra rön finns det lokala skillnader i behovet av och resurserna för elevvård. Idag är resurserna otillräckliga i vissa delar av staden, vilket tar sig uttryck i överbelastning på personalen med utmattning och ökad personalomsättning som följd. Det vore skäl att mera än tidigare bedöma personalresurser och organisation utgående från de lokala behoven. Men beträffande resursfördelningen bör man komma ihåg att det behövs elevvård i alla delar av staden. Dessutom vore det skäl att öka det lokala samarbetet mellan olika yrkesgrupper när man organiserar och skräddarsyr servicen.

3 Besök av ungdoms- resp. socialväsendet i skolan

Man vill också ha mera närvaro av ungdomsväsendet och socialväsendet i skolorna, som ju är elevernas vardagsmiljö. Detta förutsätter ökat samarbete

mellan dessa instanser och att man löser olika strukturella frågor kring samarbetet förvaltningar emellan, såsom informationsöverföringen. En annan upplevd utmaning är bristen på resurser bland samarbetspartners, vilket ökar trycket på skolans elevvårdsarbete och begränsar möjligheterna att utveckla samarbetet.

4 Förenhetligande av samarbetsätten

I vår studie lyfte man fram hur annorlunda samarbetsätten kan vara i olika områden och olika elevvårdsgrupper. Det finns skillnader skolor emellan också i hur öppna de är för samarbete med andra instanser. Därför efterlystes modeller och samarbetsavtal på stadsnivå och lokal nivå för att jämna ut dessa skillnader. Man önskade också uppföljning av hur dessa efterlevdes. Dessutom upplevde man att det behövde utvecklas olika arbetsmodeller för olika ändamål.

SUMMARY AND CONCLUSIONS

How pupil welfare responds to existing needs

The operating environment of pupil welfare

The wellbeing of the majority of children and adolescents in Helsinki is quite good, but the need for and use of special services for children have increased notably over the 2000s throughout the city (Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma vuosille 2009–2012, 68, i.e. a welfare plan for children and adolescents in Helsinki). In Helsinki, the operating environment of pupil welfare shows certain characteristics that differ from those in Finland overall. Over the 2000s, the proportion of pupils receiving special support has grown to be larger than in the country at large. In 2009, the proportion of pupils who received special support was 11 per cent in the Finnish-language schools in the city of Helsinki, versus nine per cent in Finland as a whole. Of those pupils with an immigrant background studying Finnish as a second language, 16 per cent received special support. Also the proportion of those receiving supplementary tuition between the age of 7 and 16 is larger in Helsinki than in Finland as a whole (Helsinki City Education Department 2010–11; WERA-Web reporting service of the Finnish National Board of Education).

In the school year 2009–10, a total of 46,171 pupils at comprehensive schools

(lower comprehensive for 7–12 year olds, higher comprehensive for 13–15 year olds) in Helsinki received pupil health care (Toimintasuunnitelma 2010–2012, Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto, 3, i.e. a working plan for the pupil health care). At all the Finnish-language comprehensive schools (7–15 year-olds) run by the City of Helsinki, nine per cent of pupils discussed with a school social worker and seven per cent with a school psychologist in 2010 (Annual report of Helsinki City Education Department 2010, p. 7). Thus, in the school year 2009–10, 16 per cent of the pupils had sought help because of academic or mental problems (Helsinki City Education Department 2010–2011).

In the school year 2010–11, the average number of pupils per school social worker in the Finnish-language comprehensive schools of the City of Helsinki was 730. The number of pupils per school psychologist was 819. The local variation in the number of pupils per school psychologist and school social worker shows a pattern where the South-eastern Major District and Eastern Major District have the smallest number (Helsinki City Education Department 2010–2011). The number of pupils per school nurse is 558 on average. The resources earmarked for school nurse take local needs into account (Helsinki City Health Centre 2010–2011).

In the 2000s, the number of clients of the child protection authority has risen in Helsinki. The majority of clients receive

open care, but in 2000–2010, the number of children taken into custody immediately almost doubled (from 222 in 2000 to 435 in 2010). In 2010, the open child protection and child care in institutions included a total of 10,022 children or adolescents. Of these clients, 28 per cent were aged 7–12 and 19 per cent 13–15. Every tenth 7–12 year-old and more than every tenth 13–15 year old had been a client of the child protection authority in Helsinki during that year (Helsinki City Social Services Department annual statistics).

In 2010, the family counselling services in Helsinki had a total of 2,620 clients, of whom 44 per cent were between 7 and 15 year old (Helsinki City Social Services Department annual statistics). In 2009, the psychiatric services for children were consulted by a total of 1,739 younger children, and those for adolescents by 2,271 young people (annual statistics of Helsinki City Health Department).

Sufficiency of time resources

Of those staff at schools who had answered concerning the pupil welfare services, 40 per cent felt they had time enough to do a good job with pupil welfare. 58 per cent felt they had too little time, owing to the large number of clients scattered over many classes and even different schools.

Judging from the responses of those who were members of the pupil welfare group of their school, staff turnover did not affect their perception of whether they had enough time or not. But it is possible that their idea of how sufficient the school social worker and school psychologist ser-

vices are is affected by their idea of how sufficient their own work-time is – and also the fact that there is stronger staff turnover with school social workers and school psychologists than other professional groups. According to Ahtola's (2007) study, staff turnover among school psychologists contributes to dissatisfaction with the psychologist services and to demand for more school psychologists. According to Pulkkinen's (2011) study, many teachers feel their time is too scarce for pupil welfare work, which in principle may influence their idea of how well the pupil welfare responds to existing needs. The feeling of insufficient service applied to all fields of the school social workers' and school psychologists' work, and shortcomings were seen particularly in the service of school psychologists (Pulkkinen 2011).

Almost half of those respondents who worked in various authorities that the schools cooperate with in matters of pupil welfare felt they had enough time to do pupil welfare work. The majority of these respondents participated in the pupil welfare at the schools of their neighbourhood at least once a year, with only every eighth not participating at all. 66 per cent participated in the meetings of the pupil welfare groups at least once a year. Every fourth never participated in these meetings.

Respondents reported there were queues to extra-scholar care authorities, which affects the pupil welfare work of schools. In spring 2011, 68 per cent of the clients of the family counselling services were booked for a consultation within one month and 91 per cent within three months after they contacted the counselling services (annual statistics of Helsinki

City Social Service Dpt.). Over 2007–09, the number of clients of the open child psychiatry almost doubled. In Helsinki, child psychiatric hospital care is given within the time stipulated by the “health care guarantee” in the law on public health care, but to the open care there are, in places, queues of more than three months (Helsinki University Central Hospital HUCH child psychiatry 2010). The first consultation in open and in-patient adolescent psychiatry was in 2009 given within the term stipulated by the health care guarantee (Helsinki City Board’s follow-up report on psychiatric services for children and adolescents, 2010–690).

Local needs

Our survey on pupil welfare services suggests this service is under considerable pressure. In the eastern and north-eastern parts of Helsinki this translates, above all, into staff turnover. It would seem that despite numbers of pupils that vary locally, resources allocated for school social workers and school psychologists are not sufficient in some city districts. This came out in the responses concerning the sufficiency of staff’s work-time and in the freely formulated answers. There was no corresponding need for more resources for the school nurses.

According to the findings of our study turnover is higher in the pupil welfare groups in the Eastern and North-eastern

major districts than in other parts of town. In these two major districts 70 per cent of respondents reported that one or two members of their pupil welfare group had changed during the school year 2002–10. In the rest of Helsinki, this proportion was 52 per cent. In Eastern and North-eastern, 48 per cent of respondents worked at a school where two or more pupil welfare group members had changed during the school year. In the rest of Helsinki this proportion was 24 per cent, i.e. only half as large.

Within the service relating to pupil welfare, the staff situation varies, but covering data on this whole were not available for this report. Concerning the school social worker and school psychologist service that is included in the city’s education department, the general idea is that in some districts there has been relatively high staff turnover and certain recruitment problems. In the student health care, on the other hand, staff turnover is not high (Helsinki City Health Dpt.). At outpatient departments for adolescent psychiatry, too, staff turnover is minor, and at the outpatient departments of child psychiatry there is hardly any staff turnover except for specialising physicians (HUCH child psychiatry 2010, HUCH adolescent psychiatry 2010). Within the open child protection, the challenge is to find competent social workers and also the fact that there is turnover in the staff (Helsinki City Social Services Dpt.).

Multi-professional cooperation between schools and other authorities

Facilities/opportunities/forums for cooperation

Respondents felt that cooperation between professionals required, above all, sufficient working time and sufficient information, a clear division of tasks, constructive and effortless cooperation, opportunities for consultation, an open debate climate, permanent and accessible staff, initiative of your own, and a genuine interest in cooperation, familiarity with your cooperation partners, and a sense of doing things together on an equal ground. They felt that cooperation and work practices gradually took form to suit the group. So it seems the most important conditions for cooperation were mutual trust and a clear and permanent working structure within the pupil welfare group.

Processes within the pupil welfare

Parents and guardians are vital cooperation partners for the child and adolescent services. The pupil welfare also closely cooperates within schools and with the child protection authorities and psychiatric services. Of respondents at schools, four in five reported they cooperated with homes almost daily or weekly, and similarly almost half of cooperation partner respondents did, too. The social workers of the child protection authority were also among the most frequent cooperation partners. The division of work was felt to

be natural between both the pupil welfare group members and between the school and actors outside it.

For cooperation partners, participation in the pupil welfare work most often meant dealing with individual matters of the pupils, networking, discussions with parents and guardians, consultancy relating to client work, and local work groups. They visit the meetings of pupil welfare groups and present themselves and their work, and in certain schools they also participate in the work of the extended pupil welfare group.

The idea that their professional skills were of good use in the pupil welfare group was more common with school people than their cooperation partners: of the members of pupil welfare groups 89 per cent and of their cooperation partners just over half thought so. Of those in the pupil welfare group 94 per cent and almost half of their cooperation partners thought that the skills of the professions represented in the group were useful to them.

Our study found that the ways of planning and developing the pupil welfare work varied between schools and districts. Thus, there might be a need for greater conformity in that respect. In almost all schools, the pupil welfare group participated in the planning and development of the pupil welfare work. In over half of schools, teachers and the steering group participated in the work, too. The student board and the parents and guardians clearly more seldom took part of planning and developing. The social services authority was involved in planning in one school of six and the youth authority in every tenth school.

There is no official practice for how the social workers of the child protection authority participate in the pupil welfare work in Helsinki, and the ways vary locally and between schools (Helsinki City Social Services Dpt. 2010–11). Neither are there covering instructions for the staff of family counselling services as regards participation in pupil welfare groups, and practices vary there, too (Helsinki City Family Counselling 2010). Helsinki City Youth Department and Hospital District of Helsinki and Uusimaa HUS have no guidelines for pupil welfare (Helsinki City Youth Department 2010–1, Hospital District of Helsinki and Uusimaa 2010).

Challenges

Respondents felt it was important to make teachers more involved in pupil welfare. More resources for homeroom and class teachers were called for to enable these to work with the activity and group dynamics of their class. Another wish was more flexibility and individuality in the teaching arrangements.

Respondents called for long-term thinking rather than short and varying projects. Many felt it was important to involve the whole staff to develop the basic work and strengthen existing services both in the pupil welfare work and in the cooperation between professional groups, rather than just launch projects. The varying work practices at different schools were seen as a challenge. More cooperation between various actors in the area was asked for. Our findings suggest that the cooperation between professional groups

could be used better in the work of the pupil welfare groups and of cooperation partners. Administrative boundaries between authorities were seen as problematic at times, and solutions to these problems were felt to be needed. Scarce time resources hamper the cooperation.

Respondents also felt that more services were needed for mental help near the children and adolescents. More adult presence in the everyday life of children and adolescents was called for. A wish was that the youth and social workers would more permanently visit schools – which are, after all, the daily environment of children and adolescents. Increased cooperation with other authorities in terms of networks, consultations, pair work and mutually organised groups, as well as better use of existing resources, were felt to be needed.

Conclusions

From a national perspective, the pupil welfare in Helsinki is well-established and has relatively good resources. In every school, there is a regularly convening pupil welfare group, and pupil welfare is included in the education plan of the city. The work of the school social workers and school psychologists has long traditions, and the number of pupils per school nurse is slightly below the national recommendation. Pupils undergo a health check with a doctor every year and a more comprehensive examination on a regular basis (cf. Rimpelä et al. 2010).

But despite good intentions and a functioning system, the pupil welfare does not

always function in every respect. The biggest challenge in Helsinki seems to be the local differences and the relatively heavy work load of staff. Our study shows that there are many reasons for lack of time: large classes, high tempo during school days, too little resources for school social workers and school psychologists, differences in the need for support between districts, schools and pupils, as also the queues to the services of other service authorities. Judging also from the ideas of the young themselves, Helsinki still has a few challenges in organizing the pupil welfare service. According to the findings of the 2010 School Survey, it was felt more difficult to get an appointment with a school psychologist, school social worker or school doctor than with the school nurse – although some improvement had taken place. Furthermore, every fifth 14–15-year old felt that the pupil welfare could not help them with their worries and concerns (Lommi et al. 2010). The open forums for adolescent called for sufficient pupil welfare staff evenly distributed to all schools. Pupils felt that the time the pupil health care invests per school and pupil was not sufficient. Another perceived flaw was the high staff turnover (Avoimet foorumit 2008, i.e. the records of the open forums).

Staff turnover is a factor felt to have affected the spirit of pupil welfare groups negatively. But our findings suggest the equation is not all that simple. We should rather ask whether turnover indicates other challenges such as uneven workloads and work divisions, work planning, unclear cooperation practices – and leadership overall. The ratio of pupils per school psychologist and school social

worker – compared with the number of pupils per school nurses is also something that should be looked at.

Is the ratio correct today? Our findings show that the school psychologist or school social worker was the member of the pupil welfare group that had changed most often during the school year in the city as a whole. About half of respondents reported that either of these professionals had been replaced by a new one. It is also notable that there is a national recommendation concerning the maximum number of pupils (600) per school nurse, but no such recommendation has been issued as to the ratio of pupils per school psychologist or school social worker.

Would turnover among school social workers and school psychologists be lesser if they had a smaller number of pupils – of the same order as the school nurses? Our survey gives no direct answer to that, but the freely formulated answers indicate there is a connection between sufficient work-time and local issues as well as organisation of work.

It is possible that regionally varying workload and perceived insufficient resources boost staff turnover. In the Eastern and the North-eastern major districts turnover among the members of pupil welfare groups is higher than in other parts of town. These are the areas with the highest ratio of clients to school social workers and school psychologists, to the child protection and family counselling services. In our survey, respondents fairly well shared the opinion that the allocation and targeting of resources should more than earlier take the socio-economic profile of neighbourhoods into account: population back-

ground, proportion of pupils needing special services, and number of child protection clients per school. The system that was still valid in the school year 2010-11 where resources were allocated according merely to numbers of pupils, is today no longer adequate, most respondents felt.

They felt the number of staff in the challenging areas does not correspond to the actual need, a fact which makes these professionals exhausted. Therefore, workloads should be reasonable, and the varying needs and demands in various areas should be taken into account. More resources were asked for particularly to districts and schools with a large proportion of pupils with an immigrant background or/and receiving special support and of residents with a weak socio-economic position.

Thus, from the school year 2011-12 on, a coefficient of 2 for pupils learning Finnish as a foreign language and/or receiving special support will be used when allocating per capita resources for school social workers and school psychologists.

In everyday work at schools, increasing or decreasing mental ill-being among pupils immediately translates into growing pressures on everyday school life and need for special support, and into class disturbance. With increasing ill-being a growing proportion of teachers' time is spent with pupil welfare (cf. Rimpelä et al. 2007, Stenvall 2009). This was something that the freely formulated answers and interviews pointed at. Class teachers are important persons in children's everyday life, and the classroom is where the pupil welfare mostly takes place. Among 13-15 year olds, the responsibility for the daily pupil

welfare is divided between the home teacher and the teachers of particular subjects. Thus, it was felt that teachers are the ones who first notice changes in pupils' mental well-being.

At the same time respondents strongly indicated that teachers do not have the time they would need for pupil welfare work - with 13-15 olds, especially. Respondents saw a need for teachers of 7-12 year olds to have a chance to give lessons for just discussions and dealing with the function and group dynamics of the class. According to Pulkkinen's (2011) study, too, the teachers of particular subjects especially felt they did not have time enough for pupil welfare work. According to Ala-Outinen's (2010) study, the size of the class also affects how teachers perceive their workload, even if no particular problems occur. Perceived lack of time among teachers can also be affected by whether they feel that the time of school social workers, school psychologists and school nurses is sufficient or not (see Pulkkinen 2011; Ahtola 2007). Insufficient pupil welfare can be noticed also from the perspective of pupils: according to the 2010 survey on health at schools, every fifth 14-15 year old felt that they did not receive the help they needed from the pupil welfare. Therefore, sufficient work-time resources should be allocated to teachers to enable them to do pupil welfare work with reasonable numbers of pupils and work-time arrangements.

In our survey respondents indicated that life at school and the needs of pupils are different today from what they used to be. Pupils are seen as more challenging than earlier, and the work of teachers is

perceived to contain more and more up-bringing besides teaching. Respondents wished for more visits by the youth and social authorities to respond to the need for social support at schools. The study of Ala-Outinen (2010) shows there is a constant need for social support at schools. Particularly in schools with many pupils with a foreign background and/or social problems, the teachers' resources were felt to be insufficient for both the teaching and the tackling of social problems.

Also, lack of time among the important cooperation partners of schools was seen as a problem, because schools have to ensure that teaching and routines run properly all the time while pupils that need support are waiting for examination and treatment by these cooperation partners. Thus, lacking resources outside schools also influence the pupil welfare work. At the same time, our survey showed there are unrealistic expectations towards the work of various actors and a need to clarify their client processes and practices – as indeed earlier studies have shown, too (ref. *Oppilas- ja opiskelijahuollon kehittämistyöryhmä 2003*, i.e. the working group for developing pupil- and student welfare).

The need for pupil welfare in Helsinki

We can summarise the need for improvements in the pupil welfare into four main points: supporting teachers in their pupil welfare work, local needs, school visits by the youth and social services authorities, and unifying the cooperation practices.

1. Supporting teachers in their pupil welfare work

The pupil welfare work done by teachers in their everyday work was felt to be the foremost form of pupil welfare. Teachers have many questions about the pupil welfare work, for which reason the consultation and annual inventory of pupils of the classes are important forms of work.

Increased training in pupil welfare matters for teachers was felt important both at university and later in working life. It was also felt important that cooperation partners outside schools inform teachers about their ways to work with pupil clients.

Thus, the pupil welfare work of teachers would best be supported by investing in functioning consultation channels, opportunities for work guidance and support, information and training in pupil welfare -related matters.

2. Local needs

Our findings show local differences in the needs and resources for pupil welfare. Today, resources are insufficient in some parts of town, which leads into overloads on staff and consequent exhaustion and staff turnover. There is reason to consider more thoroughly the staff resources and organisation from the angle of local needs. But in terms of resource allocation, we must remember there is a need for pupil welfare in all parts of the city. Furthermore, in organising and tailoring the services, local cooperation between different professional groups and organizations should be increased.

3. School visits by the youth and social services authorities

Increased presence of the youth authority and social services authority at schools was also felt to be needed. Schools, after all, are the everyday environment of young people. This requires increased cooperation between these authorities and the solution of various structural issues relating to the cooperation between offices and departments, such as information transfer. Another perceived challenge is the lack of resources among cooperation partners, which increases the pressures on schools' pupil welfare work and limits the possibilities to develop the work.

4. Unifying the cooperation practices

Our study highlighted how different the ways of cooperation can be between various districts and various pupil welfare groups. Also, there are differences between schools in how open-minded they are to cooperation with other authorities. Therefore models and cooperation agreements at city or district level were called for to diminish these differences. Another wish was systematic follow-up of how these are put into practice. Furthermore a need was felt to develop different working models for different purposes.

Liite 1 Oppilashuoltoa säätelevää lainsäädäntöä

1. Perusopetuslaki (628/1998), muutos (477/2003), muutos (642/2010)

15 §

Opetussuunnitelma

2.mom

Opetussuunnitelma tulee, siltä osin kuin sen perusteista säädetään 14 §:n 3 momentissa, laatia yhteistyössä kunnan sosiaali- ja terveydenhuollon toimeenpanoon kuuluvia tehtäviä hoitavien viranomaisten kanssa. Opetuksen järjestäjän tulee määrätä myös kodin ja koulun yhteistyön sekä opetussuunnitelman perusteiden mukaisen oppilashuollon järjestämistavasta.

31 a §

Oppilashuolto

Oppilaalla on oikeus saada maksutta opetukseen osallistumisen edellyttämä tarvittava oppilashuolto. Oppilashuollolla tarkoitetaan oppilaan hyvän oppimisen, hyvän psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä ja ylläpitämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa.

Oppilashuoltoon sisältyvät opetuksen järjestäjän hyväksymän opetussuunnitelman mukainen oppilashuolto sekä oppilashuollon palvelut, jotka ovat kansanterveyslaissa (66/1972) tarkoitettu kouluterveydenhuolto sekä lastensuojelulaissa (683/1983) tarkoitettu kasvatuksen tukeminen.

Opetuksen järjestäjän on huolehdittava siitä, että oppilaalle, jonka käyttäytyminen on aiheuttanut jäljempänä 36 §:n 1 momentissa tarkoitettun kurinpitorangaistuksen tai jolta opetus on evätty jäljellä olevan työpäivän ajaksi 36 §:n 2 momentin nojalla, järjestetään tarvittava oppilashuolto.

2. Lastensuojelulaki (417/2007)

3 §

Lastensuojelu

Lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu. Sen lisäksi kunta järjestää lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi 2 luvussa tarkoitettua ehkäisevää lastensuojelua.

Lapsi- ja perhekohtaista lastensuojelua ovat lastensuojelutarpeen selvitys, avohuollon tukitoimet, lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto.

Ehkäisevällä lastensuojelulla edistetään ja turvataan lasten kasvua, kehitystä ja hyvinvointia sekä tuetaan vanhemmuutta. Ehkäisevää lastensuojelua

on myös kunnan muiden palvelujen piirissä, kuten äitiys- ja lastenneuvolassa sekä muussa terveydenhuollossa, päivähoitossa, opetuksessa ja nuorisotyössä annettava erityinen tuki silloin, kun lapsi tai perhe ei ole lastensuojelun asiakkaana.

9 §

Tuki koulunkäyntiin

Kunnan tulee järjestää koulupsykologi- ja koulukuraattoripalveluita, jotka antavat kunnan perusopetuslaissa (628/1998) tarkoitettun esi-, perus- ja lisäopetuksen sekä valmistavan opetuksen oppilaille riittävän tuen ja ohjauksen koulunkäyntiin ja oppilaiden kehitykseen liittyvien sosiaalisten ja psyykkisten vaikeuksien ehkäisemiseksi ja poistamiseksi. Palveluilla tulee edistää myös koulun ja kodin välisen yhteistyön kehittämistä.

Perusopetuslain 7 ja 8 §:ssä tarkoitettun opetuksen järjestäjä vastaa edellä 1 momentissa tarkoitettujen palveluiden järjestämisestä oppilailleen.

12 §

Suunnitelma lastensuojelun järjestämisestä ja kehittämisestä

Kunnan tai useamman kunnan yhdessä on laadittava lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi ja lastensuojelun järjestämiseksi ja kehittämiseksi kunnan tai kuntien toimintaa koskeva suunnitelma, joka hyväksytään kunkin kunnan kunnanvaltuustossa ja tarkistetaan vähintään kerran neljässä vuodessa. Suunnitelma on otettava huomioon kuntalain (365/1995) 65 §:n mukaista talousarviota ja -suunnitelmaa laadittaessa.

3. Kansanterveyslaki (66/1972) ja muutos (626/2007)

Kunnan kansanterveystyö

14 §

Kansanterveystyöhön kuuluvina tehtävinä kunnan tulee:

5) ylläpitää kouluterveydenhuoltoa, johon sisältyy kunnassa sijaitsevien perusopetusta antavien koulujen ja oppilaitosten koulu yhteisön terveellisyden ja turvallisuuden valvonta ja edistäminen yhteistyössä henkilökunnan työterveyshuollon kanssa, oppilaan terveyden seuraaminen ja edistäminen suun terveydenhuolto mukaan lukien, yhteistyö muun oppilashuolto- ja opetushenkilöstön kanssa sekä terveydentilan toteamista varten tarpeellinen

erikoistutkimus; oppilaan terveyden seuraamiseen ja edistämiseen kuuluvien neuvonnan ja tarkastusten sisällöstä ja määrästä sekä terveydentilan toteamista varten tarpeellisesta erikoistutkimuksesta voidaan säätää tarkemmin valtioneuvoston asetuksella; (25.5.2007/626)

--

Kouluterveydenhuolto kuuluu osaltaan perusopetuslain (628/1998) 31 a §:n 2 momentin mukaisiin oppilashuollon palveluihin. Opiskelijan hyvän fyysisen ja psyykkisen terveyden edistäminen ja ylläpitäminen sekä sen edellytyksiä lisäävä toiminta ovat osa ammatillisesta koulutuksesta annetun lain (630/1998) 37 a §:n ja lukiolain (629/1998) 29 a §:n mukaista opiskelijahuoltoa. Kunnan kansanterveysyöstä vastaavan viranomaisen tulee osallistua perusopetuslain 15 §:n, lukiolain 11 §:n ja ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 14 §:n mukaisen opetussuunnitelman laatimiseen siltä osin, kun se koskee oppilas- tai opiskelijahuoltoa sekä koulun tai oppilaitoksen ja kodin välistä yhteistyötä. (25.5.2007/626)

4. Valtioneuvoston asetus neuvolatoiminnasta, koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta sekä lasten ja nuorten ehkäisevästä suun terveydenhuollosta (380/2009)

4 §

Palvelujen järjestäminen

1.mom. Kunnan kansanterveysyöstä vastaavan viranomaisen on hyväksyttävä yhtenäinen toimintaohjelma neuvolatyölle, koulu- ja opiskeluterveydenhuollolle sekä lasten ja nuorten ehkäisevälle suun terveydenhuollolle. Toimintaohjelmat on laadittava yhteistyössä sosiaali- ja opetustoimen kanssa.

- Valtioneuvoston asetus perusopetuslaissa tarkoitettujen opetuksen valtakunnallisista tavoitteista ja perusopetuksen tuntijaosta (1435/2001)
- Lastensuojeluasetus (1010/1983), muutos (546/1990)
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000)
- Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992)

- Potilasasiakirjoihin sisältyvien tietojen salassapito (653/2000)
- Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (Julkisuuslaki) (621/1999)
- Asetus viranomaisen toiminnan julkisuudesta ja hyvästä tiedonhallintatavasta (1030/1999)
- Henkilötietolaki (523/1999)
- Laki sähköisestä asioinnista viranomaistoiminnassa (13/2003)
- Sosiaalihuoltolaki (710/1982)
- Sosiaalihuoltoasetus (607/1983)
- Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista (734/1992)
- Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983)
- Laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä (504/2002)
- Asetus sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusehdoista (804/1992)
- Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä (559/1994)
- Asetus terveydenhuollon ammattihenkilöistä (564/1994)
- Mielenterveyslaki (1116/1990)
- Asetus mielenterveysasetuksen muuttamisesta (1282/2000)
- Asetus potilasasiakirjojen laatimisesta sekä niiden ja muun hoitoon liittyvän materiaalin säilyttämisestä (99/2001)
- Asetus psykologian tutkinnoista (318/1996)
- Laki lääketieteellisistä tutkimuksesta (488/1999)
- Erikoissairaanhoidtolaki (1062/1989)
- Laki yksityisestä terveydenhuollosta (744/1990)
- Päihdehuoltolaki (41/1986)
- Raittiustyölaki (828/1982)
- Laki toimenpiteistä tupakoinnin vähentämiseksi (693/1976)
- Terveydensuojelulaki (763/1994) ja -asetus (1280/1994)
- Pelastustoimilaki (561/1999)
- Rikoslaki (39/1889), (578/1995), (563/1998)

Liite 2. Kyselylomake kouluissa työskenteleville

Koulun nimi, jota vastaukset koskevat:

Montako päivää viikossa työskentelet kyseisessä koulussa?

Nykyinen työtehtäväsi:

☐ rehtori	☐ apulaisrehtori
☐ laaja-alainen erityisopettaja	☐ opinto-ohjaaja
☐ koulukuraattori	☐ koulupsykologi
☐ kouluterveydenhoitaja	☐ jokin muu, mikä?

Työkokemuksesi pituus vuosina nykyisissä työtehtävissä:

Kuinka monessa koulussa työskentelet?

Oppilashuoltoon sisältyvät opetussuunnitelman mukainen oppilashuolto sekä oppilashuollon palvelut.

Oppilashuoltoryhmä on koulun oppilashuoltotyötä koordinoiva moniammatillinen ryhmä, jonka puheenjohtajana toimii rehtori. Muina jäseninä ryhmään voivat kuulua kouluterveydenhoitaja, koululääkäri, koulukuraattori, koulupsykologi, erityisopettaja, opinto-ohjaaja sekä joissakin kouluissa psykiatrinen sairaanhoitaja. Ryhmään voi osallistua myös muiden hallintokuntien työntekijöitä, kuten sosiaalitoimen ja nuorisotoimen edustajia.

Oppilashuollollisella työllä tarkoitetaan tässä kyselyssä laajasti eri toimijoiden tekemää työtä oppilaiden hyvinvoinnin turvaamiseksi.

1. Kuinka monta lukuvuotta olet toiminut koulusi oppilashuoltoryhmässä?

2. Keitä kuului lukuvuonna 2009-2010 koulusi oppilashuoltoryhmään?

☐ rehtori	☐ apulaisrehtori
☐ laaja-alainen erityisopettaja	☐ opinto-ohjaaja
☐ koulukuraattori	☐ koulupsykologi
☐ kouluterveydenhoitaja	☐ joku muu, kuka?

3. Onko joku oppilashuoltoryhmän jäsenistä vaihtunut lukuvuoden 2009-2010 aikana?

- ei kyllä en osaa sanoa

4. Ketkä oppilashuoltoryhmän jäsenet ovat vaihtuneet?

☐ rehtori	☐ apulaisrehtori
☐ laaja-alainen erityisopettaja	☐ opinto-ohjaaja
☐ koulukuraattori	☐ koulupsykologi
☐ kouluterveydenhoitaja	☐ joku muu, kuka?

5. Toimitko oppilashuoltoryhmän puheenjohtajana?

- kyllä en

6. Asettaako oppilashuoltoryhmä säännöllisesti tavoitteita työskentelylleen (esim. vuosittain)?

- kyllä ei en osaa sanoa

7. Toimiiko oppilashuoltoryhmä asettamiensa tavoitteiden mukaisesti?

erittäin hyvin melko hyvin ei hyvin eikä huonosti melko huonosti erittäin huonosti en osaa sanoa

8. Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi kysymykseen 7.

9. Ketkä osallistuvat oppilashuoltotyön suunnitteluun ja kehittämiseen koulussa?

	kyllä	ei	en osaa sanoa
oppilashuoltoryhmä	()	()	()
johtoryhmä	()	()	()
opettajat	()	()	()
johtokunta	()	()	()
oppilaskunta	()	()	()
huoltajat	()	()	()
alueen sosiaalityöntekijät	()	()	()
alueen nuorisotoimi	()	()	()
poliisi	()	()	()
jokin muu taho, mikä?	()	()	()

10. Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi kysymykseen 9.

11. Hyödynnetäänkö ammattitaitoasi oppilashuoltoryhmässä?

erittäin hyvin melko hyvin ei hyvin eikä huonosti melko huonosti erittäin huonosti en osaa sanoa

12. Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi kysymykseen 11.

13. Miten hyödynnät oppilashuoltoryhmän moniammatillisuutta työssäsi?

erittäin hyvin melko hyvin ei hyvin eikä huonosti melko huonosti erittäin huonosti en osaa sanoa

14. Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi kysymykseen 13.

15. Miten oppilashuoltoryhmä ottaa huomioon työssään seuraavat asiat?

1=erittäin hyvin, 2=melko hyvin, 3=ei hyvin eikä huonosti, 4=melko huonosti, 5=erittäin huonosti, 6=en osaa sanoa

	1	2	3	4	5	6
työnjakoon liittyvät asiat	()	()	()	()	()	()
oppilaan tuen tarpeen	()	()	()	()	()	()
oppilaan tuen tarpeen kiireellisyyden	()	()	()	()	()	()
oppilaan tilanteen seuranta	()	()	()	()	()	()
oppilaan tukitoimet koulussa, kun koulun ulkopuolisilta tahoilta	()	()	()	()	()	()
haetun tuen saaminen kestää	()	()	()	()	()	()

oppilaan psyykkinen ja sosiaalinen oppimisympäristö	()	()	()	()	()	()
kouluyhteisöä koskevat asiat	()	()	()	()	()	()
jokin muu, mikä?	()	()	()	()	()	()

16. Miten oppilashuoltoryhmän kokousaika riittää

1=aikaa liian paljon, 2=aikaa melko paljon, 3=aikaa sopivasti, 4=aikaa melko vähän, 5=aikaa liian vähän, 6=en osaa sanoa

	1	2	3	4	5	6
oppilasasioiden käsittelyyn?	()	()	()	()	()	()
oppilashuoltoryhmän työn suunnitteluun?	()	()	()	()	()	()
oppilashuoltoryhmän työn kehittämiseen ja arviointiin?	()	()	()	()	()	()
kouluyhteisön oppilashuoltotyön suunnitteluun?	()	()	()	()	()	()
kouluyhteisön oppilashuoltotyön kehittämiseen ja arviointiin?	()	()	()	()	()	()

17. Miten oma työaikasi riittää laadukkaana oppilashuoltotyön toteuttamiseen?

1=aikaa liian paljon, 2=aikaa melko paljon, 3=aikaa sopivasti, 4=aikaa melko vähän, 5=aikaa liian vähän, 6=en osaa sanoa

1	2	3	4	5	6
()	()	()	()	()	()

18. Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi kysymykseen 17.

19. Miten koulussa työskentelevien työntekijöiden työaika riittää oppilashuoltotyöhön?

Vastaa oman kokemuksesi pohjalta.

1=aikaa liian paljon, 2=aikaa melko paljon, 3=aikaa sopivasti, 4=aikaa melko vähän, 5=aikaa liian vähän, 6=ei ole yhteistyötahoni, 7=en osaa sanoa

	1	2	3	4	5	6	7
rehtori	()	()	()	()	()	()	()
apulaisrehtori	()	()	()	()	()	()	()
laaja-alainen erityisopettaja	()	()	()	()	()	()	()
opinto-ohjaaja	()	()	()	()	()	()	()
erityisluokan opettaja	()	()	()	()	()	()	()
luokanopettaja/-valvoja	()	()	()	()	()	()	()
koulunkäyntiavustaja	()	()	()	()	()	()	()
suomi toisena kielenä -opettaja	()	()	()	()	()	()	()
valmistavan opetuksen opettaja	()	()	()	()	()	()	()
koulukuraattori	()	()	()	()	()	()	()
koulupsykologi	()	()	()	()	()	()	()
kouluterveydenhoitaja	()	()	()	()	()	()	()
koululääkäri	()	()	()	()	()	()	()
joku muu, kuka?	()	()	()	()	()	()	()
joku muu, kuka?	()	()	()	()	()	()	()
joku muu, kuka?	()	()	()	()	()	()	()

20. Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi kysymykseen 19.

21. Miten koulun ulkopuolisten tahojen työaika riittää oppilashuoltotyöhön koulun kanssa?

Vastaa oman kokemuksesi pohjalta.

1=aikaa liian paljon, 2=aikaa melko paljon, 3=aikaa sopivasti, 4=aikaa melko vähän, 5=aikaa liian vähän, 6=ei ole yhteistyötahoni, 7=en osaa sanoa

	1	2	3	4	5	6	7
lastensuojelun sosiaalityö	()	()	()	()	()	()	()
lastensuojelun sosiaalihojaus	()	()	()	()	()	()	()
lapsiperheiden varhainen tuki ja kotipalvelu	()	()	()	()	()	()	()
perheneuvola	()	()	()	()	()	()	()
lastenpsykiatrian aluepoliklinikka	()	()	()	()	()	()	()
nuortenspsykiatrian aluepoliklinikka	()	()	()	()	()	()	()
lasten foniatriinen poliklinikka ja puheterapiapalvelut	()	()	()	()	()	()	()
nuorisotyö	()	()	()	()	()	()	()
luotsi-toiminta	()	()	()	()	()	()	()
nuorisoasemat	()	()	()	()	()	()	()
klaari-toiminta	()	()	()	()	()	()	()
poliisi	()	()	()	()	()	()	()
esiopetus	()	()	()	()	()	()	()
koululaisten iltapäivätoiminta	()	()	()	()	()	()	()
seurakunnat ja uskonnolliset yhteisöt	()	()	()	()	()	()	()
järjestöt	()	()	()	()	()	()	()
oman viraston tukipalvelut (esim. pedagogiset yhteyshenkilöt)	()	()	()	()	()	()	()
jokin muu yhteistyötaho, mikä?	()	()	()	()	()	()	()
jokin muu yhteistyötaho, mikä?	()	()	()	()	()	()	()
jokin muu yhteistyötaho, mikä?	()	()	()	()	()	()	()

22. Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi kysymykseen 21.

23. Kuinka usein teet yhteistyötä oppilashuollollisissa asioissa seuraavien tahojen kanssa?

1=lähes päivittäin, 2=viikoittain, 3=kuukausittain, 4=1-4 kertaa vuodessa, 5=en koskaan, 6=ei ole yhteistyötahoni, 7=en osaa sanoa

	1	2	3	4	5	6	7
huoltajat	()	()	()	()	()	()	()
lastensuojelun sosiaalityö	()	()	()	()	()	()	()
lastensuojelun sosiaalihojaus	()	()	()	()	()	()	()
lapsiperheiden varhainen tuki ja kotipalvelu	()	()	()	()	()	()	()
perheneuvola	()	()	()	()	()	()	()
lastenpsykiatrian aluepoliklinikka	()	()	()	()	()	()	()
nuortenspsykiatrian aluepoliklinikka	()	()	()	()	()	()	()
lasten foniatriinen poliklinikka ja puheterapiapalvelut	()	()	()	()	()	()	()
nuorisotyö	()	()	()	()	()	()	()
luotsi-toiminta	()	()	()	()	()	()	()
nuorisoasemat	()	()	()	()	()	()	()
klaari-toiminta	()	()	()	()	()	()	()

poliisi	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
esiopetus	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
koululaisten iltapäivätoiminta	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
seurakunnat ja uskonnolliset yhteisöt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
järjestöt	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
oman viraston tukipalvelut (esim. pedagogiset yhteyshenkilöt)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
jokin muu yhteistyötaho, mikä?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
jokin muu yhteistyötaho, mikä?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
jokin muu yhteistyötaho, mikä?	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

24. Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi kysymykseen 23.

25. Onko tahoja, jotka eivät tällä hetkellä osallistu oppilashuoltotyöhön, mutta joiden tulisi mielestäsi osallistua?

26. Miten kehittäisit olemassa olevilla resursseilla Helsingissä

- a) koulun oppilashuoltotyötä?
- b) yhteistyötä koulun ulkopuolisten tahojen kanssa?

27. Miten Helsingin alueiden eroavuudet tulisi ottaa huomioon oppilashuoltotyössä?

28. Minkälaisia matalan kynnyksen työmalleja tulisi kehittää Helsingissä lasten ja nuorten toimintaympäristöihin, kuten kouluille?

29. Minkälaisia myönteisiä kokemuksia sinulla on moniammatillisesta oppilashuollollisesta yhteistyöstä Helsingissä

- a) muiden koulussa työskentelevien työntekijöiden kanssa?
- b) koulun ulkopuolisten tahojen kanssa?

30. Onko vielä jotakin, mitä haluaisit tuoda esiin oppilashuoltotyön ja moniammatillisen yhteistyön kehittämiseen liittyen?

Syntymävuosi:

Sukupuoli:

Äidinkieli:

Liite 3. Kyselylomake koulujen yhteistyötahoille

Toimipisteen nimi, jota vastaukset koskevat

Montako päivää viikossa työskentelet kyseisessä toimipisteessä?

Nykyinen työtehtäväsi:

☐ sosiaalityöntekijä	☐ sosiaaliohjaaja
☐ psykologi	☐ psykiatri
☐ sairaanhoitaja	☐ nuoriso-ohjaaja
☐ poliisi	☐ jokin muu, mikä?

Työkokemuksesi pituus vuosina nykyisissä tehtävissä:

1. Kuinka usein osallistut oppilashuoltotyöhön alueesi kouluissa?

☐ päivittäin	☐ viikoittain
☐ kuukausittain	☐ 1–4 kertaa vuodessa
☐ en koskaan	☐ en osaa sanoa

2. Mitä oppilashuoltotyöhön osallistuminen sisältää omassa työssäsi?

Voit valita usean vaihtoehdon.

- yksittäisen oppilaan asioiden käsittely
- palaverit huoltajien kanssa
- nimettynä yhteyshenkilönä toimiminen
- asiakastyöhön liittyvä konsultointi
- oppilashuoltoryhmän tapaamiset
- ryhmätystoiminta koulussa
- osallisuustoiminta koulussa
- päihdekasvatustoiminta koulussa
- pienryhmä- ja kerhotoiminta koulussa
- teemapäivät koulussa
- koulupäivystys
- vierailut opettajakokouksissa/vanhempainilloissa
- alueelliset työryhmät
- muu verkostotyö
- ei mitään edellä mainituista
- jokin muu tehtävä, mikä?

3. Kuinka monen oppilashuoltoryhmän kanssa teet yhteistyötä alueellasi?

alakouluissa: _____ yläkouluissa: _____

4. Kuinka usein osallistut oppilashuoltoryhmien tapaamisiin alueellasi?

☐ päivittäin	☐ viikoittain
☐ kuukausittain	☐ 1–4 kertaa vuodessa
☐ en koskaan	☐ en osaa sanoa

5. Hyödynnetäänkö ammattitaitoasi oppilashuoltoryhmässä?

erittäin hyvin melko hyvin ei hyvin eikä huonosti melko huonosti erittäin huonosti en osaa sanoa

6. Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi kysymykseen 5.

7. Miten hyödynnät oppilashuoltoryhmän moniammatillisuutta omassa työssäsi?

erittäin hyvin melko hyvin ei hyvin eikä huonosti melko huonosti erittäin huonosti en osaa sanoa

8. Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi kysymykseen 7.

9. Miten oma työaikasi riittää oppilashuoltotyöhön osallistumiseen?

1=aikaa liian paljon, 2=aikaa melko paljon, 3=aikaa sopivasti, 4=aikaa melko vähän, 5=aikaa liian vähän, 6=en osaa sanoa

1 2 3 4 5 6
() () () () () ()

10. Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi kysymykseen 9.

11. Miten koulussa työskentelevien työntekijöiden työaika riittää oppilashuoltotyöhön?

Vastaa oman kokemuksesi pohjalta.

1=aikaa liian paljon, 2=aikaa melko paljon, 3=aikaa sopivasti, 4=aikaa melko vähän, 5=aikaa liian vähän, 6=ei ole yhteistyötahoni, 7=en osaa sanoa

	1	2	3	4	5	6	7
rehtori	()	()	()	()	()	()	()
apulaisrehtori	()	()	()	()	()	()	()
laaja-alainen erityisopettaja	()	()	()	()	()	()	()
opinto-ohjaaja	()	()	()	()	()	()	()
erityisluokan opettaja	()	()	()	()	()	()	()
luokanopettaja/-valvoja	()	()	()	()	()	()	()
koulukuraattori	()	()	()	()	()	()	()
koulupsykologi	()	()	()	()	()	()	()
kouluterveydenhoitaja	()	()	()	()	()	()	()
koululääkäri	()	()	()	()	()	()	()
jokin muu yhteistyötaho, mikä?	()	()	()	()	()	()	()
jokin muu yhteistyötaho, mikä?	()	()	()	()	()	()	()
jokin muu yhteistyötaho, mikä?	()	()	()	()	()	()	()

12. Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi kysymykseen 11.

13. Miten seuraavien tahojen työaika riittää koulun kanssa tehtävään oppilashuoltotyöhön?**Vastaa oman kokemuksesi pohjalta.**

1=aikaa liian paljon, 2=aikaa melko paljon, 3=aikaa sopivasti, 4=aikaa melko vähän, 5=aikaa liian vähän, 6=ei ole yhteistyötahoni, 7=en osaa sanoa

	1	2	3	4	5	6	7
lastensuojelun sosiaalityö	()	()	()	()	()	()	()
lastensuojelun sosiaalihojaus	()	()	()	()	()	()	()
lapsiperheiden varhainen tuki ja kotipalvelu	()	()	()	()	()	()	()
perheneuvola	()	()	()	()	()	()	()
lastenpsykiatrian aluepoliklinikka	()	()	()	()	()	()	()
nuortenspsykiatrian aluepoliklinikka	()	()	()	()	()	()	()
lasten foniatriinen poliklinikka ja puheterapiapalvelut	()	()	()	()	()	()	()
nuorisotyö	()	()	()	()	()	()	()
luotsi-toiminta	()	()	()	()	()	()	()
nuorisoasemat	()	()	()	()	()	()	()
klaari-toiminta	()	()	()	()	()	()	()
poliisi	()	()	()	()	()	()	()
esiopetus	()	()	()	()	()	()	()
koululaisten iltapäivätoiminta	()	()	()	()	()	()	()
seurakunnat ja uskonnolliset yhteisöt	()	()	()	()	()	()	()
järjestöt	()	()	()	()	()	()	()
jokin muu yhteistyötaho, mikä?	()	()	()	()	()	()	()
jokin muu yhteistyötaho, mikä?	()	()	()	()	()	()	()
jokin muu yhteistyötaho, mikä?	()	()	()	()	()	()	()

14. Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi kysymykseen 13.**15. Kuinka usein teet oppilashuollollista yhteistyötä seuraavien tahojen kanssa?**

1=lähes päivittäin, 2=viikoittain, 3=kuukausittain, 4=1-4 kertaa vuodessa, 5=ei koskaan, 6=ei ole yhteistyötahoni, 7=en osaa sanoa

	1	2	3	4	5	6	7
huoltajat	()	()	()	()	()	()	()
lastensuojelun sosiaalityö	()	()	()	()	()	()	()
lastensuojelun sosiaalihojaus	()	()	()	()	()	()	()
lapsiperheiden varhainen tuki ja kotipalvelu	()	()	()	()	()	()	()
perheneuvola	()	()	()	()	()	()	()
lastenpsykiatrian aluepoliklinikka	()	()	()	()	()	()	()
nuortenspsykiatrian aluepoliklinikka	()	()	()	()	()	()	()
lasten foniatriinen poliklinikka ja puheterapiapalvelut	()	()	()	()	()	()	()
nuorisotyö	()	()	()	()	()	()	()
luotsi-toiminta	()	()	()	()	()	()	()
nuorisoasemat	()	()	()	()	()	()	()
klaari-toiminta	()	()	()	()	()	()	()
poliisi	()	()	()	()	()	()	()
esiopetus	()	()	()	()	()	()	()
koululaisten iltapäivätoiminta	()	()	()	()	()	()	()

seurakunnat ja uskonnolliset yhteisöt ()	()	()	()	()	()	()
järjestöt ()	()	()	()	()	()	()
jokin muu yhteistyötaho, mikä? ()	()	()	()	()	()	()
jokin muu yhteistyötaho, mikä? ()	()	()	()	()	()	()
jokin muu yhteistyötaho, mikä? ()	()	()	()	()	()	()

16. Voit halutessasi tarkentaa vastaustasi kysymykseen 15.

17. Onko tahoja, jotka eivät tällä hetkellä osallistu oppilashuoltotyöhön, mutta joiden tulisi mielestäsi osallistua?

18. Miten kehittäisit olemassa olevilla resursseilla Helsingissä yhteistyötä koulujen oppilashuoltoryhmien kanssa?

19. Miten Helsingin alueiden eroavuudet tulisi ottaa huomioon oppilashuollollisessa työssä?

20. Minkälaisia matalan kynnyksen tömällejä tulisi kehittää Helsingissä lasten ja nuorten toimintaympäristöihin, kuten kouluille?

21. Minkälaisia myönteisiä kokemuksia sinulla on ollut moniammatillisesta oppilashuollollisesta yhteistyöstä Helsingissä

- a) koulussa työskentelevien työntekijöiden kanssa?
- b) koulun ulkopuolisten tahojen kanssa?

22. Onko vielä jotakin, mitä haluaisit tuoda esiin moniammatillisen yhteistyön ja oppilashuoltotyön kehittämiseen liittyen?

Syntymävuosi:

Sukupuoli:

Äidinkieli:

Liite 4. Haastattelurunko

A. JOHDANTO

B. ESITTÄYTYMINEN JA LÄMMITTELYKYSYMYKSET

Kerro lyhyesti kuka olet, mistä tulet ja mistä tyypillinen työpäiväsi koostuu, mainitse kolme tärkeintä työtehtävääsi. Kuvaile yhdellä lauseella miten sinä teet moniammatillista yhteistyötä omassa työssäsi.

C. KEHYSKERTOMUS

1. Jaetaan kertomus luettavaksi/luetaan ääneen.

Kuvittele, että tämä on sinun koulusi tai toiminta-alueesi: Mitä sinä voisit tehdä oman työtehtäväsi puitteisessa prosessin eri vaiheissa Janin tukemiseksi ns. ideaalissa asiakasprosessissa? Missä eri vaiheissa voisit olla mukana ja minkälaisella panostuksella, jos ei mietitä resurssikysymyksiä?

2. Käydään tarina läpi uudelleen kaikkien osallistujien osalta fläppitaululla olevan kuvion avulla. Presentaatiotapana prosessikaavio, joka on aseteltu valmiiksi fläppitaululle.

Haastattelutilanteessa osallistujat miettivät mikä olisi oman työnkuvan näkökulmasta ideaali tapa toimia prosessin eri vaiheissa. Esiin nousevat ajatukset kirjoitetaan jokaisen osallistujan osalta post-it-lapuille ja lisätään prosessikaavion eri vaiheisiin, esim. ”psykologi luokkakäynti”, ”sosiaalityöntekijä kotikäynti” jne. Koulun toimijoiden tehtävät kirjataan punaisille lapuille ja ulkopuolisten tahojen keltaisille lapuille. Eri toimijoiden toimet erotetaan toisistaan eriväristen tussien avulla. Tarina kirjoitetaan uudelleen ja lopuksi kuvataan kameralla.

D. IDEAALIPOSESSI VS. NYKYTILA

Keskustellaan fläppitaululle kerätyn kuvion kautta eroaako ideaalitalanne tämän hetkisestä todellisesta tilanteesta. Ei virallista kierrosta vaan vapaan keskustelun kautta pohditaan. Haastattelijat huolehtivat, että alla olevista kysymyksistä ainakin 1-6 tulisi käsitellyiksi.

1. Miten oppilashuollollinen, moniammatillinen yhteistyö on organisoitu? Onko asiakasprosessissa aukkoja?
2. Mihin aikaa käytetään oppilashuoltotyössä (ennaltaehkäisevä työ/varhainen tuki vs. alkaneet asiakkuudet)?
3. Kenen työajan pitäisi riittää oppilashuoltotyöhön koulussa?
4. Jätetäänkö ammattitaitoa käyttämättä oppilashuoltoryhmässä, ja jos, niin minkä osan ammattitaidosta koetaan jäävän hyödyntämättä?
5. Jätetäänkö olemassa olevia palveluja käyttämättä ja turvaudutaanko tarpeettomasti erikoissairaanhoidon?
6. Miten kenttäväen yhteistyö tulisi kohdentaa, jotta vältyttäisiin päällekkäisyyksiltä ja että eri tahot keskustelisivat keskenään?
7. Minkälainen merkitys konsultoinnilla on?
8. Minkälaisia odotuksia moniammatilliseen yhteistyöhön kohdistuu? Kuinka selkeitä ne ovat?
9. Minkälainen merkitys virastojen organisaatiomuutoksilla on moniammatillisessa yhteistyössä?
10. Millaista yhteistyötä haluaisit enemmän kokea työssäsi?

E. LOPETUS

Liite 5. Tutkimusaineistot ja -menetelmät

KYSELYAINEISTO

Kysely toteutettiin Helsingissä sähköisenä kyselynä lokakuussa 2010. Vastausaikaa oli kaksi viikkoa, mutta marraskuussa sitä jatkettiin vielä kahdella viikolla. Kyselyyn oli mahdollista vastata suomeksi ja ruotsiksi.

Kysely toteutettiin valikoituna otoksena peruskoulujen oppilashuoltoryhmien jäsenille sekä koulujen yhteistyötahoille. Tavoitteena oli saada kyselyyn mukaan oppilaaksiottoalueeltaan erilaisia kouluja ja alueellisia palveluja tuottavia yksiköitä. Koulujen otos käsitti 56 peruskoulun oppilashuoltoryhmät, sisältäen myös ruotsinkielisiä kouluja ja sopimuskouluja. Sairaalakoulut ja yksityiset koulut jätettiin kyselyn ulkopuolelle. Tutkimusotoksen koulut valikoitiin opetusviraston PD-listaa hyödyntäen ja alueellinen edustavuus huomioiden. Vuosaaressa kysely lähetettiin kaikille alueen peruskouluille johtuen yhteistyöstä HYMYT-hankkeen kanssa. Osa otannan kouluista oli yhtenäisiä peruskouluja, jolloin koulusta oli valittu joko ala- tai yläkoulu otantaryhmään. Otannan kouluissa oli syyskuussa 2010 yhteensä noin 15 000 oppilasta, kun lasketaan mukana olleista yhtenäiskouluista vain ala- tai yläkoulun oppilaat. Mikäli huomioidaan yhtenäiskoulujen kokonaisoppilasmäärä, oli otannan kouluissa kaiken kaikkiaan 18 500 oppilasta, mikä vastaa puolta (51 %) kaupungin peruskoulujen oppilasmäärästä.

Koulujen oppilashuoltoryhmille kysely jaettiin rehtoreiden avulla. Rehtoreita pyydettiin välittämään saatekirjettä ja sen mukana ollutta linkkiä kyselyyn oppilashuoltoryhmän jäsenille. Koska osa oppilashuoltoryhmien jäsenistä työskentelee useassa koulussa, pyydettiin vastaajia vastaamaan vain pääkoulunsa pohjalta. Pääkoululla tarkoitettiin koulua, johon vastaajan posti tulee tai jossa hän työskentelee ajallisesti eniten.

Yhteistyötahojen otos koostettiin koulujen otannan pohjalta. Yhteistyötahoihin lukeutuivat perhekeskukset¹, perheneuvolat, Klaari-toiminta, nuorisotasemat, alueellinen nuorisotyö, Luotsi-toiminta, omaura-luokat, lastenpsykiatrian poliklinikat, nuorisopsykiatrian poliklinikat ja jalkautuva työryhmä, nuorten päihdepsykiatrian poliklinikka sekä aluepoliisi. Luvusta 3 löytyvät tarkemmat kuvaukset yhteistyötahoista ja niiden tekemästä oppilashuollollisesta työstä.

Sosiaaliviraston alaisten perhekeskusten ja perheneuvolojen kohdalla kyselyn levittäminen tapahtui johtavien työntekijöiden kautta. Perheneuvoloissa aluepäälliköitä sekä perhekeskuksissa lastensuojelun johtavia sosiaalityöntekijöitä ja varhaisen tuen ja kotipalvelun johtavia ohjaajia pyydettiin välittämään kyselyn eteenpäin niille työntekijöille, jotka tekevät yhteistyötä yhden tai useamman otoksen koulun kanssa. Kyselyyn pyydettiin vastaamaan työntekijäkohtaisesti. Perhekeskuksille ja perheneuvoloille annettiin kuitenkin mahdollisuus sopia tiimeittäin kuka työntekijöistä vastaa kyselyyn, mikäli useampi tekee yhteistyötä saman koulun kanssa. Klaari-toiminnan työntekijöille kysely lähetettiin vastaajien henkilökohtaisiin sähköpostiosoitteisiin. Nuorisotasemien kohdalla kyselyn levittäminen tapahtui esimiehen välityksellä.

Nuorisosiainkeskuksen alueellisten palvelujen osalta vastaajaotos laadittiin yläkoulujen otoksen pohjalta. Kohdennetusta nuorisotyöstä mukaan otettiin Koillis-Luotsi, Itä-Luotsi ja Länsi-Luotsi sekä osa omaura-luokista. Kysely lähetettiin ensin tiedoksi yksiköiden toiminnanjohtajille. Tämän jälkeen kysely lähetettiin osalle vastaajista henkilökohtaisiin sähköpostiosoitteisiin, loppuja tavoiteltiin yksikkökohtaisten sähköpostilistojen kautta.

¹Vuoden 2011 alussa toteutettiin perhekeskustoiminnan organisaatiouudistus, jossa perhekeskukset lopetettiin ja toimintaa hajautettiin. Lastensuojelun sosiaalityö ja sosiaalihoitus sijoitettiin kahteen avohuollon sosiaalityön yksikköön. Lapsiperheiden kotipalvelu ja varhainen tuki muodostavat oman yksikkönsä. Raportissa analyysiyksikkönä käytetään perhekeskusta, koska kyselyn toteuttamisvuonna (2010) vanha organisaatorakenne oli vielä käytössä.

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin (HUS) alaisten lastenpsykiatrian poliklinikoiden, nuorisopsykiatrian poliklinikoiden ja jalkautuvan työryhmän sekä nuorten päihdepsykiatrian poliklinikan osalta meneteltiin siten, että avotoiminnasta vastaavat esimiehet välittivät kyselyn poliklinikoiden työntekijöille. Myös aluepoliisin kohdalla kyselyn levittäminen tapahtui esimiehen välityksellä.

Vastausaikaa jatkettiin niiden koulujen osalta, joista vastauksia oltiin saatu 0–2. Karhukierrokseen ei otettu mukaan sopimuskouluja eikä ruotsinkielisiä kouluja. Yhteistyötahojen kohdalla uusintakysely lähetettiin esimiesten välityksellä perhekeskuksiin, perheneuvoloihin, nuorisoasemille, lasten ja nuorten psykiatrian poliklinikoille sekä aluepoliisille. Nuorisoasiainkeskuksen osalta meneteltiin kuten ensimmäiselläkin kyselykierroksella.

KYSELYAINEISTON ANALYYSI

Kyselyaineisto käsiteltiin ja analysoitiin SPSS Statistics -ohjelmalla. Aineisto luokiteltiin osittain uudelleen tulosten analysointia varten. Kouluaineistoa tarkasteltiin koko oppilashuoltoryhmän näkökulmasta, ammattiryhmittäin sekä osittain alueellisesti. Yhteistyötahojen vastauksia tarkasteltiin ammattiryhmittäin ja tahoittain.

Aineistoanalyysissä tarkasteltiin muuttujien jakaumia sekä keskeisiä tunnuslukuja. Lisäksi sovellettiin ristiintaulukointi-menetelmää, Khiin neliön testiä, jolla mitataan muuttujien välistä tilastollista merkitsevyyttä. Riippumattomuudesta kertoo kuinka todennäköistä on, että riippuvuus on syntynyt otantasattuman vaikutuksesta sen sijaan, että muuttujat ovat perusjoukossa toisistaan riippumattomia. Testin tuloksena esitetään p-arvo, jonka merkitsevyytensä pidetään arvoa 0,05. Jos p-arvo on alle 0,05 voidaan riippuvuuden sanoa olevan merkitsevää (ks. esim. Vehkalahti 2008).

Kyselyyn liittyvät avovastaukset käytiin systemaattisesti läpi ryhmittelemällä ne eri temaattisten kokonaisuuksien alle. Tuloksia raportoivissa luvuissa 4 ja 5 esitellään nämä temaattiset kokonaisuudet, kerrotaan vastausten tarkemmasta sisällöstä ja annetaan esimerkkejä sitaatein.

RYHMÄHAASTATTELUAINEISTO

Ryhmähaastatteluista kolme keskittyi yläasteiden oppilashuoltoryhmiin ja yksi ala-asteeseen. Haastattelut toteutettiin oppilashuoltoryhmien viikoittaisena kokousaikana ryhmän tavanomaisessa kokoustilassa. Haastattelut nauhoitettiin ja niiden pituus vaihteli 1,25–1,5 tunnin välillä. Haastatteluihin osallistuivat koulujen oppilashuoltoryhmien jäsenet sekä yhteistyötahojen edustajia lastensuojelusta, perheneuvolasta, Luotsi-toiminnasta sekä iltapäivätoiminnasta. Osallistujien määrä vaihteli 7–12 henkilön välillä. Lähes jokaisessa haastattelussa joku osallistujista oli estynyt osallistumaan sairauden tai työkiireiden vuoksi. Haastattelijana toimi jokaisessa haastattelussa tämän raportin kirjoittaja, lisäksi oli mukana yksi tai kaksi avustavaa henkilöä.

Haastattelujen lähtökohtana käytettiin kuvitteellista oppilastarinaa. Haastateltavia pyydettiin pohtimaan mitä kukin voisi tehdä oppilaan tukemiseksi. Kuvitteellisen oppilastarinan arvioitiin olevan ryhmädynamiikan kannalta neutraalimpi ja helpompi lähestymistapa aiheeseen kuin oikean asiakastapauksen läpikäyminen. Haastattelutilanteesta pyrittiin luomaan vapaamuotoinen ja keskustelevalta. Tavoitteena oli, että osallistujat veisivät keskustelua eteenpäin mahdollisimman paljon itse. Haastattelutilanteen toivottiin olevan osallistujille mielenkiintoinen ja hyödyllinen kehittämistilaisuus, jossa he rohkaistuisivat ideoimaan erilaisia toimintatapoja moniammatilliseen yhteistyöhön.

RYHMÄHAASTATTELUAINEISTON ANALYSOINTI

Neljästä ryhmähaastattelusta saatu aineisto litteroitiin ja siirrettiin Atlas.ti-ohjelmaan, jossa se koodattiin ja analysoitiin. Aineistoon koodattiin ensin haastattelun rakenne sekä haastateltujen puheenvuorot ammattiryhmittäin. Tämän jälkeen haastattelut pilkottiin sopivan mittaisiksi osiksi ja jokaiseen tekstiosioon liitettiin sisältöä kuvaava koodi. Yksittäisiä sanoja tai lauseita ei koodattu, vaan tekstiä valittiin sen verran, että asiayhteys säilyy, vaikka tekstiosio irrotettaisiin kontekstistaan. Koodit yhdistettiin neljäksi isommaksi koo-

diperheeksi: asiakasprosessi, käytännön työ, yhteistyö ja tarpeet. Jokainen koodiperhe sisälsi siten lukuisia yksittäisiä koodeja, esimerkiksi ”käytännön työ” käsitti muun muassa tiedonsiirto-, työolosuhteet-, työajan riittävyys- ja vaihtuvuus-koodit. Lopuksi aineisto koottiin koodien ja koodiperheiden avulla kolmen teemaattisen kokonaisuuden alle tarkempaan lukuun ja analyysiin: resurssit, matalan kynnyksen palvelut ja yhteistyökäytännöt. Haastatteluaineiston tuloksia raportoivissa luvussa 6 kerrotaan analyysin sisällöstä ja annetaan esimerkkejä sitaatein.

**Liite 6. Koulujen ja ulkopuolisten tahojen yhteistyön tiiviys ja työajan riittävyys,
%**

Yhteistyön tiiviys	Työajan riittävyys		
	Aikaa sopivasti	Aikaa vähän	Ei ole yhteistyötaho /EOS
LASTENSUOJELUN SOSIAALITYÖ			
päivittäin/viikoittain	11,5	84,6	3,8
kuukausittain	14,0	82,5	3,5
1-4 x /vuosi	8,3	77,1	13,5
ei koskaan/ei yhteistyötaho	0,0	50,0	50,1
LAPSIPERHEIDEN VARHAINEN TUKI JA KOTIPALVELU			
päivittäin/viikoittain	0,0	100,0	0,0
kuukausittain	14,3	66,7	19,0
1-4 x /vuosi	4,2	64,6	29,1
ei koskaan/ei yhteistyötaho	1,2	32,1	66,6
PERHENEUVOLA			
päivittäin/viikoittain	0,0	50,0	50,0
kuukausittain	16,1	67,7	16,1
1-4 x /vuosi	8,4	72,9	18,7
ei koskaan/ei yhteistyötaho	2,5	47,5	50,0
LASTENPSYKIATRIAN POLIKLINIKKA			
päivittäin/viikoittain	50,0	50,0	0,0
kuukausittain	13,0	73,9	13,3
1-4 x /vuosi	7,9	73,3	18,8
ei koskaan/ei yhteistyötaho	2,2	39,1	58,7
NUORISOPSYKIATRIAN POLIKLINIKKA			
päivittäin/viikoittain	20,0	80,0	0,0
kuukausittain	12,0	80,0	8,0
1-4 x /vuosi	4,0	73,3	22,7
ei koskaan/ei yhteistyötaho	2,8	28,2	69,1
ALUEELLINEN NUORISOTYÖ			
päivittäin/viikoittain	60,0	40,0	0,0
kuukausittain	39,1	34,8	8,7
1-4 x /vuosi	25,0	36,4	38,7
ei koskaan/ei yhteistyötaho	5,5	14,5	80,0
LUOTSI			
päivittäin/viikoittain	80,0	20,0	0,0
kuukausittain	46,2	19,2	11,5
1-4 x /vuosi	38,0	36,6	21,1
ei koskaan/ei yhteistyötaho	3,2	14,3	82,6

Liite 7. Koonti yläasteiden haastatteluista kerätyistä toimenpideideoista

Asiakasprosessi sisältää päällekkäisyyksiä, sillä koonti sisältää toimenpideideoita kolmesta eri haastattelusta, joissa tilannetta pohdittiin erikseen jokaisen haasteltavan näkökulmasta.

Ennen koulunaloitusta

- luokanvalvoja keskustelee Janin kanssa
- vanhemmat yhteydessä kuraattoriin
- opinto-ohjaaja keskustelee edellisen koulun opinto-ohjaajan kanssa
- opinto-ohjaaja kutsuu Janin tutustumis- ja keskustelukäynnille
- erityisopettajalle tieto edellisen koulun oppimisvaikeuksista

Elokuu, viikko 33

Kasiluokkalainen Jani vaihtaa koulua ja aloittaa uudessa luokassaan elokuussa 2010.

- tukioppilas Janille
- luokanvalvojan ja vanhempien tutustuminen
- syksyllä terveydentarkastus ja mielialakysely koko ikäluokalle
- ⇒ Janin käyntiä terveydenhoitajalla aikaistetaan, tutustumiskäynti
- ⇒ terveydenhoitajan tilannearvio
- ⇒ tiedot edellisestä koulusta siirtyvät
- ⇒ terveydenhoitaja konsultoi psykiatrista sairaanhoitajaa tarvittaessa

Syyskuu, viikko 38

Kuukauden kuluttua hän jää pois koulusta.

- luokanvalvojan välitön puuttuminen poissaoloihin
- ⇒ yhteys kotiin
- ⇒ tieto oppilashuoltoryhmään
- ⇒ kuraattorin konsultaatio
- oppilashuoltoryhmä mukana alusta asti
- ⇒ tilanteen käsittely ja vastuunjako
- ⇒ terveydenhoitaja pyytää luvan tietojen siirtoon
- ⇒ kuraattori yhteydessä kotiin
- tapaaminen vanhempien kanssa koulunkäyntiin liittyen

- opinto-ohjaajan kanssa motivointikeskustelut koulunkäyntiin

- erityisopettajan selvitys oppimisvaikeuksista
- ⇒ varataan erityisopettajalle tunteja kouluun kiinnittymistä ajatellen

- puuttuminen kiusaamiseen
- ⇒ ryhmäyttäminen koulun omin voimin

Viikko 39

Luokanvalvoja selvittää asiaa huoltajien kanssa. Käy ilmi, että Janilla on myös edellisessä koulussa ollut paljon poissaoloja.

- Janin tilanteeseen ja historiaan tutustuminen
- ⇒ vanhempien vartti tai Wilman kautta yhteys kotiin
- ⇒ luokanvalvoja edelliseen kouluun yhteydessä

- luokanvalvoja nopeasti yhteydessä erityisopettajaan
- ⇒ pohdinta miten Janin koulunkäynti saadaan sujumaan
- ⇒ Janin vahvuuksien ja kiinnostuksenkohteiden kartoitus
- ⇒ samanaikaisopetuksen järjestäminen

- kiusaamisen selvitys koulussa
- ⇒ Janin ja kiusaajien kanssa puhuminen
- ⇒ vertaissovittelu
- ⇒ mentori-oppilas Janille
- ⇒ sosiometri
- ⇒ ryhmäyttäminen yhteistyössä nuorisotyön kanssa
- ⇒ keskustelut muiden opettajien kanssa kiusaamisesta
- ⇒ välituntien seuranta

opinto-ohjaaja tapaa kaikki 8.luokkalaiset

- ⇒ keskustelu Janin kanssa tilanteestaan
- ⇒ oppimisen tukeminen, oppimissuunnitelman laadinta

- opettaja ja kuraattori keskustelevat
- ⇒ kuraattori kotikäynnille

- ⇒ kuraattorin, psykiatrisen sairaanhoitajan ja psykologin kanssa työnjako
- ⇒ tapaaminen tai puhelinkontakti Janin kanssa

Lokakuu, viikko 40

Kuraattori pyrkii aloittamaan viikoittaiset tapaamiset Janin kanssa, mutta hän ei saavu sovittuihin tapaamisiin. Vanhempien mielestä Jania kiusataan. Vanhempien ja opettajien välillä on erimielisyyttä siitä, kiusataanko Jania. Vanhempien mielestä Jania kiusataan, opettajat eivät näe asiaa samoin.

- terveydenhoitaja kutsuu koululääkärin vastaanotolle
- poissaolojen syiden selvittäminen
 - ⇒ apulaisrehtorin keskustelu Janin ja vanhempien kanssa
 - ⇒ motivointi koulunkäyntiin
 - ⇒ yleisen tuen mahdollistaminen Janille
- psykologin konsultointi
 - ⇒ oppimisvaikeuksien ja mielenterveyspulmien selvittäminen
 - ⇒ luokanvalvojan kanssa keskustelut
 - ⇒ kuraattorin työpari
- ⇒ Janin psyykkisen tilanteen selvittäminen
 - ⇒ psykiatrisen sairaanhoitaja kotikäynnille
 - ⇒ eteenpäin ohjaus tarpeen mukaan lääkärille, perheneuvolaan, psykiatrian poliklinikalle, nuorisosemalle
- kuraattori Luotsiin yhteydessä
 - ⇒ verkostotapaaminen perheen kanssa
 - ⇒ Janin historian selvittäminen
 - ⇒ välineitä kiusaamisasian selvittämiseen ja käsittelyyn

- ⇒ Jani vuodeksi mukaan toimintaan
- ⇒ pienryhmätoiminta, sosiaalisten taitojen harjoittelu
- ⇒ vanhempien tukeminen, vanhempien ryhmä

- perheneuvolan ja lastensuojelun konsultaatio
 - ⇒ lastensuojelutarpeen selvittäminen
 - ⇒ verkostopalaveri koulussa

Marraskuu, viikko 44

Janin ja hänen vanhempiensa sekä Luotsin kanssa pyritään järjestämään neuvottelu. Janin poissaolot jatkuvat edelleen.

- oppilashuollon, Luotsin, perheneuvolan ja lastensuojelun moniammatillinen yhteistyö
- Luotsin tutustumisjakso
 - ⇒ Luotsin tuki Janin vapaa-aikaan
 - ⇒ luokkakonsultaatio
 - ⇒ lastensuojelun konsultaatio
- Lastensuojelu
 - ⇒ lastensuojeluilmoitus
 - ⇒ tilanteen selvittely ja arvio
 - ⇒ työnjako ja työmuodot, esim. parityö kuraattorin kanssa
 - ⇒ kotikäynnit
- Perheneuvolan konsultaatio
 - ⇒ yhteistapaaminen lastensuojelun ja vanhempien kanssa
 - ⇒ perheterapia
 - ⇒ perheen motivointi ja aktivointi
 - ⇒ selvitys vanhempien tilanteesta, yhteistyöedellytysten luonti
- sykiatrian poliklinikkaan yhteys

KUVIO-, KARTTA JA KAAVIOLUETTELO

1. Kokemus oppilashuollon tuesta, 8. ja 9. luokan oppilaat Helsingissä, 2002–2010, %	25
2. Perusopetuksen oppilasmäärä vuosiluokilla 1–9 Helsingissä, 2000–2009.	28
3. Erityisen tuen oppilaat ¹ Helsingissä ja koko maassa, 2001–2009, % . .	29
4. Oppilasmäärä perusopetuksen lisäopetuksessa Helsingissä ja koko maassa, 2001–2009, %	30
5. Koulupsykologien ja -kuraattorien asiakkaat luokka-asteittain, 2008–2010, %	32
6. Yhteydenottajat koulupsykologien ja -kuraattorien asiakastyössä, 2008–2010, %	32
7. Yhteydenoton syy, 2008–2010, %	32
8. Yhteistyötahot koulupsykologien ja -kuraattorien asiakastyössä, 2008–2010, %	33
9. Avohuollossa, sijoitettuna ja laitoshuollossa olleet lapset ja nuoret sekä kiireellisesti huostaanotetut/sijoitetut, 2004–2010	36
10. Vastaanotetut lastensuojeluilmoitukset, 2002–2010.	36
11. Lastensuojelun 0–17-vuotiaiden asiakkaiden ikäryhmittäinen osuus lapsiväestöstä, 2007–2010, %	37
12. Huostassa olleet sekä kiireellisesti sijoitetut lapset ja nuoret ikäryhmittäin, 2008–2010	37
13. Omaisuusrikokset Helsingissä, 2000–2009, syylliseksi epäiltyt nuoret henkilöt.	46
14. Henkeen ja terveyteen kohdistuneet rikokset Helsingissä, 2000–2009, syylliseksi epäillyt nuoret henkilöt	46
15. Ammattiryhmittäiset vastausprosentit, %	48
16. Oppilashuoltoryhmien vastaajat, %	49
17. Oppilashuoltoryhmän jäsenten paikallaolo koulussa.	49
18. Vastaajien työkokemus nykyisissä tehtävissä ja oppilashuoltoryhmässä.	50
19. Lukuvuonna 2009/10 oppilashuoltoryhmään kuuluu, %	50

20. Vaihtuneet oppilashuoltoryhmän jäsenet, %	50
21. Oppilashuoltoryhmä asettaa säännöllisesti tavoitteita työskentelylleen, %	51
22. Oppilashuoltoryhmän toiminta asettamiensa tavoitteiden mukaisesti, %	51
23. Oppilashuoltotyön suunnitteluun ja kehittämiseen osallistuvat, %	52
24. Oppilashuoltoryhmä huomioi työssään, %	54
25. Yhteistyö koulun ulkopuolisten tahojen kanssa, %	55
26. Oman työajan riittävyys, %	56
27. Oppilashuoltoryhmän kokousajan riittävyys, %	58
28. Oma työaika ja oppilashuoltoryhmän kokousajan riittävyys työn suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin, %	58
29. Työajan riittävyys, oma ja oppilashuoltoryhmän arvio, %	60
30. Yhteistyötahojen työajan riittävyys, %	62
31. Oman työajan riittävyys ja oppilashuoltoryhmän kokousajan riittävyys oppilasasioiden käsittelyyn, %	64
32. Koulun henkilöstön ja muiden tahojen työajan riittävyys, %	64
33. Vaihtuneet oppilashuoltoryhmän jäsenet 2009/10, %	65
34. Vastausprosentit tahoittain, %	79
35. Vastajaat ammattiryhmittäin, %	79
36. Vastajaat tahoittain, %	79
37. Työkokemus nykyisissä tehtävissä, %	80
38. Yhteistyö oppilashuoltoryhmien kanssa, %	80
39. Osallistuminen koulun oppilashuoltotyöhön, %	81
40. Oppilashuoltotyöhön osallistumiseen sisältyy, %	81
41. Osallistuminen oppilashuoltoryhmien tapaamisiin, %	82
42. Vastajaan ammattitaidon ja moniammatillisuuden hyödyntäminen oppilashuoltoryhmässä, %	82
43. Moniammatillisuuden hyödyntäminen oppilashuoltoryhmässä, %	83
44. Yhteistyö koulun ulkopuolisten tahojen kanssa, %	84
45. Oman työajan riittävyys oppilashuoltotyöhön osallistumiseen, %	85
46. Koulussa työskentelevien työajan riittävyys, %	87
47. Yhteistyötahojen työajan riittävyys, %	88
48. Työajan riittävyys ja yhteistyön tiheys, %	89

Kartta 1. Lastensuojelun 7–15-vuotiaat asiakkaat Helsingissä suurpiireittäin, 2010, %	38
Kaavio 1. Tutkimuksessa käytetyt aineistot	12
Kaavio 2. Oppilashuoltotyö	14
Kaavio 3. Oppilashuollon toimijat	16
Kaavio 4. Helsingin kaupungin hallinto-organisaatio yhteisten prosessien johtamisen näkökulmasta	27
Kaavio 6. Oppilastarina yläkoululle	99
Kaavio 5. Oppilastarina alakoululle	99

TAULUKKOLUETTELO

1. Koulupsykologien ja koulukuraattorien keskimääräiset oppilasmäärät suurpiireittäin, lukuvuosi 2010/11	31
2. Lastensuojelun asiakkaina olleiden alle 18-vuotiaiden osuus vastaavanikäisestä väestöstä, 2007–2009, %	38
3. Odotusajat osasto- ja avohoitoon Hyks lastenpsykiatriassa, 2008–2009, %	42
4. Nuorisoasiainkeskuksen kontaktipinta nuorisotyöyksiköittäin, 2010 .	45
5. Rehtorin työajan ja oppilashuoltoryhmän kokousajan riittävyys, % . .	61
6. Kehittämisehdotukset matalan kynnyksen työmalleiksi	75
7. Kehittämisehdotukset matalan kynnyksen työmalleiksi	96
8. Haastattelujen teemat	101
9. Matalan kynnyksen palvelut oppilashuollossa	107
10. Kokemukset moniammatillisesta oppilashuollollisesta yhteistyöstä .	118
11. Toimenpide-ehdotukset oppilashuoltotyön kehittämiseksi	128

LÄHTEET

- Ahtola, Annarilla** (2007): Koulupsykologin työ Suomessa. Opettajien ja muun oppilashuoltohenkilöstön käsityksiä. Lisensiaatintutkielma. Turun yliopisto. Psykologian laitos.
- Ala-Outinen, Annina** (2010): Hyvinvoinnin tukiverkko koetuksella. Helsingin palveluvirastojen toiminta kaupunginosien eriytymisen ehkäisemiseksi. Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 2010:3, Helsinki.
- Aluesarjat 2011**. Helsingin kaupungin tietokeskus. <http://80.248.160.248/>
- Auroran koulu** 2010. Suullinen tieto. Auroran koulun Internet-sivut. <http://www.aurk.edu.hel.fi/>
- Avoimet foorumit** (2008). Nuorten ehdotusten ja päättäjien lupauksen yhteenveto (luonnos). Nuorten avoimet foorumit 2008.
- Haartmanin koulun Internet-sivut**. <http://www.haartman.edu.hel.fi/>
- Halttunen-Sommardahl, Riitta** (1994): Koulun oppilashuolto ja koulutus- ja sosiaalipoliittinen ajanhenki. Luento Helsingin opetustoimen kuraattori- ja psykologitoiminnan 20-vuotisjuhlassa Helsingissä 23.11.1994. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja B6:1995.
- Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin Internet-sivut**. <http://www.hus.fi/?path=1>
- Helsingin esi- ja perusopetuksen oppilashuolto** 2009. Raportti 28.2.2009.
- Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus 2010–2011**. Sähköpostilla pyydytetyt tiedot.
- Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksen Internet-sivut**. <http://www.hel.fi/hki/Nk/fi/Etusivu>
- Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskuksen toimintakertomus** 2010. Helsinki: Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus.
- Helsingin kaupungin opetusvirasto** 2010–2011. Sähköpostilla pyydytetyt tiedot.
- Helsingin kaupungin opetusviraston Internet-sivut**. http://www.hel.fi/wps/portal/Opetusvirasto?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/Opev/fi/Etusivu
- Helsingin kaupungin opetusviraston Internet-sivut**, Kouluterveyskysely 2010: Peruskoulujen 8. ja 9. luokan oppilaat, indikaattorikoosteet IIA: <http://www.hel.fi/hki/opev/fi/Palvelut/Julkaisut/Muita+julkaisuja>
- Helsingin kaupungin** sisäinen puhelinluettelo.
- Helsingin kaupungin sosiaalivirasto** 2010–2011. Sähköpostilla pyydytetyt tiedot.
- Helsingin kaupungin sosiaalivirasto**, vuositilastot.
- Helsingin kaupungin sosiaaliviraston Internet-sivut**. <http://www.hel.fi/hki/Sosv/fi/Etusivu>
- Helsingin kaupungin** suomenkielisten peruskoulujen opetussuunnitelman muutokset ja täydennykset, 31.5.2011.
- Helsingin kaupungin terveystakeskus** 2010–2011 . Sähköpostilla pyydytetyt tiedot.
- Helsingin kaupungin terveystakeskuksen Internet-sivut**. http://www.hel.fi/wps/portal/Helsingin_kaupungin_terveystakeskus?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/Terke/fi/Etusivu
- Helsingin kaupungin terveystakeskus**, vuositilastot.

- Helsingin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma** vuosille 2009–2012. Helsinki: Helsingin kaupungin hallintokeskus.
- Helsingin nuorisoasema** 2010. Sähköpostilla pyydetty tiedot.
- Helsingin perheneuvola** 2010. Sähköpostilla pyydetty tiedot.
- Helsingin poliisi** 2010. Suullinen tieto ja sähköpostilla pyydetty tiedot.
- Helsingin väestöennuste** 2009–2040. Helsingin kaupungin tietokeskus, tilastoja 2008:39, Helsinki.
- Helsinki–Vantaa-selvitys**. Toimintaympäristön nykytilan kuvaus ja kehitys. Toimintaympäristöryhmä 2010.
- Henkilöstö-raportti** 2009. Helsinki: Helsingin kaupungin opetusvirasto.
- Hyks lastenpsykiatria** 2010. Sähköpostilla pyydetty tiedot.
- Hyks nuorisopsykiatria** 2010. Sähköpostilla pyydetty tiedot.
- Itäinen nuorisoasema** 2010. Suullinen tieto ja sähköpostilla pyydetty tiedot.
- Jauhiainen, Arto** (1993): Koulu, oppilaiden huolto ja hyvinvointivaltio. Suomen oppivelvoittuuskoulun oppilashuollon ja sen asiantuntijajärjestelmien muotoutuminen 1800-luvun lopulta 1990-luvulle. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C osa 98. Turku: Turun yliopisto.
- Kartovaara, Eija** (2009): Opetuksen järjestäjien ja rehtorien näkemyksiä ja kokemuksia perusopetuksen vuoden 2004 opetussuunnitelmauudistuksesta. Opetushallitus.
- Klaarin Internet-sivut**: <http://www.ehkapa.fi/klaarihelsinki/klaari-fi/>
- Konu, Anne** (2002): Oppilaiden hyvinvointi koulussa. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Terveystieteen laitos. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Korkeakivi, Riitta** (2010): Ressun pesti on riski ja mahdollisuus. Opettaja 26.11.2010, 16–19.
- Kouluväkivalta**. Katsaus laittomiin uhkauksiin ja eriasteisiin pahoinpitelyrikoksiin 1.1.2009–3.3.2010 väliseltä ajalta Helsingin kouluissa. Helsingin poliisin muistio, 2010.
- Kouluhuvinvointityöryhmän muistio** (2005): Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:27. Opetusministeriö. Koulutus- ja tiedepolitiikan osasto. Helsinki: Opetusministeriö.
- Kouluterveydenhuollon laatusuositus** (2004): Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2004:8. Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen Kuntaliitto: Helsinki.
- Kuusikko-työryhmä**, Lastensuojelun työryhmä (2009): Kuuden suurimman kaupungin lastensuojelu 2009. Helsinki: Kuusikko-työryhmä.
- Lasten foniatrien poliklinikka ja puheterapiapalvelut**. 2010. Sähköpostilla pyydetty tiedot.
- Lasten ja nuorten psykiatristen palvelujen toteutumisen seuranta**, Khs 2010–690. http://www.hel.fi/static/public/hela/Kaupunginvaltuusto/Suomi/Esitys/2010/Halke_2010-05-19_Kvsto_09_El/4473F0A2-26E8-47BE-BC24-96840B8ADC9D/Lasten_ja_nuorten_psykiatristen_palvelujen_toteutu.html
- Lastenlinnan koulun Internet-sivut**. <http://www.lastk.edu.hel.fi/>
- Lauha, Heikki** (2009): Nuorisotyöyksiköt ja alueellinen kouluyhteistyö. Kartoitettu nuorisotyöyksiköiden kouluyhteistyöstä lukuvuonna 2008–2009 alueellisten palvelujen osastolla. Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus.
- Lommi, Anni & Luopa, Pauliina & Puusniekka, Riikka & Vilkki, Suvi & Jokela, Jukka & Kinnunen, Topi** (2010): Kouluterveys 2010. Helsingin kuntaraportti. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsingin kaupunki, Terve ja turvallinen kaupunki -neuvottelukunta, Nuorisoasiainkeskus, Opetusvirasto, Sosiaalivirasto, Terveystietokeskus Helsinki: Helsingin kaupunki ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

- Miettinen, Heikki** (2007): Koulupalvelut Helsingin 3., 4., 5. ja 7. suurpiirissä 2006–2007. Kyselytutkimuksen tulokset. Helsingin peruskoulua käyvien lasten vanhemmat arvioivat koulupalvelujen laatua. FCG Efeko Oy. Tutkimuksia 294–2007.
- Miettinen, Heikki** (2008): Koulupalvelut Helsingin 1., 2. ja 6. suurpiirissä 2007–2008 sekä yhteenveto tuloksista 1997–2008. Kyselytutkimuksen tulokset. Helsingin peruskoulua käyvien lasten vanhemmat arvioivat koulupalvelujen laatua. FCG Efeko Oy. Tutkimuksia 320–2008.
- Miettinen, Heikki & Pertola, Sari** (2010): PKS 8-luokkien palvelukykykysely 2009–2010. FCG.
- Nieminen, Pirkko & Nevalainen, Vesa & Holma, Juha** (2010) (toim.): Psykologian ammattikäytännöt 2010. Edita: Helsinki.
- Nuoret alueittain** 2011 (ennakkotieto). Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Oikeusministeriö** (2009): Jokelan koulusurmat 7.11.2007. Tutkintalautakunnan raportti. Oikeusministeriön julkaisuja 2:2009. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Opetushallituksen Wera-web-raportointipalvelu**. <https://www.data.oph.fi/wera/wera>.
- Opetusministeriö** (2002): Oppilaan hyvinvointi ja oppilashuolto. Opetusministeriön työryhmien muistioita 2002:13. Helsinki: Opetusministeriö.
- Opetusministeriö** (2005): Perusopetuksen ja toisen asteen koulutuksen nivelvaiheen kehittämistyöryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:33. Helsinki: Opetusministeriö.
- Opetusviraston toimintasuunnitelma** 2011. Helsinki: Helsingin kaupungin opetusvirasto.
- Opetusviraston vuosikertomus** 2010. Helsinki: Helsingin kaupungin opetusvirasto.
- Oppilas- ja opiskelijahuollon kehittämistyöryhmä** (2003): Oppilas- ja opiskelijahuolto Helsingissä. Oppilas- ja opiskelijahuollon kehittämistyöryhmän muistio. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisuja B2:2003. Helsinki.
- Pelkonen, Marjaana ja Kolimaa, Maire** (2009): Terveystarkastukset; sisältö ja määrä. Sosiaali- ja terveysministeriö Power Point -esitys 10.9.2009.
- Peruskoulun yläluokkalaisten ja lukiolaisten hyvinvointi** 2000/2001–2008/2009. Kouluterveyskysely 2009. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 5.1.2010: http://info.stakes.fi/NR/rdonlyres/DC2944EE-0D93-49AB-BA6E-EB07CECB21AF/0/komaa_yhdistetty_2009.pdf
- Perusopetuksen laatukriteerit** 2010. Opetusministeriön julkaisuja 2010:6. Opetusministeriö.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman kuntakohtainen osuus** (2005). Helsingin kaupungin opetusviraston perusopetuslinja.
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden muutokset ja täydennykset**. Opetushallitus 2010. DNRO 50/011/2010
- Pulkkinen, Suvi** (2011): Oppilashuollon tarve ja riittävyys Vuosaaren peruskouluissa. Kandidaatin tutkielma. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitos.
- Rimpelä, Matti & Rigoff, Anne-Marie & Kuusela, Jorma ja Peltonen, Heidi** (toim.) (2007): Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen peruskouluissa. Perusraportti kyselystä 7.-9.-vuosiluokille. Vammala: Opetushallitus ja Stakes.
- Rimpelä, Matti & Kuusela, Jorma & Rigoff, Anne-Marie & Saaristo, Vesa ja Wiss, Kirsi** (2008): Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen peruskouluissa 2. perusraportti kyselystä 1.-6.-vuosiluokkien kouluille. Vammala: Opetushallitus ja Stakes.
- Rimpelä, Matti & Bernelius, Venla** (toim.) (2010): Peruskoulujen oppimistulokset ja oppilaiden hyvinvointi eriytyvällä Helsingin seudulla: MetrOP-tutkimus 2010–2013; mitä tiedettiin tutkimuksen käynnistyessä keväällä 2010? Helsinki: Helsingin yliopisto, Geotieteiden ja maantieteen laitos, 2010.

- Rimpelä, Matti & Fröjd, Sari & Peltonen, Heidi** (toim.) (2010): Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen perusopetuksessa 2009. Helsinki: Opetushallitus, 2010.
- Roine, Mira & Puusniekka, Riikka & Luopa, Pauliina & Kinnunen, Topi & Jokela, Jukka** (2011): Kaikki mukaan! Yhteisöllisyys Helsingin peruskoulujen voimavaraksi. Helsinki: Helsingin kaupunki ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsingin kaupunki, Opetusvirasto/
Perusopetuslinja.
- Sipilä-Lähdekorpi Pirkko** (2004): "Hirveesti tekijänsä näköistä". Koulukuraattorin työ peruskoulun yläluokilla. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Sosiaalityön tutkimuksen laitos. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö** (2009): Oppilas- ja opiskelijahuoltotyöryhmän toimenpide-ehdotukset. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön selvityksiä 2009:34. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Stenvall, Elina** (2009): Oppilashuollon lähtökohdat, nykytilanne ja haasteet Helsingissä. Helsingin kaupungin tietokeskus. Julkaisematon esitutkimus.
- THL:n uutiskirje 3/2010** (14.6.2010). Koulujen oppilashuolto ei vielä ole asetuksen mukaista: http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/ajankohtaista/uutiskirjeet/thln_uutiskirje/3_2010_1
- Tilastokeskus**. StatFin-tilastotietokanta. <http://stat.fi/tup/tilastotietokannat/index.html>
- Toimintasuunnitelma 2010–2012**, Koulu- ja opiskeluterveydenhuolto. Helsinki: Helsingin kaupungin terveystieteiden keskus.
- Tuominen, Martti** (2009): Poikkileikkaukset nousevat otsikoihin. Nuorten väkivalta Helsingissä 1997 ja 2005. Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 2009:7, Helsinki.
- Tuominen, Martti** (2007): Lapset ja nuoret rikosentekijöinä ja uhreina. Teoksessa Lasten ja perheiden elinolot Helsingissä. Helsingin kaupungin tietokeskus, tilastoja 2007:41, Helsinki.
- Vehkalahti, Kimmo** (2008): Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Helsinki: Tammi.
- Wiss, Kirsi & Rimpelä, Matti** (2010): Oppilashuollon henkilöstö ja toiminnan painostus. Teoksessa Matti Rimpelä, Sari Fröjd & Heidi Peltonen (toim.) (2010) Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen perusopetuksessa 2009. Helsinki: Opetushallitus, 2010, 156-170.
- World Health Organization** (2008): Inequalities in Young People's Health. Health Behaviour in School-aged Children. International Report from the 2005/2006 Survey. World Health Organization: Scotland.

Tekijä(t) Vismanen Elina		
Nimike Oppilashuolto Helsingissä – odotukset, toiveet ja arjen todellisuus		
Julkaisija (virasto tai laitos) Helsingin kaupungin tietokeskus	Julkaisu-aika 2011	Sivumäärä, liitteet s.171
Sarjan nimike Tutkimuksia – Helsingin kaupungin tietokeskus		Osanumero 2011:1
ISSN 1455-724X (painettu) ISSN 1796-7228 (verkossa)	ISBN (painettu) 978-952-272-088-7 ISBN (verkossa) 978-952-272-089-4	Kieli fin, swe, eng
Tiivistelmä <p>Tutkimuksessa selvitettiin peruskoulun oppilashuollon riittävyttä Helsingissä. Tutkimuksen tarkoituksena oli tuottaa tietoa yhteistyön edellytyksistä, haasteista ja prosesseista oppilashuollossa eri toimijoiden näkökulmasta. Aineistona käytettiin valmiita tilastoja ja selvityksiä sekä tutkimusta varten kerättyjä kyselytutkimus- ja ryhmähaastatteluaineistoja. Oppilashuollolla tarkoitetaan oppilaiden tasapainoisen kasvun ja kehityksen edistämistä sekä hyvän oppimisen edellytyksien luomista. Oppilashuoltotyö kattaa oppilaiden fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin ja vastuu siitä kuuluu koulun kaikille aikuisille.</p> <p>Helsingissä oppilashuolto on valtakunnallisesti tarkastellen vakiintunutta ja suhteellisen hyvin resursoitua. Hyvistä aikeista ja toimivasta järjestelmästä huolimatta oppilashuolto ei kuitenkaan aina toimi kaikilta osin. Tutkimuksen tulokset osoittavat suurimpana haasteena olevan alueelliset erot sekä työntekijöiden kiire ja suurehko työmäärä. Syitä kiireeseen on tutkimuksen perusteella useita: suuret luokkakoot, koulupäivän tiukkatahtisuus, koulukuraattorien ja -psykologien resursoinnin riittämättömyys, erot alueiden, koulujen ja oppilaiden tuen tarpeessa sekä jonot koulun ulkopuolisten tahojen palveluihin. Oppilashuoltopalveluissa on havaittavissa alueellista kuormittuneisuutta, mikä näkyy erityisesti henkilöstön vaihtuvuutena. Myös muita tilastoja tarkastellessa on havaittavissa alueellisia eroja lasten ja nuorten palveluiden käyttötarpeessa.</p> <p>Oppilashuollon kehittämistarpeet voidaan tiivistää neljään pääkohtaan:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Opettajien oppilashuoltotyön tukeminen. Opettajien päivittäin tekemä oppilashuoltotyö on ensisijainen oppilashuollollinen toimi ja opettajille tulisi varmistaa riittävät ajalliset mahdollisuudet toteuttaa tätä työtä.2. Alueelliset tarpeet. Resurssien jaossa ja kohdentamisessa olisi huomioitava nykyistä paremmin alueiden erilaiset sosio-ekonomiset profiilit ja oppilasainekset.3. Nuoriso- ja sosiaalitoimen jalkautuminen kouluun. Oppilaiden sosiaalisen tuen tarpeitten todetaan muuttuneen, ja nuoriso- ja sosiaalitoimelta haluttaisiin enemmän jalkautuvaa työtä kouluille.4. Yhteistyökäytäntöjen yhtenäistäminen. Yhteistyötä olisi aiheellista ohjata selkeät ja pysyvät, työntekijöistä riippumattomat, kaupunkitasoiset käytännöt ja rakenteet.		
Asiasanat oppilashuolto, koulu, hyvinvointi, positiivinen diskriminaatio, alueelliset tarpeet, yhteistyö		
Hinta 14 €	Jakelu puh. 310 36293	
Myynti Tietokeskuksen kirjasto: Siltasaarenkatu 18–20, 00099 Helsingin kaupunki, puh. 310 36377		

OPPILASHUOLTO HELSINGISSÄ

Odotukset, toiveet ja arjen todellisuus

Minkälaisena näyttäytyy peruskoulun oppilashuollon tarve ja riittävyys tämän hetken Helsingissä? Minkälaiset edellytykset, haasteet ja prosessit leimaavat oppilashuoltoa ja siihen kytkeytyvää moniammatillista yhteistyötä? Mikä on toimivaa, mitä voitaisiin vielä kehittää?

Tässä tutkimuksessa selvitetään peruskoulun oppilashuollon riittävyttä Helsingissä eri toimijoiden näkökulmasta. Kysymyksenasettelua läpäisee kaksi näkökulmaa: oppilaiden hyvinvointi sekä oppilashuollon eri toimijoiden välinen yhteistyö. Tutkimuksen alkuosassa tarkastellaan oppilashuollon käsitettä ja kehitystä, aiheesta aiemmin tehtyjä tutkimuksia sekä oppilashuollon toimintaympäristöön liittyvien tilastollisten muuttujien kehitystä 2000-luvulla Helsingissä. Tutkimuksen jälkimmäinen osio keskittyy tutkimushankkeessa kerätyn kysely- ja haastatteluaineiston tuloksiin sekä johtopäätöksiin.

Oppilashuollolla tarkoitetaan oppilaiden tasapainoisen kasvun ja kehityksen edistämistä sekä hyvän oppimisen edellytyksien luomista. Oppilashuoltotyö kattaa oppilaiden fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin ja vastuu siitä kuuluu koulun kaikille aikuisille. Oppilashuoltotyöhön sisältyy sekä yhteisöllistä että yksilöllistä tukea.

Tutkimushanke käynnistettiin Helsingin kaupungin valtuustoaloitteen pohjalta kesällä 2009. Hanke on toteutettu tietokeskuksen, opetusviraston, sosiaaliviraston, terveyskeskuksen ja nuorisoasiainkeskuksen yhteistyönä. Tutkimus kytkeytyy myös Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan 2009–2012 sekä Hyvinvointia moniammatillisella yhteistyöllä-hankkeeseen.

Julkaisutilaukset
p. (09) 310 36293

Internet
www.hel.fi/tietokeskus